

МІНІСТЕРСТВО ВНУТРІШНІХ СПРАВ УКРАЇНИ
Львівський державний університет внутрішніх справ

Галина МИСЬКІВ

БЮДЖЕТНА СИСТЕМА:
теоретичні та практичні аспекти
(у схемах і таблицях)

НАВЧАЛЬНИЙ ПОСІБНИК

Львів
Растр-7
2020

УДК 336.1 (075.8)
ББК 65.261.3 я73

Рекомендовано до друку Вченою радою ЛьвівДУВС
(протокол № 8 від 25 березня 2020 р.)

Рецензенти:

О. І. Скаско, д. е. н., професор кафедри обліку та аналізу Національного університету «Львівська політехніка»;

З. Б. Живко, д. е. н., професор кафедри менеджменту Львівського державного університету внутрішніх справ;

І. І. Пасінович, к. е. н., доцент кафедри економіки та публічного управління фінансами та бізнесу Львівського національного університету ім. Івана Франка

М-658 Миськів Г. Бюджетна система : теоретичні та практичні аспекти (у схемах і таблицях) : навчальний посібник. Львів : Растр-7, 2020. – 272 с.

ISBN

Систематизовано викладено теми навчального матеріалу з дисципліни «Бюджетна система», подано Питання для самоперевірки, тестові та практичні завдання, методичні рекомендації й довідково-інформаційні дані для їх розв'язання.

Для здобувачів вищої освіти економічних спеціальностей, аспірантів, викладачів вищих навчальних закладів, працівників фінансових органів та установ.

The study guide contains a systematic presentation of budget system discipline, self-preparation questions, test and practical tasks, guidelines and reference information for solving them, a list of used literature.

The materials are summarized on the basis of the applicable legal acts, instructions, techniques, explanations; which are presented in an accessible form.

The study guide is intended for applicants for higher education in economic specialties, graduate students, teachers of higher education institutions, employees of financial institutions and institutions.

© Миськів Г. В., 2020

© Видавництво «Растр-7», 2020

ISBN

ЗМІСТ

ПЕРЕДМОВА	6
Тема 1 СУТНІСТЬ, ПРИЗНАЧЕННЯ ТА РОЛЬ БЮДЖЕТУ ДЕРЖАВИ	8
1.1. Бюджет як економічна категорія, його ознаки та призначення	8
1.2. Функції бюджету держави	12
1.3. Роль і місце бюджету в державному регулюванні соціально-економічного розвитку	13
<i>Питання для самоперевірки</i>	15
<i>Тестові завдання</i>	15
<i>Практичні завдання</i>	17
Тема 2 БЮДЖЕТ ЯК ОСНОВНИЙ ФІНАНСОВИЙ ПЛАН	18
2.1. Структура бюджету як основного фінансового плану держави	18
2.2. Сутність та призначення бюджетної класифікації	20
2.3. Види бюджетної класифікації та їх характеристика	22
2.3.1 Класифікація доходів бюджету	22
2.3.2 Класифікація видатків та кредитування бюджету	26
2.3.3 Класифікація фінансування бюджету	28
2.3.4 Класифікація боргу	30
<i>Питання для самоперевірки</i>	31
<i>Тестові завдання</i>	32
Тема 3 БЮДЖЕТНА СИСТЕМА ТА БЮДЖЕТНИЙ УСТРІЙ	34
3.1. Характеристика бюджетного устрою держави	34
3.2. Структура бюджетної системи та принципи її побудови	35
3.3. Правові основи бюджетної системи України	41
<i>Питання для самоперевірки</i>	42
<i>Тестові завдання</i>	42
<i>Практичні завдання</i>	44
Тема 4 БЮДЖЕТНА ПОЛІТИКА ТА БЮДЖЕТНИЙ МЕХАНІЗМ	45
4.1. Сутність бюджетної політики та чинники, що її визначають	45
4.2. Види та напрями реалізації бюджетної політики	49
4.3. Бюджетний механізм	52
<i>Питання для самоперевірки</i>	65
<i>Тестові завдання</i>	65
Тема 5 БЮДЖЕТНИЙ ПРОЦЕС	68
5.1. Поняття та принципи бюджетного процесу	68
5.2. Стадії та учасники бюджетного процесу	71
5.3. Процедури розгляду, затвердження та виконання бюджету	77
<i>Питання для самоперевірки</i>	85
<i>Тестові завдання</i>	85
<i>Практичні завдання</i>	87

Тема 6	МІЖБЮДЖЕТНІ ВІДНОСИНИ ТА СИСТЕМА БЮДЖЕТНОГО ВИРІВНЮВАННЯ	88
6.1.	Поняття міжбюджетних відносин	88
6.2.	Методи організації міжбюджетних відносин	91
6.3.	Види міжбюджетних трансфертів	92
	<i>Питання для самоперевірки</i>	99
	<i>Тестові завдання</i>	99
	<i>Практичні завдання</i>	101
Тема 7	СИСТЕМА ДОХОДІВ БЮДЖЕТУ	103
7.1.	Сутність доходів бюджету, джерела та методи їх формування	103
7.2.	Склад і структура доходів державного бюджету	107
7.3.	Склад і структура доходів місцевого бюджету	112
7.4.	Взаємовідносини державного бюджету з місцевими бюджетами	114
	<i>Питання для самоперевірки</i>	120
	<i>Тестові завдання</i>	120
	<i>Практичні завдання</i>	123
Тема 8	СИСТЕМА ВИДАТКІВ БЮДЖЕТУ	124
8.1.	Сутність, склад та класифікація видатків бюджету	124
8.2.	Бюджетне фінансування	133
8.3.	Розпорядники бюджетних коштів	134
8.4.	Бюджетне нормування	138
	<i>Питання для самоперевірки</i>	140
	<i>Тестові завдання</i>	141
	<i>Практичні завдання</i>	143
Тема 9	ДЕФІЦИТ БЮДЖЕТУ ТА ПРИЧИНИ ЙОГО ВИНИКНЕННЯ	146
9.1.	Економічна природа дефіциту бюджету	144
9.2.	Види дефіциту бюджету	144
9.3.	Фінансування державного бюджету України	150
9.4.	Наслідки бюджетного дефіциту для економіки держави	153
	<i>Питання для самоперевірки</i>	156
	<i>Тестові завдання</i>	156
	<i>Практичні завдання</i>	158
Тема 10	ДЕРЖАВНЕ КРЕДИТУВАННЯ БЮДЖЕТУ ТА ДЕРЖАВНІ ГАРАНТІЇ	159
10.1.	Сутність та особливості державного кредитування бюджету	159
10.2.	Класифікація видів державного кредитування бюджету	162
10.3.	Держава як гарант. Сутність державних гарантій	165
	<i>Питання для самоперевірки</i>	170
	<i>Тестові завдання</i>	170
	<i>Практичні завдання</i>	173
Тема 11	ДЕРЖАВНИЙ БОРГ: СУТНІСТЬ, ВИДАТКИ НА ОБСЛУГОВУВАННЯ ТА МЕТОДИ УПРАВЛІННЯ	174
11.1.	Сутність та види державного боргу	174

11.2.	Склад та характеристика видатків на обслуговування та погашення державного боргу	182
11.3.	Управління державним боргом	185
	<i>Питання для самоперевірки</i>	188
	<i>Тестові завдання</i>	188
	<i>Практичні завдання</i>	191
Тема 12	ВИДАТКИ БЮДЖЕТУ НА ЕКОНОМІЧНУ ДІЯЛЬНІСТЬ ТА НАУКУ	194
12.1.	Характеристика видатків на економічну діяльність	192
12.2.	Види та обсяги видатків на економічну діяльність в державному бюджеті України	193
12.3.	Видатки державного бюджету на науку, їх класифікація та обсяги фінансування	200
	<i>Питання для самоперевірки</i>	205
	<i>Тестові завдання</i>	206
	<i>Практичні завдання</i>	208
Тема 13	ВИДАТКИ БЮДЖЕТУ НА СОЦІАЛЬНУ СФЕРУ ТА СОЦІАЛЬНИЙ ЗАХИСТ	209
13.1.	Сутність понять: «соціальна сфера», «соціальний захист», «соціальне забезпечення»	209
13.2.	Характеристика видатків бюджетів на соціальну сферу	212
13.3.	Особливості бюджетного фінансування соціального захисту та соціального забезпечення	218
	<i>Питання для самоперевірки</i>	222
	<i>Тестові завдання</i>	222
	<i>Практичні завдання</i>	224
Тема 14	ВИДАТКИ БЮДЖЕТУ НА ОБОРОНУ ТА УПРАВЛІННЯ	225
14.1.	Видатки на національну оборону	225
14.2.	Особливості здійснення видатків бюджету на національну оборону	229
14.3.	Видатки на державне управління	232
	<i>Питання для самоперевірки</i>	235
	<i>Тестові завдання</i>	236
	<i>Практичні завдання</i>	238
Тема 15	БЮДЖЕТНА БЕЗПЕКА ДЕРЖАВИ	239
15.1.	Сутність бюджетної безпеки держави як складової фінансової безпеки	239
15.2.	Механізм забезпечення бюджетної безпеки держави	242
15.3.	Індикатори бюджетної безпеки держави та їх розрахунок	243
	<i>Питання для самоперевірки</i>	245
	<i>Тестові завдання</i>	245
	<i>Практичні завдання</i>	246
	СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ	247
	ДОДАТКИ	253

ПЕРЕДМОВА

Сучасний етап формування та розвитку фінансової системи країни, вплив глобалізації та інтернаціоналізації на бюджетний устрій, економічну систему й рівень соціально-економічного розвитку держави, гарантування вирішення соціально-економічних проблем суспільства залежать від обсягу реальних доходів бюджету, ефективності й раціональності управління фінансовими ресурсами. Саме від ефективного управління бюджетом залежить сталий розвиток держави, регіонів і громад.

Бюджет є економічним регулятором, інструментом впливу на суспільство й водночас фінансовою базою для реалізації державою своїх функцій, а також забезпечує централізацію фінансових ресурсів задля реалізації стратегічних пріоритетів держави. Збалансування обсягів та структури дохідної й видаткової частини бюджету є запорукою економічного зростання держави, а бюджетна система – основним інструментом регулювання соціальної, регіональної, інвестиційної та інших сфер національної економіки.

Сучасна система бюджетних відносин є недосконалою та недостатньо орієнтованою на досягнення конкретних результатів. Потребує покращення і сам бюджет як план формування та використання фінансових ресурсів держави, а також система бюджетного контролю.

Зважаючи на це, перед економічною наукою й практикою постає надскладне завдання – забезпечення ефективності управління фінансовими ресурсами шляхом використання бюджету як інструменту досягнення макроекономічної стабілізації, регулювання соціально-економічних процесів, забезпечення економічного зростання держави.

Саме з цією метою розроблено цей навчальний посібник.

Запропоновані у навчальному посібнику положення містять напрацювання у сфері бюджетної політики та бюджетного механізму, правових основ бюджетної системи, бюджетного процесу, міжбюджетних

відносин і бюджетного вирівнювання, системи доходів і видатків бюджету, дефіциту та державного кредитування бюджету, державного боргу.

Матеріали книги узагальнено на основі чинних нормативно-правових актів, інструкцій, методик і роз'яснень, які викладено у доступній формі.

Основною перевагою підручника є доступний для розуміння теоретичний матеріал, який запропоновано у схемах, рисунках і таблицях. Практичні завдання спрямовані на розвиток у здобувачів аналітичного мислення, спонукають до наукової пошуково-дослідницької діяльності та аналізу поточного стану формування й використання бюджетних коштів. Тестові завдання та питання для самоперевірки дають змогу узагальнити вивчений матеріал і полегшують опрацювання тем.

Тема 1

СУТНІСТЬ, ПРИЗНАЧЕННЯ ТА РОЛЬ БЮДЖЕТУ ДЕРЖАВИ

- 1.1. Бюджет як економічна категорія, його ознаки та призначення
- 1.2. Функції бюджету держави
- 1.3. Роль і місце бюджету в державному регулюванні соціально-економічного розвитку

Основні поняття та терміни: бюджет, ознаки бюджету, об'єктивні та суб'єктивні чинники формування бюджету, функції бюджету, перерозподіл ВВП, соціально-економічний розвиток держави.

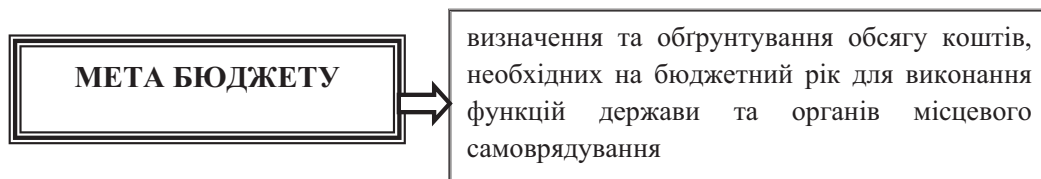
1.1. Бюджет як економічна категорія, його ознаки та призначення

Бюджет – це план формування та використання фінансових ресурсів для забезпечення завдань і функцій, які здійснюються відповідно органами державної влади, органами місцевого самоврядування протягом бюджетного періоду (ст. 2 Бюджетного кодексу України)

Жодна держава не може існувати без організації відповідного фонду грошових коштів як фінансової основи для здійснення функцій держави.

Ознаки бюджету

Ознаки	Пояснення
<i>Бюджет як економічна категорія</i>	– це економічні відносини, які виникають між державою (в особі державних органів влади) та органів місцевого самоврядування з однієї сторони, й юридичними і фізичними особами з іншої, з приводу утворення централізованого фонду коштів держави, його розподілу та використання для задоволення суспільних потреб
<i>Бюджет за формою прояву</i>	– це основний фінансовий план, баланс доходів та видатків держави на відповідний період, що має силу закону
<i>Бюджет за матеріальним змістом</i>	– це централізований фонд коштів, які, перебуваючи у постійному русі, утворюють вхідні, внутрішні і вихідні грошові потоки
<i>Бюджет як правова категорія</i>	– це правовідносини, що регулюються нормами права, юридично закріплюються відповідним правовим актом – Законом «Про Державний бюджет», який є основою організації бюджетного процесу
<i>Бюджет за організаційною структурою</i>	– це центральна ланка фінансової системи, що впливає на пропорції перерозподілу ВВП між іншими сферами

Об'єктивні чинники, що впливають на формування бюджету

характер виробничих відносин і рівень розвитку продуктивних сил, які впливають на зміст бюджету

природні особливості країни

економічні особливості країни

соціальні особливості країни

традиції, специфіка розвитку на певному історичному етапі

Суб'єктивні чинники, що впливають на формування бюджету

Тип держави

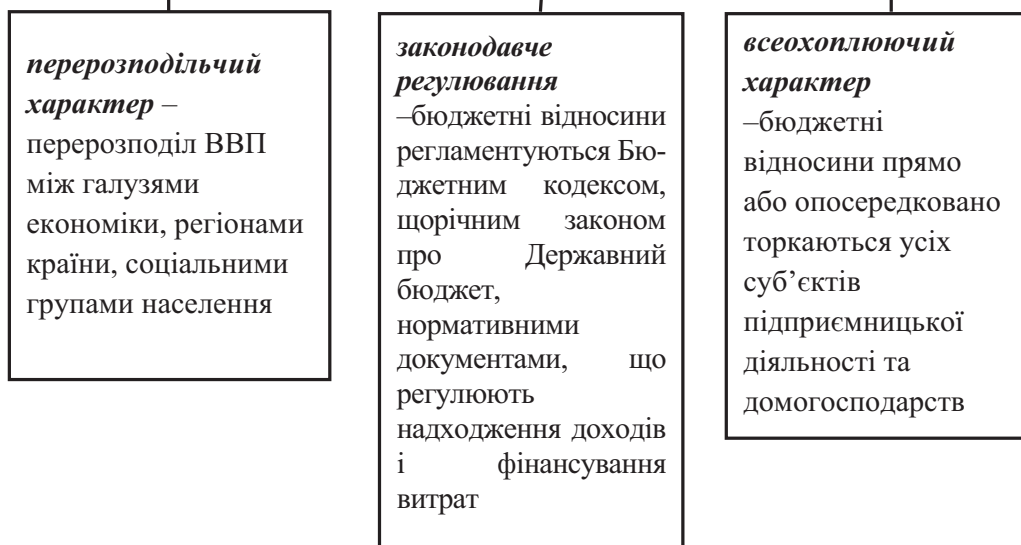
Політика уряду у відповідний період

Пріоритети економічного розвитку країни

Зовнішня та внутрішня економічна ситуація в державі

Ознаки бюджету	Пояснення
<i>Історичність</i>	Бюджет як категорія сформувався історично, мав свої специфічні риси виникнення в різних країнах, які проявляються і в сучасних умовах.
<i>Плановість</i>	Основою функціонування бюджету є його плановий характер.
<i>Юридичний характер</i>	Бюджет має силу нормативного акта.
<i>Термін дії</i>	Бюджет складається і функціонує упродовж одного календарного року.

Характерні ознаки бюджетних відносин, що відображають його економічну природу

Об'єктом бюджетних правовідносин є грошові кошти, які акумулюються в державному і місцевих бюджетах.

Суб'єктами бюджетних правовідносин є учасники, що беруть участь у розподілі доходів і видатків між бюджетами, одержанні бюджетних асигнувань, складанні, розгляди та затвердженні бюджетів.

Призначення бюджету – регулювати розподіл і перерозподіл валового внутрішнього продукту за підрозділами виробництва, галузями економіки, адміністративно-територіальними утвореннями, верствами населення, ґрунтуючись на потребах ринкового господарства відповідно до визначеної фінансової політики. Тобто забезпечити фінансовими ресурсами потреби економічного й соціального розвитку.

1.2. Функції бюджету держави

Сутність бюджету реалізується через його функції: розподільчу та контролюючу.

Розподільча функція

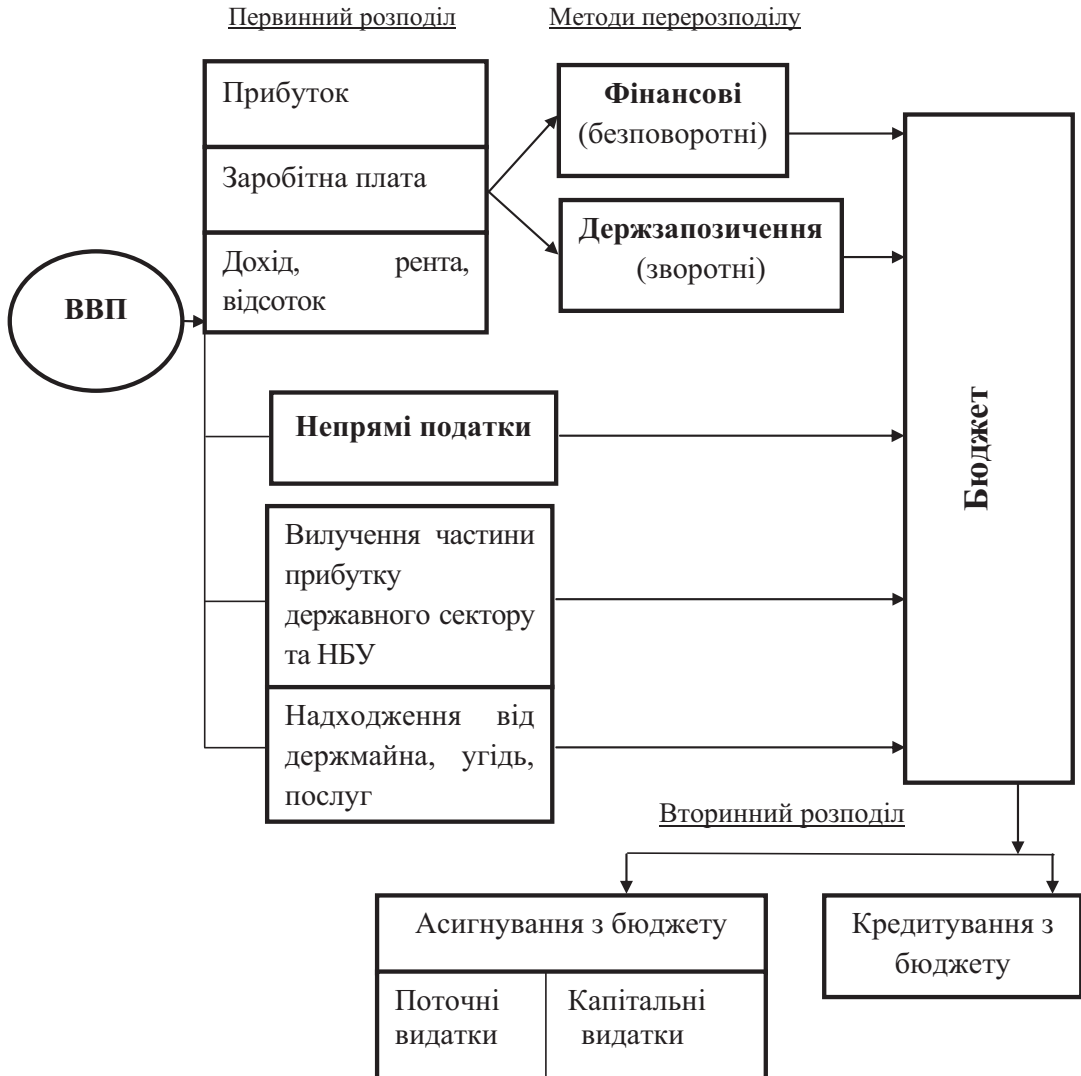
- проявляється в процесі розподілу і перерозподілу ВВП шляхом утворення централізованого фонду грошових коштів, який використовується державними органами для задоволення загальносу-спільних потреб.

Контролююча функція

- проявляється у фінансовому контролі правильності формування, розподілу і використання централізованих фондів грошових коштів; охоплює всі сторони діяльності суспільства і суб'єктів економіки.

Повне уявлення про виникнення бюджетних відносин у процесі перерозподілу ВВП дозволить отримати ознайомлення з механізмом його розподілу, який охоплює первинний та вторинний розподіли і зображені на рисунку.

Механізм розподілу та перерозподілу ВВП

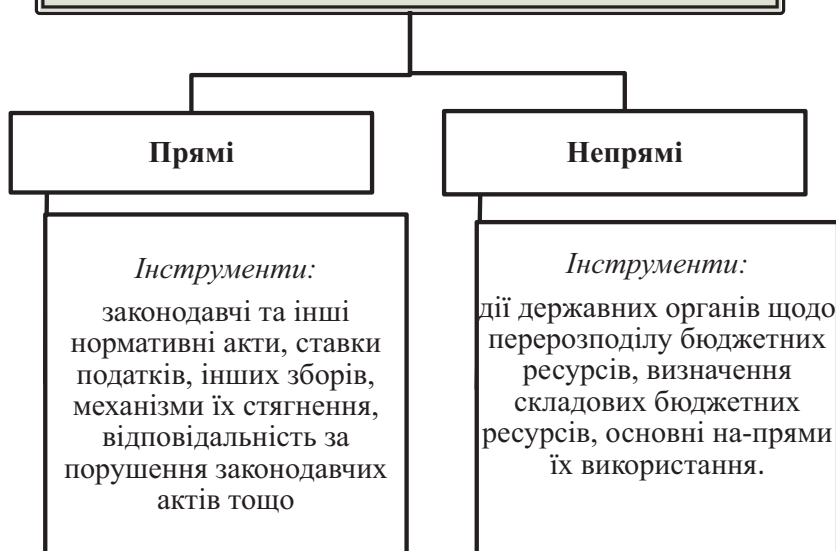
1.3. Роль бюджету у державному регулюванні соціально-економічного розвитку

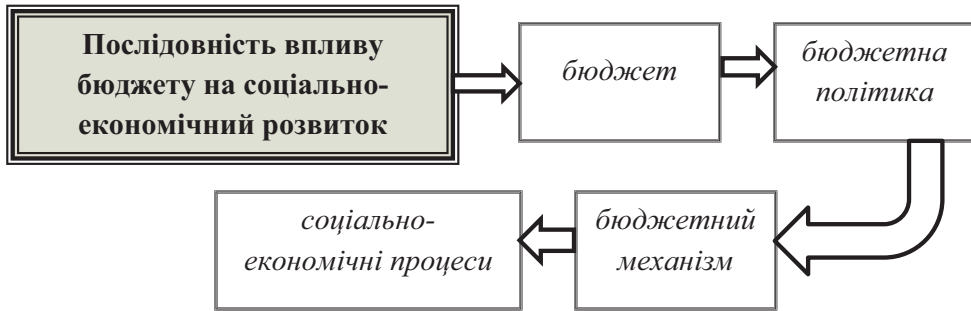
Завдяки бюджету держава може концентрувати фінансові ресурси на найважливіших напрямках економічного і соціального розвитку, впливати на пропорції суспільного виробництва і його результати, здійснювати соціальні перетворення.

Напрями впливу бюджету на суспільно-економічний розвиток держави

Економічний	Соціальний	Політичний
<ul style="list-style-type: none"> • ВВП; • національний дохід; • економічне зростання або спад виробництва; • продуктивність суспільної праці; • співвідношення обсягів споживання і нагромадження; • розвиток пріоритетних галузей економіки; • фінансова політика. 	<ul style="list-style-type: none"> • рівень заробітної плати працівників невиробничої сфери; • розмір споживчого кошика; • товарооборот; • мережа бюджетних установ. 	<ul style="list-style-type: none"> • обороноздатність країни; • внутрішній правопорядок; • державне управління.

Методи впливу бюджету на соціально-економічні процеси

Питання для самоперевірки:

1. У чому полягає сутність бюджету як об'єктивної економічної категорії?
2. Яким ви бачите взаємозв'язок між кількісною та якісною сторонами бюджету?
3. Які ознаки властиві бюджетним відносинам?
4. Назвати об'єкти та суб'єкти бюджетних правовідносин.
5. У чому полягає матеріальний зміст бюджету?
6. Як ви розумієте бюджет держави за формою?
7. Охарактеризувати бюджет держави за його організаційною побудовою.
8. Чим є бюджет держави за правовим характером?
9. Які функції виконує бюджет як економічна категорія?
10. Визначити роль бюджету для суспільно-економічного розвитку держави.

Тестові завдання:

1. Які макропоказники є основою формування бюджету:

- а) валовий національний продукт;
- б) індекс інфляції;
- в) індекс роздрібних споживчих цін;
- г) валовий внутрішній продукт.

2. Призначення бюджету полягає в забезпеченні фінансовими ресурсами:

- а) індивідуальних потреб членів суспільства;
- б) суспільних потреб і функцій держави;

- в) потреб бюджетних установ;
- г) потреб ринку.

3. Бюджет виконує такі функції:

- а) регулюючу і фіскальну;
- б) фіскальну і контрольну;
- в) контрольну і розподільчу;
- г) стимулюючу і розподільчу.

4. За матеріальним змістом бюджет – це:

- а) фінансовий план держави;
- б) централізований грошовий фонд держави;
- в) розпис доходів та видатків;
- г) баланс доходів та видатків.

5. Контрольна функція бюджету реалізується шляхом виконання контрольної діяльності:

- а) Державною Казначейською службою;
- б) Державною фіскальною службою;
- в) Рахунковою палатою;
- г) усіма вищезазначеними органами.

6. Основним джерелом формування бюджету є:

- а) національний дохід;
- б) національне багатство;
- в) ВВП;
- г) податкові надходження.

7. За формою прояву бюджет – це:

- а) фінансовий план держави;
- б) розпис доходів та видатків держави;
- в) сукупність економічних відносин щодо формування та використання централізованого фонду грошових коштів;
- г) сукупність економічних відносин з приводу планомірного формування, розподілу та використання централізованого фонду грошових коштів з ціллю виконання функцій держави.

8. Бюджет є центральною ланкою сфери:

- а) фінансів суб'єктів господарювання;
- б) державних фінансів;
- в) міжнародних фінансів;
- г) фінансового ринку

9. Об'єктом фінансових відносин є:

- а) валовий внутрішній продукт;
- б) юридичні й фізичні особи;
- в) заробітна плата;
- г) немає правильної відповіді.

10. Основні засади виконання бюджетів установлені:

- а) Бюджетним Кодексом України;
- б) наказом Міністерства фінансів;
- в) наказом Державного казначейства України;
- г) рішеннями органів місцевого самоврядування.

Практичне завдання:

1. Визначити основні макроекономічні чинники, котрі впливають на формування бюджету держави.
2. Проаналізувати дані таблиці 1 та їх вплив на формування бюджету держави. Доповнити таблицю показниками поточного року.

Таблиця 1

**Основні показники соціально-економічного розвитку
України у 1996-2019 рр.**

	ВВП, млн. грн	Інфляція, %	Рівень безробіття*, %	Державний і гарантований державою борг, млрд. грн	Середня з/п, грн/ місяць	Курс валют, грн за 100 дол. США	Кількість банків, од. на 01.01 року
2008	948056	122,3	6,9	189,4	1906	526,72	198
2009	913345	112,3	6,9	317,9	2239	779,12	198
2010	1082569	109,1	9,6	432,3	2633	793,56	182
2011	1316600	104,6	8,8	473,1	2297	796,76	176
2012	1408889	99,8	8,6	515,5	2722	779,1	176
2013	1454931	100,5	8,1	584,37	3000	799,3	176
2014	1566728	124,9	7,7	1100,83	3148	799,3	180
2015	1979458	143,3	9,7	1572,18	3455	2709,0	163
2016	2383182	112,4	9,5	1929,75	4362	2755,0	117
2017	2982920	113,7	9,7	2141,67	6008	2802,0	96
2018	3558706	109,8	9,9	2168,63	7711	2815,0	82
2019		104,1	9,1	2111,9	9223	2329,3	77
2020							
...							

Тема 2

БЮДЖЕТ ЯК ОСНОВНИЙ ФІНАНСОВИЙ ПЛАН

- 2.1. Структура бюджету як основного фінансового плану держави
- 2.2. Сутність та призначення бюджетної класифікації
- 2.3. Види бюджетної класифікації та їх характеристика

Основні поняття та терміни: фінансовий план, фінансові ресурси, загальний фонд, спеціальний фонд, бюджетна класифікація, зведений бюджет, програмна класифікація, функціональна класифікація, відомча класифікація.

2.1. Структура бюджету як основного фінансового плану держави

Бюджет за формою є основним фінансовим планом держави. Він має вертикальну структуру (за рівнями органів влади і управління) та відповідає бюджетному устрою держави. Бюджету притаманні усі ознаки, якими наділений будь-який фінансовий план.

Характеристики бюджету як фінансового плану держави

- у бюджеті відображається рух фінансових ресурсів держави, необхідних для повноцінного виконання нею своїх функцій;

- бюджет складається на плановий рік;

- структура бюджету передбачає наявність дохідної і видаткової частин, які між собою мають бути збалансованими;

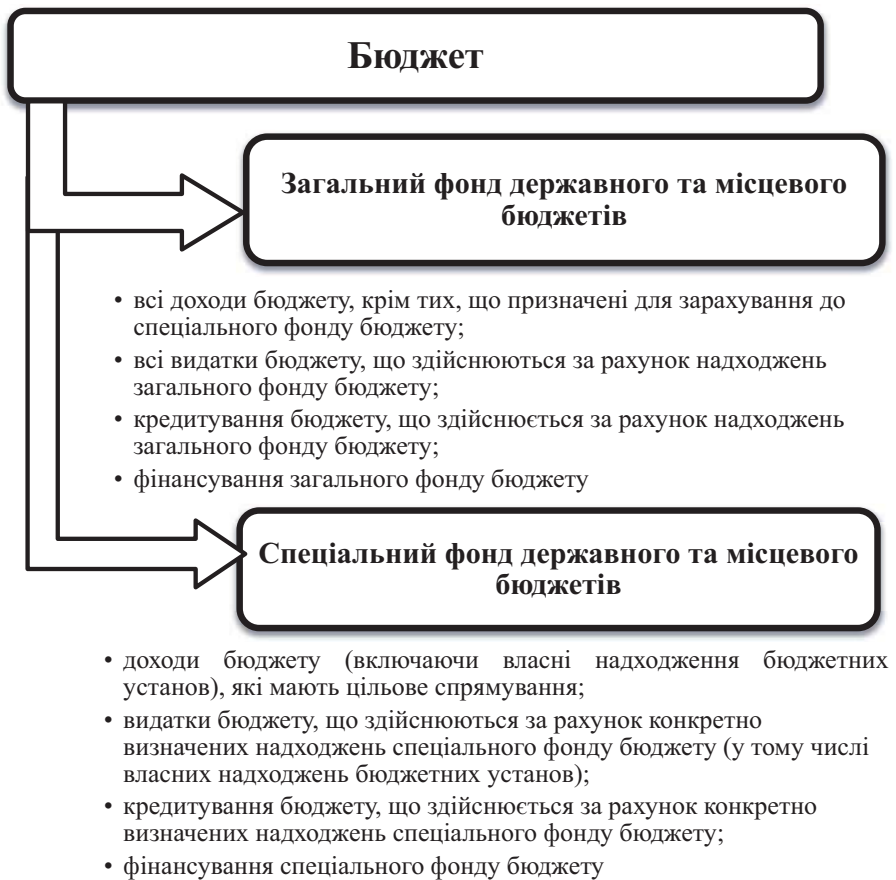
- дохідна частина бюджету містить інформацію про всі види надходжень та їхні обсяги;

- видаткова частина бюджету містить інформацію про усі напрями розподілу видатків бюджету;

- бюджет як основний фінансовий план держави щорічно затверджується Верховною Радою України у вигляді закону.

Бюджет складається із загального та спеціального фондів. (ст. 13 Бюджетного кодексу України).

Такий поділ бюджету запроваджено в Україні з 2000 р. з метою забезпечення прозорості та реальності системи оцінки усіх джерел доходів і визначення пріоритетів фінансування витрат.

Розподіл бюджету на загальний та спеціальний фонди стосується державного бюджету України й місцевих бюджетів.

Спеціальні фонди в бюджеті України в середньому складають п'яту частину. Їх обсяги та використання чітко регламентовані й залежать від бюджетних надходжень.

Структура загального та спеціального фонду державного бюджету України у 2017-2020 рр.

	Загальний фонд		Спеціальний фонд	
	млн. грн	%	млн. грн	%
2017 р.				
Доходи	702024,12	91,0	69242,50	8,9
Видатки	767983,57	91,3	73419,26	8,7
2018 р.				
Доходи	842853,63	91,8	75025,73	8,2
Видатки	908466,53	91,6	83233,47	8,4
2019 р.				
Доходи	928498,36	90,5	97623,89	9,5
Видатки	1002758,00	90,2	106362,45	9,8
2020 р.				
Доходи	975170,87	89,0	120409,58	11,0
Видатки	1052678,83	88,9	131331,53	11,1

Джерело: [51-54]

2.2. Сутність та призначення бюджетної класифікації

Бюджетна класифікація – єдине систематизоване згрупування доходів, видатків, кредитування, фінансування бюджету, боргу відповідно до законодавства України та міжнародних стандартів (п. 3 ст. 2 Бюджетного кодексу України).

Бюджетна класифікація – це єдина міжнародна система функціонального групування доходів і видатків бюджету за однорідними ознаками з наданням їм точних назв і порядкових номерів (статей).

Об'єкти бюджетної класифікації:

- доходи та видатки бюджету,
- кредитування бюджету,
- фінансування боргу,
- фінансування бюджету тощо.

Призначення бюджетної класифікації

(ст. 8 Бюджетного кодексу України)

для складання і виконання бюджетів (державного та місцевих), звітування про їх виконання;

для фінансового аналізу доходів, організаційних, функціональних та економічних категорій видатків, кредитування, фінансування і боргу;

для забезпечення загальнодержавної і міжнародної порівнянності бюджетних показників;

для порівняння показників державного та місцевих бюджетів;

для контролю за фінансовою діяльністю органів державної влади, органів влади Автономної Республіки Крим, органів місцевого самоврядування, інших розпорядників бюджетних коштів;

приводить кожен бюджет до досліджуваного;

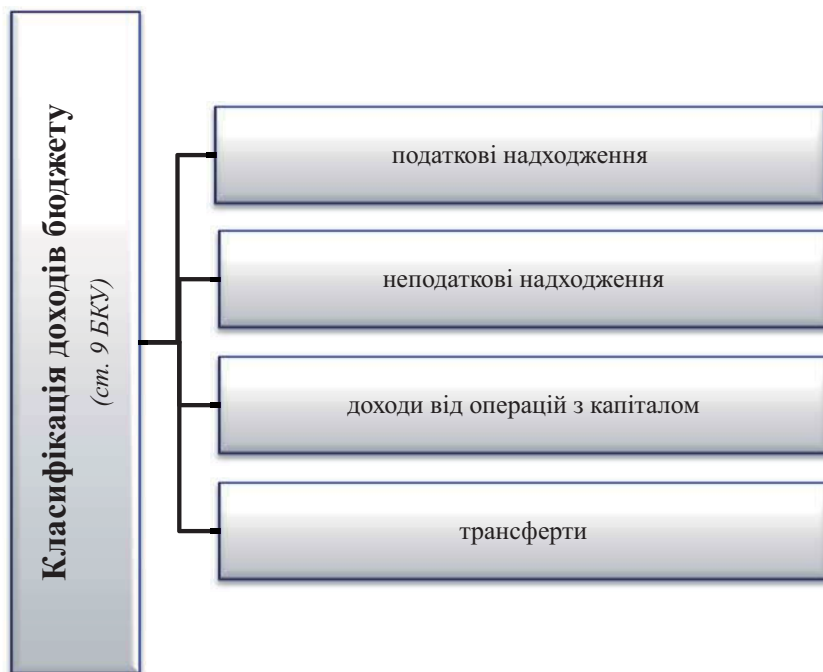
спрощує контроль за виконанням бюджету, своєчасністю й повнотою акумуляції коштів, використанням їх за цільовим призначенням.

Бюджетна класифікація є обов'язковою для застосування всіма учасниками бюджетного процесу в межах бюджетних повноважень. Міністерство фінансів України затверджує бюджетну класифікацію, зміни до неї та інформує про це Верховну Раду України. На підставі бюджетної класифікації складається звітність про виконання бюджету України, здійснюється статистична обробка бюджетних показників, розробляються прогнози щодо розвитку бюджетних відносин.

2.3. Види бюджетної класифікації та їх характеристика

2.3.1. Класифікація доходів бюджету

Податкові надходження - це встановлені законами України про оподаткування загальнодержавні податки і збори та місцеві податки і збори (ст. 9 Бюджетного Кодексу України)

Неподаткові надходження – це доходи, що одержує держава від власності, підприємницької діяльності, фінансових санкцій та інших доходів, що не відносяться до обов'язкових податків, зборів та платежів.

Неподаткові надходження

(згідно з класифікацією доходів бюджету)

Код	Найменування згідно з класифікацією доходів бюджету
21000000	Доходи від власності та підприємницької діяльності
21010000	Частина чистого прибутку (доходу) державних або комунальних унітарних підприємств та їх об'єднань
21020000	Кошти, що перераховуються Національним банком України відповідно до Закону України "Про Національний банк України"
21040000	Плата за розміщення тимчасово вільних коштів державного бюджету
22000000	Адміністративні збори та платежі, доходи від некомерційної господарської діяльності
22010000	Плата за надання адміністративних послуг
22030000	Судовий збір та надходження від звернення застави у дохід держави
22060000	Кошти, отримані за вчинення консульських дій
22070000	Виконавчий збір

22080000	Надходження від орендної плати за користування цілісним майновим комплексом та іншим державним майном
22110000	Єдиний збір, який справляється у пунктах пропуску через державний кордон України
22150000	Портовий (адміністративний) збір
24000000	Інші неподаткові надходження
24010000	Кошти від реалізації майна, конфіскованого за рішенням суду (крім за вчинення корупційного та пов'язаного з корупцією правопорушення)
24110000	Доходи від операцій з кредитування та надання гарантій
25000000	Власні надходження бюджетних установ
25010000	Надходження від плати за послуги, що надаються бюджетними установами згідно із законодавством

Доходи від операцій з капіталом – це доходи бюджету, що мобілізуються неподатковим методом. Вони включають три групи надходжень (ст. 9 Бюджетного Кодексу України).

Доходи від операцій з капіталом
(згідно з класифікацією доходів бюджету)

Код	Найменування згідно з класифікацією доходів бюджету
31000000	Надходження від продажу основного капіталу
31010000	Кошти від реалізації скарбів, майна, одержаного державою або територіальною громадою в порядку спадкування чи дарування, безхазяйного майна, знахідок, а також валютних цінностей і грошових коштів, власники яких невідомі
31020000	Надходження коштів від Державного фонду дорогоцінних металів і дорогоцінного каміння
32000000	Надходження від реалізації державних запасів товарів
32010000	Надходження від реалізації матеріальних цінностей державного резерву
32020000	Надходження від реалізації розброньованих матеріальних цінностей мобілізаційного резерву
33000000	Кошти від продажу землі і нематеріальних активів

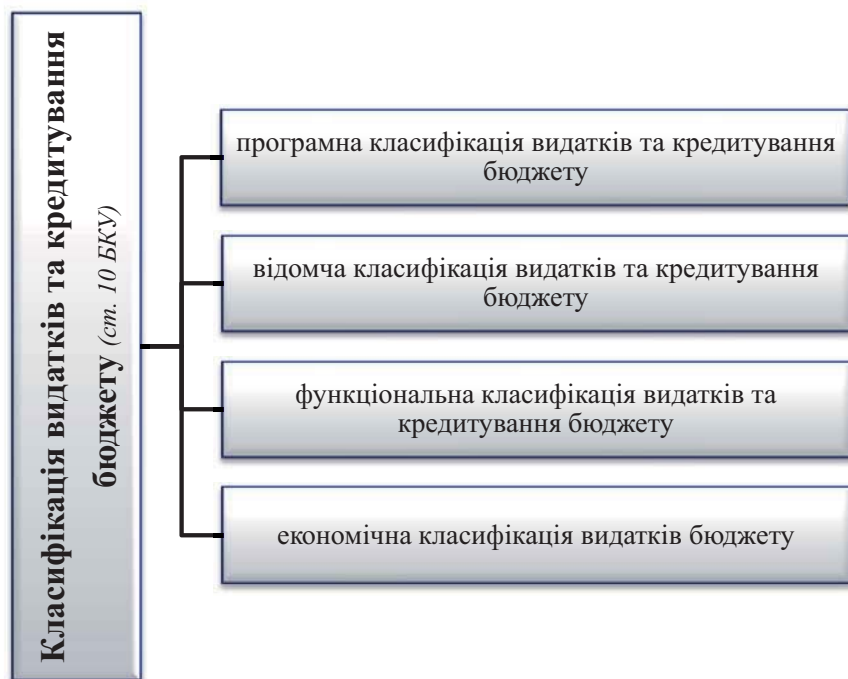
33010000	Кошти від продажу землі
33030000	Кошти від відчуження земельних ділянок, на яких розташовані об'єкти нерухомого військового майна, що підлягають реалізації, та земельних ділянок, які вивільняються у процесі реформування Збройних Сил України і Державної спеціальної служби транспорту

Трансферти – це кошти, одержані від інших органів державної влади, органів влади Автономної Республіки Крим, органів місцевого самоврядування, інших держав або міжнародних організацій на безоплатній та безповоротній основі (ст. 9 Бюджетного Кодексу України).

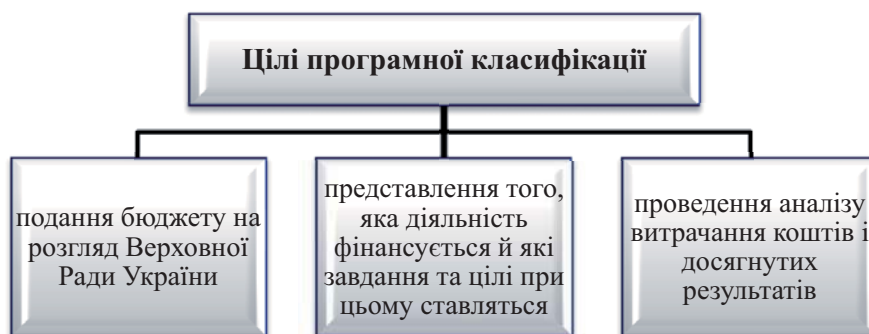
Офіційні трансферти
(згідно з класифікацією доходів бюджету)

Код	Найменування згідно з класифікацією доходів бюджету
41010100	Реверсна дотація
42000000	Від Європейського Союзу, урядів іноземних держав, міжнародних організацій, донорських установ
42010000	Кошти, отримані від секретаріату ООН, НАТО, ЄС, ОБСЄ або іншої міжнародної організації за участь України в міжнародних операціях з підтримання миру і безпеки
42020000	Гранти (дарунки), що надійшли до бюджетів усіх рівнів
42030000	Надходження в рамках програм допомоги Європейського Союзу, урядів іноземних держав, міжнародних організацій, донорських установ
42030100	Надходження в рамках програм секторальної бюджетної підтримки Європейського Союзу
42030200	Інша допомога, надана Європейським Союзом

2.3.2. Класифікація видатків та кредитування бюджету

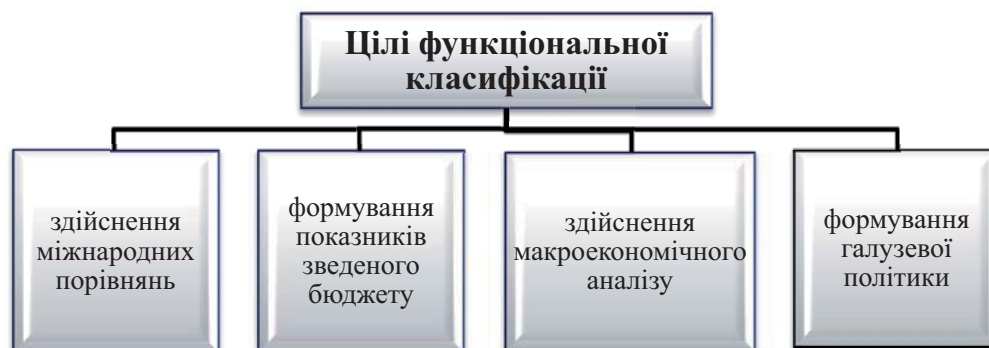
Програмна класифікація – це розподіл видатків бюджету за програмами (ч.2 ст. 10 Бюджетного Кодексу України).

Відомча класифікація – це групування головних розпорядників бюджетних коштів. На її підставі Державна казначейська служба України та місцеві органи влади ведуть реєстр усіх розпорядників бюджетних коштів (ч.3 ст. 10 Бюджетного Кодексу України).

Функціональна класифікація – це групування видатків бюджету за функціями, які виконуються державою під час здійснення цих видатків, наприклад освіта, охорона здоров'я, оборона.

Програмна класифікація видатків та кредитування державного бюджету (місцевого бюджету) формується Міністерством фінансів України (місцевим фінансовим органом) за пропозиціями, поданими головними розпорядниками бюджетних коштів під час складання проекту закону про Державний бюджет України.

Економічна класифікація – це групування видатків бюджету за економічною характеристикою операцій, під час проведення яких здійснюються ці видатки, наприклад зарплата, нарахування на заробітну плату, придбання предметів постачання і матеріалів, утримання бюджетних установ.

За економічною класифікацією видатків бюджету видатки бюджету поділяються на поточні та капітальні.

Капітальні видатки – це видатки розвитку, пов’язані з фінансуванням наукової, інвестиційної та інноваційної діяльності, зокрема фінансове забезпечення капітальних вкладень виробничого й невиробничого призначення; фінансове забезпечення структурної перебудови економіки; інші видатки, пов’язані з розширенням відтворенням видатки розвитку.

Поточні видатки – це видатки, які забезпечують поточне функціонування органів державної влади й місцевого самоврядування, бюджетних установ, поточні міжбюджетні трансферти та видатки на фінансове забезпечення заходів соціального захисту населення й соціально-культурної сфери.

2.3.3. Класифікація фінансування бюджету

Фінансування бюджету класифікується за:

- типом кредитора (за категоріями кредиторів або власників боргових зобов'язань);
- типом боргового зобов'язання (за засобами, що використовуються для фінансування бюджету).

Класифікація фінансування бюджету України за типом боргового зобов'язання

Код	Найменування
400000	Фінансування за борговими операціями
401000	Запозичення
401100	Внутрішні запозичення
401200	Зовнішні запозичення
402000	Погашення
402100	Внутрішні зобов'язання

402200	Зовнішні зобов'язання
500000	Надходження від приватизації державного майна
<i>501000</i>	<i>Надходження від приватизації державного майна та інших надходжень, безпосередньо пов'язаних з процесом приватизації та кредитування підприємств</i>
600000	Фінансування за активними операціями
<i>601000</i>	<i>Зміни обсягів депозитів і цінних паперів, що використовуються для управління ліквідністю</i>
601200	Розміщення бюджетних коштів на депозитах, придбання цінних паперів
<i>602000</i>	<i>Зміни обсягів бюджетних коштів</i>
602100	На початок періоду

Класифікація фінансування бюджету України за типом боргового зобов'язання	
Код	Найменування
200000	<i>Внутрішнє фінансування</i>
201000	Фінансування за рахунок державних фондів
202000	Фінансування за рахунок позик банківських установ
203000	Інше внутрішнє фінансування
204000	Надходження від приватизації державного майна
205000	Фінансування за рахунок залишків коштів на рахунках бюджетних установ
206000	Зміни обсягів депозитів і цінних паперів, що використовуються для управління ліквідністю
207000	Коригування
208000	Фінансування за рахунок зміни залишків коштів бюджетів
209000	Зміни обсягів товарно-матеріальних цінностей
300000	<i>Зовнішнє фінансування</i>
301000	Позики, надані міжнародними організаціями економічного розвитку
302000	Позики, надані органами управління іноземних держав
303000	Позики, надані іноземними комерційними банками
304000	Позики, надані постачальниками
305000	Позики, не віднесені до інших категорій
306000	Зміни обсягів депозитів і цінних паперів, що використовуються для управління ліквідністю
307000	Коригування

2.3.4. Класифікація боргу

Класифікація боргу систематизує інформацію про всі боргові зобов'язання держави, територіальної громади міста.

Борг класифікується:

- за типом кредитора;
- за типом боргового зобов'язання.

Класифікація боргу за типом кредитора

Код	Найменування
200000	<i>Внутрішній борг</i>
210000	<i>Заборгованість за позиками, одержаними з бюджетів різних рівнів та державних фондів</i>
211000	Заборгованість за позиками, одержаними з державних фондів
212000	Заборгованість за позиками, одержаними з бюджетів вищих рівнів
213000	Заборгованість за позиками, одержаними з бюджетів нижчих рівнів
220000	<i>Заборгованість перед банківськими установами</i>
221000	Заборгованість за позиками, одержаними від Національного банку України
222000	Заборгованість за позиками, одержаними від інших банків
230000	<i>Заборгованість перед іншими органами управління</i>
231000	Заборгованість за позиками, одержаними від інших фінансових установ
232000	Заборгованість за позиками, одержаними від нефінансових державних підприємств
233000	Заборгованість за позиками, одержаними від нефінансового приватного сектора
234000	Інша внутрішня заборгованість
240000	<i>Внутрішня заборгованість, не віднесена до інших категорій</i>
250000	<i>Коригування, пов'язане зі змінами обсягів депозитів, цінних паперів та різницею у вартісних оцінках окремих статей</i>
300000	<i>Зовнішній борг</i>
310000	Заборгованість за позиками, одержаними від міжнародних організацій економічного розвитку

320000	Заборгованість за позиками, одержаними від органів управління іноземних держав
330000	Заборгованість за позиками, одержаними від іноземних комерційних банків
340000	Заборгованість за позиками, одержаними від постачальників
350000	Зовнішня категорія, не віднесена до інших категорій
360000	Коригування, пов'язане зі змінами обсягів депозитів, цінних паперів та різницею у вартісних оцінках окремих статей

Класифікація боргу за типом боргового зобов'язання

Код	Найменування
400000	<i>Внутрішній борг</i>
410000	Заборгованість за довгостроковими зобов'язаннями
420000	Заборгованість за середньостроковими зобов'язаннями
430000	Заборгованість за короткостроковими зобов'язаннями
440000	Заборгованість за іншими внутрішніми зобов'язаннями
450000	Коригування, пов'язане зі змінами обсягів депозитів, цінних паперів та різницею у вартісних оцінках вищезазначених статей
500000	<i>Зовнішній борг</i>
510000	Заборгованість за довгостроковими зобов'язаннями
520000	Заборгованість за середньостроковими зобов'язаннями
530000	Заборгованість за короткостроковими зобов'язаннями
540000	Заборгованість за іншими зовнішніми зобов'язаннями
550000	Коригування, пов'язане зі змінами обсягів депозитів, цінних паперів та різницею у вартісних оцінках вищезазначених статей

Питання для самоперевірки:

1. У чому полягає сутність бюджету як фінансового плану?
2. Що таке «бюджетна класифікація»?
3. Охарактеризуйте основне призначення бюджетної класифікації.
4. З яких основних видів складається бюджетна класифікація?
5. У чому полягає сутність поняття «трансферти»?

6. Визначити сутність та цілі програмної класифікації.
7. Визначити сутність відомчої класифікації.
8. Яким чином класифікується борг?
9. Які статті включає класифікація боргу за типом боргового зобов'язання?
10. Розкрити сутність поняття «поточні видатки».

Тестові завдання:

1. Бюджетна класифікація – це:

- а) єдине систематизоване згрупування доходів, видатків, кредитування, фінансування бюджету, боргу відповідно до законодавства України та міжнародних стандартів;
- б) об'єднання доходів, видатків, кредитування, фінансування бюджету, боргу за розпорядниками бюджетних коштів;
- в) єдине систематизоване згрупування бюджетних повноважень головних розпорядників.

2. Економічна класифікація видатків бюджету передбачає:

- а) розподіл бюджетних асигнувань між безпосередніми отримувачами коштів із бюджету на заплановані заходи;
- б) групування видатків за їх економічним змістом та цільовим призначенням;
- в) напрями використання коштів залежно від функцій, які виконує держава;
- г) групування видатків за бюджетними програмами.

3. До податкових надходжень відносяться:

- а) збір за використання природних ресурсів;
- б) надходження від штрафів і фінансових санкцій;
- в) усі відповіді невірні

4. Видатки бюджету класифікуються за:

- а) функціями, з якими пов'язані видатки;
- б) економічною характеристикою видатків;
- в) ознакою головного розпорядника коштів;
- г) за бюджетними програмами;
- д) усі відповіді правильні.

5. Бюджетну класифікацію затверджує:

- а) прем'єр-міністр;

- б) міністр фінансів;
- в) голова Державного Казначейства;
- г) начальник фінансового управління.

6. Програмна класифікація видатків та кредитування державного бюджету:

- а) визначається у законі про Державний бюджет України на відповідний рік;
- б) щорічно визначається відповідною постановою Кабінету Міністрів України після затвердження Закону про Державний бюджет України на поточний рік;
- в) визначена Бюджетним кодексом України;
- г) правильної відповіді не має.

7. Відомча класифікація видатків бюджету містить у собі:

- а) перелік головних розпорядників бюджетних коштів;
- б) перелік функцій держави та органів місцевого самоврядування;
- в) перелік бюджетних програм та головних розпорядників бюджетних коштів.

8. Які складові бюджетної класифікації містять класифікації за типом кредитора та типом боргового зобов'язання :

- а) класифікація боргу та класифікація фінансування бюджету;
- б) класифікація кредитування бюджету та класифікація боргу;
- в) програмна класифікація та класифікація боргу.

9. За бюджетною класифікацією не існує класифікації бюджету:

- а) розширена;
- б) функціональна;
- в) відомча;
- г) немає правильної відповіді

10. Правові засади бюджетної класифікації визначені:

- а) Законом про Державний бюджет України;
- б) Бюджетним Кодексом України;
- в) наказами Державного казначейства;
- г) рішеннями органів місцевого самоврядування.

Тема 3

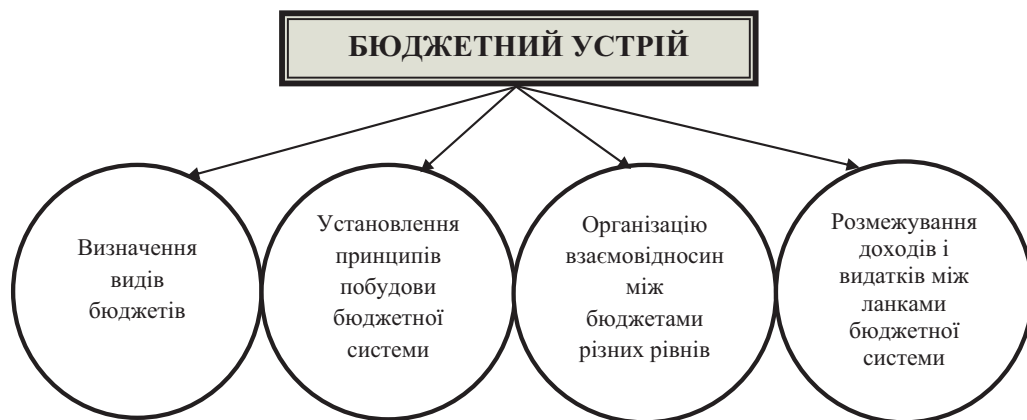
БЮДЖЕТНА СИСТЕМА ТА БЮДЖЕТНИЙ УСТРІЙ

- 3.1. Характеристика бюджетного устрою держави
- 3.2. Структура бюджетної системи та принципи її побудови
- 3.3. Правові основи бюджетної системи України

Основні поняття та терміни: бюджетний устрій, бюджетна система, Державний бюджет, місцеві бюджети, зведений бюджет, бюджетне законодавство, Бюджетний кодекс України.

3.1. Характеристика бюджетного устрою держави

Бюджетний устрій – це організація і принципи побудови бюджетної системи, її структури, взаємозв'язок між окремими ланками бюджетної системи. Визначається формою державного устрою, в залежності від адміністративно-територіального розподілу.

Бюджетний устрій – це система правових, економічних, організаційних, інституційних відносин між органами публічної влади щодо управління публічними фінансами. Через бюджетний устрій здійснюється управління державними та місцевими фінансами.

Основи бюджетного устрою

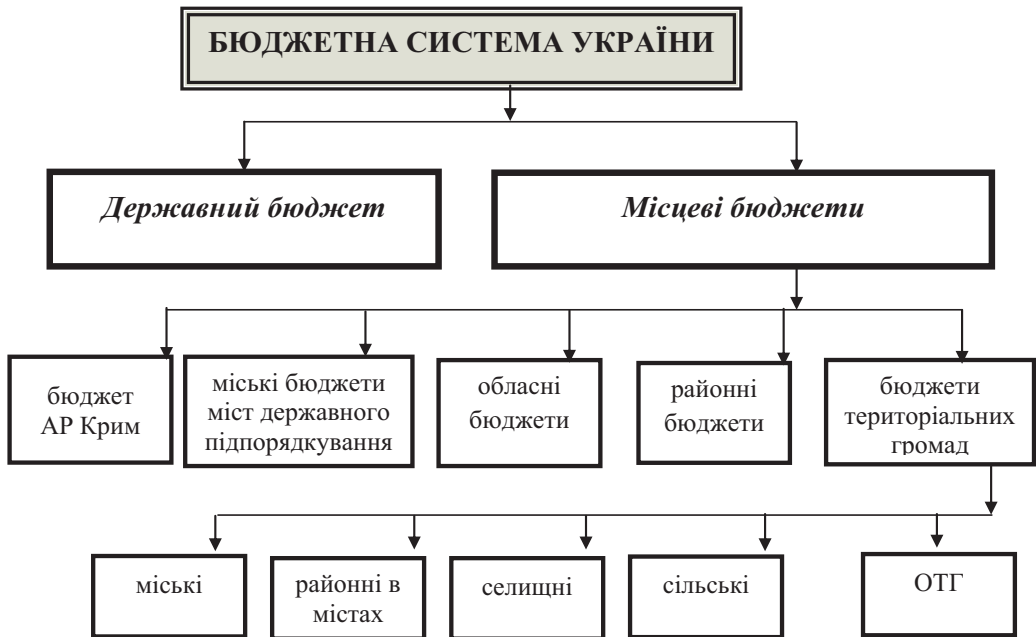
1.	Виділення видів бюджетів	Передбачається виділення видів бюджетів, яке ґрунтується відповідно до політичного устрою та рівня адміністративно-територіального устрою, що законодавчо закріплюються. Проте, залежно від державного устрою, країни відокремлюють два основні види бюджетів, а саме, центральний бюджет та місцеві бюджетів.
2.	Розмежування доходів і видатків між всіма ланками бюджетної системи	При розподілі доходів і видатків між бюджетами різних рівнів основна увага приділяється видаткам, що використовуються для фінансування основних функцій держави та органів місцевого самоврядування. Для того, щоб держава ефективно виконувала свої функції в основу розмежування видатків покладено розподіл повноважень і функцій між органами державної та місцевої влади. Розмежування доходів є похідним від розподілу видатків і базується на поділі податків на загальнодержавні та місцеві.
3.	Організація взаємовідносин між різними бюджетами	Взаємовідносини між бюджетами характеризуються внутрішніми фінансовими потоками, що віддзеркалюють перерозподіл доходів та видатків між різними бюджетами. До таких потоків відносяться міжбюджетні трансферти: дотація вирівнювання, субвенція, кошти, які передаються до Державного бюджету України та місцевих бюджетів з інших місцевих бюджетів та інші дотації.
4.	Визначення принципів побудови бюджетної	Принципи побудови бюджетної системи є головним елементом у бюджетному устрої. Саме вони визначають характерні ознаки і риси бюджетного устрою тієї чи іншої країни.

3.2. Структура бюджетної системи та принципи її побудови

Основні засади бюджетної системи України, її структуру, принципи побудови та правові аспекти функціонування визначено Бюджетним кодексом України від 08.07.2010 року.

Бюджетна система України – це сукупність державного бюджету та місцевих бюджетів, побудована з урахуванням економічних відносин, державного і адміністративно-територіальних устроїв і врегульована нормами права (ч.4 ст. 2 Бюджетного кодексу України).

Бюджетна система будь-якої держави визначається бюджетним устроєм.

Державний бюджет – це головний загальнодержавний фонд централізованих коштів, який складається з дохідної й видаткової частини та затверджений законом України на відповідний рік.

За допомогою бюджету держава концентрує певну частину валового внутрішнього продукту та централізовано розподіляє її на розвиток національної економіки, для соціального захисту населення, утримання органів державної влади та управління, оборони країни.

Місцеві бюджети – це централізований фонд фінансових ресурсів, необхідних для фінансового забезпечення функціонування місцевого самоврядування (ст. 2 Бюджетного кодексу України).

Місцеві бюджети охоплюють обласні, районні бюджети та бюджети місцевого самоврядування.

Бюджети місцевого самоврядування – це бюджети територіальних громад сіл, їх об'єднань, селищ, міст (у тому числі, районів у містах), бюджети об'єднаних територіальних громад (ст. 2 Бюджетного кодексу України).

Бюджети об'єднаних територіальних громад – це бюджети об'єднаних територіальних громад, створених згідно із законом та перспективним планом формування територій громад, а також бюджети об'єднаних територіальних громад, визнаних Кабінетом Міністрів України спроможними в порядку, встановленому законом (ст. 2 Бюджетного кодексу України).

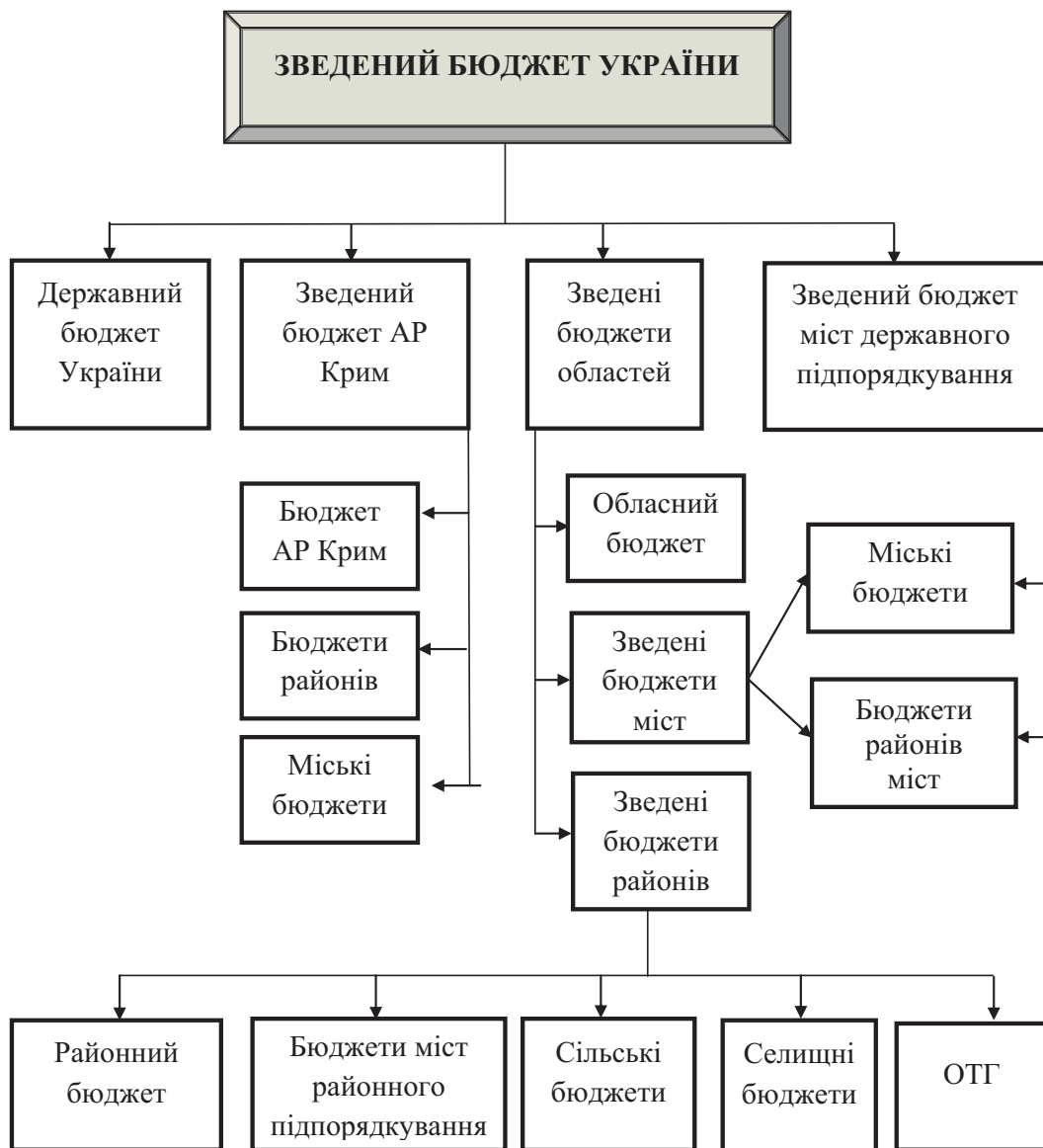
Зведений бюджет – це сукупність всіх бюджетів, що входять до складу бюджетної системи України; сукупність показників бюджетів, що використовуються для аналізу та прогнозування економічного і соціального розвитку держави (ст. 6 Бюджетного кодексу України).

Зведений бюджет України охоплює показники державного бюджету України та зведених місцевих бюджетів.

Зведений бюджет України у 2011-2019 рр.
(станом на кінець року), (млн. грн)

	Доходи	Видатки	Кредитування	Сальдо (дефіцит бюджету)
2011	398553,6	416853,6	4757,9	-23057,9
2012	445525,3	492454,7	3856,3	-50785,7
2013	442788,7	505843,8	535,2	-63590,3
2014	456067,3	523125,7	4972,1	-72030,5
2015	652031,0	679871,4	3057,8	-30898,2
2016	782748,5	835589,8	1841,3	-54682,6
2017	1016788,3	1056759,9	2122,1	-42093,8
2018	1184278,1	1250173,6	1893,0	-67788,5
2019	1289779,8	1370113,0	3983,2	-84316,4

Джерело: [22]

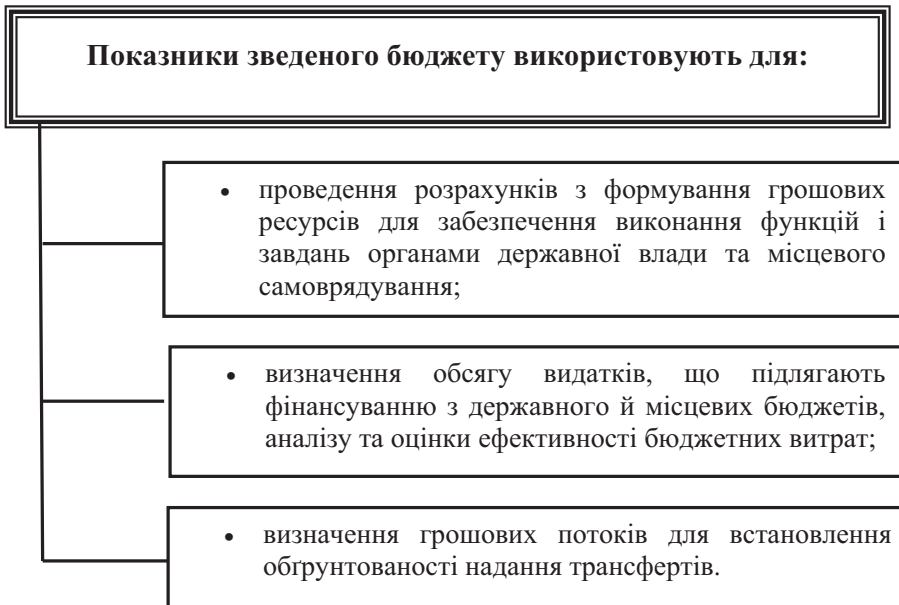

Зведений бюджет не розробляється і не затверджується у формі закону. Його використовують для аналізу та прогнозування економічного і соціального розвитку держави, для оцінки грошових коштів, зосереджених у бюджетах усіх рівнів.

**Частка структурних складових зведеного бюджету у ВВП
України упродовж 2011-2018 рр.
(станом на кінець року), %**

Рік	Доходи	Видатки	Кредитування	Сальдо (дефіцит бюджету)
2011	30,27	31,66	0,36	-1,75%
2012	31,62	34,95	0,27	-3,60%
2013	30,43	34,77	0,04	-4,37%
2014	29,11	33,39	0,32	-4,60%
2015	32,94	34,35	0,15	-1,56%
2016	32,84	35,06	0,08	-2,29%
2017	34,09	35,43	0,07	-1,41%
2018	33,28	35,13	0,05	-1,90%

Джерело: [22]

Характеристика принципів побудови бюджетної системи України

№	Принципи	Зміст
1.	Принцип єдності бюджетної системи України	Єдність бюджетної системи України забезпечується єдиною правовою базою, єдиною грошовою системою, єдиним регулюванням бюджетних відносин, єдиною бюджетною класифікацією, єдністю порядку виконання бюджетів та ведення бухгалтерського обліку і звітності.
2.	Принцип збалансованості	Повноваження на здійснення витрат бюджету повинні відповідати обсягу надходжень бюджету на відповідний бюджетний період.
3.	Принцип самостійності	Державний бюджет України та місцеві бюджети є самостійними. Держава коштами державного бюджету не несе відповідальності за бюджетні зобов'язання органів місцевого самоврядування. Органи місцевого самоврядування коштами відповідних місцевих бюджетів не несуть відповідальності за бюджетні зобов'язання одне одного, а також за бюджетні зобов'язання держави. Самостійність бюджетів забезпечується закріпленням за ними відповідних джерел доходів бюджету, правом відповідних органів державної влади та органів місцевого самоврядування визначати напрями використання бюджетних коштів відповідно до законодавства України та відповідних місцевих рад самостійно і незалежно одне від одного розглядати та затверджувати відповідні місцеві бюджети.
4.	Принцип повноти	До складу бюджетів підлягають включенню всі надходження бюджетів та витрати бюджетів, що здійснюються відповідно до нормативно-правових актів органів державної влади, органів місцевого самоврядування.
5.	Принцип обґрунтованості	Бюджет формується на реалістичних макропоказниках економічного і соціального розвитку України та розрахунках надходжень бюджету і витрат бюджету, що здійснюються відповідно до затверджених методик та правил.

6.	Принцип ефективності та результативності	При складанні та виконанні бюджетів усі учасники бюджетного процесу мають прагнути досягнення цілей, запланованих на основі національної системи цінностей і завдань інноваційного розвитку економіки, шляхом забезпечення якісного надання послуг, гарантованих державою, місцевим самоврядуванням (далі - гарантовані послуги), при залученні мінімального обсягу бюджетних коштів та досягнення максимального результату при використанні визначеного бюджетом обсягу коштів.
7.	Принцип субсидіарності	Розподіл видів видатків між державним бюджетом та місцевими бюджетами, а також між місцевими бюджетами повинен ґрунтуватися на максимально можливому наближенні надання гарантованих послуг до їх безпосереднього споживача.
8.	Принцип цільового використання бюджетних коштів	Бюджетні кошти використовуються тільки на цілі, визначені бюджетними призначеннями та бюджетними асигнуваннями.
9.	Принцип справедливості і неупередженості	Бюджетна система України будується на засадах справедливого і неупередженого розподілу суспільного багатства між громадянами і територіальними громадами.
10.	Принцип публічності та прозорості	Інформування громадськості з питань складання, розгляду, затвердження, виконання державного бюджету та місцевих бюджетів, а також контролю за виконанням державного бюджету та місцевих бюджетів.

3.3. Правові основи бюджетної системи України

Основні законодавчі документи, що регламентують побудову бюджетної системи України, визначають її принципи та структуру

1.	Конституція України
2.	Бюджетна декларація
3.	Бюджетний кодекс України
4.	Закон про Державний бюджет України
5.	Інші закони, що регулюють бюджетні відносини
6.	Нормативно-правові акти Кабінету Міністрів України, прийнятих на підставі і на виконання Бюджетного кодексу
7.	Нормативно-правові акти органів виконавчої влади, прийнятих на підставі і на виконання Бюджетного Кодексу

8.	Прогнози місцевих бюджетів
9.	Рішення про місцевий бюджет
10.	Рішення місцевих державних адміністрацій, органів місцевого самоврядування

Розділи Бюджетного кодексу України

Розділ I	Бюджетна система України та основи бюджетного процесу
Розділ II	Державний бюджет України
Розділ III	Місцеві бюджети
Розділ IV	Міжбюджетні відносини
Розділ V	Контроль за дотриманням бюджетного законодавства та відповідальність за порушення бюджетного законодавства
Розділ VI	Прикінцеві та перехідні положення

Питання для обговорення та самопідготовки:

1. Визначити організаційні засади бюджетного устрою.
2. Визначити взаємозв'язок бюджетного устрою та бюджетної системи.
3. Що передбачає федеративний устрій держави?
4. Охарактеризувати склад та структуру бюджетної системи в унітарних державах.
5. Визначити склад та структуру бюджетної системи України.
6. Які положення стосовно бюджетної системи України, включені в Бюджетний кодекс України?
7. Розкрити суть та складові зведеного бюджету.
8. На яких принципах ґрунтується бюджетна система України?
9. Розкрити сутність принципів бюджетної системи.
10. Якими законодавчими актами регулюється сучасна бюджетна система України?
11. З яких розділів складається Бюджетний кодекс України?
12. Визначити роль Бюджетного кодексу у формуванні бюджетного законодавства України.

Тестові завдання:

1. Структура бюджетної системи України визначається:

- а) адміністративно-територіальним устроєм;
- б) сукупністю державних фінансових інститутів;

системою економічних відносин, державним та адміністративно-територіальним устроєм;

г) усі відповіді правильні.

2. Бюджетна система України складається з :

а) державного бюджету;

б) державного і місцевого бюджетів;

в) місцевих бюджетів.

3. Бюджетні відносини в Україні регулюються:

а) Бюджетним кодексом України;

б) Конституцією України;

в) Законом про Державний бюджет на поточний рік;

г) Законом «Про бюджетну систему України».

4. Який принцип бюджетної системи України передбачає, що повноваження на здійснення витрат бюджету мають відповідати обсягу надходжень у бюджет на відповідний бюджетний період?

а) принцип єдності бюджетної системи України;

б) принцип повноти;

в) принцип збалансованості;

г) субсидіарності.

5. За формою бюджет – це:

а) основний фінансовий план держави, що дає змогу організувати різнорівневі фінансові підсистеми в ієрархічну структуру, забезпечуючи виконання бюджетного процесу;

б) централізований фонд грошових коштів держави, які перебувають у постійному русі з приводу формування доходів та фінансування видатків;

в) обов'язковий документ у вигляді закону, який юридично забезпечує організацію бюджетного процесу і функціонування бюджетної системи;

г) усі правильні відповіді.

6. Сукупність заходів держави з організації та використання бюджетних ресурсів для забезпечення її економічного і соціального розвитку – це:

а) бюджетна політика;

б) бюджетний механізм;

в) бюджетна система;

г) немає правильної відповіді.

7. Сукупність окремих ланок, юридично пов'язаних між собою, яка базується на загальноприйнятних принципах, що відповідають міжнародним стандартам – це:

- а) бюджетний механізм;
- б) бюджетна система;
- в) бюджетна політика;
- г) немає правильної відповіді.

8. Організація і принципи побудови бюджетної системи, її структури, взаємозв'язок між окремими ланками бюджетної системи – це:

- а) бюджетний процес;
- б) бюджетний устрій;
- в) система бюджетної політики;
- г) немає правильної відповіді.

9. Бюджетна система України не ґрунтується на такому принципі:

- а) принцип єдності;
- б) принцип збалансованості;
- в) принцип контрольності;
- г) усі відповіді правильні.

10. Місцеві бюджети включають:

- а) зведений бюджет;
- б) обласні, районні бюджети;
- в) сільські та селищні бюджети;
- г) міські бюджети, бюджети районів у містах.

Практичні завдання:

1. Проаналізувати динаміку показників таблиці «Зведений бюджет України у 2011-2019 рр.»
2. Розрахувати темп приросту доходів рік до року за даними таблиці «Зведений бюджет України у 2011-2019 рр.».
3. Проаналізувати частку видатків у структурі зведеного бюджету України за період 2011-2018 рр. за даними таблиці «Частка структурних складових зведеного бюджету у ВВП України у 2011-2018 рр.»

Тема 4

БЮДЖЕТНА ПОЛІТИКА ТА БЮДЖЕТНИЙ МЕХАНІЗМ

- 4.1. Сутність бюджетної політики та чинники, що її визначають
- 4.2. Види та напрями реалізації бюджетної політики
- 4.3. Бюджетний механізм та його складові

Основні поняття і терміни: бюджетна політика, бюджетна стратегія, бюджетна тактика, бюджетний механізм, бюджетні призначення, бюджетні асигнування, бюджетне планування, бюджетне нормування, бюджетний розпис, бюджетний секвестр

4.1. Сутність бюджетної політики та чинники, що її визначають

Бюджетна політика – це сукупність державних заходів з мобілізації та використання бюджетних ресурсів для стабілізації та підвищення економічного й соціального розвитку.

Бюджетна політика – сукупність форм, методів і напрямів впливу державних органів влади та місцевого самоврядування на бюджетні відносини для ефективного функціонування та подальшого розвитку бюджетної системи.

Бюджетна стратегія – тривалий курс бюджетної політики, розрахований на перспективу, що передбачає вирішення глобальних завдань, визначених економічною стратегією.

Бюджетна тактика – форма реалізації бюджетної стратегії, комплекс адаптивних заходів впливу держави на стан функціонування конкретних бюджетних взаємовідносин з метою надання їм параметрів, визначених завданнями бюджетної стратегії.

**ЦІЛІ
БЮДЖЕТНОЇ
ПОЛІТИКИ**

- досягнення оптимального розподілу валового внутрішнього продукту між сферами економічної системи, регіонами держави та соціальними групами населення;
- забезпечення розвитку конкурентоспроможної національної економіки;
- забезпечення збалансованості бюджету;
- виважена боргова політика;
- підвищення соціальних стандартів.

Бюджетна резолюція – це постанова Верховної Ради України, що окреслює основні напрями бюджетної політики на наступний бюджетний рік.

Бюджетна резолюція розробляється Кабінетом Міністрів України не пізніше 1 червня за даними аналізу економічного становища країни в поточному році, на підставі прогнозних макроекономічних показників розвитку країни на наступний рік.

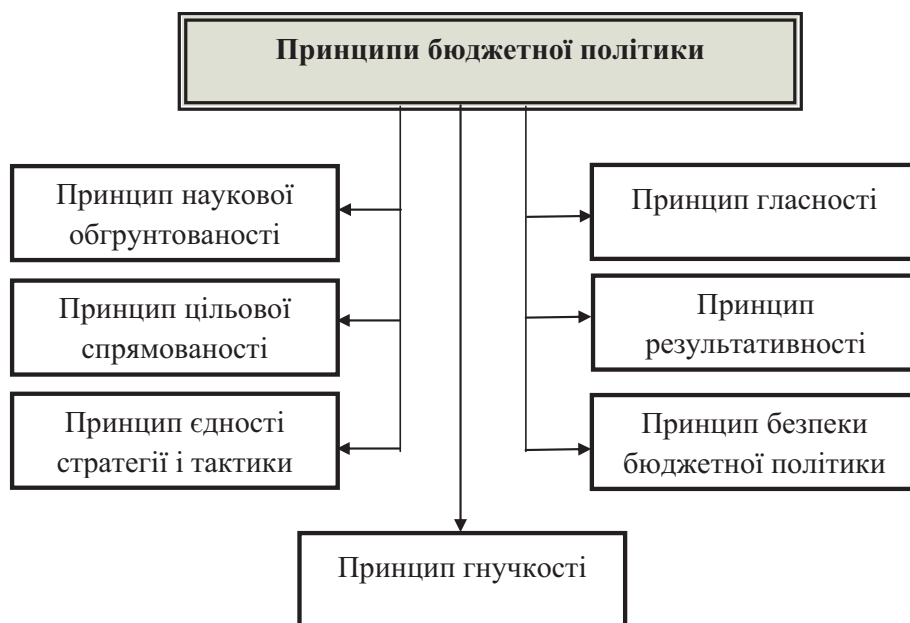
Чинники, що впливають на формування бюджетної політики

Зовнішні

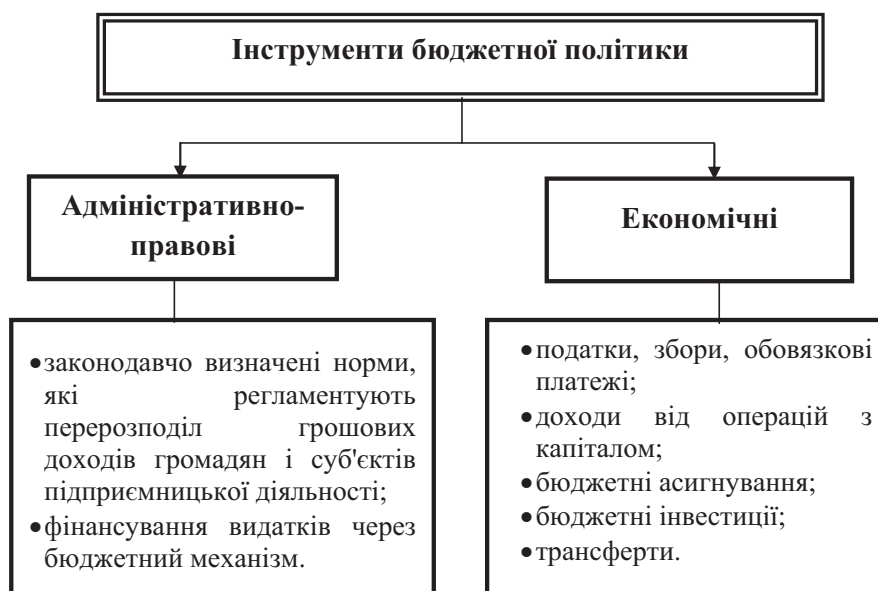
економічні взаємовідносини з іншими державами щодо постачання сировини, матеріалів, енергоносіїв, обміну технологіями, рівнем інтеграційних процесів із світовим співтовариством тощо

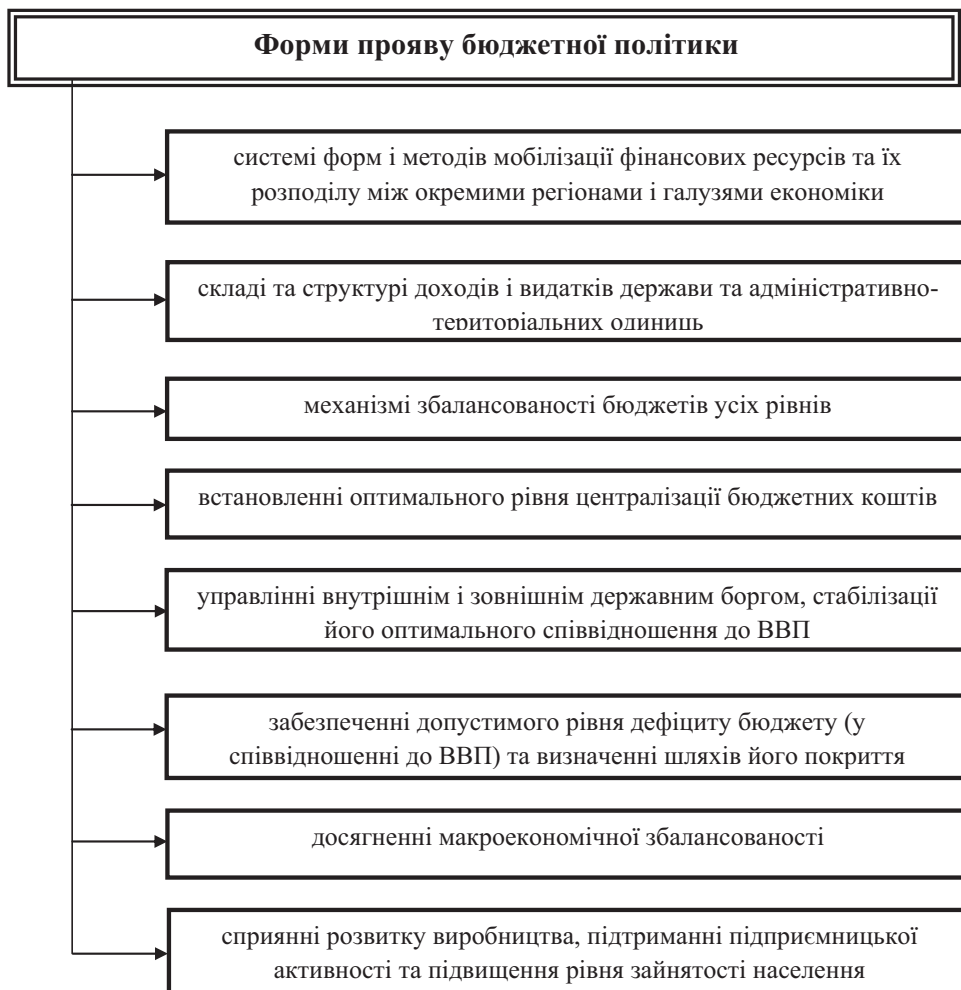
Внутрішні

структура та рівень розвитку економіки, соціальний склад та інтелектуальний рівень населення, рівень його добробуту, стабільність грошової одиниці тощо.

Інструменти бюджетної політики – це знаряддя (засоби), за допомогою яких спрацьовують бюджетні методи та досягаються певні цілі стратегії і тактики бюджетної політики.

Пріоритетними заходами бюджетної політики є зниження показників структурного дефіциту бюджету та державного боргу, оптимізація бюджетних видатків, підвищення фіскальної ефективності податкової системи, посилення дієвості механізму бюджетного планування та прогнозування.

4.2. Види та напрями реалізації бюджетної політики

Класифікація видів бюджетної політики

№ з/п	Класифікаційна ознака	Вид бюджетної політики
1.	Залежно від характеру впливу бюджетної політики на соціально-економічний розвиток країни	1) політика перерозподільна; 2) політика відтворювальна;
2.	Залежно від тривалості часу бюджетного регулювання	1) стратегічна; 2) тактична;
3.	Залежно від швидкості реагування бюджетної політики на об'єкт регулювання	1) превентивна; 2) ситуативна;
4.	Залежно від функціональної класифікації	1) політика у сфері доходів бюджетів; 2) політика у сфері видатків бюджетів; 3) політика у сфері державних запозичень та державного боргу; 4) політика у сфері бюджетного регулювання і міжбюджетних відносин
5.	Залежно від очікувань покладених на бюджетну політику	1) оптимістична 2) песимістична 3) реальна
6.	Залежно від територіальної дії	1) державна 2) місцева

Особливістю бюджетної політики на сучасному етапі є формування бюджету за програмно-цільовим методом, що дозволило перейти від постатейного контролю за виконанням бюджету до контролю за досягненням кінцевого результату.

Всі видатки державного бюджету повинні здійснюватися за програмами, що мають конкретну мету, завдання та критерії їхньої оцінки.

Програмно-цільовий метод – це метод управління бюджетними коштами для досягнення конкретних результатів за рахунок коштів бюджету із застосуванням оцінки ефективності використання бюджетних коштів на всіх стадіях бюджетного процесу (ст. 2 Бюджетного кодексу України).

Бюджетна статистика – науково обґрунтована система аналізу здійснення основних напрямів політики уряду на основі використання певного переліку показників, квот та співвідношень.

Показники бюджетної статистики є найважливішими показниками бюджетної політики. Їх групують за декількома напрямками:

I група – державні квоти;

II група – показники, що характеризують функції держави щодо трансформації економічної системи в змішану.

Основні показники бюджетної політики

Група	Вид	Показники, їх зміст
<i>I група</i> — державні квоти	1) Фінансові квоти	<ul style="list-style-type: none"> • частка витрат держави у ВВП; • частка доходів держави у ВВП; • частка доходів держави від податків у ВВП; • частка боргу у ВВП; • частка бюджетного дефіциту у ВВП
	2) Соціальні квоти	<ul style="list-style-type: none"> • частка сукупних соціальних трансфертів у ВВП; • частка виплат по соціальному страхуванню у ВВП; • частка соціальних трансфертів місцевих бюджетів у ВВП
	3) Функціональні квоти (спеціальні)	<ul style="list-style-type: none"> • частка витрат держави на виконання кожного зі своїх функціональних обов'язків у загальних витратах (залежить від структури функцій держави); • частка витрат бюджету на фінансування державних підприємств; • частка витрат на освіту; • частка витрат на оборону; • частка витрат на НТП; • частка витрат на охорону здоров'я тощо
<i>II група</i> — показники, що характеризують функції держави в умовах трансформаційної економічної системи	1) Співвідношення між видатками розвитку і поточними видатками: - квота державних інвестицій у ВВП; - квота державного споживання у ВВП	<ul style="list-style-type: none"> • характеризує розподіл державою коштів між приватним та державним споживанням; • вказує на внесок держави у розвиток національного господарства країни; • показує задоволення суспільних потреб в цілому, насамперед формування соціальної інфраструктури
	2) Фінансова віддача від субвенцій чи дотацій	<ul style="list-style-type: none"> • вимірюється як сума створеного в галузі продукту на одиницю державної допомоги

	<p>3) Частка коштів державного бюджету, що спрямовуються на державне регулювання ринку праці</p>	<p>Дві категорії:</p> <p>а) видатки на проведення активної політики держави:</p> <ul style="list-style-type: none"> • державне сприяння профосвіті; • виплати на працевлаштування, • заходи щодо створення нових робочих місць тощо; <p>б) видатки на пасивну політику:</p> <ul style="list-style-type: none"> • виплати по безробіттю; • допомоги тощо
	<p>4) Видатки на утримання управлінського персоналу</p>	<ul style="list-style-type: none"> • квота коштів держбюджету на управління у ВВП
	<p>5) Показники заборгованості держави</p>	<ul style="list-style-type: none"> • дефіцит чи профіцит; • джерела покриття бюджетного дефіциту; • заборгованість на кінець року; • чистий новий борг держави; • квота кредитного фінансування боргу; • квота боргу у ВВП; • борг на душу населення.

Напрями бюджетної політики

Сприяння процесу збалансованої макроекономічної стабілізації, подоланню інфляційних процесів та структурній перебудові

Здійснення податкової політики в напрямі стимулювання підприємницької діяльності вітчизняних виробників товарів та послуг усіх форм власності та зменшення податкового тиску на них

Здійснення структурних реформ за критерієм економічного зростання і підвищення рівня економіки України

Формування взаємовідносин у бюджетній системі в напрямі забезпечення самостійності місцевих бюджетів

Оптимізація рівня бюджетного дефіциту, державного боргу та пошук джерел їх реалістичного фінансування

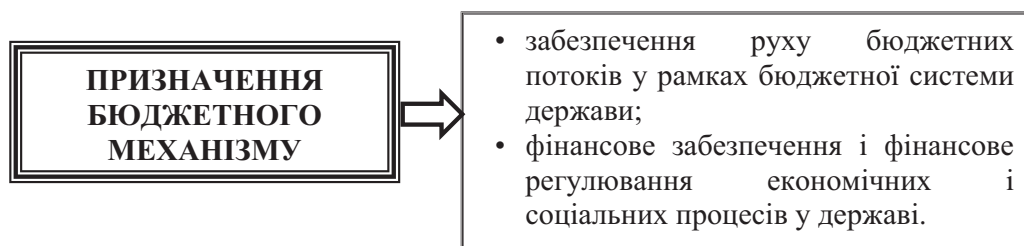
Пошук додаткових джерел доходів бюджету

Основні напрями Бюджетної політики України на 2020 рік	
Пріоритетні завдання податкової політики	<ol style="list-style-type: none"> 1. Перегляд ставок акцизного податку на алкогольні напої, екологічного податку та рентної плати (щороку); 2. Поступове наближення ставок акцизного податку на тютюнові вироби до рівня ЄС; 3. Проведення переговорів щодо міжнародних договорів про уникнення подвійного оподаткування з Німеччиною, Францією, Індією, Казахстаном, Чорногорією, Об'єднаними Арабськими Еміратами, Молдовою та внесення змін до діючих договорів України; 4. Опрацювання питання впровадження моделі оподаткування податком виведений капітал.

Державна бюджетна політика щодо місцевих бюджетів та міжбюджетних відносин у 2020-2022 роках буде спрямована на розвиток середньострокового бюджетного планування на місцевому рівні, удосконалення міжбюджетного регулювання, зміцнення фінансової спроможності місцевих бюджетів, підвищення прозорості та результативності використання бюджетних ресурсів, а також створення дворівневої системи міжбюджетних відносин (*Бюджетна декларація на 2020-2022 рр.*).

4.3. Бюджетний механізм

Бюджетний механізм – це сукупність форм і методів створення та використання фінансових ресурсів, які застосовує держава з метою організації бюджетних відносин і забезпечення належних умов соціально - економічного розвитку.

СКЛАДОВІ ПІДСИСТЕМИ БЮДЖЕТНОГО МЕХАНІЗМУ

Бюджетний механізм				
I підсистема	II підсистема	III підсистема	IV підсистема	V підсистема
Механізм управління бюджетним процесом та бюджетними відносинами	Механізм формування бюджетних ресурсів	Механізм розподілу бюджетних ресурсів	Механізм використання бюджетних ресурсів	Механізм контролю та аналізу за використанням бюджетних ресурсів

Кожній підсистемі притаманні свої функціональні особливості, але незважаючи на відносну самостійність, вони функціонують як одне ціле, характеризуються взаємопов'язаним комплексним використанням.

I підсистема МЕХАНІЗМ УПРАВЛІННЯ БЮДЖЕТНИМ ПРОЦЕСОМ І БЮДЖЕТНИМИ ВІДНОСИНАМИ

Адміністративні напрями управління	Інструментарій
<ul style="list-style-type: none"> • Нормативно-правове забезпечення бюджетної політики 	<ul style="list-style-type: none"> • Бюджетно-податкове законодавство
<ul style="list-style-type: none"> • Організаційно-управлінське забезпечення бюджетної політики 	<ul style="list-style-type: none"> • Органи управління — загальнодержавні та оперативні
<ul style="list-style-type: none"> • Інформаційно-аналітичне забезпечення 	<ul style="list-style-type: none"> • Бюджетне прогнозування та планування • Бюджетна звітність, статистика і моніторинг

II підсистема МЕХАНІЗМ ФОРМУВАННЯ БЮДЖЕТНИХ РЕСУРСІВ

Адміністративні та економічні інструменти	Методи
<ul style="list-style-type: none"> • податки, державні збори; • бюджетні запити; • бюджетні санкції (штрафи, пеня тощо); • система бюджетних обмежень • бюджетне нормування; • бюджетне стимулювання. 	<ul style="list-style-type: none"> • обов'язкова мобілізація коштів; • добровільна мобілізація коштів; • залучення позичок (внутрішніх та зовнішніх); • грошова та кредитна емісія; • продуктивна діяльність держави; • отримання доходів від майна і майнових прав; • трансфертний метод.

Бюджетний запит - документ, підготовлений головним розпорядником бюджетних коштів, що містить пропозиції з відповідним обґрунтуванням щодо обсягу бюджетних коштів, необхідних для виконання покладених на нього функцій на середньостроковий період, на підставі відповідних граничних показників видатків бюджету та надання кредитів з бюджету.

Інструменти формування та використання бюджетних ресурсів

Бюджетні норми та нормативи	Бюджетні стимули	Бюджетні санкції
<ul style="list-style-type: none"> • ставки заробітної плати у бюджетних установах, пенсій, стипендій; • ставки податків і неподаткових платежів; • норми витрат у бюджетних установах; • норми бюджетного забезпечення; • розміри дотацій, субвенцій, субсидій. 	<ul style="list-style-type: none"> • пільги за податками юридичним та фізичним особам; • бюджетні кредити; • податкові канікули; • відстрочки із сплатою податків; • списання заборгованості за податками; • подання фінансової допомоги і підтримки. 	<ul style="list-style-type: none"> • санкції за порушення податкового законодавства; • санкції за нецільове використання бюджетних коштів; • пеня за несвоєчасну сплату платежів; • зменшення або призупинення бюджетного фінансування; • вилучення до бюджету коштів, використаних не за призначенням; • відміна наданих пільг.

Слід зазначити, що бюджетне нормування, бюджетне стимулювання та санкціонування, використовуються не лише на етапі формування бюджетних коштів. Ці інструменти є вагомими важелями також при розподілі та використанні бюджетних ресурсів. Тому їх вважають **базовими складовими бюджетного механізму**.

З-поміж методів формування бюджетних ресурсів провідна роль належить **обов'язковій мобілізації коштів**, яка полягає у примусовому і безвідплатному вилученні частини грошових коштів у їх власників на користь держави.

Найбільш поширеними обов'язковими платежами є **податки**, які є найбільш дієвим способом мобілізації доходу держави, необхідних для реалізації її функцій.

Крім податків, обов'язковий метод мобілізації грошових коштів держави включає також різноманітні державні збори – митні, дорожні, за надання юридичних послуг, штрафи, плату за використання природних ресурсів тощо.

Метод добровільної мобілізації грошових коштів передбачає проведення лотерей, випуск державою облігацій, інших цінних паперів, добровільні внески громадян тощо.

Джерела формування загального фонду державного бюджету України у 2020 р.

(ст. 10 ЗУ «Про Державний бюджет України на 2020 рік»)

№	Види джерел формування загального фонду державного бюджету	Опис джерел формування загального фонду державного бюджету
1.	Надходження доходів	<ul style="list-style-type: none"> • 90 відсотків податку на прибуток підприємств; • податок на дохід та податок на прибуток підприємств, який сплачують суб'єкти, що провадять господарську діяльність з випуску та проведення лотерей, у повному обсязі;

		<ul style="list-style-type: none"> • надходження від реалізації автомобілів, наземних, водних та повітряних транспортних засобів, сільськогосподарської техніки, обладнання та устаткування, що перебувають на балансі органів державної влади та інших державних органів, утворених органами державної влади підприємств, установ та організацій, які використовують кошти державного бюджету.
2.	Джерела формування доходів у частині фінансування	<ul style="list-style-type: none"> • кошти від державних (місцевих) внутрішніх та зовнішніх запозичень; • кошти від приватизації державного майна (включаючи інші надходження, безпосередньо пов'язані з процесом приватизації) - щодо державного бюджету; • повернення бюджетних коштів з депозитів, надходження внаслідок продажу/пред'явлення цінних паперів; • вільний залишок бюджетних коштів з дотриманням умов, визначених цим Кодексом, включаючи залишок коштів державного бюджету, сформований за рахунок понадпланових державних запозичень, здійснених у попередньому бюджетному періоді; • надходження від реалізації державних резиденцій, державних дач, будинків відпочинку, оздоровчих закладів, іншого нерухомого майна, що перебувають на балансі органів державної влади та інших державних органів, утворених органами державної влади підприємств, установ та організацій, які використовують кошти державного бюджету.
3.	Джерела формування доходів у частині кредитування	<ul style="list-style-type: none"> • надходження внаслідок стягнення простроченої заборгованості перед державою за кредитами (позиками), залученими державою або під державні гарантії, кредитами з державного бюджету, якщо інше не встановлено законом про Державний бюджет України; • повернення кредитів, наданих з державного бюджету, що не мають цільового призначення, згідно з законом; • повернення кредитів до державного бюджету,

		наданих для реалізації інвестиційних проєктів за рахунок кредитів (позик), залучених державою від іноземних держав, іноземних фінансових установ і міжнародних фінансових організацій, якщо інше не встановлено законом про Державний бюджет України.
--	--	---

III підсистема МЕХАНІЗМ РОЗПОДІЛУ БЮДЖЕТНИХ РЕСУРСІВ

Міжбюджетний розподіл видатків і доходів базується на розмежуванні видатків і доходів, законодавчо закріплених за певним рівнем бюджету.

В основу розмежування видатків і доходів покладено визначення меж функцій окремих рівнів державної влади й управління.

Розподіл мобілізованих державою грошових коштів забезпечується тільки їй притаманними методами.

Розподіл видатків бюджету

<i>Форма розподілу</i>	<i>Законодавча основа</i>	<i>Економічні важелі</i>
1. Міжбюджетний розподіл видатків	Порядок розмежування видатків між бюджетами	Групи розмежування видатків за принципом субсидіарності. Передбачені видатки в бюджеті: <ul style="list-style-type: none"> • поточні видатки; • видатки розвитку.
2. Бюджетне фінансування	Порядок та умови надання і використання коштів (затверджуються Верховною Радою України)	<ul style="list-style-type: none"> • кошторисне фінансування; • Державні інвестиції; • Цільові позики з бюджету державним підприємствам; • Держдотації підприємствам та установам.
3. Бюджетне резервування	Порядок формування резервного фонду КМ України і резервних фондів місцевих органів самоврядування	<ul style="list-style-type: none"> • Непередбачені загальнодержавні резервні видатки; • резервні місцеві видатки.

4. Бюджетне регулювання видатків	Порядок нормування видатків бюджетних установ	Норми бюджетного забезпечення: • обов'язкові норми видатків; • розрахункові норми видатків.
---	---	---

Бюджетне фінансування – це безповоротне, безвідплатне виділення коштів з бюджету, обсяг, своєчасність та повнота якого значною мірою залежать від рівня централізації фінансових ресурсів і мобілізації коштів до бюджету, від рівня виконання дохідної частини бюджету.

Розмежування видів видатків між місцевими бюджетами

Група	Фінансове спрямування	Рівень бюджету, з якого здійснюються видатки
I група	Видатки на фінансування бюджетних установ і заходів, які забезпечують необхідне першочергове надання соціальних послуг, гарантованих державою, і розміщені найближче до споживачів	<ul style="list-style-type: none"> • з бюджетів сіл, селищ, міст та їхніх об'єднань; • бюджету міста Києва.
II група	Видатки на фінансування бюджетних установ та заходів, які забезпечують надання основних соціальних послуг, гарантованих державою для всіх громадян України	<ul style="list-style-type: none"> • бюджетів міст обласного значення; • районних бюджетів; • бюджету міста Києва.
III група	Видатки на фінансування бюджетних установ та заходів, які забезпечують гарантовані державою соціальні послуги для окремих категорій громадян або фінансування програм, потреба в яких існує в усіх регіонах України	<ul style="list-style-type: none"> • обласних бюджетів; • бюджету міста Києва

Розподіл доходів бюджету

<i>Форма розподілу</i>	<i>Законодавча основа</i>	<i>Економічні важелі</i>
1. Міжбюджетний розподіл доходів	Порядок розмежування доходів між бюджетами	Закріплені (директивні) доходи за різними рівнями бюджетів
2. Бюджетне регулювання доходів	Порядок регулювання доходів місцевих бюджетів	Регулюючі доходи місцевих бюджетів на основі: відсоткових відрахувань від загальнодержавних доходів; міжбюджетних трансфертів: – дотації вирівнювання; – субвенції.
3. Міжбюджетний перерозподіл грошових коштів	Порядок перерозподілу внутрішніх бюджетних потоків	Вилучені кошти бюджетного надлишку Бюджетні позички на покриття касових розривів, взаємні розрахунки між бюджетами

IV підсистема

МЕХАНІЗМ ВИКОРИСТАННЯ БЮДЖЕТНИХ РЕСУРСІВ

Використання бюджетних ресурсів здійснюються на етапі виконання бюджету. Закон України «Про Державний бюджет України на відповідний рік» визначає бюджетні призначення головним розпорядникам коштів державного бюджету України за бюджетною класифікацією та бюджетні призначення міжбюджетних трансфертів.

Саме бюджетні призначення служать відправним пунктом щодо реалізації бюджетної політики на різних рівнях економіки.

Інструменти та методи механізму використання бюджетних коштів

Адміністративні та економічні інструменти	Основні методи
<ul style="list-style-type: none"> • бюджетні призначення; • бюджетні асигнування; • бюджетний розпис доходів та видатків; • бюджетне секвестрування та захист; • бюджетне нормування тощо. 	<ul style="list-style-type: none"> • метод встановлення цільового призначення грошових коштів; • метод встановлення порядку використання коштів; • метод встановлення бюджетних нормативів та лімітів використання.

Бюджетне призначення – повноваження головного розпорядника бюджетних коштів, яке має кількісні, часові і цільові обмеження та дозволяє надавати бюджетні асигнування (ст.2 Бюджетного кодексу України).

Бюджетний розпис – документ, у якому встановлюється розподіл доходів та фінансування бюджету, бюджетних асигнувань головним розпорядникам бюджетних коштів за певними періодами року відповідно до бюджетної класифікації (ст.2 Бюджетного кодексу України).

Бюджетне асигнування - повноваження розпорядника бюджетних коштів, надане відповідно до бюджетного призначення, на взяття бюджетного зобов'язання та здійснення платежів, яке має кількісні, часові та цільові обмеження (ст.2 Бюджетного кодексу України).

Секвестр бюджету – це пропорційне скорочення видатків з усіх статей бюджету (крім захищених) протягом часу, що залишається до закінчення поточного бюджетного року.

Бюджетне нормування – це встановлення єдиних вимірників поточних витрат за однорідними, переважно масовим об'єктам бюджетного фінансування, що мають однакові виробничі ознаки. В основі такого нормування лежать матеріальні норми.

У підсистема

МЕХАНІЗМ КОНТРОЛЮ ТА АНАЛІЗУ ЗА ВИКОРИСТАННЯМ БЮДЖЕТНИХ РЕСУРСІВ

Механізм контролю та аналізу за використанням бюджетних ресурсів реалізується через бюджетний моніторинг та контроль за дотриманням бюджетного законодавства.

Бюджетний моніторинг – це моніторинг функціонування бюджетної системи України, основна мета якого полягає у забезпеченні постійного спостереження та аналізі реалізації бюджетної політики, оцінці практичної дієвості бюджетної системи на основі бюджетного обліку та бюджетної статистики з метою з’ясування суб’єктивних її недоліків, програми та подальшої розробки оптимального проекту державного бюджету, а також формування адекватних умов його виконання на майбутню перспективу.

Органи, що контролюють справляння надходжень бюджету – це органи державної влади, а також органи місцевого самоврядування, уповноважені здійснювати контроль за правильністю та своєчасністю справляння податків і зборів, інших надходжень бюджету (ст. 2 Бюджетного кодексу України).

Органи державної влади, що контролюють дотримання бюджетного законодавства України в частині використання бюджетних коштів

(Розділ V, гл.17 Бюджетного кодексу України)

№	Назва державного органу	Повноваження державного органу
1.	Верховна Рада України	<ul style="list-style-type: none"> • розгляд Бюджетної декларації; • розгляду проекту та прийняття закону про Державний бюджет України; • заслуховування звітів та розгляд річного звіту про виконання державного бюджету України; • використання кредитів (позик) від іноземних держав та іноземних фінансових установ; • здійснення контролю за діяльністю Рахункової палати щодо виконання нею повноважень, визначених законом.
2.	Комітет Верховної Ради України з питань бюджету	<ul style="list-style-type: none"> • підготовка Бюджетної декларації та розгляд проекту закону про Державний бюджет України; • надання висновків до законопроектів щодо їх впливу на показники бюджету; • попередній розгляд річного звіту про виконання державного бюджету України; • попередній розгляд інформації КМУ, Міністерства фінансів України, ДКСУ та ін. про стан виконання

		<p>Державного бюджету України упродовж відповідного бюджетного періоду;</p> <ul style="list-style-type: none"> • взаємодія з Рахунковою палатою; • попередній розгляд Бюджетної декларації та проекту закону про Державний бюджет України.
3.	Рахункова палата	<ul style="list-style-type: none"> • здійснення контролю за надходженням та використанням коштів державного бюджету України; • розробка та подання Верховній Раді України висновків про стан виконання державного бюджету України, а також пропозицій щодо усунення порушень, виявлених у звітному бюджетному періоді.
4.	Міністерство фінансів України та місцевих фінансових органів з контролю	<ul style="list-style-type: none"> • здійснення контролю за дотриманням бюджетного законодавства на кожній стадії бюджетного процесу; • забезпечення реалізації єдиної державної політики у сфері контролю за дотриманням бюджетного законодавства на кожній стадії бюджетного процесу щодо державного та місцевих бюджетів; • одержання від центральних і місцевих органів виконавчої влади інформації щодо складання, розгляду, затвердження і виконання бюджетів та звітування про їх виконання.
5.	Державна Казначейська служба України	<ul style="list-style-type: none"> • ведення бухгалтерського обліку всіх надходжень і витрат державного бюджету та місцевих бюджетів, складання та подання фінансової і бюджетної звітності; • контролювання відповідності кошторисів розпорядників бюджетних коштів показникам розпису бюджету; • контролювання відповідності платежів взятим бюджетним зобов'язанням та відповідним бюджетним асигнуванням. • забезпечення організації та координації діяльності головних бухгалтерів бюджетних установ та контроль за виконанням ними своїх повноважень.
6.	Державна аудиторська служба України	<ul style="list-style-type: none"> • контроль за цільовим, ефективним та результативним використанням коштів державного бюджету та місцевих бюджетів (включаючи проведення державного фінансового аудита); • контроль за цільовим використанням і своєчасним поверненням кредитів (позик), одержаних під державні (місцеві) гарантії; • контроль за відповідністю взятих бюджетних зобов'язань розпорядниками бюджетних коштів відповідним бюджетним асигнуванням, паспорту бюджетної програми; • веденням бухгалтерського обліку, а також складанням фінансової і бюджетної звітності, паспортів бюджетних програм та звітів про їх виконання, кошторисів та інших документів, що застосовуються в процесі виконання бюджету.

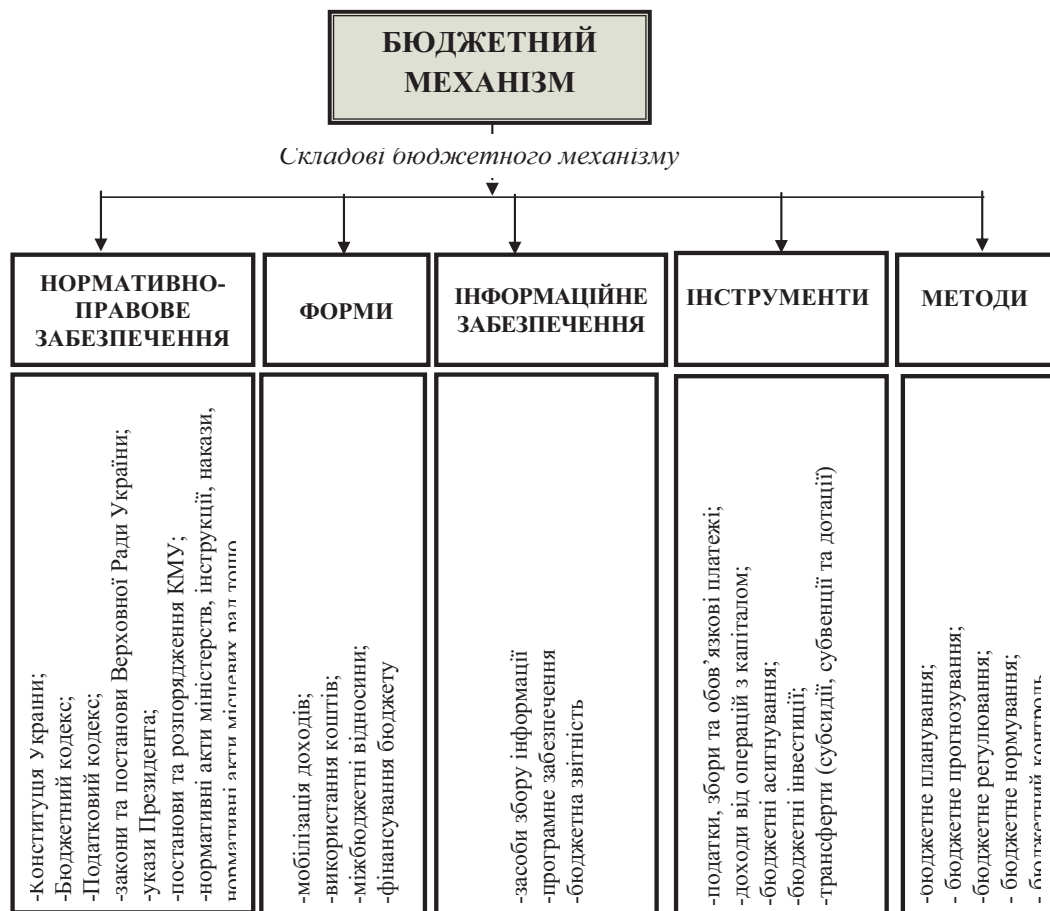
Для ефективного функціонування підсистем бюджетного механізму необхідна розробка чітких дієвих важелів, які застосовуються на всіх етапах бюджетного процесу і є складовими елементами бюджетного механізму:

- бюджетне планування;
- бюджетне регулювання;
- бюджетні нормативи;
- бюджетні ліміти;
- бюджетні резерви;
- бюджетне забезпечення;
- управління бюджетними коштами;
- бюджетний контроль.

Бюджетні нормативи – характеризують рівень забезпечення видатків бюджету, витрат фінансових ресурсів (ставки заробітної плати, розмір пенсій, ставки податків).

Бюджетні ліміти – обмеження бюджетних витрат в інтересах держави, підприємств, домогосподарств (розмір норми витрат у бюджетних установах, норми бюджетного забезпечення).

Бюджетні резерви – призначені для нейтралізації впливу непередбачуваних чинників.

Бюджетне планування – дозволяє визначити фінансові можливості держави щодо фінансового забезпечення розвитку її економіки та соціальної сфери.

Бюджетне регулювання – це надання коштів із загальнодержавних джерел, що закріплені за бюджетом вищих рівнів, бюджетами нижчих рівнів з метою збалансування їх на рівні, необхідному для здійснення відповідних повноважень, виконання планів економічного й соціального розвитку на певній території.

Управління бюджетними коштами – держава в особі органів влади та місцевого самоврядування встановлює методологію розподілу ВВП і національного доходу, форми грошових заощаджень, регулює види платежів, визначає обсяги і напрями використання бюджетних коштів.

Питання для самоперевірки:

1. Дайте визначення бюджетній політиці.
2. Назвіть мету та завдання бюджетної політики.
3. Визначте класифікацію видів бюджетної політики.
4. Назвіть принципи формування сучасної бюджетної політики та охарактеризуйте їх.
5. Дайте визначення стратегії бюджетної політики.
6. Дайте визначення тактиці бюджетної політики.
7. Дайте визначення бюджетному механізму.
8. Назвіть складові бюджетного механізму.
9. Сформулюйте та охарактеризуйте методи бюджетного механізму.
10. Дайте визначення бюджетному плануванню й прогнозуванню.
11. Дайте визначення бюджетному регулюванню.
12. Сформулюйте визначення економічної безпеки та назвіть її складові

Тестові завдання:

1. У бюджетній резолюції визначаються:

- а) основні прогностичні макропоказники економічного і соціального розвитку України;
- б) частка валового внутрішнього продукту, яка буде розподілена через дохідну частину бюджету держави;
- в) напрями бюджетної політики та заходи щодо їх втілення;
- г) частка бюджетного дефіциту у ВВП.

2. Бюджетна політика виконує функцію економічного регулювання, коли:

- а) виступає інструментом управління економікою;
- б) виступає інструментом перерозподілу ВВП;
- в) стимулює структурну перебудову економіки;
- г) держава здійснює трансфертні виплати окремим категоріям населення;
- д) сприяє економічному зростанню;
- е) забезпечує необхідні фінансові ресурси для урядової діяльності.

3. Бюджетна резолюція – це:

- а) сукупність заходів держави з організації та використання бюджетних ресурсів для забезпечення її економічного і соціального розвитку;

- б) систематизований перелік заходів, спрямованих на досягнення загальної мети та завдань, виконання яких пропонує та здійснює розпорядник бюджетних коштів відповідно до покладених на нього функцій;
- в) постанова Верховної Ради України, що окреслює основні напрями бюджетної політики на наступний бюджетний рік;
- г) сукупність засобів, які застосовує держава з метою організації бюджетних відносин і забезпечення належних умов для економічного та соціального розвитку.

4. Комплекс спеціально розроблених і законодавчо закріплених у державі форм і методів створення й використання фінансових ресурсів для регулювання економічних і соціальних процесів – це:

- а) бюджетна політика;
- б) бюджетна система;
- в) бюджетний механізм.

5. Сукупність заходів держави з організації та використання бюджетних ресурсів для забезпечення її економічного і соціального розвитку це:

- а) бюджетна політика;
- б) бюджетний механізм;
- в) бюджетна система;
- г) немає правильної відповіді.

6. Сукупність заходів держави з організації та використання бюджетних ресурсів для забезпечення її економічного і соціального розвитку це:

- а) бюджетна політика;
- б) бюджетний механізм;
- в) бюджетна система;
- г) немає правильної відповіді.

7. До внутрішніх факторів бюджетної політики входять:

- а) інтеграція держави зі світовими системами;
- б) залежність держави від економічних взаємовідносин з іншими державами щодо поставок палива, сировини тощо;
- в) зміцнення законодавчої і виконавчої влади;
- г) усі відповіді правильні

8. До зовнішніх факторів бюджетної політики входять:

- а) інтеграція зі світовими системами;
- б) забезпечення обороноздатності держави;
- в) соціально-культурні заходи;
- г) усі відповіді правильні.

9. Бюджетна політика включає такі елементи:

- а) бюджетну тактику і бюджетне прогнозування;
- б) бюджетну стратегію і бюджетну тактику;
- в) бюджетне регулювання і бюджетне прогнозування;
- г) правильні відповіді а) і б).

10. Сутність бюджетної політики відображається в:

- а) статтях доходів і видатків бюджету, в джерелах їх формування і напрямках використання;
- б) виявляється у формах і методах мобілізації бюджетних коштів та їх використанні на державні потреби;
- в) в інтеграції держави зі світовими системами;
- г) вірні відповіді а) і б).

ТЕМА 5 БЮДЖЕТНИЙ ПРОЦЕС

- 5.1. Поняття і принципи бюджетного процесу
- 5.2. Стадії та учасники бюджетного процесу
- 5.3. Процедури розгляду, затвердження та виконання бюджету

Основні поняття і терміни: бюджетний процес, стадії бюджетного процесу, бюджетний запит, бюджетна декларація, бюджетна резолюція, учасники бюджетного процесу, проєкт закону, звіт про виконання бюджету.

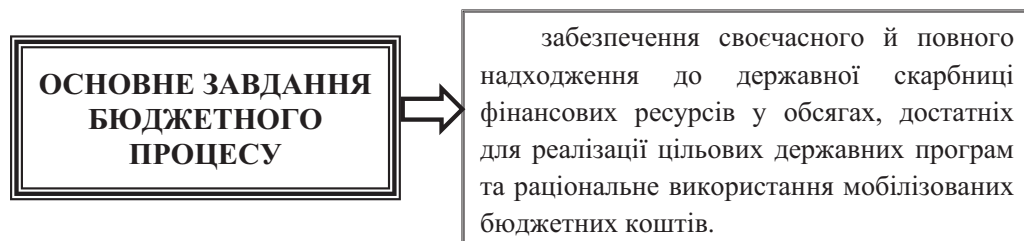
5.1. Поняття і принципи бюджетного процесу

Бюджетний процес – це регламентований бюджетним законодавством процес складання, розгляду, затвердження, виконання бюджетів, звітування про їх виконання, а також контролю за дотриманням бюджетного законодавства (ст. 2 Бюджетного кодексу України).

Принципи бюджетного процесу

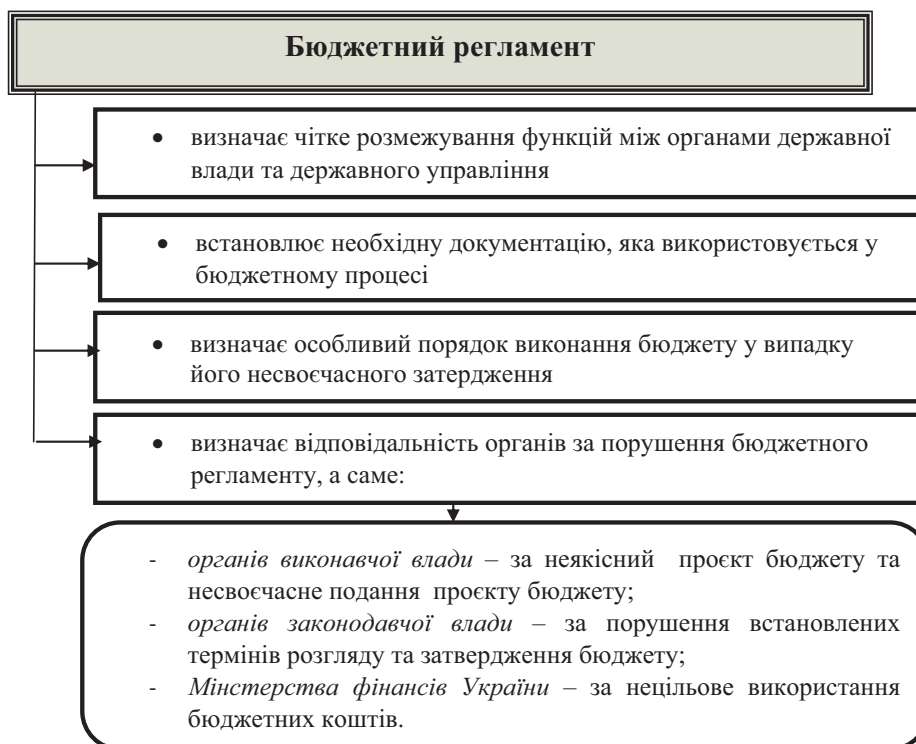
Принцип	Характеристика
Розподілу бюджетних повноважень між органами представницької і виконавчої влади	законодавство встановлює такий розподіл повноважень за стадіями бюджетного процесу: формування та виконання бюджету віднесено до компетенції виконавчих органів, а розгляд, затвердження та здійснення контролю за виконанням бюджету - до компетенції представницьких органів
Спеціалізації бюджетних показників	реалізується через бюджетну класифікацію, яка, згідно зі ст. 8 Бюджетного кодексу, закріплює вичерпний перелік доходів і видатків бюджетів, полягає в конкретизації доходів за джерелами, а видатків - за цільовими напрямками
Щорічності бюджету	обов'язкового прийняття бюджету щороку до початку планового року, що дає змогу виявити тенденції розвитку країни, дослідити зміни темпу зростання виробництва тощо
Гласності	передбачає обговорення проєкту бюджету, доведення його до населення, публікацію затвердженого бюджету

Наочності	відображення показників бюджетів у взаємозв'язку з економічними показниками розвитку України
Достовірності	передбачає використання під час формування бюджету його реальних показників.

Процедура, за якою відбувається бюджетний процес, визначається бюджетним регламентом.

Бюджетний регламент – це документ, у якому встановлюється порядок, терміни складання, розгляду та затвердження бюджету, а також організація його виконання.

У бюджетному процесі програмно-цільовий метод застосовується на рівні державного бюджету та на рівні місцевих бюджетів.

Програмно-цільовий метод у бюджетному процесі – метод управління бюджетними коштами для досягнення конкретних результатів за рахунок коштів бюджету із застосуванням оцінки ефективності використання бюджетних коштів на всіх стадіях бюджетного процесу (ст. 2 Бюджетний кодекс України).

Програмно-цільовий метод у бюджетному процесі передбачає застосування середньострокового бюджетного планування, в рамках якого здійснюється складання Бюджетної декларації (прогнозу місцевого бюджету) (ч.9 ст. 20 Бюджетного кодексу України).

Принципи організації бюджетного процесу з використанням програмно-цільового методу

Принципи	Характеристика
середньострокове планування	для забезпечення сталого соціально-економічного розвитку процес бюджетного планування не обмежується однорічною перспективою - бюджетні показники розраховуються на декілька наступних за плановим прогнозних років
зосередження на результатах	перенесення акценту з утримання наявної мережі бюджетних установ на результати їх діяльності. Забезпечення оптимального співвідношення бюджетних видатків із досягнутими результатами.
відповідальність	за кожним учасником бюджетного процесу закріплено повноваження щодо ефективного витрачання бюджетних коштів. Кожен учасник несе відповідальність за свої дії або бездіяльність на кожній стадії бюджетного процесу.
прозорість бюджетного процесу	залучення _ громадськості до участі в бюджетному процесі шляхом підготовки та проведення громадських слухань з питань діяльності місцевого самоврядування та бюджету

Складовими програмно-цільового методу у бюджетному процесі є бюджетні програми, відповідальні виконавці бюджетних програм, паспорти бюджетних програм, результативні показники бюджетних програм. (ч. 2 ст. 20 Бюджетного кодексу України).

Бюджетні програми формуються головними розпорядниками бюджетних коштів під час підготовки пропозицій до Бюджетної декларації.

5.2. Стадії та учасники бюджетного процесу

Формування бюджету державними органами здійснюється певними етапами, в послідовності визначеній Бюджетним кодексом України.

Ці етапи мають називаються *стадіями бюджетного процесу*.

Стадії бюджетного процесу

(гл. 4. ст 19. Бюджетного кодексу України)

Бюджетна декларація – це документ стратегічного планування, який визначає бюджетну політику на наступні три роки.

Бюджетна декларація розробляється на основі макроекономічних прогнозів Мінекономрозвитку і враховує стратегічні пріоритети державної політики, визначені органами влади – головними розпорядниками бюджетних коштів.

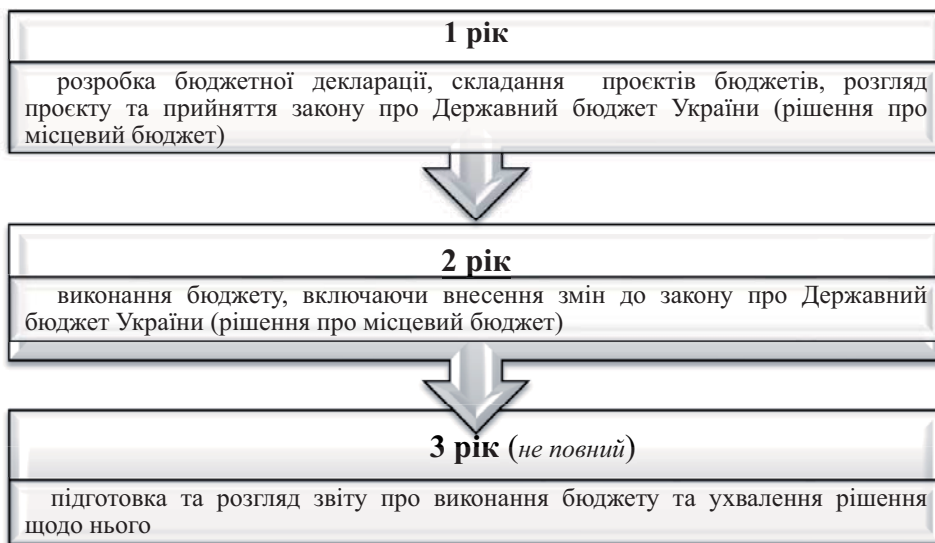
Стадії бюджетного процесу є сукупністю взаємозв'язаних заходів, які мають завершальну форму і спрямовані на досягнення певних цілей. Кожна наступна стадія відбувається послідовно, і цей порядок не може бути змінений.

На кожній стадії бюджетного процесу вирішуються питання, які не можуть бути вирішені в інший час.

Загальну тривалість усіх п'яти стадій бюджетного процесу називають **бюджетним циклом**.

Бюджетний цикл триває понад 2 роки.

Тривалість бюджетного циклу

Виконання бюджету (2 рік бюджетного циклу) триває один рік з 1 січня по 1 грудня і називається **бюджетним роком або бюджетним періодом**.

Бюджетний період для всіх бюджетів, що складають бюджетну систему України, починається 1 січня кожного року і закінчується 31 грудня того ж року. Неприйняття Верховною Радою України закону про Державний бюджет України до 1 січня відповідного року не є підставою для встановлення іншого бюджетного періоду. (ст. 3 БКУ)

Учасники бюджетного процесу – це органи, установи та посадові особи, наділені бюджетними повноваженнями .

Перелік учасників бюджетного процесу, їх функції, повноваження, задачі та відповідальність кожного з них визначає ст. 19 Бюджетного кодексу України.

Учасники бюджетного процесу

	Групи учасників бюджетного процесу	Функції групи учасників бюджетного процесу	Перелік органів та організацій учасників бюджетного процесу
1	Суб'єкти управління бюджетною системою	здійснюють загальне управління бюджетною системою або управління окремими її ланками	Органи державної влади та місцевого самоврядування: <ul style="list-style-type: none"> • Президент України; • ВРУ; • КМУ; • ВР АР Крим; • органи місцевого самоврядування.
2	Органи оперативного управління бюджетними коштами	здійснюють контроль та оперативне управління бюджетними коштами	Органи державної виконавчої влади та виконавчі органи місцевого самоврядування: <ul style="list-style-type: none"> • Міністерство фінансів України; • НБУ; • Державна фіскальна служба України; • Державна аудиторська служба України; • Рахункова палата України; • Державна казначейська служба України.

3	Розпорядники бюджетних коштів	забезпечують виконання делегованих їм державними та місцевими органами влади повноважень шляхом встановлення бюджетних призначень, одержання бюджетних асигнувань, взяття зобов'язань, здійснення видатків	<ul style="list-style-type: none"> • Головні розпорядники бюджетних коштів; • Розпорядники II ступеня; • Розпорядники III ступеня.
---	-------------------------------	--	---

Бюджетні повноваження – це права і обов'язки органів державної влади та місцевого самоврядування у галузі бюджетної діяльності, що визначаються Бюджетним кодексом України, законом України про державний бюджет, Законом України «Про місцеве самоврядування в Україні», іншими законами, рішеннями місцевих рад.

На кожній стадії бюджетного процесу задіяні певні учасники, які наділені відповідними бюджетними повноваженнями. Вони здійснюють оцінку ефективності бюджетних програм, що передбачає заходи з моніторингу, аналізу та контролю за цільовим та ефективним використанням бюджетних коштів.

Повноваження основних учасників бюджетного процесу

Учасники Бюджетного процесу	Повноваження
Президент України	<ul style="list-style-type: none"> • підписує Закон Про Державний бюджет України на (бюджетний) рік; • у разі незгоди із Законом про Державний бюджет, прийнятим Верховною Радою, накладає вето; • вносить в установленому чинним законодавством порядку зміни та доповнення до державного бюджету; • вносить на розгляд Верховної Ради законопроекти, у тому числі в першочерговому порядку, які стосуються бюджетного процесу; • видає укази, які можуть регулювати окремі поточні питання, що стосуються бюджетного процесу.
Верховна Рада України	<ul style="list-style-type: none"> • ухвалює Основні напрями бюджетної політики; • розглядає проект бюджету в трьох читаннях;

	<ul style="list-style-type: none"> ухвалює Закон про Державний бюджет України; вносить зміни і доповнення в Закон про Державний бюджет України; розглядає та приймає рішення щодо звіту про виконання Закону про Державний бюджет України.
Кабінет Міністрів України	<ul style="list-style-type: none"> подає на розгляд ВРУ проект Основних напрямів бюджетної політики на наступний бюджетний період; розробляє проект Закону про Державний бюджет; доопрацьовує проект Закону про Державний бюджет України після першого та другого читання у Верховній Раді; приймає рішення про виділення коштів із резервного фонду Державного бюджету; забезпечує виконання Державного бюджету України; подає річний звіт про виконання державного бюджету Верховній Раді; доводить до відома місцевих органів влади положення та показники міжбюджетних відносин (обсяги міжбюджетних трансфертів).
Міністерство фінансів України	<ul style="list-style-type: none"> розробляє й представляє головним розпорядникам бюджетних коштів інструкції з підготовки бюджетних питань; аналізує бюджетні питання, подані головними розпорядниками бюджетних коштів на будь-якій стадії бюджетного процесу; визначає основні організаційно-методичні способи бюджетного планування і розробляє пропозиції для проекту державного бюджету; при підготовці пропозицій по проекту державного бюджету розглядає й застосовує способи усунення розбіжностей з головними розпорядниками бюджетних коштів; готує та подає проект Закону про Державний бюджет України на розгляд Кабінету Міністрів України; допрацьовує проект державного бюджету після першого й другого читання у Верховній Раді України; здійснює загальну організацію й керування виконанням державного бюджету України, координує діяльність учасників бюджетного процесу; затверджує й контролює схему виконання державного бюджету; здійснює прогнозування й аналіз доходів бюджету упродовж поточного бюджетного року; встановлює факт перевиконання дохідної частини бюджету.
Рахункова палата України	<ul style="list-style-type: none"> контролює утворення та погашення внутрішнього і зовнішнього боргу України, визначення ефективності та доцільності видатків державних коштів, валютних та кредитно-фінансових ресурсів; контролює фінансування загальнодержавних програм економічного, науково-технічного, соціального і національно-культурного розвитку, охорони довкілля; контролює дотримання законності щодо надання Україною позик і економічної допомоги іноземним державам, міжнародним організаціям, передбачених у державному бюджеті України; контролює законність та своєчасність руху коштів державного бюджету та коштів позабюджетних фондів в установах

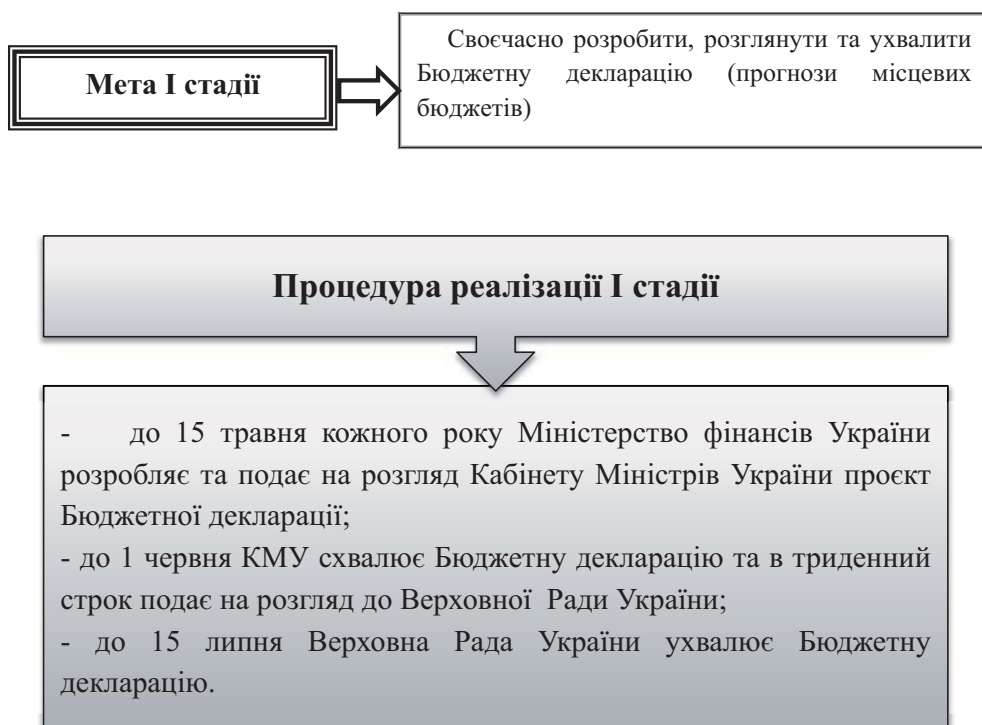
	<p>Національного банку України та уповноважених банках;</p> <ul style="list-style-type: none"> аналізує встановлення відхилень від показників державного бюджету та готує пропозицій про їх усунення, а також про удосконалення бюджетного процесу в цілому.
<p>Державна аудиторська служба України</p>	<ul style="list-style-type: none"> аналізує стан дотримання фінансової дисципліни та про його результати повідомляють органи виконавчої влади, інші державні органи та органи місцевого самоврядування; контролює цільове використання коштів державного та місцевих бюджетів; контролює цільове використання і своєчасне повернення кредитів (позик), одержаних під державні (місцеві) гарантії; контролює складання бюджетної звітності, паспортів бюджетних програм та звітів про їх виконання (у разі застосування програмно-цільового методу у бюджетному процесі), кошторисів та інших документів, що застосовуються в процесі виконання бюджету; контролює стан внутрішнього контролю та внутрішнього аудиту у розпорядників бюджетних коштів; контролює усуненням виявлених недоліків і порушень; контролює фінансову діяльність, стан збереження коштів і матеріальних цінностей, достовірності обліку і звітності в органах державної виконавчої влади, а також на підприємствах і організаціях, які отримують кошти з бюджетів; розробляє інструктивні та інші нормативні акти з питань проведення ревізій та перевірок, здійснюють інші заходи згідно з законодавством.
<p>Державна казначейська служба України</p>	<ul style="list-style-type: none"> установлює порядок відкриття в головних управліннях та в центральному апараті Казначейства рахунків для зарахування податків, зборів, інших обов'язкових платежів до бюджетів та державних цільових фондів; повідомляє реквізити рахунків для зарахування бюджетних надходжень органам державної фіскальної служби; зараховує до державного та місцевих бюджетів податки, збори, інші обов'язкові платежі; розподіляє зараховані до бюджетів платежів відповідно до нормативів відрахувань, затверджених Бюджетним кодексом, законом про Державний бюджет на відповідний рік і рішень про місцеві бюджети; перераховують за належністю розподілені кошти; готує розрахункові документи і проводять повернення помилково або надміру сплачених до бюджетів платежів на підставі висновків органів податкової служби, рішень судових органів, інших органів, що здійснюють контроль за нарахуванням та сплатою платежів; відшкодовує податок на додану вартість на підставі висновків органів державної фіскальної служби та рішень судових органів; забезпечує своєчасне та в повному обсязі зарахування міжбюджетних трансфертів до відповідних бюджетів; веде бухгалтерський облік доходів бюджету у розрізі кодів бюджетної класифікації доходів і типів операцій; складає звітність про виконання державного та місцевих бюджетів за доходами.

5.3. Процедури розгляду, затвердження та виконання бюджету

Особливості здійснення процедур розгляду, затвердження та виконання бюджету прослідковуються через стадії бюджетного процесу.

I стадія бюджетного процесу

**Складання та розгляд Бюджетної декларації
(прогнозу місцевого бюджету) і прийняття рішення щодо них**

Бюджетна декларація розробляється на основі макроекономічних прогнозів Мінекономрозвитку і враховує стратегічні пріоритети державної політики, визначені органами влади – головними розпорядниками бюджетних коштів.

Таким чином, процес бюджетування заснований на комплексному баченні розвитку економіки та бюджетної сфери.

ОСНОВНІ ЦІЛІ БЮДЖЕТНОЇ ДЕКЛАРАЦІЇ на 2020-2022 рр.

прискорення економічного зростання шляхом створення сприятливого інвестиційного клімату та утримання макроекономічної стабільності;

впровадження ефективного врядування шляхом реформи державного управління, децентралізації і реформи системи управління державними фінансами;

збільшення спроможності громад шляхом подальшого впровадження реформи децентралізації та упорядкування бюджетних повноважень;

забезпечення безпеки та оборони держави, зокрема захист її суверенітету та територіальної цілісності держави, а також забезпечення найважливіших аспектів безпеки громадян;

розвиток людського капіталу шляхом підвищення якості публічних послуг, забезпеченого в результаті проведення реформ системи охорони здоров'я та освіти, підвищення ефективності програм державної соціальної підтримки;

створення сприятливого бізнес середовища для збільшення інвестицій в інновації, агробізнес, та інші сектори зі створенням доданої вартості в Україні і зростання малого та середнього бізнесу.

II стадія бюджетного процесу

Складання проєктів Державного та місцевих бюджетів

Мета II стадії

визначити необхідний обсяг коштів, що потрібні державі та органам місцевого самоврядування, скласти проєкт бюджету.

**Учасники
бюджетного
процесу на II стадії**

- Кабінет Міністрів України;
- Міністерство фінансів України;
- Національний банк України;
- Міністерство розвитку економіки, торгівлі та сільського господарства;
- інші органи управління, за напрямками

Процедура реалізації II стадії

- із кінця січня року, який передує звітному, до 1 червня - здійснення аналітичної роботи, яка передує складанню проєкту бюджету;
- визначення Основних напрямів бюджетної політики на наступний бюджетний період;
- від початку червня року, який передує звітному, до 1 вересня - складання проєкту бюджету на наступний період (на основі показників Бюджетної декларації);
- до 9 вересня Міністерство фінансів України подає на розгляд КМУ Проєкт Державного бюджету;
- до 15 вересня КМУ схвалює Проєкт Державного бюджету та подає його на розгляд Верховній Раді України та Президенту;
- упродовж 7 днів, після схвалення КМУ, Міністерство фінансів доводить до ОДА та КМДА прогностичні показники, необхідні для складання проєктів місцевих бюджетів.

Напрями аналітичної роботи на II стадії бюджетного процесу

- розробка основних макропоказників економічного і соціального розвитку України на наступний бюджетний період;
- аналіз виконання бюджету у минулому році та очікуване виконання в поточному бюджетному періоді;
- визначення загального рівня доходів і видатків бюджету, оцінювання обсягу фінансування бюджету для складання пропозицій щодо проєкту Державного бюджету України;
- методично-нормативна робота щодо особливостей складання розрахунків до проєкту бюджету на наступний рік;
- визначення Основних напрямів бюджетної політики на наступний бюджетний період.

III стадія бюджетного процесу

Розгляд проєкту та прийняття закону про Державний бюджет України (рішення про місцевий бюджет)

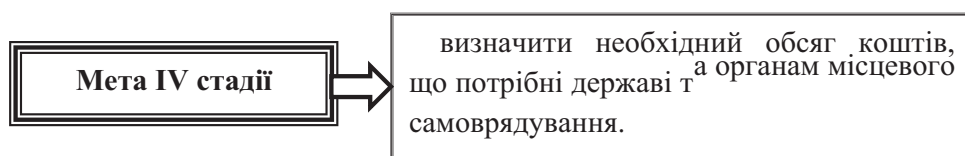

Процедура реалізації III стадії

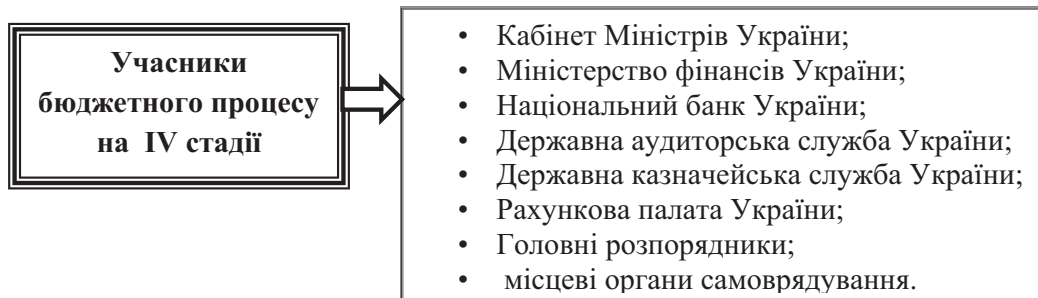
- до 15.09 Уряд ухвалює проєкт Державного бюджету і подає його Верховній Раді та Президенту;
- Не пізніше, ніж через п'ять днів після КМУ Проєкту до ВРУ, міністр фінансів доповідає його на пленарному засіданні ВРУ;
- до 1 жовтня представлений проєкт Закону підлягає попередньому розгляду комітетами ВРУ;
- проєкт розглядається у трьох читаннях на пленарних засіданнях ВРУ;
- до 1 грудня проєкт Державного бюджету ухвалюється ВРУ;
- до 25 грудня Президент України візує або накладає вето на прийнятий Закон України "Про Державний бюджет".

IV стадія бюджетного процесу

Виконання бюджету, внесення змін до закону про Державний бюджет України (рішення про місцевий бюджет)

Виконання бюджетів - це забезпечення своєчасного і повного надходження запланованих доходів, а також повного і неперервного фінансування передбачених бюджетним законодавством програм та заходів.

Участь у виконанні бюджетів беруть підприємства, організації та установи всіх форм власності, а також населення, яке пов'язано з доходами і видатками бюджетів.

Процедура реалізації IV стадії

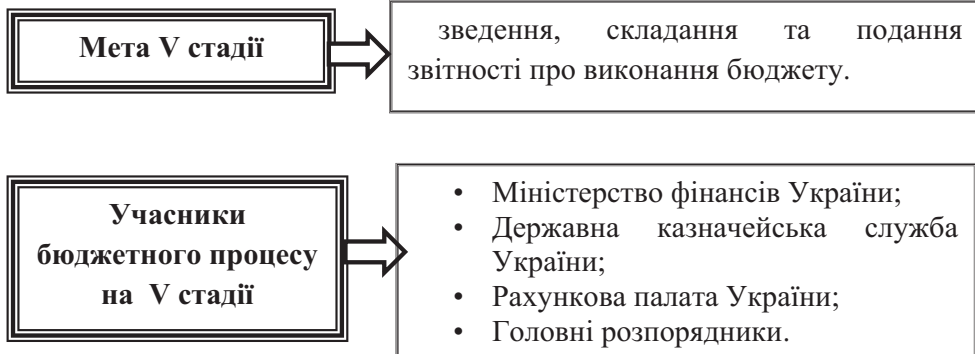
- стадія починається 1 січня та закінчується 31 грудня звітного року;
- упродовж 30 днів після набрання чинності Закону України "Про Державний бюджет" розпорядник затверджує порядки використання коштів бюджету;
- упродовж 45 днів після набрання чинності Закону України "Про Державний бюджет" розпорядник затверджує паспорти бюджетних програм за погодження з Міністерством фінансів;
- упродовж року Державна казначейська служба України здійснює операції з бюджетними коштами, розрахунково-касового обслуговування розпорядників бюджетних коштів, контроль бюджетних повноважень; упродовж року КМУ забезпечує виконання показників Державного бюджету;
- протягом року ВРУ вносить зміни до Закону (у разі потреби).

Виконання Державного бюджету України забезпечує Кабінет Міністрів України. Міністерство фінансів України здійснює загальну організацію та управління виконанням Державного бюджету України, координує діяльність учасників бюджетного процесу з питань виконання бюджету.

V стадія бюджетного процесу

Підготовка та розгляд звіту про виконання бюджету і ухвалення рішення щодо нього

Бюджетна звітність є сукупністю упорядкованих взаємопов'язаних даних, що характеризують умови, кількісні та якісні результати виконання бюджетів. Показники звітності базуються на інформації поточного бухгалтерського обліку, тобто на таких даних, які зумовлюють їхню реальність та достовірність.

Подання річного звіту про виконання місцевого бюджету до відповідних місцевих рад, перевірка поданих звітів та їх затвердження (або прийняття іншого рішення) відповідно до законодавства має бути реалізоване до 1 березня року наступного за звітним.

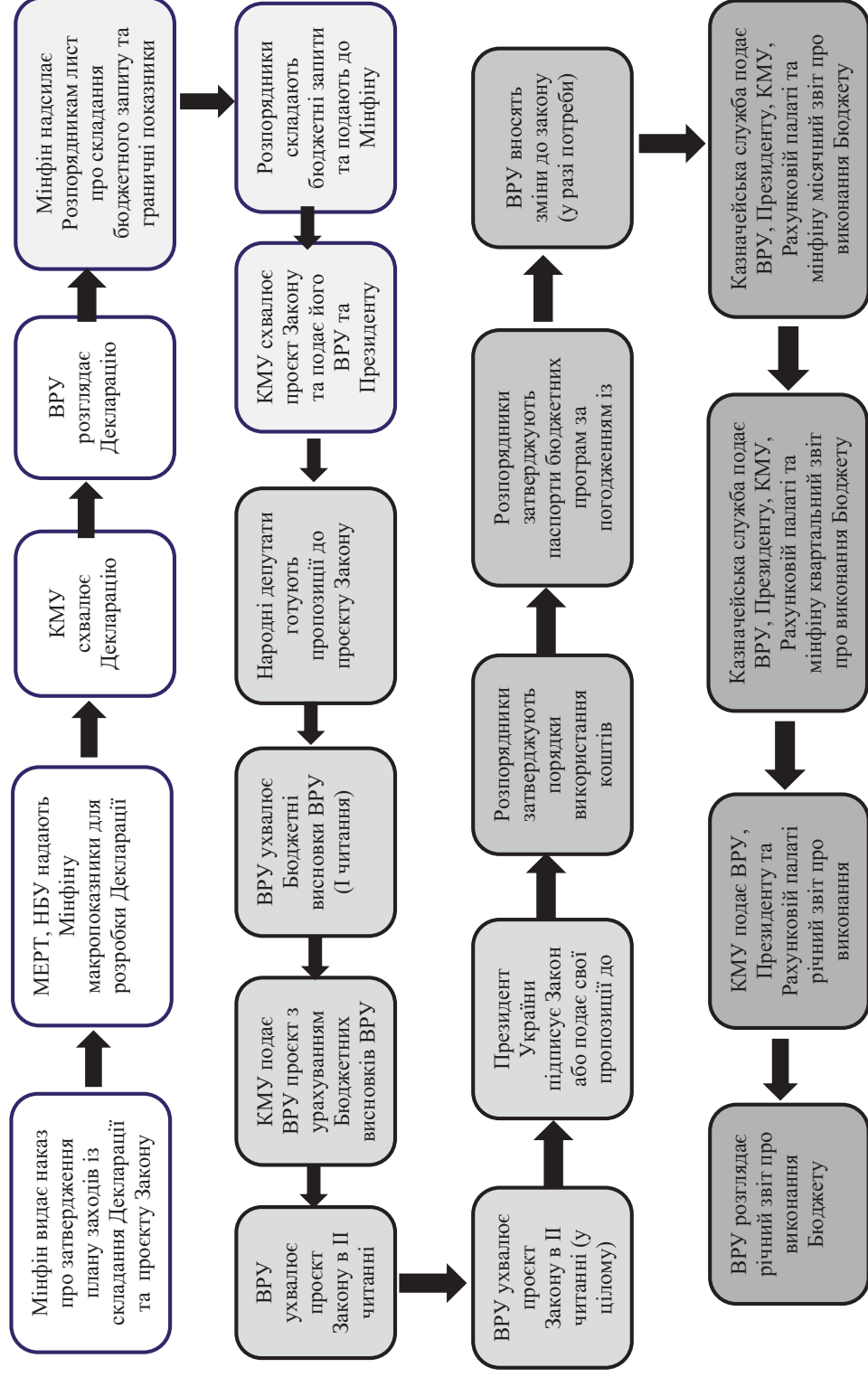
Процедура реалізації V стадії

- до 1 квітня року, наступного за звітним, Кабінетом Міністрів готує Річний звіт про виконання Закону про Державний бюджет України та подає на розгляд до ВРУ, Рахункової палати та Президенту;
- упродовж двох тижнів від дати подання звіту Рахункова палата надає висновки щодо використання коштів Державного бюджету України;
- після висновків Рахункової палати розгляд річного звіту про виконання Державного бюджету включається до порядку денного ВРУ позачергово;
- затвердження річного звіту про виконання Державного бюджету ВРУ;
- публікацію у ЗМІ затвердженого звіту здійснює Міністерство фінансів України.

Річний звіт про виконання Закону «Про Державний бюджет України» включає:

- звіт про фінансовий стан (баланс) Державного бюджету України
- звіт про виконання Державного бюджету України
- звіт про фінансові результати виконання Державного бюджету України
- звіт про рух грошових коштів
- звіт про власний капітал
- інформацію про виконання захищених видатків Державного бюджету України
- інформацію про надані державні гарантії
- звіт про бюджетну заборгованість
- звіт про використання коштів з резервного фонду державного бюджету
- звіт про стан державного боргу і гарантованого державою боргу
- звіт про прострочену заборгованість суб'єктів за кредитами, залученими під державні гарантії
- зведені показники звітів про виконання бюджетів
- інформацію про виконання місцевих бюджетів

Послідовність процедур стадій бюджетного процесу в Україні

Питання для самоперевірки:

1. Визначити сутність бюджетного процесу відповідно до Бюджетного кодексу України.
2. Перелічити учасників бюджетного процесу та охарактеризуйте їх повноваження
3. Сформулювати визначення поняття «бюджетний цикл».
4. Визначити основні принципи бюджетного процесу.
5. Перерахуйте основних учасників бюджетного процесу.
6. Визначити основні завдання, що стоять перед учасниками бюджетного процесу.
7. Визначити поняття «бюджетний запит». Хто його формує та затверджує?
8. Що таке «бюджетна декларація»?
9. Описати процедуру розгляду та затвердження Державного бюджету на третій стадії бюджетного процесу
10. Охарактеризувати функції учасників бюджетного процесу упродовж Четвертої стадії бюджетного процесу

Тестові завдання:

1. Бюджетний процес – це:

- а) регламентована нормами права діяльність, пов'язана зі складанням, розглядом, затвердженням бюджетів і розглядом звітів про їх виконання;
- б) організація і принципи побудови бюджетної системи, її структури, взаємозв'язок між окремими ланками бюджетної системи;
- в) процес формування та використання фінансових ресурсів для забезпечення завдань і функцій, які здійснюються органами державної влади, органами влади ЛР Крим та органами місцевого самоврядування протягом бюджетного періоду;
- г) регламентована нормами права діяльність, пов'язана зі складанням, розглядом, затвердженням бюджетів, їх виконання, розглядом звітів про виконання бюджетів, що формують бюджетну систему України.

2. Комплекс організаційно-технічних та методичних заходів з визначення доходів і видатків бюджетів у процесі їх складання, розгляду і затвердження – це...

- а) бюджетний процес;
- б) бюджетне регулювання;
- в) бюджетне планування;
- г) немає правильної відповіді.

3. Учасниками бюджетного процесу є:

- а) Президент України, Верховна Рада України, Рахункова палата, Кабінет Міністрів України, Державне казначейство України, розпорядники бюджетних коштів, Національний банк України, державні органи місцевого рівня;
- б) Президент України, Верховна Рада України, Кабінет Міністрів України, Державне казначейство України, розпорядники бюджетних коштів, Національний банк України, державні органи місцевого рівня;
- в) органи управління, платники податків, отримувачі бюджетних коштів;
- г) інше.

4. Назвіть дату затвердження державного бюджету України:

- а) 25 грудня;
- б) 2 грудня;
- в) 30 грудня;
- г) 15 грудня

5. Хто з учасників бюджетного процесу розробляє проєкт Закону України «Про державний бюджет України»?

- а) КМУ
- б) ВРУ
- в) Міністерство економіки України
- г) Міністерство фінансів

6. Верховна рада, як учасник бюджетного процесу, виконує такі функції:

- а) розробляє проєкт бюджету на відповідний рік;
- б) організовує підготовку складання проєкту державного бюджету;
- в) приймає закон України «Про державний бюджет»;
- г) складає звіт про виконання бюджету;

7. Зі скількох стадій складається бюджетний процес?

- а) 4;
- б) 3;
- в) 6;
- г) 5.

8. Бюджетне планування – це:

- а) комплекс організаційно-технічних, методичних і методологічних заходів з визначення доходів і видатків бюджетів на всіх стадіях бюджетного процесу;

- б) визначення показників доходів і видатків бюджету;
- в) організація складання фінансових планів у народному господарстві, їх взаємозв'язок з загальною фінансовою програмою держави і з відповідними показниками економічного і соціального розвитку країни;
- г) усі відповіді правильні.

9. Бюджетний цикл являє собою:

- а) сукупну тривалість перших трьох стадій бюджетного процесу;
- б) сукупну тривалість бюджетного періоду;
- в) сукупну тривалість чотирьох стадій бюджетного процесу;
- г) тривалість третьої стадії бюджетного процесу.

10. Принцип наочності бюджетного процесу передбачає:

- а) використання під час формування бюджету його реальних показників;
- б) відображення показників бюджетів у взаємозв'язку з економічними показниками розвитку України;
- в) обов'язкове прийняття документу кожного року та його відповідність з економічними показниками розвитку України;
- г) прийняття бюджету використовуючи діючу законодавчу базу та врахування економічних показників розвитку держави.

Практичні завдання :

1. Дослідити та проаналізувати особливості бюджетного процесу поточного року. Визначити дотримання термінів проходження стадій бюджетного процесу.
2. Дослідити дати затвердження Закону України «Про Державний бюджет» за останні десять років. Проаналізувати їх відповідність термінам бюджетного процесу.

Тема 6

МІЖБЮДЖЕТНІ ВІДНОСИНИ І СИСТЕМА БЮДЖЕТНОГО ВИРІВНЮВАННЯ

- 6.1. Поняття міжбюджетних відносин
- 6.2. Методи організації міжбюджетних відносин
- 6.3. Види міжбюджетних трансфертів

Основні поняття та терміни: міжбюджетні відносини, міжбюджетні трансферти, субвенції, реверсна дотація, медична субвенція освітня субвенція, фінансовий норматив бюджетної забезпеченості, бюджетне вирівнювання.

6.1. Поняття міжбюджетних відносин

Міжбюджетні відносини – це відносини між державою, Автономною Республікою Крим та територіальними громадами щодо забезпечення відповідних бюджетів фінансовими ресурсами, необхідними для виконання функцій, передбачених Конституцією України та законами України (ст. 81 Бюджетного кодексу України).

Мета міжбюджетних відносин

- необхідність збалансування усіх бюджетів;
- здійснення перерозподілу бюджетних ресурсів усередині бюджетної системи, зумовленого територіальними розбіжностями дохідної бази;
- необхідністю проведення фінансового вирівнювання соціально-економічного розвитку регіонів;
- гарантування державою громадянам усієї країни незалежно від місця їх проживання одержання однакового обсягу суспільних благ.

Суб'єкти міжбюджетних відносин

органи влади і управління, до компетенції яких належать повноваження щодо складання, розгляду, затвердження та виконання бюджетів.

Міжбюджетні відносини виникають по вертикалі і по горизонталі зв'язків між різними ланками бюджетної системи.

Вертикальні міжбюджетні відносини – це міжбюджетні відносини між органами державної влади та органами місцевого самоврядування, а також між органами місцевого самоврядування різних рівнів.

Горизонтальні міжбюджетні відносини – це міжбюджетні відносини між органами місцевого самоврядування одного рівня. В Україні застосовуються лише вертикальні міжбюджетні відносини.

Перерозподіл бюджетних ресурсів по горизонталі між місцевими бюджетами України здійснюється тільки через посередництво відповідного бюджету вищого рівня.

*Механізм регулювання міжбюджетних відносин базується на використанні **фінансових нормативів бюджетної забезпеченості**, як певного обсягу соціальних послуг у розрахунку на душу населення, надання яких гарантується державою опираючись на наявні фінансові ресурси та визначений обсяг міжбюджетних трансфертів.*

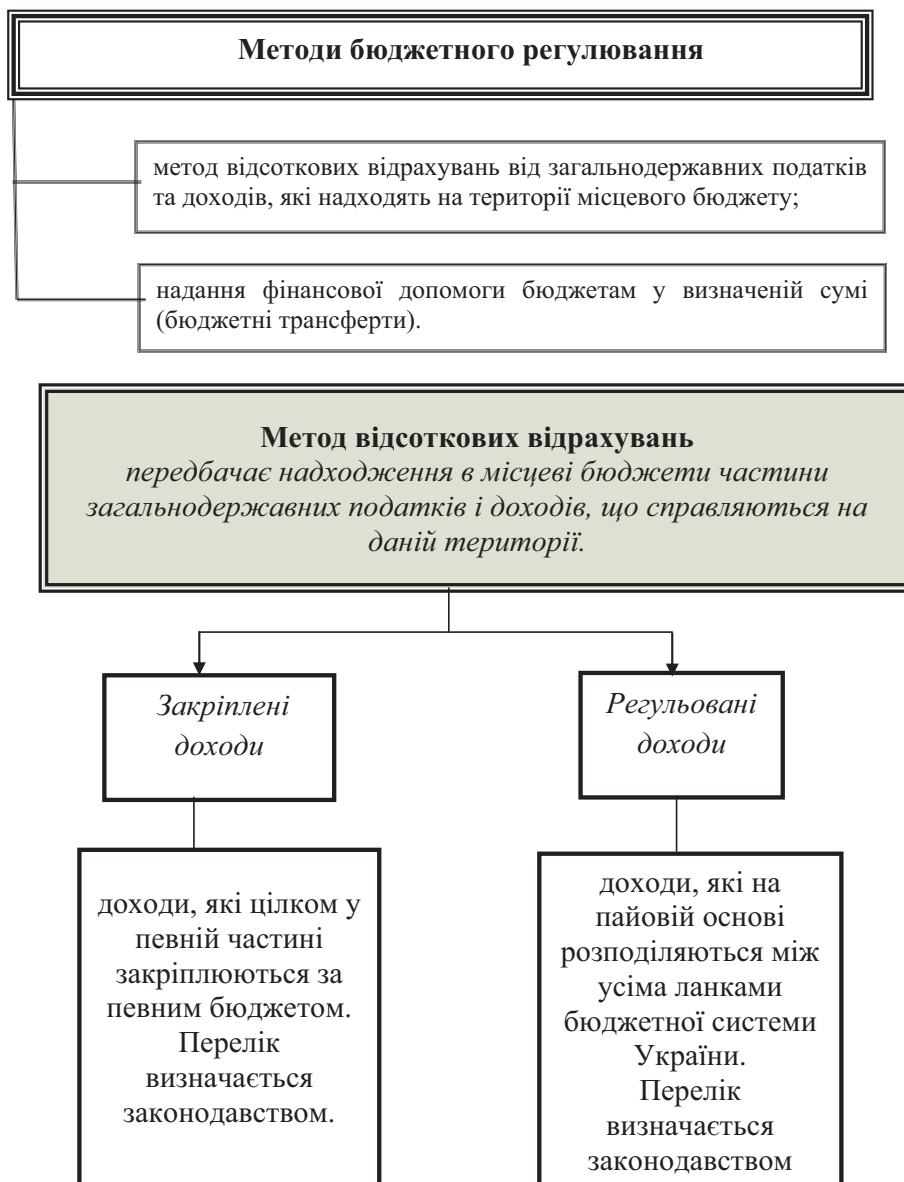
***Фінансовий норматив бюджетної забезпеченості** – гарантований державою в межах наявних бюджетних коштів рівень фінансового забезпечення завдань і функцій, які здійснюються відповідно Радою міністрів Автономної Республіки Крим, місцевими державними адміністраціями, виконавчими органами місцевого самоврядування, що використовується для визначення обсягу міжбюджетних трансфертів (ч.2, ст. 94 Бюджетного кодексу України).*

***Фінансовий норматив бюджетної забезпеченості** визначається шляхом ділення загального обсягу фінансових ресурсів, що надаються на реалізацію бюджетних програм, на кількість мешканців чи споживачів соціальних послуг (ч.2, ст. 94 Бюджетного кодексу України).*

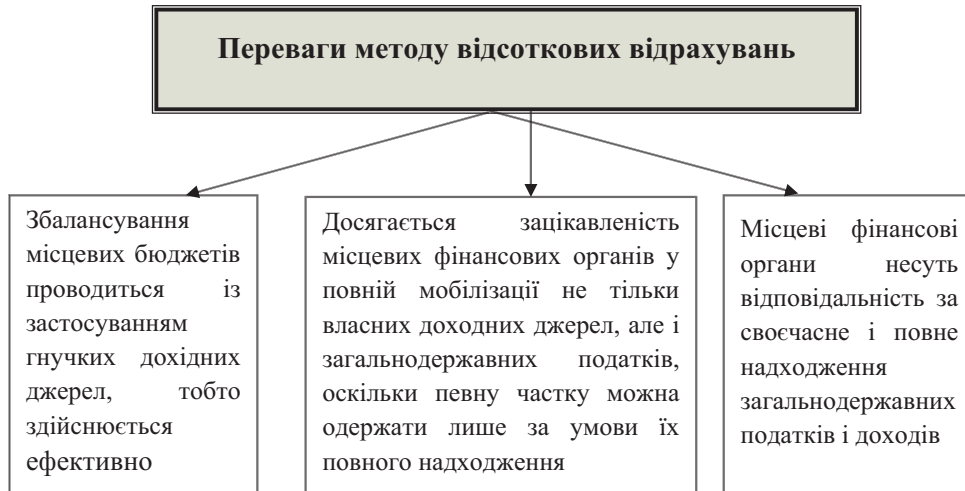
Система міжбюджетних відносин дає змогу розширити фінансові можливості регіонів з недостатніми бюджетними коштами за рахунок перерозподілу коштів з інших більш фінансово забезпечених регіонів, що сприяє досягненню відносної рівності в отриманні громадянам різних територій суспільних послуг з боку держави.

Таким чином, сфера діяльності, якій притаманні міжбюджетні відносини – це сфера державних фінансів, завдяки якій здійснюється перерозподіл частини ВВП. У цій сфері визначальне місце займає державний бюджет.

6.2. Методи організації міжбюджетних відносин

Надання фінансової допомоги бюджетам у визначеній сумі (бюджетні трансферти) може здійснюватися у вигляді поточних офіційних трансфертів – грошової допомоги (дотації), яку одержують бюджети нижчих рівнів при недостатності доходних джерел, або капітальних офіційних трансфертів (субвенції), які передбачають цільове використання одержаних коштів.

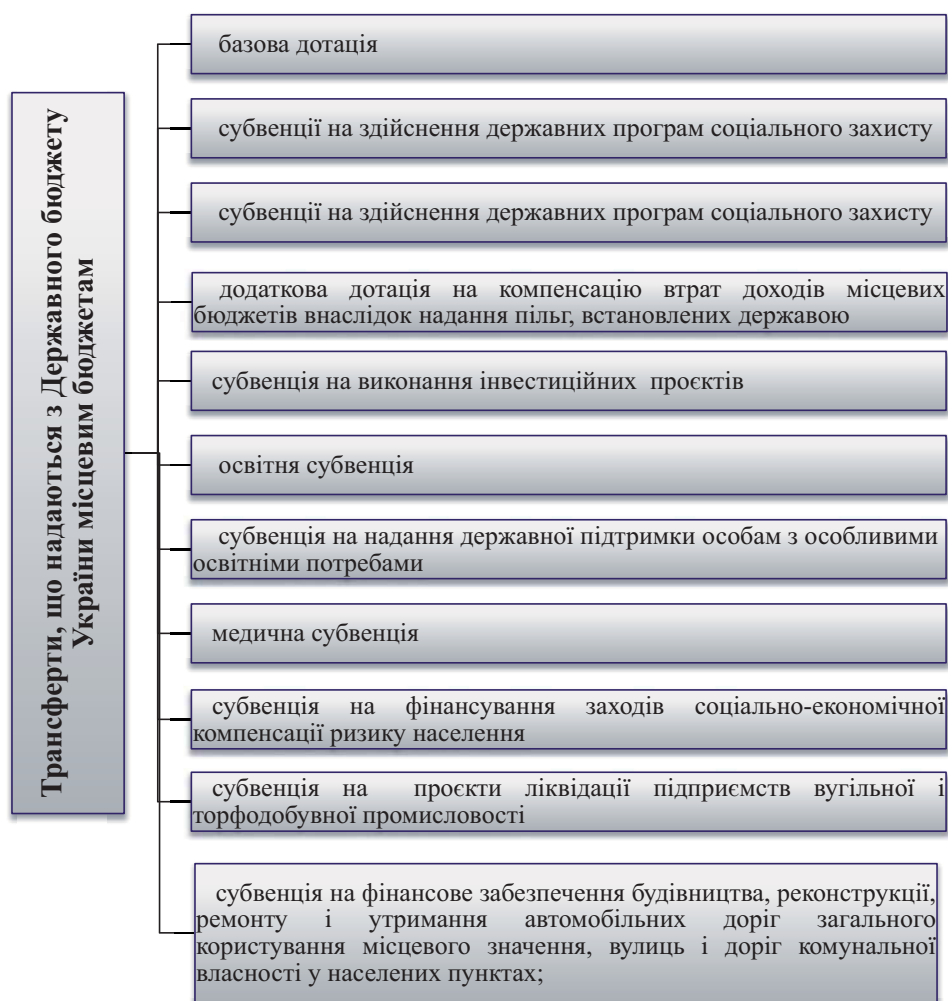
Ефективність методу відсоткових відрахувань визначається тим, що в якості регульованих доходів використовуються доходи, що характеризуються рівномірністю надходження в часі та по території країни, а також достатньо великими обсягами надходжень і захищеністю від дії економічних та інших чинників, які змогли б спричинити коливання в обсягах надходжень.

6.3. Види міжбюджетних трансфертів

Трансферти займають важливе місце в процесі бюджетного регулювання.

Міжбюджетні трансферти – це кошти, що безоплатно й безповоротно передаються з одного бюджету в інший.

Міжбюджетні трансферти з державного бюджету місцевим бюджетам перераховуються з рахунків державного бюджету органами Казначейства України.

Базова дотація – це трансферт, що надається з державного бюджету місцевим бюджетам для горизонтального вирівнювання податкоспроможності територій (ст. 96 Бюджетного кодексу України).

Реверсна дотація – це кошти, що передаються до державного бюджету з місцевих бюджетів для горизонтального вирівнювання податкоспроможності територій (ст. 96 Бюджетного кодексу України).

Субвенції – це міжбюджетні трансферти для використання на певну мету в порядку, визначеному органом, який прийняв рішення про надання субвенції (ст. 2 Бюджетного кодексу України).

Субвенції характеризуються цільовим використанням одержаних коштів.

– Порядок та умови надання субвенцій з державного бюджету місцевим бюджетам визначаються Кабінетом Міністрів України.

– Порядок та умови надання субвенції з державного бюджету місцевим бюджетам, яка вперше визначена ЗУ про Державний бюджет України, затверджуються КМУ не пізніше 30 днів з дня набрання ним чинності.

– У державному бюджеті України затверджується обсяг міжбюджетних трансфертів окремо для кожного з відповідних місцевих бюджетів, якщо є підстави для надання та отримання відповідних міжбюджетних трансфертів.

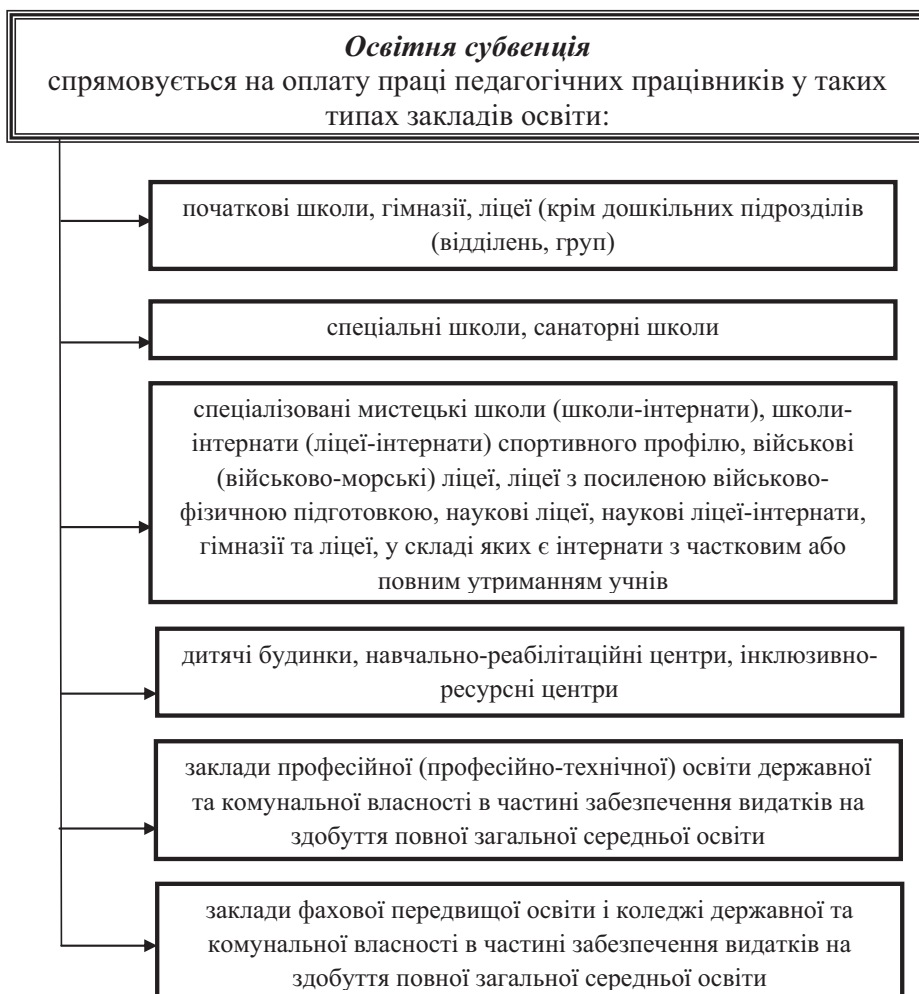
Медична субвенція надається місцевим бюджетам з метою фінансового забезпечення реалізації делегованих органам місцевого самоврядування повноважень у сфері охорони здоров'я.

Освітня субвенція надається місцевим бюджетам з метою фінансового забезпечення реалізації делегованих органам місцевого самоврядування повноважень у сфері освіти. Спрямовуються на оплату поточних видатків навчальних закладів.

Обсяги міжбюджетних трансфертів в Україні у 2017-2020 рр.
(базова та реверсна дотації, освітня та медична субвенції з державного бюджету місцевим бюджетам) (млн. грн)

	Базова дотація	Реверсна дотація	Освітня субвенція	Медична субвенція
2017 р.	5911,56	3927,88	52593,11	56220,11
2018 р.	8182,66	5406,50	61712,61	57366,72
2019 р.	10367,31	6819,12	69623,58	55693,00
2020 р.	13282,36	8763,45	77533,32	14582,77
Темп приросту 2020/2017, %	125%	123%	47%	-75%

Джерело [52-55]

Медична субвенція розподіляється між відповідними бюджетами на основі формули, яка розробляється центральним органом виконавчої влади, що забезпечує формування та реалізацію державної політики у сфері охорони здоров'я, та затверджується КМУ (ст. 103⁴ Бюджетного кодексу України).

Відповідно до розпису державного бюджету України, органами Казначейства України здійснюється перерахування:

- базової дотації та реверсної дотації – щодавно;
- освітньої і медичної субвенцій - двічі на місяць;
- субвенції на надання державної підтримки особам з особливими освітніми потребами - один раз на місяць

Окрім основних видів трансфертів, з державного бюджету місцевим надходять інші дотації та субвенції: стабілізаційна дотація, додаткова субвенція, інші субвенції, обсяги яких наведені в Додатку №7 до ЗУ «Про Державний бюджет».

Обсяги міжбюджетних трансфертів в Україні у 2017-2020 рр.
(інші дотації та субвенції з державного бюджету України)

	Стабілізаційна дотація	Субвенції з державного бюджету	Додаткова субвенція
2017 р.	900,0	149364,55	145,24
2018 р.	200,0	164791,25	16783,39
2019 р.	203,87	137081,75	15286,36
2020 р.	200,0	46160,71	8333,06

Джерело [52-55]

Додаткова субвенція надається з державного бюджету місцевим на:

- здійснення переданих з державного бюджету видатків з утримання закладів освіти та охорони здоров'я;
- забезпечення утримання соціальної інфраструктури міста Славутича;
- компенсацію втрат доходів місцевих бюджетів внаслідок наданих державою податкових пільг зі сплати земельного податку суб'єктам космічної діяльності та літакобудування.

Стабілізаційна дотація надається місцевим бюджетам, з найменшим індексом відносної податкоспроможності порівняно з аналогічним середнім показником по всіх зведених бюджетах відповідного виду, відповідно до ст. 99 Бюджетного кодексу України.

Важливе значення для розвитку суспільства відіграє субвенція на надання державної підтримки особам з особливими освітніми потребами.

Субвенція на надання державної підтримки особам з особливими освітніми потребами спрямовується на надання державної підтримки для здобуття освіти:

- дітям сліпим та із зниженим зором;
- глухими та із зниженим слухом,
- з важкими порушеннями мовлення,
- із затримкою психічного розвитку,
- з порушеннями опорно-рухового апарату,
- з порушенням інтелектуального розвитку,
- із складними порушеннями розвитку (у тому числі з розладами аутичного спектра) (ст. 103³ Бюджетного кодексу України)

Видатки за рахунок субвенції на надання державної підтримки особам з особливими освітніми потребами

1) оплата праці фахівців (перелік яких затверджується КМУ) на основі укладених цивільно-правових договорів за:

- проведення психолого-педагогічних і корекційно-розвиткових занять за індивідуальними програмами розвитку для осіб, які здобувають освіту в інклюзивних класах;
- надання психолого-педагогічних і корекційно-розвиткових послуг із забезпечення освітнього процесу осіб з особливими освітніми потребами;

2) придбання спеціальних засобів корекції психофізичного розвитку для опанування навчальної програми, особам з особливими освітніми потребами;

3) оснащення кабінетів та/або ресурсних кімнат у відповідних закладах освіти та інклюзивно-ресурсних центрах для надання психолого-педагогічних і корекційно-розвиткових послуг особам з особливими освітніми потребами.

Міжбюджетні трансферти між місцевими бюджетами

(ст. 101 Бюджетного кодексу України)

субвенції на утримання об'єктів спільного користування чи ліквідацію негативних наслідків діяльності об'єктів спільного користування

субвенції на виконання інвестиційних проектів, у тому числі на будівництво або реконструкцію об'єктів спільного користування

дотації та інші субвенції

Загальний обсяг фінансових ресурсів за кожним видом міжбюджетних трансфертів, розраховується на підставі державних соціальних стандартів і нормативів, які встановлюються законом та іншими нормативно-правовими актами (*ст. 94 Бюджетного кодексу України*)

*Для визначення обсягу розподілу міжбюджетних трансфертів між місцевими бюджетами використовується **фінансовий норматив бюджетної забезпеченості**.*

Питання для самоперевірки:

1. Охарактеризуйте метод міжбюджетних трансфертів.
2. У чому полягає основна відмінність між субвенціями та
3. дотаціями?
4. Які субвенції виділяються з державного бюджету України місцевим бюджетам?
5. Охарактеризуйте напрями спрямування коштів медичної субвенції
6. Охарактеризуйте напрями спрямування коштів медичної субвенції
7. У чому полягає метод відсоткових відрахувань?
8. Основна передумова вертикальних міжбюджетних трансфертів?
9. Визначте сутність фінансового нормативу бюджетної забезпеченості. З якою метою його застосовують?
10. Назвіть види міжбюджетних трансфертів між місцевими бюджетами. Охарактеризуйте їх.

Тестові завдання:

1. Підставою для існування міжбюджетних відносин є визначені законодавчими актами:

- а) видаткові повноваження державної влади та органів місцевого самоврядування;

- б) доходні повноваження державної влади та органів місцевого самоврядування;
- в) податкові повноваження державної влади та органів місцевого самоврядування;
- г) переліки доходів і видатків державної влади та органів місцевого самоврядування.

2. Міжбюджетний трансферт на вирівнювання доходної спроможності бюджету, який його отримує, називається:

- а) субсидія;
- б) субвенція;
- в) дотація вирівнювання;
- г) немає правильної відповіді.

3. Міжбюджетний трансферт для використання на певну мету називається...

- а) субсидія;
- б) субвенція;
- в) дотація вирівнювання;
- г) немає правильної відповіді.

4. Об'єктом міжбюджетних відносин є:

- а) бюджетні кошти, які розподіляються між різними складовими бюджетної системи;
- б) фінансові ресурси комунальних підприємств;
- в) фінансові ресурси державних підприємств;
- г) грошові кошти бюджетних установ.

5. Метою регулювання міжбюджетних відносин є забезпечення:

- а) розвитку адміністративно-територіальних одиниць;
- б) можливостей населення споживати суспільні блага;
- в) відповідності між повноваженнями на здійснення видатків, закріплених законодавчими актами України за бюджетами, та бюджетними ресурсами;
- г) органів місцевого самоврядування бюджетними ресурсами.

6. Застосування методу відсоткових відрахувань передбачає існування таких інструментів міжбюджетних відносин, як:

- а) регулюючі доходи;

- б) власні доходи;
- в) закріплені доходи;
- г) міжбюджетні трансферти.

7. Міжбюджетні взаєморозрахунки застосовуються на стадії:

- а) складання бюджету;
- б) розгляду бюджету;
- в) затвердження бюджету;
- г) виконання бюджету;
- д) звітування про виконання бюджету.

8. Формула розподілу обсягу міжбюджетних трансфертів між державним бюджетом та місцевими бюджетами враховує:

- а) кількість жителів чи споживачів соціальних послуг;
- б) кількість бюджетних установ;
- в) індекс відносної податкоспроможності адміністративно-територіальної одиниці та прогнозний показник кошика доходів місцевих бюджетів;
- г) регулюючі доходи місцевих бюджетів;
- д) власні та закріплені доходи місцевих бюджетів.

9. Інструментами методу міжбюджетних трансфертів є:

- а) прямі та непрямі трансферти;
- б) власні доходи;
- в) закріплені доходи;
- г) цільові гранти;
- д) капітальні гранти.

10. Основним методом бюджетного вирівнювання є метод:

- а) міжбюджетних трансфертів;
- б) надання прямих та непрямих трансфертів;
- в) надання цільових та загальних трансфертів;
- г) надання поточних та капітальних трансфертів

Практичні завдання:

1. Проаналізувати дані таблиці «Обсяги міжбюджетних трансфертів в Україні у 2017-2020 р.». Порівняти динаміку надання різних видів трансфертів.

2. На основі додатку №6 до Закону України «Про Державний бюджет» на поточний рік проаналізувати базову та реверсну дотації, освітню та медичну субвенції з державного бюджету місцевому бюджету Вашого районного центру (обласного центру). Порівняти з трансфертами для інших місцевих бюджетів.
3. Розрахувати темп приросту дотацій та субвенцій з державного бюджету України у 2020 р. порівняно із 2017 р. на основі даних таблиці «Обсяги міжбюджетних трансфертів в Україні у 2017-2020 р.».
4. На основі додатку №7 до Закону України «Про Державний бюджет» «Міжбюджетні трансферти (інші дотації та субвенції) з державного бюджету України місцевим бюджетам на поточний рік» проаналізувати структуру *додаткових дотацій з державного бюджету та субвенцій з державного бюджету.*

Тема 7 СИСТЕМА ДОХОДІВ БЮДЖЕТУ

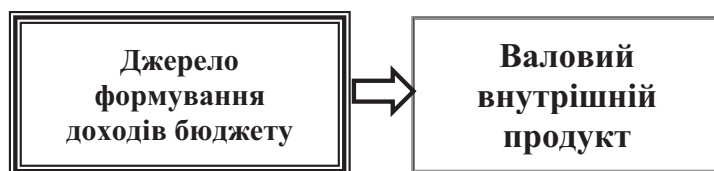
- 7.1. Сутність доходів бюджету, джерела та методи їх формування
- 7.2. Склад і структура доходів державного бюджету
- 7.3. Склад і структура доходів місцевого бюджету
- 7.4. Взаємовідносини державного бюджету з місцевими бюджетами

Основні поняття та терміни: *доходи бюджету, валовий внутрішній продукт, джерело формування доходів бюджету, податки, методи формування доходів, зовнішні та внутрішні чинники, Державний фонд регіонального розвитку.*

7.1. Сутність доходів бюджету, джерела та методи їх формування

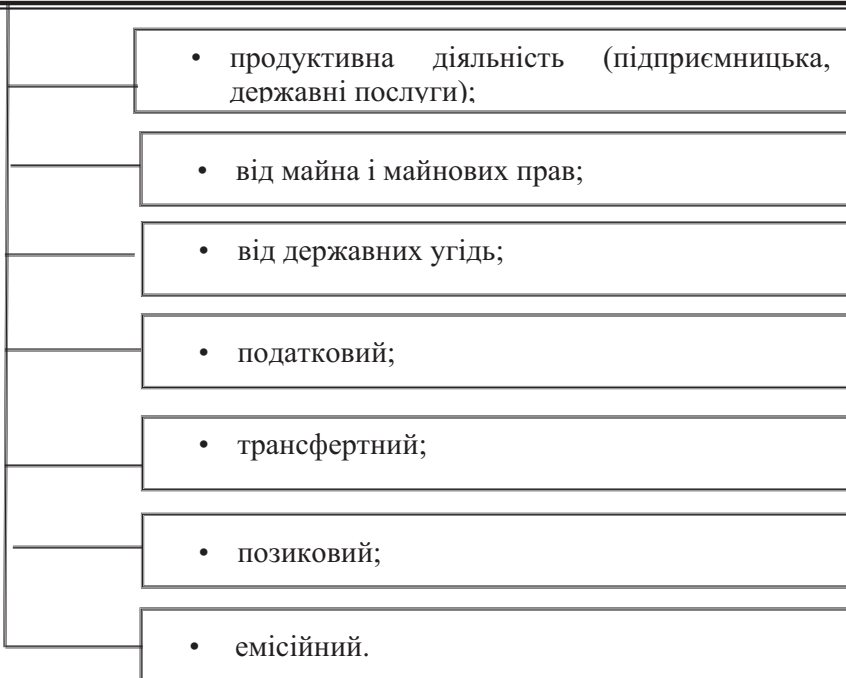
Для функціонування держави необхідна наявність певних фінансових ресурсів, що дозволяли би їй здійснювати свої функції та реалізовувати певні завдання, що перед нею стоять.

Доходи бюджету – це податкові, неподаткові та інші надходження на безповоротній основі, справляння яких передбачено законодавством України (включаючи трансферти, плату за надання адміністративних послуг, власні надходження бюджетних установ) (ст. 2 Бюджетного кодексу України).

Доходи бюджету – це кошти, які надходять державі у постійне користування на безповоротній основі та забезпечують фінансування суспільно необхідних видатків.

Методи формування доходів бюджету держави

Метод формування доходів від продуктивної діяльності (підприємницька, державні послуги) дозволяє мобілізувати до бюджету такі види доходів, як частина прибутку державних підприємств, державне мито, компенсаційні доход тощо.

Метод формування доходів від майна і майнових прав забезпечує наповнення бюджету постійними надходженнями від здавання в оренду державного майна і корпоративних прав держави, а також разові надходження, зокрема, від реалізації державного і прирівняного до нього майна.

Метод формування доходів від державних угідь дає можливість забезпечити мобілізацію до бюджету платежів за ресурси та концесій.

Податковий метод дає змогу наповнити бюджет податками та податковими платежами.

Трансфертний метод формування доходів бюджету дозволяє змобілізувати до державного бюджету трансферти від урядів інших країн та міжнародних організацій та трансферти від органів місцевого управління.

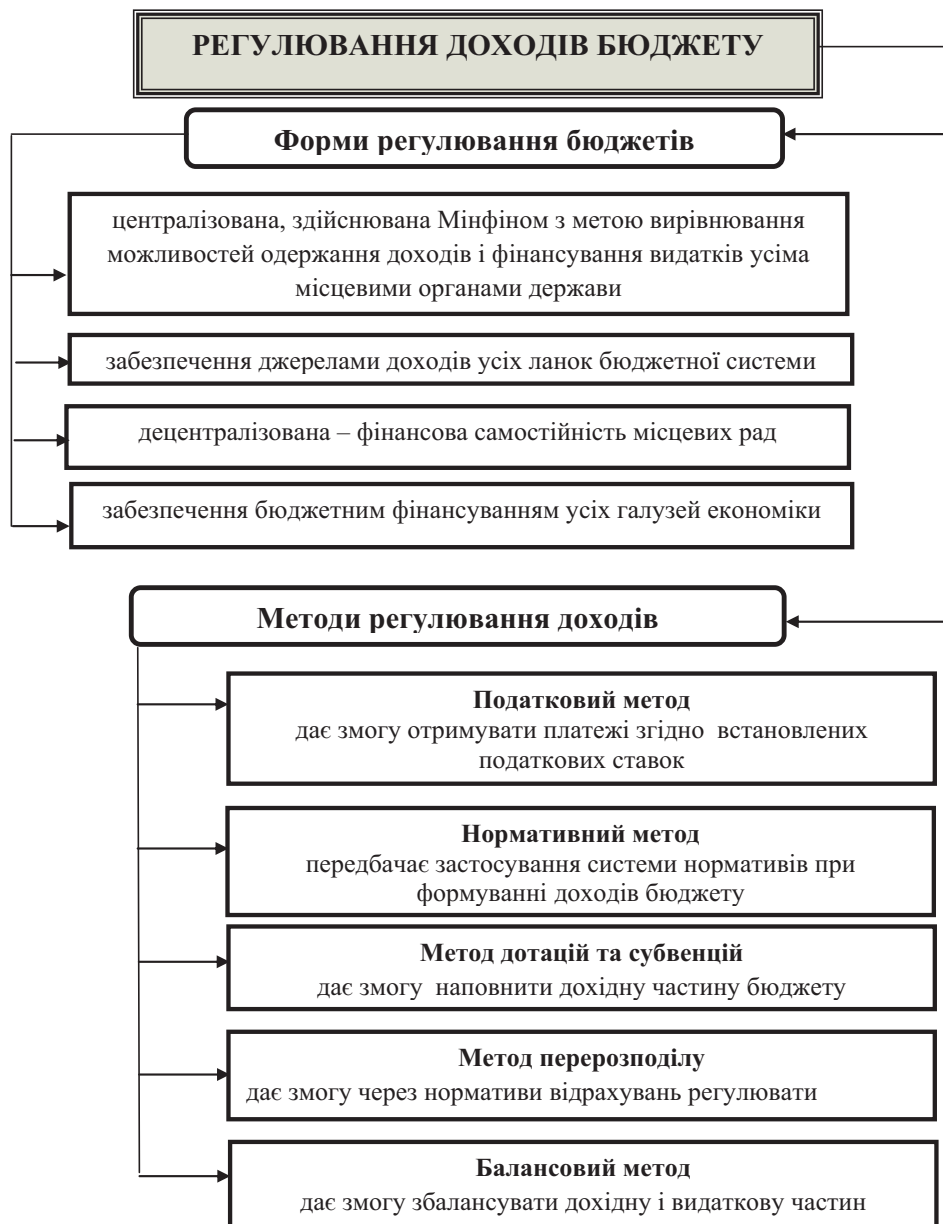
Позиковий метод формування доходів, який дає можливість наповнити державну казну за допомогою внутрішніх та зовнішніх позик, які, на відміну від усіх інших видів доходів, є лише тимчасовими надходженнями.

Емісійний метод полягає у додатковому залученні емісійних грошей (додатково випущених в обіг) для покриття державних видатків у зв'язку з недостатнім обсягом мобілізованих усіма попередніми методами доходів.

Чинники, що впливають на доходи бюджету

<i>Зовнішні</i>	<i>Внутрішні</i>
1) стан світової фінансової системи;	1) макроекономічні показники (ВВП, рівень інфляція, безробіття, бюджетний дефіцит тощо та їх динаміка);
2) експортні можливості країни;	2) рівень оподаткування в країні;
3) наявність бар'єрів для входження на міжнародні ринки;	3) платоспроможності юридичних і фізичних осіб;
4) рівень економічної інтеграції країни;	4) рівень тінізації економіки;
5) сальдо торговельного балансу країни;	5) стабільність національної валюти;
6) рівень зовнішнього державного боргу	6) рівень внутрішнього державного боргу.

Зазначені внутрішні та зовнішні чинники суттєво впливають на доходи бюджету, а відповідно і на можливості держави щодо виконання покладених на неї функцій.

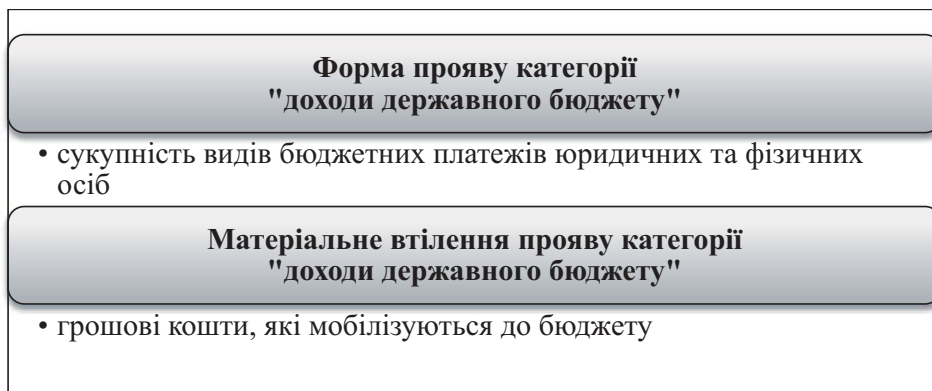
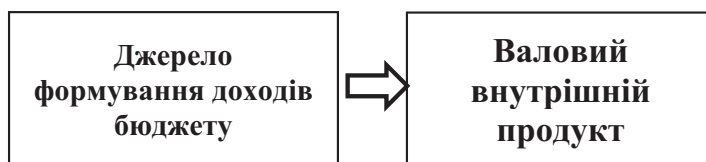

7.2. Склад і структура доходів державного бюджету

Законодавчою базою формування складу доходів державного бюджету є:

- Конституція України;
- Бюджетний кодекс України;
- Закон України «Про Державний бюджет»;
- Закон України «Про податкову систему».

Доходи державного бюджету – це частина централізованих ресурсів держави, які необхідні для виконання нею відповідних функцій.

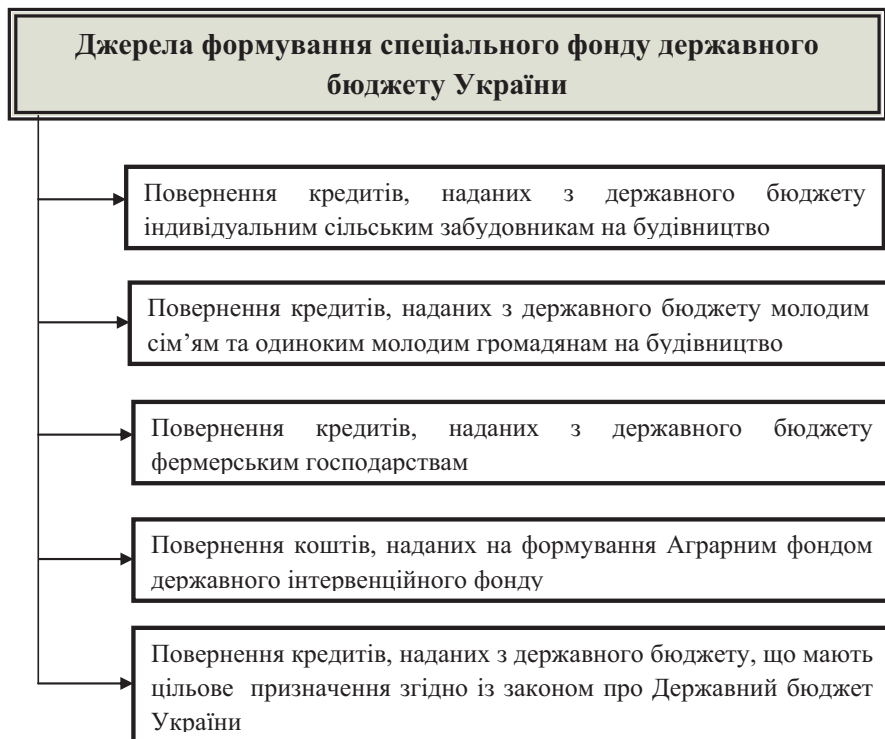
Доходи державного бюджету – виражають економічні відносини, що виникають у процесі формування основного централізованого фонду грошових коштів і надходять у розпорядження органів державної влади, управління та місцевого самоврядування.

Згідно бюджетного законодавства у складі доходів державного бюджету України виділяють: доходи загального фонду та спеціального фонду державного бюджету.

№ п/п	Основні доходи загального фонду державного бюджету України (згідно ст. 29 БКУ, станом на 01.01.2020 р.)
1.	Податок на доходи фізичних осіб, що сплачується у розмірі 25 % на відповідній території України та у розмірі 60 % - на території міста Києва
2.	військовий збір, що сплачується (перераховується) згідно з пунктом 16 підрозділу 10 розділу XX Податкового кодексу України
3.	90 % податку на прибуток підприємств (крім податку на прибуток підприємств державної власності)
4.	37 % рентної плати за спеціальне використання лісових ресурсів у частині деревини, заготовленої в порядку рубок головного користування
5.	45 % рентної плати за спеціальне використання води (крім рентної плати за спеціальне використання води водних об'єктів місцевого значення)
6.	70 % рентної плати за користування надрами для видобування корисних копалин загальнодержавного значення
7.	95 % рентної плати за користування надрами для видобування нафти, природного газу та газового конденсату
8.	податок на додану вартість
9.	акцизний податок з вироблених в Україні підакцизних товарів (продукції)
10.	акцизний податок з ввезених на митну територію України підакцизних товарів (продукції)
11.	ввізне мито
12.	рентна плата за транспортування нафти та нафтопродуктів магістральними нафтопроводами та нафтопродуктопроводами територією України
13.	рентна плата за транзитне транспортування трубопроводами аміаку територією України
14.	рентна плата за користування радіочастотним ресурсом України
15.	збір на соціально-економічну компенсацію ризику населення, яке проживає на території зони спостереження
16.	кошти, що перераховуються Національним банком
17.	кошти, отримані закордонними дипломатичними установами України як плата за розміщення належних їм бюджетних коштів на поточних рахунках іноземних банків
18.	85 % плати за надання відомостей з Єдиного державного реєстру юридичних осіб, фізичних осіб - підприємців та громадських формувань, а також 85 % плати за одержання інформації з інших державних реєстрів, держателем яких є центральний орган виконавчої влади з формування та забезпечення реалізації державної правової політики та центральний орган виконавчої влади, що забезпечує реалізацію державної політики у сферах державної реєстрації актів цивільного стану, державної реєстрації речових прав на нерухоме майно, державної реєстрації юридичних осіб, фізичних осіб - підприємців та громадських формувань

№ п/п	<p align="center">Основні доходи формування спеціального фонду державного бюджету України (згідно ст. 29 БКУ, станом на 01.01.2020 р.)</p>
1.	акцизний податок з вироблених в Україні пального і транспортних засобів
2.	акцизний податок з ввезених на митну територію України пального і транспортних засобів
3.	ввізне мито на нафтопродукти і транспортні засоби та шини до них
4.	судовий збір та надходження від звернення застави у дохід держави
5.	плата за проїзд автомобільними дорогами транспортних засобів та інших самохідних машин і механізмів, вагові або габаритні параметри яких перевищують нормативні
6.	80 % надходжень до Державного спеціалізованого фонду фінансування загальнодержавних витрат на авіаційну діяльність та участь України у міжнародних авіаційних організаціях
7.	плата за проїзд платними автомобільними дорогами загального користування державного значення
8.	50 % надходжень від адміністративних штрафів за правопорушення
9.	30 % грошових стягнень за шкоду, заподіяну порушенням законодавства про охорону навколишнього природного середовища внаслідок господарської та іншої діяльності
10.	екологічний податок, що справляється за утворення радіоактивних відходів (включаючи вже накопичені) та/або за тимчасове зберігання радіоактивних відходів їх виробниками понад установлені особливими умовами ліцензії строк
11.	надходження від реалізації матеріальних цінностей державного резерву
12.	надходження від реалізації розброньованих матеріальних цінностей мобілізаційного резерву
13.	50 % виконавчого збору, стягнутого органами державної виконавчої служби
14.	надходження до Фонду соціального захисту інвалідів
15.	10 % рентної плати за спеціальне використання води (крім рентної плати за спеціальне використання води водних об'єктів місцевого значення)
16.	26 % рентної плати за спеціальне використання лісових ресурсів у частині деревини, заготовленої в порядку рубок головного користування
17.	50 % надходжень від адміністративних штрафів за адміністративні правопорушення у сфері забезпечення безпеки дорожнього руху, зафіксовані в автоматичному режимі
18.	власні надходження бюджетних установ (у тому числі наукових установ Національної академії наук України і галузевих академій наук), що утримуються за рахунок державного бюджету, у тому числі орендна плата за користування військовим майном, майном Національної академії наук України і галузевих академій наук, 50 % орендної плати за користування іншим майном, що належить бюджетним установам, які утримуються за рахунок державного бюджету

Окрім доходів, Бюджетний кодекс України виділяє ще й інші джерела формування спеціального фонду державного бюджету України.

За формою мобілізації доходи бюджету поділяються на п'ять груп:

- *податкові надходження;*
- *неподаткові надходження;*
- *доходи від операцій з капіталом;*
- *офіційні трансферти;*
- *цільові державні фонди (включаються до спеціального фонду бюджету).*

Доходи державного бюджету України у 2017-2020 рр., (млн. грн)

	2017 р.		2018 р.		2019 р.		2020 р.	
	млн. грн	%	млн. грн	%	млн. грн	%	млн. грн	%
Всього	771266,62	100	917879,37	100	1026122,25	100	1095580,44	100
Податкові нарахування	630095,75	81,7	759897,91	82,8	860659,28	83,9	926549,26	84,6
Неподаткові нарахування	112398,01	14,6	144989,80	15,7	155386,85	15,1	156698,53	14,3
Доходи від операцій з капіталом	369,38	0,1	345,25	0,1	1235,33	0,1	646,14	0,1
Офіційні трансферти - внутрішні	3922,82	0,5	5406,50	0,6	6819,12	0,6	8763,45	0,8
- зовнішні	1777,53	0,2	2372,52	0,3	1854,29	0,2	2733,60	0,2
Цільові фонди	22703,07	2,9	4867,38	0,5	167,38	0,1	189,48	0,01

Джерело [53-56]

Доходи державного бюджету на 2020-2022 рр., (млн. грн)

Найменування показника	2018 р.	2019 р.	2020 р.	2021 р. (прогноз)	2022 р. (прогноз)
Податкові надходження	753 815,6	860 659,3	926 549,3	1 050 406,3	1 157 930,8
загальний фонд	716566,1	807772,9	876034,9	976603,4	1 082040,8
спеціальний фонд	37249,5	52886,4	71113,1	73802,8	75890,0
Неподаткові надходження	164 683,1	155 386,9	156 698,5	134 525,9	142 695,8
загальний фонд	110400,7	112529,2	89865,7	85158,5	90162,9
спеціальний фонд	54282,4	42857,6	46818,5	49367,4	52532,9
Інші доходи	2309,9	3257,0	3891,2	2530,0	1 774,4
загальний фонд	1244,6	1377,1	1335,1	1388,0	638,6
спеціальний фонд	1065,2	1879,9	2556,1	1142,0	1135,8
Всього доходів (без міжбюджетних трансфертів)	920 808,7	1 019 303,1	1 087 139	1 187 462,2	1 302 401,1
загальний фонд	828211,5	921679,2	967235,7	1 063 149,9	1 172 842,3
спеціальний фонд	92597,2	97623,9	120487,7	124312,3	129558,7
Офіційні трансферти	7306,3	6 819,1	8 763,4	10 310,0	12 196,0
загальний фонд	5404,0	6819,1	8 763,4	10310,0	12196,0
спеціальний фонд	1902,3				
Разом доходів	928 114,9	1 026 122,3	1 095 580,4	1 197 772,3	1 314 597,0
загальний фонд	833615,5	928 498,4	975 170,9	1 097 460,0	1 185 038,2
спеціальний фонд	94499,5	97623,9	120409,6	124312,3	129558,7

Джерело: [2]

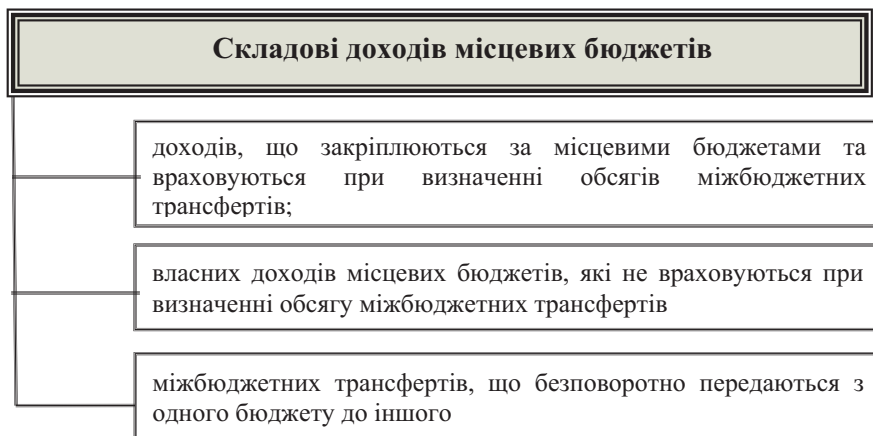
Показники дохідної частини Бюджетної декларації на середньостроковий період розроблені з урахуванням чинних норм податкового та бюджетного законодавства.

7.3. Склад і структура доходів місцевого бюджету

Законодавчою базою формування складу доходів місцевих бюджетів є:

- Конституція України;
- Бюджетний кодекс України;
- Закон України «Про податкову систему України»;
- Закон України «Про місцеве самоврядування в Україні»;
- інші нормативні акти.

Доходи місцевих бюджетів – це система економічних відносин, яка пов'язана з формуванням, розподілом та використанням фінансових ресурсів регіонального рівня і використовується місцевими органами влади для забезпечення поточних і перспективних завдань розвитку регіону.

Склад доходів місцевих бюджетів поділяють також на доходи загального фонду та доходи спеціального фонду місцевих бюджетів.

До доходів загального фонду місцевих бюджетів належать доходи, визначені ст. 64 - 66 і частиною першою ст. 69 Бюджетного кодексу, та трансферти місцевим бюджетам (крім субвенцій, визначених частиною другою ст. 69 та частиною першою ст. 71 Бюджетного кодексу) .

№ п/п	<p align="center">Основні джерела доходів спеціального фонду місцевих бюджетів (згідно зі ст. 29 БКУ, станом на 01.01.2020 р.)</p>
1.	надходження бюджету розвитку місцевих бюджетів
2.	концесійні платежі щодо об'єктів комунальної власності, які мають цільове спрямування згідно з законом
3.	70 % грошових стягнень за шкоду, заподіяну порушенням законодавства про охорону навколишнього природного середовища внаслідок господарської та іншої діяльності, в тому числі: до сільських, селищних, міських бюджетів, бюджетів об'єднаних територіальних громад - 50 відсотків
4.	55 % екологічного податку
5.	власні надходження бюджетних установ, що утримуються за рахунок відповідного місцевого бюджету
6.	цільові та добровільні внески підприємств, установ, організацій і громадян до республіканського Автономної Республіки Крим та місцевих фондів охорони навколишнього природного середовища
7.	надходження до цільових фондів, утворених Верховною Радою Автономної Республіки Крим та місцевими радами
8.	субвенції, що надаються з інших бюджетів за рахунок конкретно визначених надходжень спеціального фонду таких бюджетів
9.	повернення кредитів, наданих з місцевих бюджетів індивідуальним сільським забудовникам
10.	повернення кредитів, наданих з місцевих бюджетів молодим сім'ям та самотнім молодим громадянам на будівництво (реконструкцію) та придбання житла, а також пеня і відсотки за користування ними
11.	надходження в рамках програм допомоги і грантів Європейського Союзу, урядів іноземних держав, міжнародних організацій, донорських установ
12.	інші надходження, визначені законом про Державний бюджет України
13.	податок на прибуток підприємств та фінансових установ комунальної власності
14.	податок на майно, що зараховується до бюджетів місцевого самоврядування
15.	єдиний податок, що зараховується до бюджетів місцевого самоврядування
16.	збір за місця для паркування транспортних засобів, що зараховується до бюджетів місцевого самоврядування
17.	туристичний збір, що зараховується до бюджетів місцевого самоврядування
18.	плата за ліцензії на певні види господарської діяльності та сертифікати, що видаються районними державними адміністраціями, виконавчими органами відповідних місцевих рад, яка зараховується відповідно до районних бюджетів та бюджетів місцевого самоврядування
19.	плата за ліцензії та сертифікати

У Законі України «Про Державний бюджет України на 2020 рік», показник доходів місцевих бюджетів України визначено Міністерством фінансів в сумі 323,3 млрд. грн.

Показники доходів місцевих бюджетів на 2020 рік, у порівнянні із затвердженням на 2019 рік, збільшено на 36,1 млрд. грн або на 12,6% (із очікуваними на 21,3 млрд. грн або на 7,1%).

Основним джерелом надходжень загального фонду залишається податок та збір на доходи фізичних осіб, що становитиме майже 65% від показника доходів загального фонду 2020 року та 112,3% – до показника 2019 року.

7.4. Взаємовідносини державного бюджету з місцевими бюджетами

З 2015 року розпочато реформування бюджетної системи в контексті децентралізації та запроваджено нову модель міжбюджетних відносин.

Реалізації першого етапу реформи дала змогу:

- зміцнити фінансову спроможність місцевих бюджетів;*
- забезпечити надання якісних суспільних послуг споживачам завдяки розширенню видаткових повноважень органів місцевого самоврядування.*

Місцеві органи влади отримали можливість забезпечити функціонування закладів бюджетної сфери та самостійно вирішувати питання розвитку громад без звернення до центральних органів влади стосовно виділення додаткових коштів з державного бюджету.

Одержані в результаті децентралізації повноваження та ресурси дають більше можливостей для створення сучасної освітньої, медичної, транспортної, житлово-комунальної інфраструктури.

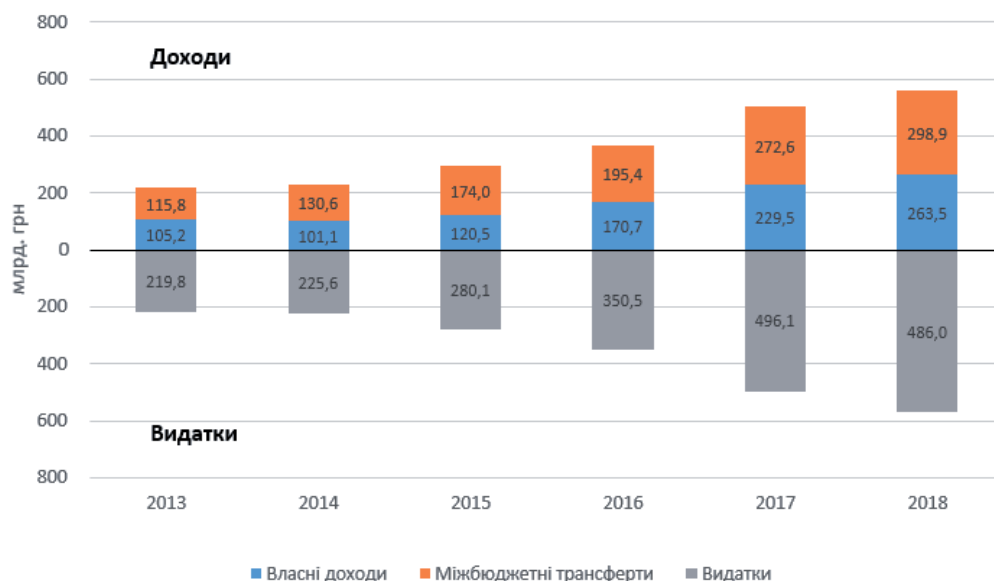
Кількість місцевих бюджетів України станом на 21.08.2019 р.

(Наказ Міністерства фінансів України від 21 серпня 2019 року № 353)

Типи місцевих бюджетів	Всього місцевих бюджетів	з них мають взаємовідносини з державним бюджетом
бюджети міст республіканського \ обласного значення	185	148
районні бюджети	488	449
бюджети об'єднаних територіальних громад	782	782
бюджети районів у містах обласного значення	40	0
бюджети міст районного значення	171	0
бюджети селищ міського типу	521	0
бюджети сілрад (сіл)	6927	0
Разом	9139	1403

Джерело:[22]

Доходи і видатки місцевих бюджетів України

Джерело:[22]

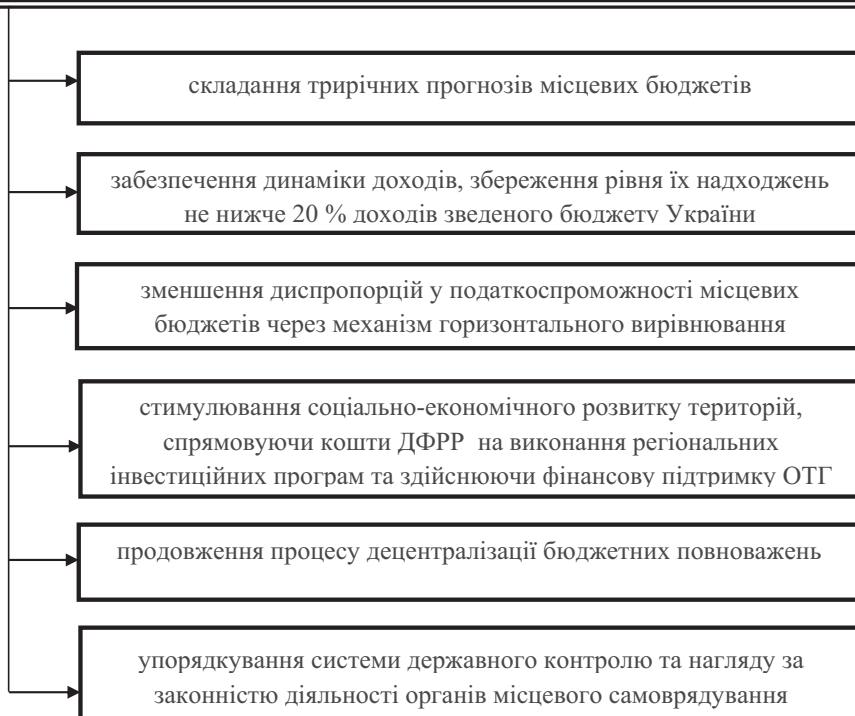
Надходження доходів загального фонду місцевих бюджетів (без трансфертів, у співставних умовах) за час впровадження реформи 2015-2018 роки збільшились у 2,2 рази: у 2015 році 120,5 млрд. грн, у 2018 році 263,5 млрд. грн.

Позитивним аспектом реформи міжбюджетних відносин є щорічне збільшення ресурсів місцевих бюджетів.

Обсяг капітальних видатків місцевих бюджетів за 2018 рік становив 91,2 млрд. грн, що на 16,9 млрд. грн. або на 22,7 % більше у порівнянні з 2017 роком. У 2015 році капітальні видатки місцевих бюджетів становили 32,2 млрд. гривень.

Частка капітальних видатків у загальному обсязі видатків місцевих бюджетів (загальний та спеціальний фонд разом) порівняно із 2015 роком зросла на 4,5 %. Якщо у 2015 році вона становила 11,5 %, то у 2018 – 16 %. Для порівняння у 2013-2014 роках – лише 6,4 %.

Напрями державної бюджетної політики щодо місцевих бюджетів та міжбюджетних відносин у 2020-2022 роках

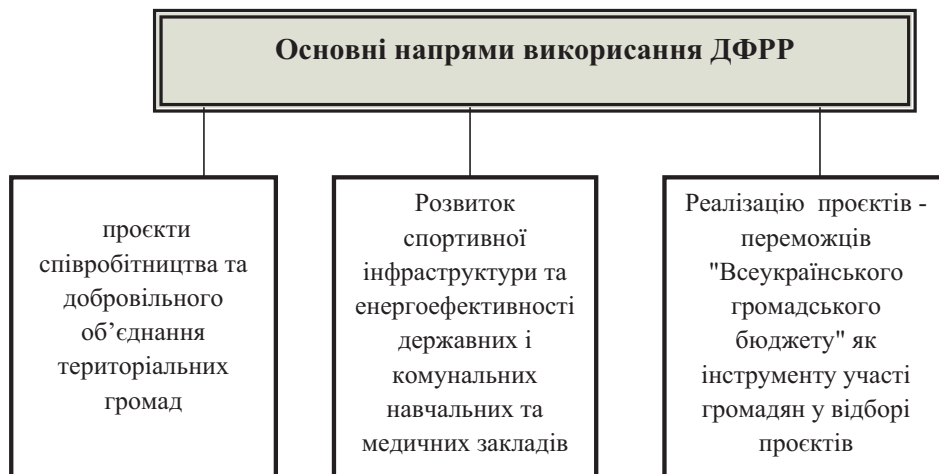
Зростання рівня фінансової забезпеченості місцевих бюджетів та вивільнення фінансових ресурсів через зміну фінансування охорони здоров'я дозволить поетапно скоротити обсяг додаткової дотації на здійснення переданих з державного бюджету видатків з утримання закладів освіти та охорони здоров'я, а саме: з 2020 року до 50%; з 2021 – до 75%; з 2022 – до 100 %.

Державний фонд регіонального розвитку (далі – ДФРР) створено як сучасний інноваційний інструмент фінансової підтримки регіонального розвитку.

Державний фонд регіонального розвитку створюється у складі державного бюджету визначається в обсязі не менше 1 % прогнозного обсягу доходів загального фонду проекту Державного бюджету України на відповідний бюджетний період (ст. 24. Бюджетного кодексу України).

Кошти державного фонду регіонального розвитку спрямовуються на виконання інвестиційних програм і проєктів регіонального розвитку (у тому числі проєктів співробітництва та добровільного об'єднання територіальних громад), що мають на меті розвиток регіонів, створення інфраструктури індустриальних та інноваційних парків, спортивної інфраструктури і відповідають пріоритетам. (ст. 24. Бюджетного кодексу України).

ДФРР є одним з основних джерел фінансування державної регіональної політики через надання державної підтримки для розвитку регіонів та забезпечує концентрацію фінансових ресурсів на ключових напрямках, що сприяє удосконаленню інфраструктури для економічного зростання та покращення добробуту населення.

Упродовж 2012-2019 рр. обсяг коштів ДФРР зріс у 7 разів – від 1,1 млрд. грн до 7,7 млрд грн.

У 2020-2022 роках передбачається зростання державної підтримки розвитку регіонів через державний фонд регіонального розвитку, а саме: у 2020 році – до 9,7 млрд грн, у 2021 р. – 10,7 млрд грн та у 2022 р. – 11,8 млрд грн.

На 2020 рік КМУ ухвалив розпорядження «Про затвердження переліку програм і проєктів регіонального розвитку, що можуть реалізовуватися за рахунок коштів державного фонду регіонального розвитку у 2020», у якому розподілив 5,2 млрд грн на програми і проєкти, що реалізуються за кошти ДФРР.

До розпорядження включено 402 проєкти, з яких 206 фінансуватимуться в рамках реалізації Програми «Велике будівництво» [67].

Рівень централізації доходів бюджету можна відслідкувати через частки доходів Державного та місцевих бюджетів у структурі доходів Зведеного бюджету.

Розподіл доходів зведеного бюджету між державним та місцевими бюджетами у 2008-2019 рр.

Роки	Частка у доходах Зведеного бюджету (%)		Роки	Частка у доходах Зведеного бюджету (%)	
	доходів державного бюджету	доходів місцевих бюджетів		доходів державного бюджету	доходів місцевих бюджетів
2008	75,2	24,8	2014	81,9	18,1
2009	74,0	26,0	2015	83,3	16,7
2010	74,4	25,6	2016	80,5	19,5
2011	78,3	21,7	2017	79,8	20,2
2012	77,4	22,6	2018	80,1	19,9
2013	76,2	23,8	2019	77,6	22,4

Джерело: [22,24, 52-56]

Результатом реформи стало підвищення зацікавленості органів місцевого самоврядування у збільшенні надходжень до місцевих бюджетів, пошуку резервів їх наповнення, покращення ефективності адміністрування податків і зборів. Об'єднані громади демонструють високі і динамічні темпи приросту власних доходів.

Питання для самоперевірки:

1. Охарактеризувати сутність доходів бюджету?
2. Визначити фактори, що впливають на доходи бюджету?
3. Які види доходів бюджету розрізняють за бюджетною класифікацією?
4. Який склад податкових надходжень згідно бюджетної класифікації?
5. Перелічити джерела формування доходів бюджету? Як ці джерела застосовуються на практиці?
6. Чим відрізняються доходи бюджету від джерел його фінансування?
7. Охарактеризувати загальнодержавні та місцеві податки і збори.
8. За рахунок яких складових формується спеціальний фонд Державного бюджету України?
9. Що включають до надходжень бюджету розвитку місцевих бюджетів?
10. Що таке Державний фонд регіонального розвитку та у чому полягає сутність його діяльності?

Тестові завдання:

1. Економічні відносини, що виникають у процесі акумуляції фондів грошових коштів у розпорядженні органів державної влади та управління, – це:

- а) видатки бюджету;
- б) доходи бюджету;
- в) міжбюджетні трансферти;
- г) цільові бюджетні фонди.

2. Доходи бюджетів поділяються на:

- а) закріплені та регульовані;
- б) поточні та розвитку;
- в) поточні та капітальні;
- г) капітальні та розвитку.

3. Доходи бюджетів акумулюються:

- а) на рахунках органів Державного Казначейства України;
- б) на рахунках органів Державної фіскальної служби України;
- в) на рахунках органів Міністерства фінансів;
- г) на рахунках банківських установ.

4. Виконання державного бюджету за доходами України не здійснюють:

- а) Міністерство фінансів;
- б) Державне казначейство;
- в) Державна податкова служба;
- г) банківські установи

5. Доходи бюджетів поділяються на:

- а) закріплені та регульовані;
- б) поточні та розвитку;
- в) поточні та капітальні;
- г) капітальні та розвитку.

6. Коефіцієнт відносної бюджетної забезпеченості визначається як:

- а) співвідношення між сумою доходів конкретного бюджету та сумою доходів у середньому по бюджетах міст;
- б) співвідношення між сумою витрат конкретного бюджету та сумою витрат у середньому по бюджетах міст;
- в) співвідношення між рівнем бюджетної забезпеченості конкретного бюджету та рівнем бюджетної забезпеченості в середньому по бюджетах міст;
- г) відношення доходів, що не враховуються при визначенні трансфертів, до доходів місцевого бюджету без урахування трансфертів.

7. Найбільшим джерелом формування доходів державного бюджету є:

- а) ПДВ;
- б) податок на прибуток;
- в) ввізне мито;
- г) міжбюджетні трансферти.

8. Основними методами, які використовуються органами державної влади для перерозподілу національного доходу і утворення бюджетних доходів, є:

- а) податки, збори, неподаткові платежі;
- б) позики;
- в) емісія грошей;
- г) усі відповіді правильні

9. Залежно від повноти зарахування доходів до бюджету, доходи бувають:

- а) закріплені і регулюючі;
- б) звичайні і надзвичайні;
- в) податкові і неподаткові надходження;
- г) немає правильної відповіді.

10. Доходи бюджету за методами залучення не включають:

- а) податкові надходження;
- б) доходи від операцій з капіталом;
- в) доходи загального фонду бюджету;
- г) офіційні трансферти.

11. До зовнішніх факторів, що впливають на доходи бюджету не відносяться:

- а) стан світової фінансової системи;
- б) сальдо торговельного балансу країни;
- в) розвиток форм кредитування;
- г) рівень економічної інтеграції країни.

12. До внутрішніх факторів, що впливають на доходи бюджету не відносяться:

- а) рівень оподаткування в країні;
- б) стабільність національної валюти;
- в) рівень внутрішнього державного боргу;
- г) експортні можливості країни.

13. Державні доходи – це:

- а) сукупність грошових відносин, пов'язаних з розподілом і перерозподілом вартості ВВП, с ціллю забезпечення функцій держави та формуванням доходів державних підприємств;
- б) сукупність економічних відносин, пов'язаних з формуванням фондів грошових коштів, що використовуються для виконання завдань і функцій держави шляхом розподілу та перерозподілу ВВП;
- в) сукупність економічних відносин щодо формування фондів грошових коштів шляхом примусового вилучення державою певної грошової суми у фізичних та юридичних осіб для забезпечення своїх функцій;

г) сукупність економічних відносин, пов'язаних із формуванням доходів державного бюджету.

Практичні завдання:

1. Розрахувати абсолютне та відносне відхилення 2020 р. до 2017 р. показників, перелічених у таблиці «Доходи державного бюджету України у 2017-2020 рр.».
2. Зобразити у вигляді стовпчикової діаграми (гістограми) динаміку статей доходів таблиці «Доходи державного бюджету України у 2017-2020 рр.».
3. На основі ухваленого Закону України «Про Державний бюджет на 2021 рік» (2022 рік) перевірити вірність прогнозних показників доходів Державного бюджету, згідно з таблицею «Доходи державного бюджету на 2020-2022 роки».

Тема 8

СИСТЕМА ВИДАТКІВ БЮДЖЕТУ

- 8.1. Сутність, склад та класифікація видатків бюджету
- 8.2. Бюджетне фінансування
- 8.3. Розпорядники бюджетних коштів
- 8.4. Бюджетне нормування

Основні поняття та терміни: *видатки бюджету, програмна класифікація видатків та кредитування бюджету, відомча класифікація видатків та кредитування бюджету, функціональна класифікація видатків та кредитування бюджету, бюджетні норми, проєктне фінансування, кошторисне фінансування, трансферне фінансування.*

8.1. Сутність, склад та класифікація видатків бюджету

Видатки бюджету – це кошти, спрямовані на здійснення програм та заходів, передбачених відповідним бюджетом (ст. 2 Бюджетного кодексу України).

Видатки бюджету – це сукупність економічних відносин між державою, юридичними і фізичними особами, які виникають у процесі розподілу та використання централізованого фонду держави; це кошти, спрямовані на здійснення програм та заходів, передбачених відповідним бюджетом.

Класифікація видатків бюджету

Категорії класифікації	Види видатків
За суспільним призначенням	<ul style="list-style-type: none"> • видатки на економіку; • видатки на соціальні заходи; • видатки на оборону; • видатки на управління;
За методами бюджетного фінансування	<ul style="list-style-type: none"> • проектне фінансування; • бюджетні кредити; • кошторисне фінансування; • бюджетні трансферти;
За рівнем бюджетної системи	<ul style="list-style-type: none"> • видатки державного бюджету; • видатки місцевих бюджетів;
За роллю у розширеному відтворенні	<ul style="list-style-type: none"> • видатки розвитку; • видатки споживання;
Залежно від функціонального призначення	<ul style="list-style-type: none"> • видатки на забезпечення конституційного ладу, державної цілісності та суверенітету; • видатки, які визначаються функціями держави і можуть бути передані на виконання місцевому самоврядуванню; • видатки на реалізацію прав та обов'язків АР Крим та місцевого самоврядування;
За бюджетною класифікацією відповідно до Бюджетного кодексу України (детально розглянуто у темі 2).	<ul style="list-style-type: none"> • програмна класифікація видатків та кредитування бюджету; • відомча класифікація видатків та кредитування бюджету; • функціональна класифікація видатків та кредитування бюджету; • економічна класифікація видатків бюджету.

Видатки розвитку – це видатки бюджетів на фінансове забезпечення наукової, інвестиційної та інноваційної діяльності, зокрема: фінансове забезпечення капітальних вкладень виробничого і невиробничого призначення; фінансове забезпечення структурної перебудови економіки; інші видатки, пов'язані з розширеним відтворенням.

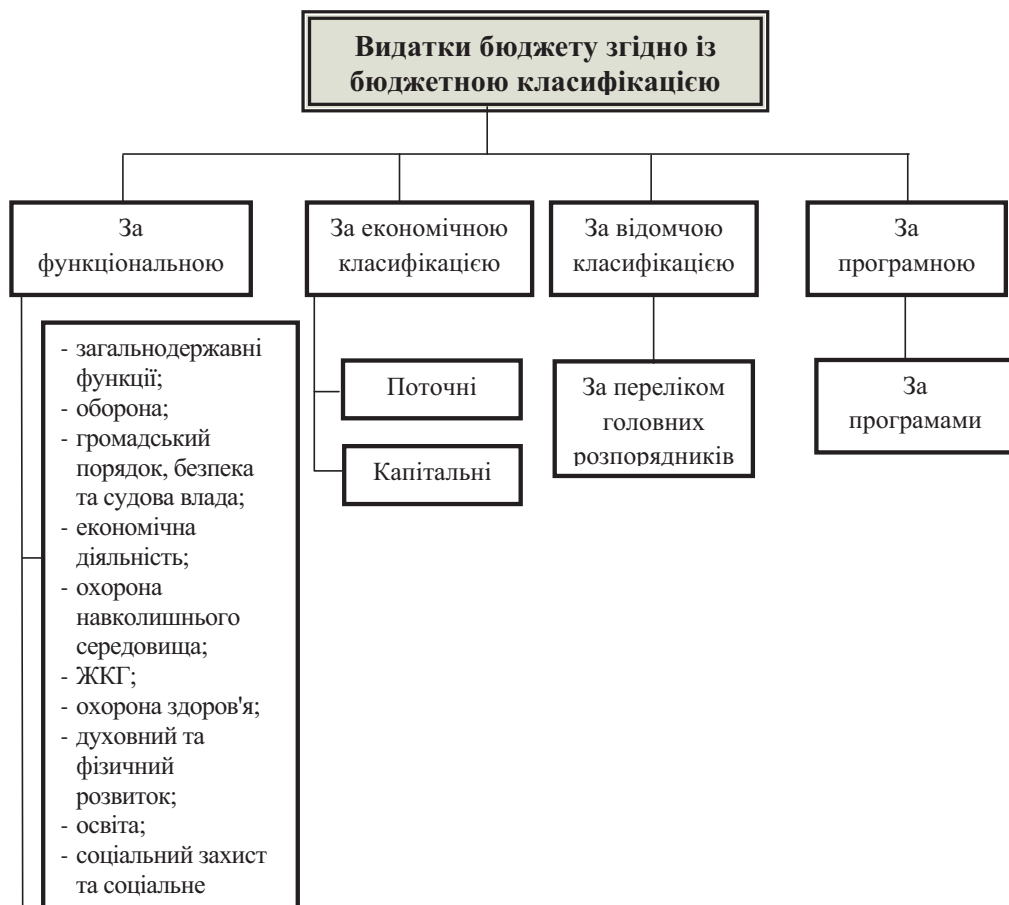
Видатки споживання – це частина видатків бюджетів, які забезпечують поточне функціонування органів державної влади та місцевого самоврядування, бюджетних установ, поточні міжбюджетні трансферти та видатки на фінансове забезпечення заходів соціального захисту населення та соціально-культурної сфери, а також інші видатки.

Бюджетне кредитування – це здійснення операцій з надання коштів з бюджету на умовах повернення, платності та строковості, внаслідок чого виникають зобов'язання перед бюджетом (надання кредитів з бюджету), та операції з повернення таких коштів до бюджету (повернення кредитів до бюджету).

Кошторисне фінансування реалізується шляхом використання спеціального розрахункового документу – кошторису, який складається бюджетними установами відповідно до плану асигнувань і лімітної довідки.

Проектне фінансування – фінансування інвестиційних проектів, при якому джерелом обслуговування боргових зобов'язань є грошові потоки, які генеруються проектом. Специфіка цього виду інвестування полягає в тому, що оцінка витрат і доходів здійснюється з урахуванням розподілу ризику між учасниками проекту.

Трансфертне фінансування – це фінансування потреб суспільства за рахунок бюджетних коштів на безповоротній та безоплатній основі шляхом застосування таких інструментів як дотація, субвенція та субсидія.

Бюджетне призначення – повноваження головного розпорядника бюджетних коштів, надане цим Кодексом, законом про Державний бюджет України (рішенням про місцевий бюджет), яке має кількісні, часові і цільові обмеження та дозволяє надавати бюджетні асигнування.

Бюджетний розпис – документ, в якому встановлюється розподіл доходів та фінансування бюджету, бюджетних асигнувань головним розпорядникам бюджетних коштів за певними періодами року відповідно до бюджетної класифікації.

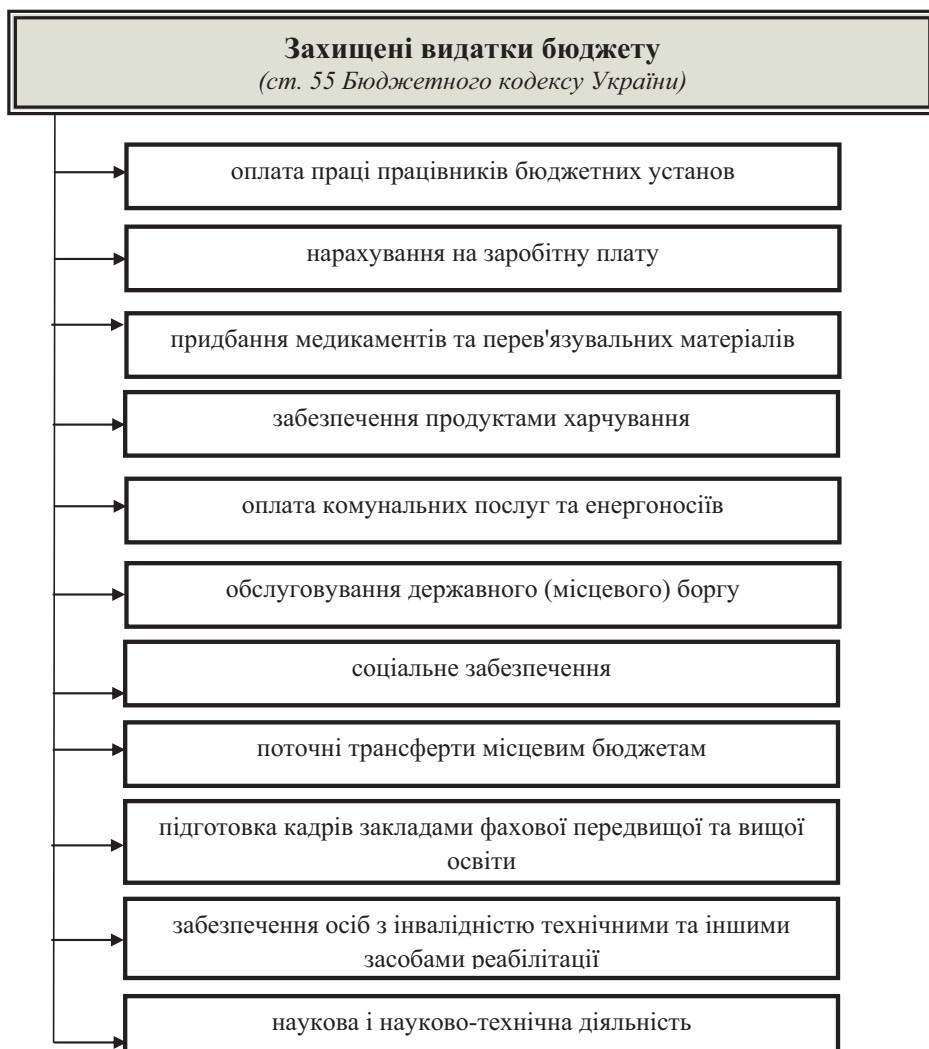
Бюджетне асигнування – повноваження розпорядника бюджетних коштів, надане відповідно до бюджетного призначення, на взяття бюджетного зобов'язання та здійснення платежів, яке має кількісні, часові та цільові обмеження.

Бюджетне зобов'язання – будь-яке здійснене відповідно до бюджетного асигнування розміщення замовлення, укладення договору, придбання товару, послуги чи здійснення інших аналогічних операцій протягом бюджетного періоду, згідно із якими необхідно здійснити платежі протягом цього ж періоду або у майбутньому.

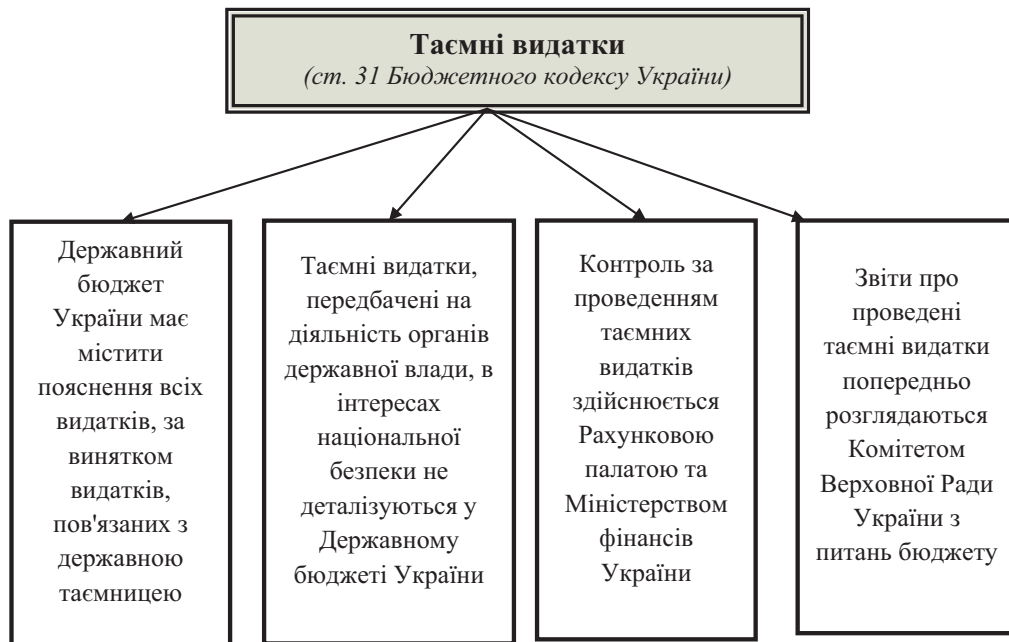
При недостатньому надходженні платежів у дохідну частину бюджету, коли має місце недоотримання доходів державного бюджету більше, ніж на 15% від суми, застосовується механізм секвестру, коли пропорційно надходженням скорочуються видатки.

Однак існують захищені статті, фінансування яких не скорочується.

Тасмні видатки – це видатки на утримання органів державної влади, функціональне призначення яких – забезпечення національної безпеки. Включаються до державного бюджету України без деталізації.

Звіти про проведені тасмні видатки розглядаються Верховною Радою України на закритому пленарному засіданні.

Функціональна класифікація видатків державного бюджету України у 2017-2019 рр. (млн. грн.)

	2017			2018			2019 (виконано на 30.11.2019)					
	місцеві бюджети		державний бюджет	місцеві бюджети		державний бюджет	місцеві бюджети		державний бюджет			
	млн. грн	%	млн. грн	%	млн. грн	%	млн. грн	%	млн. грн	%		
Освіта	136 616	27,87	41 140	7,26	165 706	29,42	44 323	6,45	196 276	32,57	57 355	6,72
Пенсії	6 768	1,38	133 459	23,55	7 850	1,39	150 091	21,85	9 205	1,53	182 256	21,35
Правоохоронні органи	635	0,13	87 845	15,50	1 150	0,20	116 876	17,01	1 383	0,23	146 301	17,14
Соціальний захист	134 514	27,45	11 020	1,94	137 648	24,44	13 775	2,01	104 805	17,39	39 425	4,62
Медицина	85 662	17,48	16 729	2,95	93 230	16,55	22 618	3,29	91 235	15,14	39 707	4,65
Відсотки за запозиченнями	122	0,02	110 456	19,49	657	0,12	115 431	16,80	1 102	0,18	122 872	14,40
Збройні сили	14	0,00	74 346	13,12		0,00	97 024	14,12		0,00	108 436	12,70
Чинівницький апарат	23 680	4,83	31 991	5,65	27 935	4,96	47 519	6,92	36 232	6,01	53 840	6,31
Транспорт	28 815	5,88	20 575	3,63	42 341	7,52	27 952	4,07	43 719	7,26	39 908	4,68
Інші галузі економіки	25 146	5,13	12 587	2,22	34 409	6,11	18 447	2,69	53 483	8,88	25 133	2,94
Комунальне господарство	27 171	5,54	17	0,00	30 049	5,33	297	0,04	36 719	6,09	162	0,02
Культура та спорт	16 444	3,36	7 898	1,39	18 886	3,35	10 107	1,47	22 731	3,77	10 743	1,26
Сільське господарство	1 871	0,38	11 072	1,95	350	0,06	13 757	2,00	647	0,11	15 146	1,77
Охорона довкілля	2 609	0,53	4 740	0,84	3 001	0,53	5 241	0,76	5 001	0,83	7 971	0,93
Паливно-енергетичний комплекс	51	0,01	2 765	0,49	61	0,01	3 444	0,50	14	0,00	4 274	0,50
Всього	490 119	100,00	566 641	100,00	563 271	100,00	686 902	100,00	602 553	100,00	853 528	100,00

Джерело: [11]

Відомча класифікація видатків державного бюджету України у 2017-2019 рр., млн.грн

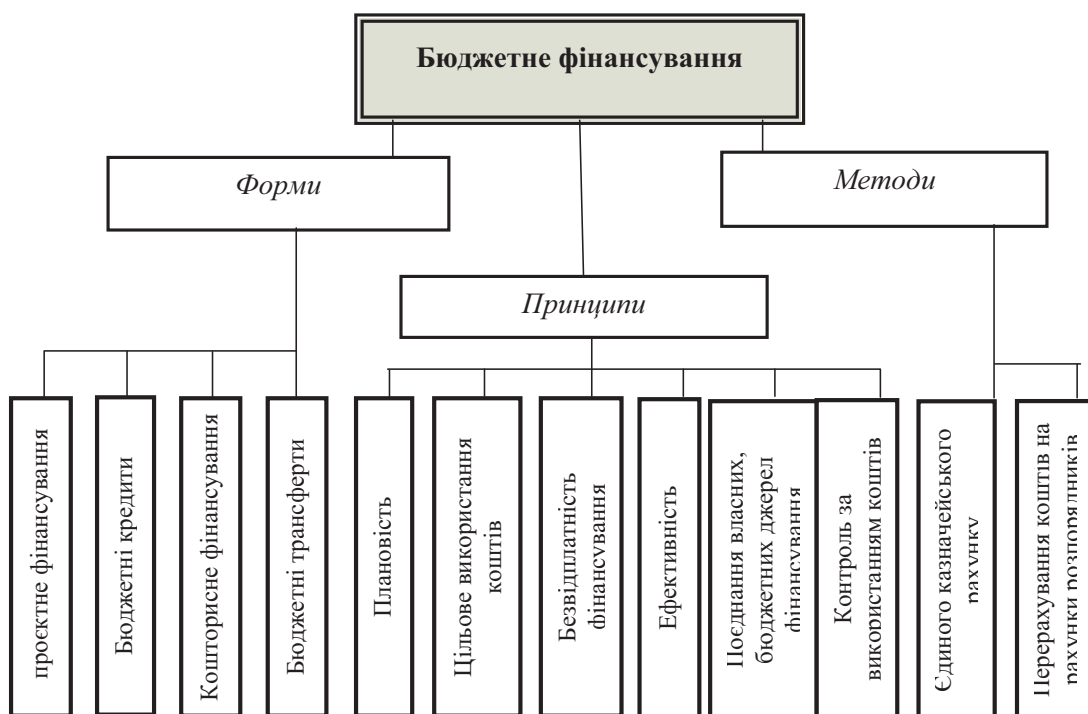
	2017						2018						2019 (виконано на 30.11.2019)					
	місцеві бюджети		державний бюджет		місцеві бюджети		державний бюджет		місцеві бюджети		державний бюджет		місцеві бюджети		державний бюджет			
	млн. грн	%	млн. грн	%	млн. грн	%	млн. грн	%	млн. грн	%	млн. грн	%	млн. грн	%	млн. грн	%		
Міністерство фінансів	136 616	27,87	41 140	7,26	165 706	29,42	44 323	6,45	196 276	32,57	57 355	6,72						
Міністерство соціальної політики	6 768	1,38	133 459	23,55	7 850	1,39	150 091	21,85	9 205	1,53	182 256	21,35						
Міністерство освіти і науки	635	0,13	87 845	15,50	1 150	0,20	116 876	17,01	1 383	0,23	146 301	17,14						
Міністерство оборони	134 514	27,45	11 020	1,94	137 648	24,44	13 775	2,01	104 805	17,39	39 425	4,62						
Міністерство охорони здоров'я	85 662	17,48	16 729	2,95	93 230	16,55	22 618	3,29	91 235	15,14	39 707	4,65						
Міністерство внутрішніх справ	122	0,02	110 456	19,49	657	0,12	115 431	16,80	1 102	0,18	122 872	14,40						
Міністерство регіонального розвитку, будівництва та ЖКГ	23 680	4,83	31 991	5,65	27 935	4,96	47 519	6,92	36 232	6,01	53 840	6,31						
Державна судова адміністрація	28 815	5,88	20 575	3,63	42 341	7,52	27 952	4,07	43 719	7,26	39 908	4,68						
Міністерство юстиції	25 146	5,13	12 587	2,22	34 409	6,11	18 447	2,69	53 483	8,88	25 133	2,94						
Міністерство аграрної політики та продовольства	27 171	5,54	17	0,00	30 049	5,33	297	0,04	36 719	6,09	162	0,02						
Рада міністрів АРК, ОДА, Київська МДА	16 444	3,36	7 898	1,39	18 886	3,35	10 107	1,47	22 731	3,77	10 743	1,26						
Міністерство економічного розвитку і торгівлі	51	0,01	2 765	0,49	61	0,01	3 444	0,50	14	0,00	4 274	0,50						
Всього	490 119	100,0	566 641	100,00	563 271	100,00	686 902	100,0	602 553	100,00	853 528	100,00						

Джерело: [11]

8.2. Бюджетне фінансування

Практичне здійснення видатків відповідно до затвердженого бюджету здійснюється через бюджетне фінансування.

Бюджетне фінансування – це система надання коштів із державного та місцевих бюджетів на виконання загальнодержавних функцій і функцій муніципальних органів та забезпечення діяльності бюджетних установ і організацій на безповоротній та безоплатній основі.

Бюджетне фінансування – здійснюється через єдиний казначейський рахунок (ЄКР), який відкривається у Державній казначейській службі України Національним банком України для здійснення розрахунків у системі електронних платежів. Застосування єдиного режиму здійснення розрахунків спрощує управління бюджетними коштами та дозволяє оптимізувати їх рух.

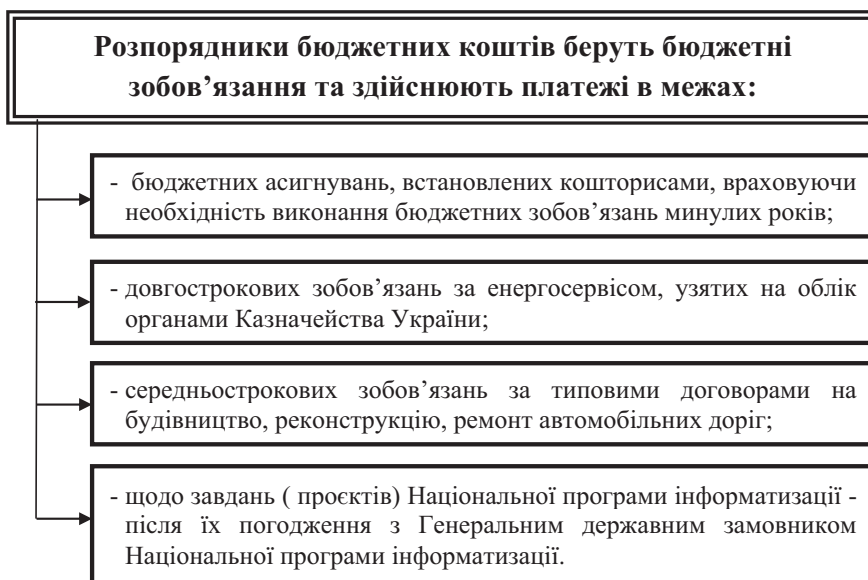
Суть принципів бюджетного фінансування

Плановість	видатки державного бюджету визначаються законом про державний бюджет, видатки місцевих бюджетів - рішенням місцевих органів влади, бюджетних установ - кошторисом
Цільове використання коштів	кошти плануються та відпускаються на строго визначені заходи відповідно до затверджених фінансових планів.
Безповоротність та безвідплатність фінансування	надання коштів без їх прямого відшкодування
Ефективність	отримання суспільно необхідного результату при мінімальних витратах фінансових ресурсів.
Посадання власних, кредитних, бюджетних джерел фінансування	бюджетні організації в умовах ринкового середовища повинні вишукувати можливості забезпечення поточної діяльності власними надходженнями, і лише у випадку недофінансування залучати банківські кредити та бюджетне фінансування
Контроль за використанням коштів	здійснюється законодавчими та виконавчими органами влади, органами оперативного управління бюджетом, органами нефінансового профілю на всіх стадіях бюджетного процесу

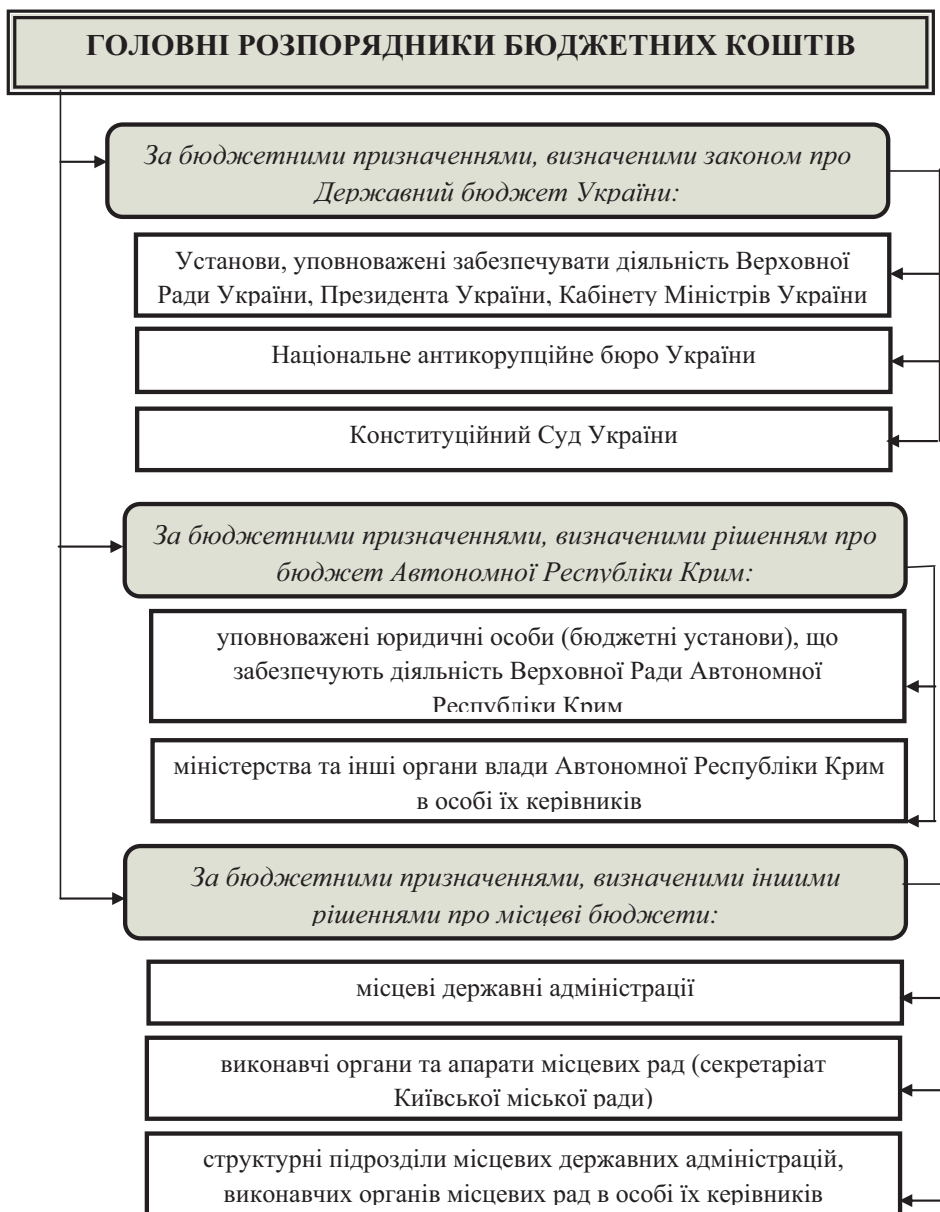
8.3. Розпорядники бюджетних коштів

Розпорядник бюджетних коштів – бюджетна установа в особі її керівника, уповноважена на отримання бюджетних асигнувань, взяття бюджетних зобов'язань, довгострокових зобов'язань за енергосервісом та здійснення витрат бюджету (ст. 2 Бюджетного кодексу України).

За обсягом наданих повноважень розпорядники бюджетних коштів поділяються на головних розпорядників бюджетних коштів та розпорядників бюджетних коштів нижчого рівня (ст. 22 Бюджетного кодексу України).

Головні розпорядники бюджетних коштів – це бюджетні установи в особі їх керівників, які отримують повноваження шляхом встановлення бюджетних призначень (ст. 2 Бюджетного кодексу України).

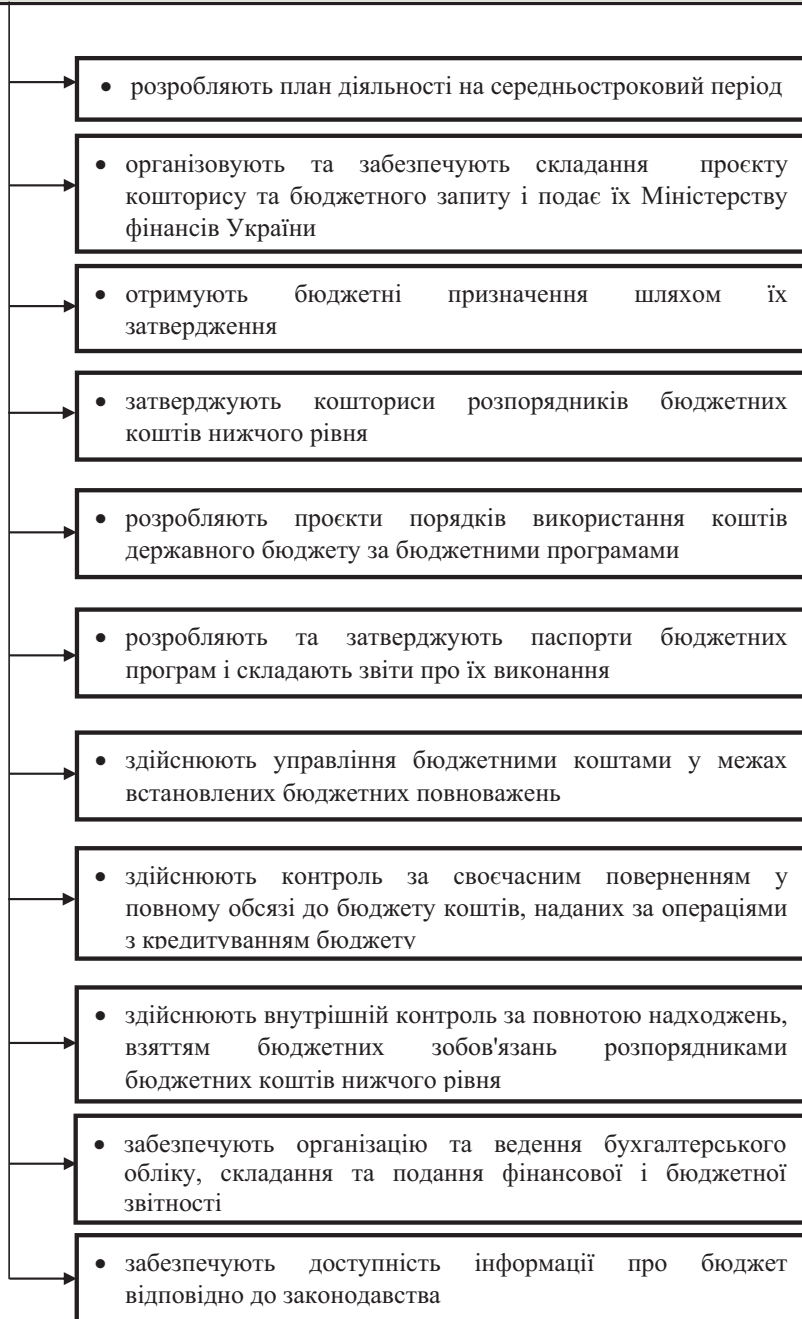

Головні розпорядники коштів Державного бюджету України визначаються та затверджуються законом про Державний бюджет України шляхом встановлення їм бюджетних призначень.

Головні розпорядники коштів місцевих бюджетів визначаються рішенням про місцевий бюджет (ст. 22 Бюджетного кодексу України).

Функції Головних розпорядників бюджетних коштів

Розпорядники бюджетних коштів нижчого рівня – це бюджетні установи в особі їх керівників, уповноважені на отримання бюджетних асигнувань, взяття бюджетних зобов'язань та здійснення видатків з бюджету, які у своїй діяльності підпорядковані відповідному головному розпоряднику, який координує їхню діяльність (ст. 22 Бюджетного кодексу України).

Розпорядники коштів місцевих бюджетів нижчого рівня класифікуються як такі, що мають власну мережу (розпорядники коштів другого ступеня), та як розпорядники коштів без мережі (третього ступеня).

Розпорядники бюджетних коштів можуть уповноважити одержувача бюджетних коштів на виконання заходів, передбачених бюджетною програмою, шляхом доведення йому бюджетних асигнувань та надання відповідних коштів бюджету (на безповоротній чи поворотній основі).

Одержувач бюджетних коштів використовує такі кошти відповідно до вимог бюджетного законодавства.

Одержувач бюджетних коштів – суб'єкт господарювання, громадська чи інша організація, яка не має статусу бюджетної установи, уповноважена розпорядником бюджетних коштів на здійснення заходів, передбачених бюджетною програмою, та отримує на їх виконання кошти бюджету.

Критерії визначення одержувача бюджетних коштів встановлюються Кабінетом Міністрів України з урахуванням напрямів, досвіду і результатів діяльності, фінансово-економічного обґрунтування виконання заходів бюджетної програми та застосування договірних умов.

8.4. Бюджетне нормування

Бюджетне нормування – це визначення науково обґрунтованих обсягів витрат на відповідну розрахункову одиницю. У процесі бюджетного нормування визначаються норми видатків і фінансові нормативи бюджетної забезпеченості.

Класифікація бюджетних нормативів

№ з/п	Класифікаційні ознаки	Види	Характеристики
1.	Залежно від сфери використання	<ul style="list-style-type: none"> • фінансові норми бюджетної забезпеченості • норми видатків 	<ul style="list-style-type: none"> • застосовують при складанні бюджетів у процесі планування їхньої видаткової частини; • використовують при складанні кошторисів бюджетних установ у процесі планування відповідних елементів видатків; • це обсяг затрат на одну розрахункову одиницю;
2.	За змістом (залежно від одиниць вимірювання)	<ul style="list-style-type: none"> • матеріальні • фінансові 	<ul style="list-style-type: none"> • виражають норми затрат матеріальних ресурсів у натуральному вираженні на розрахункову одиницю; • це величина витрат у грошовому вираженні на одну розрахункову одиницю. Фінансові норми диференціюються як за видами затрат, так і за видами установ.
3.	За методом побудови	<ul style="list-style-type: none"> • індивідуальні • комбіновані • укрупнені норми 	<ul style="list-style-type: none"> • відображають витрати за окремим видом видатків на розрахункову одиницю. Застосовуються при складанні індивідуальних кошторисів: водовідведення, газопостачання, оплата електроенергії. • відображають суму витрат за видом видатків на розрахункову одиницю, тобто загалом за кодом економічної класифікації. Наприклад, видатки на комунальні послуги та енергоносії, які об'єднують індивідуальні видатки. • відображають обсяг затрат на розрахункову одиницю по мережі або контингенту;
4.	За способом застосування	<ul style="list-style-type: none"> • обов'язкові • розрахункові 	<ul style="list-style-type: none"> • встановлюються в законодавчому порядку і є обов'язковими при складанні кошторису (ставки заробітної плати, норми забезпечення продуктами харчування, медикаментами, інвентарем, норми видатків на відрядження); • середні норми видатків на розрахункову одиницю. Встановлюються відомствами за згодою фінансових органів (оплата електроенергії на один клас у школі або один ліжко-день у лікарнях). Ці норми враховують тривалість опалювального сезону в різних місцевостях.
5.	За методом обчислення	<ul style="list-style-type: none"> • розраховані на основі фізіологічних потреб 	<ul style="list-style-type: none"> • середні норми видатків на одну людину: на харчування, опалення, освітлення, тощо.

*Як правило, **індивідуальні норми** застосовують при складанні індивідуальних кошторисів бюджетних установ, а **комбіновані та укрупнені** – при зведеному кошторисному плануванні.*

Індивідуальні норми залежать від внутрішніх та зовнішніх чинників.

- ***внутрішні чинники:** характер послуги, технологія її надання, трудомісткість, матеріаломісткість, енергомісткість, рівень кваліфікації, структура послуг.*
- ***зовнішні чинники:** ставки заробітної плати, ціни, тарифи, зміна яких впливає на потребу в ресурсах коригується залежно від загальноекономічної, зокрема фінансової ситуації в країні.*

***Обов'язкові норми** встановлює уряд і їх не можна змінювати при визначенні видатків. Розрахункові норми встановлюють галузеві органи управління або визначають бюджетні установи як середні на основі даних за попередні періоди.*

На рівні держави бюджетне нормування охоплює процес визначення фінансових нормативів бюджетної забезпеченості.

Розраховані фінансові нормативи бюджетної забезпеченості для місцевих бюджетів підлягають коригуванню коефіцієнтами, що враховують відмінності у вартості надання соціальних послуг залежно від кількості населення та споживачів соціальних послуг, а також соціально-економічних, демографічних, кліматичних, екологічних та інших особливостей (з часу їх визначення).

Питання для самоперевірки:

1. Які ознаки покладено в основу групування видатків?
2. За якою структурою групуються видатки відповідно до бюджетної класифікації, яка закріплена Бюджетним кодексом України?
3. Розкрити сутність понять «бюджетні асигнування», «бюджетні призначення», «бюджетний запит».

4. Визначити сутність таємних видатків. Яким чином відбувається звітування за такими видатками?
5. Охарактеризувати розпорядників бюджетних коштів. На які категорії вони поділяються?
6. Охарактеризувати функції головних розпорядників?
7. Класифікувати бюджетні нормативи.
8. Визначити види видатків бюджету згідно з бюджетною класифікацією.
9. Визначити сутність бюджетного фінансування, охарактеризувати його види.
10. Визначте сутність поняття «одержувач бюджетних коштів».

Тестові завдання:

1. Видатки бюджету – це:

- а) законодавчо визначені напрями та норми формування бюджетних коштів;
- б) законодавчо визначені напрями та норми фінансування бюджетного дефіциту;
- в) встановлені бюджетним законодавством напрями та обсяги бюджетних призначень;
- г) напрями використання бюджетного фонду в готівковій та безготівковій формах.

2. Відповідно до суспільного призначення видатки бюджету групуються за такими ознаками:

- а) видатки на економічну діяльність, видатки на соціальну сферу і соціальний захист, видатки на національну оборону, видатки на державне управління;
- б) проєктне фінансування, бюджетні кредити, кошторисне фінансування, бюджетні трансферти;
- в) видатки державного та місцевих бюджетів;
- г) поточні та капітальні видатки.

3. Видатки бюджету, обсяг яких не може змінюватися при проведенні скорочення затверджених бюджетних призначень, визначаються як:

- а) таємні видатки;
- б) захищені видатки;
- в) обов'язкові видатки;
- г) дискреційні видатки.

4. Головними розпорядниками бюджетних коштів, із наведених нижче, не можуть бути:

- а) керівники міністерств, відомств;
- б) керівники місцевих державних адміністрацій, керівники органів місцевого самоврядування;
- в) керівники головних управлінь та інших самостійних структурних підрозділів місцевих державних адміністрацій, виконавчих органів рад бюджетними призначеннями;
- г) керівники державних підприємств, які одержують бюджетні асигнування.

5. Відповідно до норм БКУ головними розпорядниками бюджетних коштів є:

- а) керівники центральних органів виконавчої влади;
- б) керівники відділів обласних, міських, районних державних адміністрацій;
- в) голови сільських і селищних Рад;
- г) зазначене у пунктах а); б) і в).

6. Захищеними видатками бюджету згідно з нормами БКУ визнаються видатки:

- а) загального фонду бюджету, обсяг яких не може змінюватися при здійсненні скорочення затверджених бюджетних призначень;
- б) спеціального фонду бюджету, обсяг яких не може змінюватися при здійсненні скорочення затверджених бюджетних призначень;
- в) резервного фонду бюджету, обсяг яких не може змінюватися при здійсненні скорочення затверджених бюджетних призначень;
- г) на поточне споживання, обсяг яких не може змінюватися при здійсненні скорочення затверджених бюджетних призначень.

7. Видатки бюджету класифікуються за:

- а) функціями, з якими пов'язані видатки;
- б) економічною характеристикою видатків;
- в) ознакою головного розпорядника коштів;
- г) за бюджетними програмами;
- д) всі відповіді, правильні.

8. Економічна класифікація видатків бюджету передбачас:

- а) розподіл бюджетних асигнувань між безпосередніми отримувачами коштів із бюджету на заплановані заходи;
- б) групування видатків за їх економічним змістом та цільовим призначенням;
- в) напрями використання коштів залежно від функцій, які виконує держава;
- г) групування видатків за бюджетними програмами.

9. За якими видатками бюджетних установ асигнування не можуть бути зменшені упродовж року?

- а) за статтями на видатки розвитку;
- б) за статтею оплата праці;
- в) за захищеними статтями;
- г) за усіма статтями

10. Кошти бюджетним установам виділяються на підставі:

- а) затверджених кошторисів;
- б) наказів фінансових управлінь;
- в) рішень вищестоящих розпорядників;
- г) усі відповіді вірні.

Практичні завдання:

1. Побудувати кругову діаграму за даними структури видатків таблиці «Функціональна класифікація видатків Державного бюджету України у 2017-2019 рр.» за 2017 р. та 2018 р. та проаналізувати отримані результати.

2. Побудувати кругову діаграму за даними структури видатків таблиці «Відомча класифікація видатків Державного бюджету у 2017-2019 рр.» за 2017 р. та 2018 р. та проаналізувати отримані результати.

3. Розрахувати відносне відхилення показників 2019 р. відносно показників 2017 р. за даними видатків таблиці «Відомча класифікація видатків Державного бюджету у 2017-2019 рр.».

Тема 9

ДЕФІЦИТ БЮДЖЕТУ ТА ПРИЧИНИ ЙОГО ВИНИКНЕННЯ

- 9.1. Економічна природа дефіциту бюджету
- 9.2. Види дефіциту бюджету
- 9.3. Фінансування державного бюджету України
- 9.4. Наслідки бюджетного дефіциту для економіки держави

Основні поняття та терміни: дефіцит бюджету, профіцит бюджету, фінансування бюджету, граничний обсяг дефіциту державного бюджету, наслідки бюджетного дефіциту, управління бюджетним дефіцитом.

9.1. Економічна природа дефіциту бюджету

Затвердження бюджету з дефіцитом дозволяється у разі наявності обґрунтованих джерел фінансування бюджету (ст. 14 Бюджетного кодексу України).

Дефіцит бюджету – перевищення видатків бюджету над його доходами (з урахуванням різниці між наданням кредитів з бюджету та поверненням кредитів до бюджету (ст. 2 Бюджетного кодексу України).

Визначений Бюджетною декларацією показник дефіциту державного бюджету на кожен рік середньострокового періоду не може перевищувати 3 % прогнозного номінального обсягу ВВП України на відповідний рік.

Згідно з Законом України «Про Державний бюджет України на 2019 рік», граничний обсяг дефіциту державного бюджету затверджено у сумі 91.134.320 тис. грн.

Дефіцит державного бюджету – на рівні 2,3 % ВВП.

Згідно з Законом України «Про Державний бюджет України на 2020 рік», граничний обсяг дефіциту державного бюджету затверджено у сумі 96.275.720 тис. грн.

Дефіцит державного бюджету – на рівні 2,09 % ВВП.

Граничний обсяг дефіциту державного бюджету, визначений законом про Державний бюджет України, не може перевищувати визначений Бюджетною декларацією показник дефіциту державного бюджету на відповідний бюджетний період.

Дефіцит зведеного бюджету України у 2011- 2020 рр. та його частка у ВВП

(млн. грн)

	Доходи	Видатки	Дефіцит бюджету	% ВВП
2011	398553,6	416853,6	-23057,9	-1.75%
2012	445525,3	492454,7	-50785,7	-3.60%
2013	442788,7	505843,8	-63590,3	-4.37%
2014	456067,3	523125,7	-72030,5	-4.60%
2015	652031,0	679871,4	-30898,2	-1.56%
2016	782748,5	835589,8	-54682,6	-2.29%
2017	1016788,3	1056759,9	-42093,8	-1.41%
2018	1184278,1	1250173,6	-67788,5	-1.90%
2019	1289779,8	1370113,0	-84316,4	-2.3%

Джерело: [24]

Дефіцит державного бюджету України у 2008 по 2020 рр. та його частка у ВВП

(млн. грн)

	Доходи	Видатки	Дефіцит бюджету	% ВВП
2008	231686,3	241454,5	-12500,7	-1.32%
2009	209700,3	242437,2	-35517,2	-3.89%
2010	240615,2	303588,7	-64265,5	-5.94%
2011	314616,9	333459,5	-23557,6	-1.79%
2012	346054,0	395681,5	-53445,2	-3.79%
2013	339180,3	403403,2	-64707,6	-4.45%
2014	357084,2	430217,8	-78052,8	-4.98%
2015	534694,8	576911,4	-45167,5	-2.28%
2016	616274,8	684743,4	-70130,2	-2.94%
2017	793265,0	839243,7	-47849,6	-1.60%
2018	928108,3	985842,0	-59247,9	-1.66%
2019	998278,9	1072891,5	-78049,5	-2.09%

Джерело: [18]

Профіцит бюджету – перевищення доходів бюджету над його видатками (з урахуванням різниці між поверненням кредитів до бюджету та наданням кредитів з бюджету) (*поняття протилежне до дефіциту бюджету*) (ст. 2 Бюджетного кодексу України).

9.2. Види дефіциту бюджету

Класифікація видів дефіциту бюджету

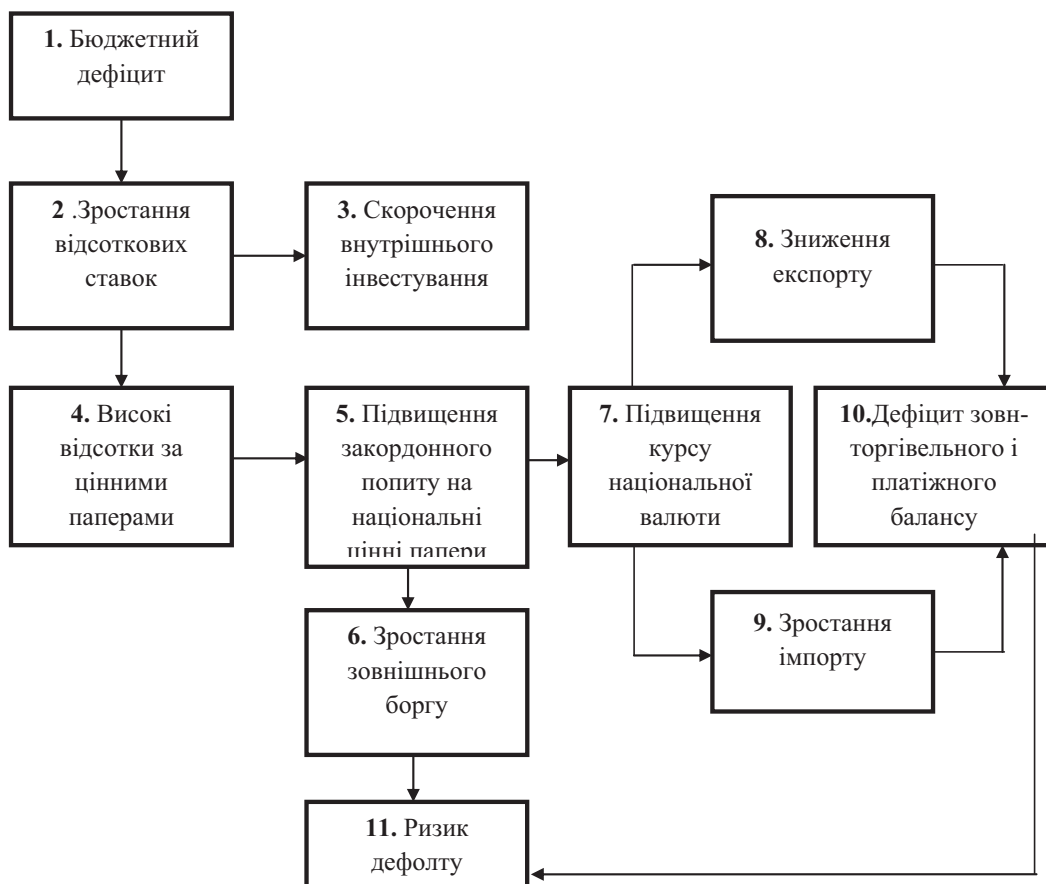
	Класифікаційні ознака	Види бюджетного дефіциту	Характеристики
1.	За терміном виникнення	• запланований	- щорічно затверджується у законі про бюджет;
		• звітний	- отримують за результатами звітів про виконання державного бюджету;
2.	За формою вияву	• відкритий	- це дефіцит, який офіційно відображений у законі про бюджет, звітності та в статистиці;
		• прихований	- це дефіцит, який виникає через несвоєчасне фінансування запланованих у бюджеті призначень внаслідок недоотримання запланованих доходів;
3.	За причинами виникнення	• вимушений	- є наслідком стихійного лиха, військових дій, економічної кризи та супроводжується дефіцитом фінансових ресурсів, якого уникнути неможливо
		• свідомий	- є результатом проведення державою політики позикового фінансування;
4.	За спрямуванням коштів	• активний	- пов'язаний із збільшенням державних інвестицій та стимулює економічне зростання;
		• пасивний	- виникає як наслідок різкого зниження курсу національної валюти і сам стає джерелом інфляційних процесів у країні;
5.	За визначенням складових дефіциту	• фактичний	- є зовнішнім виявом розбалансованості дохідної та видаткової частин бюджету; - відображає реальні доходи і видатки бюджету та дефіцит за відповідний рік;
		• структурний	- його внутрішніми складовими дефіцит за умов повної зайнятості;
		• циклічний	- результат дії "вмонтованих стабілізаторів" економіки в умовах зміни фаз ділового циклу;
6.	За терміном дії	• тимчасовий (касовий)	- у короткостроковому і, як правило, пов'язаний з касовими розривами у бюджеті;
		• стійкий	- існує у довгостроковому періоді

Основні передумови виникнення дефіциту бюджету

Впливають на зростання видаткової частини бюджету:	Впливають на скорочення дохідної частини бюджету:
- надзвичайні події (війна, епідемія, стихійне лихо і т.д.), що потребує значних грошових коштів;	- нестабільна макроекономічна ситуація в державі;
- нераціональна структура бюджетних витрат на фінансування деяких сфер;	- суттєве погіршення фінансового стану суб'єктів підприємницької діяльності;
- випередження темпів зростання бюджетних видатків порівняно із зростанням доходів бюджету;	- трудова міграція працездатного населення;
- фінансування економічної діяльності на перспективу (значні обсяги державних інвестицій);	- скорочення обсягів ВВП, кризові явища в економіці;
- значні втрати державних коштів від непродуманих пільг.	- високий рівень «тіньової» економіки;
	- старіння населення.
Негативно впливають на дохідну та на видаткову частини бюджету:	
- криза політичної системи;	
- некомпетентність керівництва держави;	
- низький рівень життя більшої частини населення України;	
- незадовільна робота державних служб;	
- інфляційні процеси;	
- корупція в державних органах;	
- низький рівень кваліфікованості працівників державних органів;	
- недосконалість фінансового законодавства;	
- недосконалість податкового законодавства.	

Бюджетний дефіцит – це складне явище, сповнене причинно-наслідкових зв'язків, що відображає суперечності інтересів окремих соціальних груп.

Причинно-наслідковий зв'язок впливу дефіциту бюджету на сфери національної економіки [28]

Міністерство фінансів України збільшило показник дефіциту державного бюджету за результатами 2019 року до 81 млрд грн. Раніше цей показник становив 78,05 млрд. грн.

Головними причинами недовиконання плану доходів державного бюджету України 2019 року стали:

- зміцнення гривні, в результаті чого зменшилися митні надходження;
- уповільнення зростання імпорту, зокрема через зниження цін на природний газ і нафтопродукти;
- падіння виробництва тютюнових виробів;
- низькі обсяги видобутку природного газу.

Наявність бюджетного дефіциту у допустимих межах не є негативним явищем в умовах динамічного розвитку економіки, проте рівень дефіциту бюджету повинен знаходитись під постійним контролем державних органів.

9.3. Фінансування бюджету

Фінансування бюджету – надходження та витрати бюджету, пов'язані із зміною обсягу боргу, обсягів депозитів і цінних паперів, кошти від приватизації державного майна (щодо державного бюджету), зміна залишків бюджетних коштів, які використовуються для покриття дефіциту бюджету або визначення профіциту бюджету (ч. 51 ст. 2 Бюджетного кодексу України).

Джерелом фінансування бюджету не можуть бути емісійні кошти Національного банку України (ст. 15 Бюджетного кодексу України).

В Україні фінансування дефіциту бюджету здійснюється шляхом використання неемісійного методу

У бюджетній практиці операції з фінансування бюджету згруповані у три групи:

- фінансування за борговими операціями;
- надходження від приватизації державного майна;
- фінансування за активними операціями.

Основними джерелами фінансування дефіциту бюджету є:

- **внутрішні позички** - уряд виходить на внутрішній грошовий ринок, де розміщує свої позички, тобто продає державні цінні папери, і за рахунок виручки від їх реалізації отримує необхідні кошти в борг;
- **зовнішні позички** - позички можуть надавати уряду міжнародні фінансові організації, іноземні уряди та приватні іноземні фірми

Фінансування державного бюджету України у 2017-2020 рр. (млн. грн)

Найменування згідно з класифікацією фінансування бюджету	2017 рік	2018 рік	2019 рік	2020 рік
Загальне фінансування	77 647, 00	80 649 380,0	89 989 320,0	96 275 720,0
Фінансування за борговими операціями	61 338,15	56 235 945,1	73 678 465,1	83 027 510,7
<i>Запозичення</i>	<i>190 897,16</i>	<i>231 961 425,3</i>	<i>345 925 613,8</i>	<i>365 164 439,6</i>
Внутрішні запозичення	103 907,16	123 758 425,3	202 019 348,7	231 127 439,6
Зовнішні запозичення	86 990,00	108 203 000,0	143 906 265,1	134 037 000,0
<i>Погашення</i>	<i>-129 559, 01</i>	<i>-175 725 480,2</i>	<i>-272 247 148,7</i>	<i>-282 136 928,9</i>
Внутрішні зобов'язання	-98 620,98	-114 024 157,3	-150 480 113,6	-161 862 287,8
Зовнішні зобов'язання	-30 938 030,6	-61 701 322,9	-121 767 035,1	-120 274 641,1
Надходження від приватизації державного майна	17 100,00	21 300 000,0	17 100 000,0	12 000 000,0
<i>Надходження від приватизації державного майна</i>	<i>17 100,00</i>	<i>21 300 000,0</i>	<i>17 100 000,0</i>	<i>12 000 000,0</i>
Фінансування за активними операціями	-791 145,1	3 113 434,9	-789 145,1	1 248 209,3
<i>Зміни обсягів депозитів і цінних паперів, що використовуються для управління ліквідністю</i>	<i>-792 145,1</i>	<i>-792 145,1</i>	<i>-792 145,1</i>	<i>1 207 854,9</i>
Розміщення бюджетних коштів на депозитах, придбання цінних паперів	-792 145,1	-792 145,1	-792 145,1	-792 145,1
Придбання цінних паперів	-792 145,1	-792 145,1	-792 145,1	-792 145,1
<i>Зміни обсягів бюджетних коштів</i>	<i>1 000,0</i>	<i>3 905 580,0</i>	<i>3 000,0</i>	<i>40 354,4</i>
На початок періоду	1 000,0	3 905 580,0	3 000,0	40 354,4

Джерело: [51-54]

У разі зменшення обсягу джерел фінансування державного бюджету певного типу порівняно з обсягом, визначеним законом про Державний бюджет України, допускається за рішенням КМУ, збільшення обсягу джерел фінансування державного бюджету іншого типу з дотриманням граничного обсягу річного дефіциту державного бюджету.

Бюджет АР Крим та міські бюджети можуть прийматися з дефіцитом виключно у частині дефіциту бюджету розвитку. Дефіцит бюджету АР Крим та міських бюджетів покривається за рахунок запозичень.

Затвердження обласних, районних, районних у містах, сільських та селищних бюджетів з дефіцитом не допускається.

Профіцит бюджету може затверджуватися виключно з метою погашення основної суми боргу.

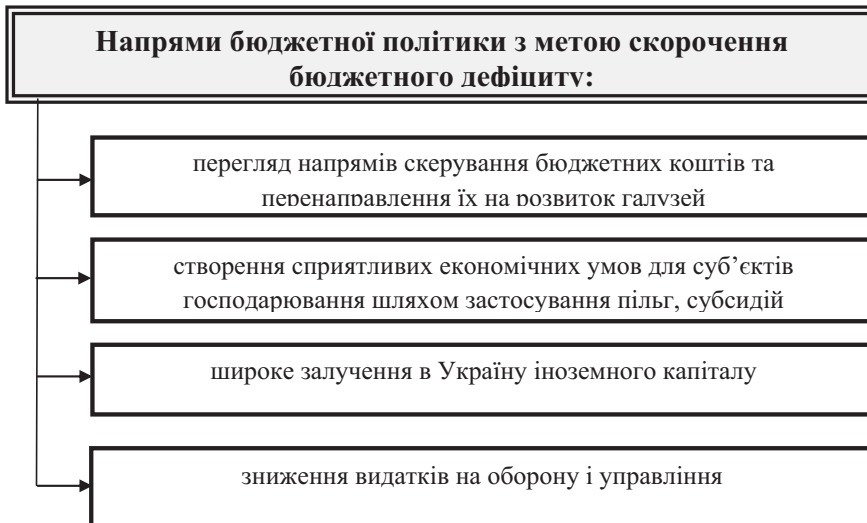
В умовах наявності бюджетного дефіциту держава зобов'язана обрати найбільш оптимальні джерела його покриття. Оскільки хронічна нестача фінансових ресурсів у бюджеті може призвести до важких наслідків для національної економіки.

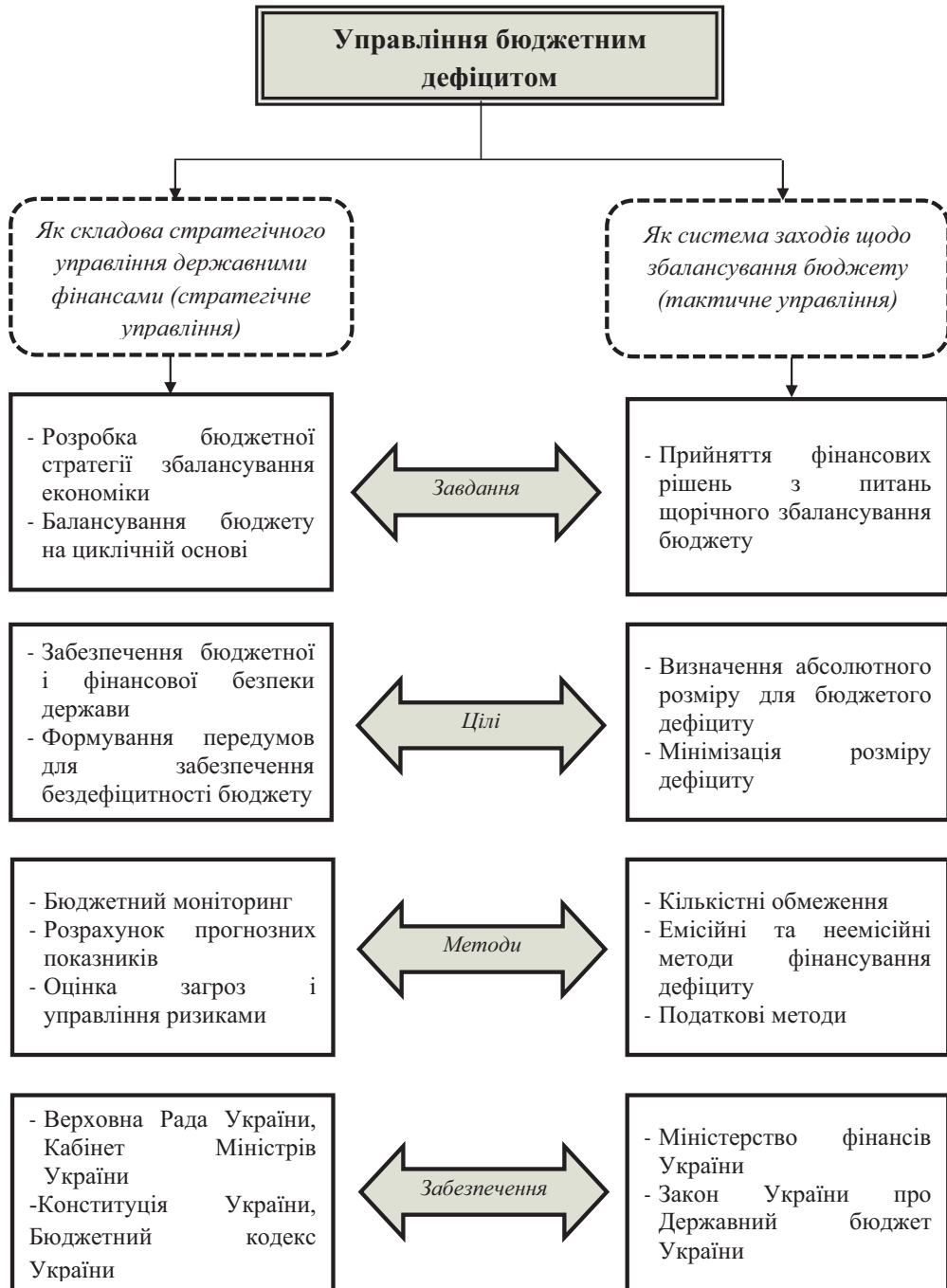
9.4. Наслідки бюджетного дефіциту для економіки держави

Негативні наслідки великого бюджетного дефіциту потребують здійснення системи заходів щодо його подолання, проведення активної бюджетної політики, використання загальноприйнятих методів боротьби з дефіцитом. Прагнення до рівноваги між бюджетними доходами і видатками шляхом збалансованості державного бюджету на сьогодні є одним із головних завдань.

Наслідки бюджетного дефіциту для економіки держави

Короткострокові	Довгострокові
<i>Негативні</i>	
- зростання податків;	- уповільнення економічного зростання;
- стимулювання інфляції;	- виникає ефект фіскального витіснення, через підвищення ринкових відсоткових ставок;
- зростання державного боргу;	- збільшення обсягу грошової бази через надання прямих кредитів центрального банку уряду;
- підвищення відсоткових ставок;	- зростання ризику дефолту;
- ймовірність секвестру.	- заміщення приватного капіталу державним боргом;
	- скорочення виробництва через зростання податків;
	- негативний вплив податків на економічні стимули до праці, до інновацій та до інвестування;
	- скорочення інвестицій.
<i>Позитивні</i>	
- активне здійснення операцій на відкритому ринку через розміщення державних боргових цінних паперів ;	- зміцнення економіки, якщо дефіцит створений за рахунок бюджетного інвестування в економічний розвиток.
- держава через дефіцит бюджету може збільшувати державні інвестиції і соціальні виплати.	

Джерело: [29]

Питання для самоперевірки:

1. Які існують основні причини виникнення бюджетного дефіциту?
2. На які види поділяється бюджетний дефіцит за формами прояву?
3. Яким може бути бюджетний дефіцит залежно від характеру та причин виникнення?
4. Охарактеризувати види бюджетного дефіциту.
5. На які види поділяється бюджетний дефіцит за терміном дії?
6. Обґрунтувати причини виникнення дефіциту бюджету.
7. Пояснити зміст терміну «фінансування бюджету»?
8. Охарактеризувати джерела фінансування дефіциту бюджету.
9. Які джерела фінансування бюджету визначено Бюджетним кодексом України?
10. Розкрити сутність та пояснити порядок здійснення державних запозичень.

Тестові завдання:

1. Пасивний дефіцит бюджету обумовлений:

- а) підвищенням обсягів поточних видатків;
- б) зниженням обсягів поточних видатків;
- в) підвищенням обсягів капітальних видатків;
- г) включенням до складу доходів джерел фінансування дефіциту бюджету.

2. Дефіцит, який існує в довгостроковому періоді та спричиняє зростання державного боргу, – це:

- а) пасивний дефіцит;
- б) стійкий дефіцит;
- в) активний дефіцит;
- г) тимчасовий дефіцит.

3. Дефіцит, який виникає внаслідок касового розриву в процесі виконання бюджету, – це:

- а) пасивний дефіцит;
- б) стійкий дефіцит;
- в) активний дефіцит;
- г) тимчасовий дефіцит.

4. Збалансування бюджету в Україні відповідно до діючого законодавства можливо здійснити шляхом:

- а) збільшення доходів;
- б) скорочення видатків;
- в) емісії грошей;
- г) державних позик.

5. Наявність прихованого дефіциту бюджету обумовлюється:

- а) проведенням податкової амністії та збором прострочених платежів;
- б) розпродажем державних активів;
- в) введенням тимчасових або додаткових податків та зборів;
- г) відповіді а), б) і в).

6. Затвердження державного бюджету в Україні з дефіцитом:

- а) не дозволяється;
- б) дозволяється, якщо його частка у ВВП не перевищує 3%;
- в) дозволяється у разі наявності обґрунтованих джерел фінансування;
- г) дозволяється, якщо державний борг не перевищує граничного обсягу у 60% від ВВП.

7. За формою прояву дефіцит бюджету групується на:

- а) відкритий та прихований;
- б) свідомий та вимушений;
- в) пасивний та активний;
- г) стійкий та тимчасовий.

8. За період існування дефіцит бюджету групується на:

- а) відкритий та прихований;
- б) свідомий та вимушений;
- в) пасивний та активний;
- г) стійкий та тимчасовий.

9. За причинами виникнення дефіцит бюджету групується на:

- а) відкритий та прихований;
- б) свідомий та вимушений;
- в) пасивний та активний;
- г) стійкий та тимчасовий.

10. За напрямками фінансування дефіцит бюджету групується на:

- а) відкритий та прихований;
- б) свідомий та вимушений;
- в) пасивний та активний;
- г) стійкий та тимчасовий.

Практичні завдання:

1. Зобразити у вигляді стовпчикової діаграми (гістограми) динаміку дефіциту державного бюджету та зведеного бюджету за період від 2008 р. і до поточного.

2. Розрахувати абсолютне та відносне відхилення показників таблиці «Фінансування Державного бюджету України у 2017-2020 рр.» та проаналізувати отримані результати.

Тема 10

ДЕРЖАВНЕ КРЕДИТУВАННЯ БЮДЖЕТУ ТА ДЕРЖАВНІ ГАРАНТІЇ

- 10.1. Сутність та особливості державного кредитування бюджету
- 10.2. Класифікація видів державного кредитування бюджету
- 10.3. Держава як гарант. Сутність державних гарантій

Основні поняття та терміни: кредит, кредитування бюджету, кредитор, гарант, державні гарантії, повернення кредитів, позичальник, класифікація кредитування бюджету.

10.1. Сутність та особливості державного кредитування бюджету

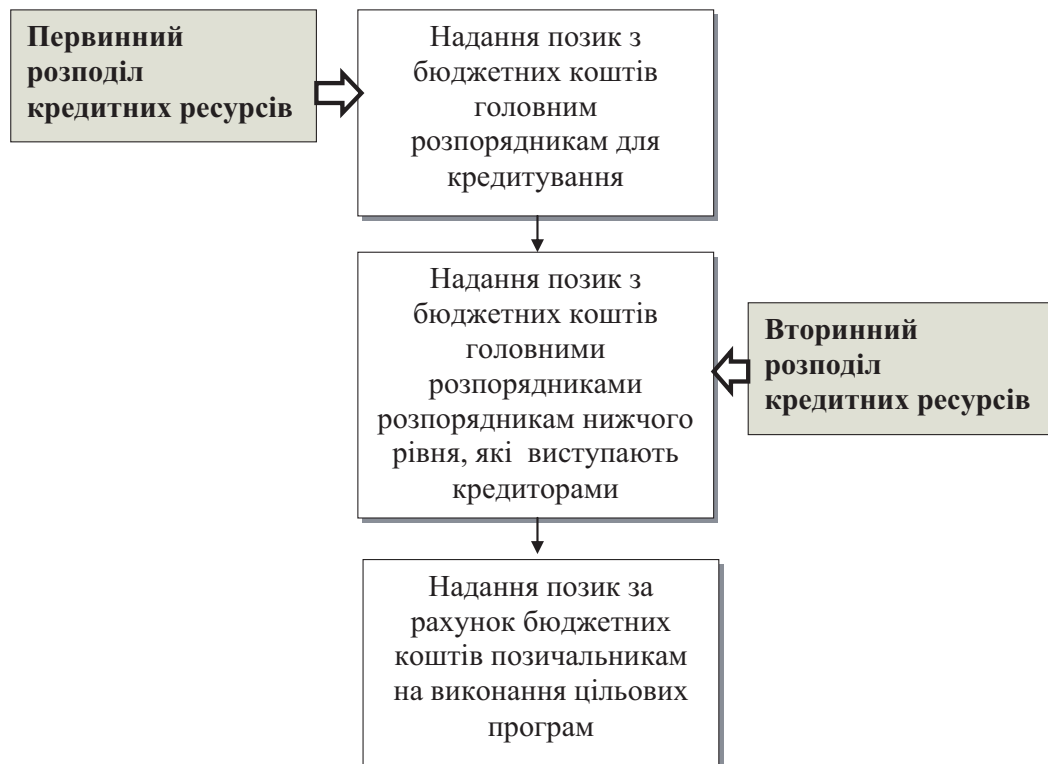
Кредитор – це розпорядник бюджетних коштів відповідного рівня або одержувач бюджетних коштів, який отримує бюджетні асигнування з державного бюджету для здійснення операцій з надання кредитів з бюджету, бюджетних позичок та фінансової допомоги на поворотній основі позичальнику та забезпечує повернення таких коштів до бюджету [50].

Держава, як кредитор, здійснює державне кредитування бюджету – це операції з надання коштів з державного бюджету на умовах повернення, платності та строковості, внаслідок яких виникають зобов'язання перед державним бюджетом та операції з повернення таких коштів до державного бюджету.

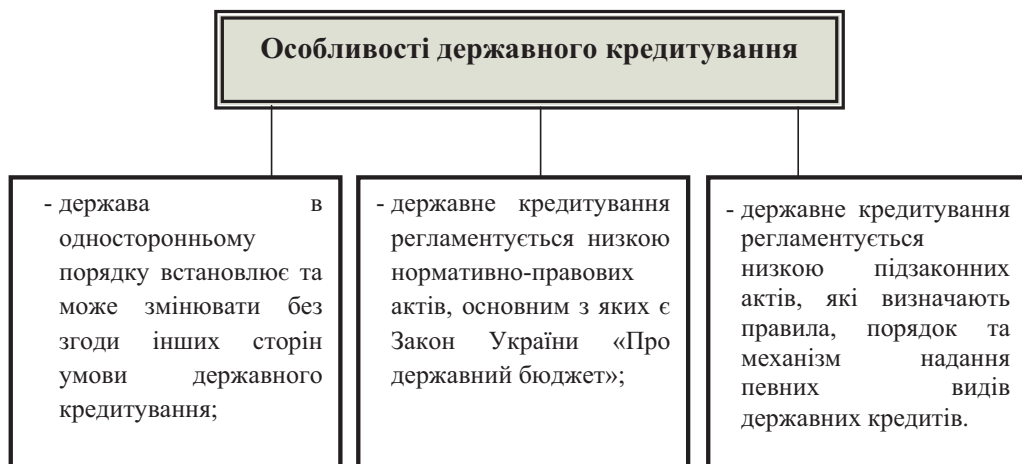
Обсяги державного кредитування з державного бюджету України упродовж 2017-2020 рр. (млн. грн) [51-54]

Рік	Кредитування всього	Надання кредитів	Повернення кредитів
2017 р.	7510,78	13717,65	-6206,86
2018 р.	6828,75	14161,52	-7332,77
2019 р.	3991,13	13719,77	-9728,63
2020 р.	7845,81	15220,86	-7375,05

Державне кредитування реалізується через первинний та вторинний розподіл кредитних ресурсів.

Первинний розподіл – це надання позик із державного бюджету головним розпорядникам, а вторинний – надання позик розпорядникам нижчого рівня.

Послідовність здійснення операцій з надання кредитів за рахунок коштів державного бюджету

10.2. Класифікація видів державного кредитування бюджету

1. Динаміка державного кредитування за класифікацією кредитування бюджету в Україні у 2016-2019 рр. [13]

(млн. грн)

Показник	2016		2017		2018		2019 (III кв.)	
	План	Факт	План	Факт	План	Факт	План	Факт
Внутрішнє кредитування	10407,5	1841,3	8840,0	2122,1	6924,5	1893,0	5645,0	1906,9
Надання внутрішніх кредитів	16256,5	7387,9	15246,2	8229,1	14552,3	8871,5	15689,0	7170,6
Надання кредитів органам державного упр-ння інших рівнів	-	-	-	-	-	-	-	-
Надання кредитів підпр-м, установам, організаціям	15994,9	7141,6	14889,7	7923,8	14145,4	8480,1	15208,1	6874,9
Надання інших внутрішніх кредитів	261,7	246,3	356,5	305,3	407,0	391,4	479,2	295,8
Повернення внутрішніх кредитів	-5849,0	-5546,6	-6406,2	-6107,0	-7627,8	-6978,4	-10044,0	-5263,7
Повернення кредитів органами державного упр-ння інших рівнів	-204,0	-0,4	-203,9	-0,4	-210,5	-	-203,6	-0,9
Повернення кредитів підпр-ми, установами, організаціями	-5522,0	-5412,1	-6073,9	-5962,4	-7212,1	-6782,0	-9598,1	-5131,5
Повернення інших внутрішніх кредитів	-123,0	-134,0	-128,4	-144,2	-205,3	-196,4	-241,8	-132,1
Зовнішнє кредитування			-	-	1,2	-	1,1	-
Всього кредитування	10407,5	1841,3	8840,0	2122,1	6925,7	1893,0	5646,1	1906,9

2. Динаміка державного кредитування за програмною класифікацією видатків та кредитування державного бюджету в Україні у 2016-2019 рр.

(млн. грн)

	2016		2017		2018		2019 (III кв.)	
	План	Факт	План	Факт	План	Факт	План	Факт
Міністерство енергетики та вугільної промисловості України	5 911,1	3692,4	4609,4	1732,0	3456,1	1649,0	1043,2	620,5
Міністерство економічного розвитку і торгівлі України	-211,3	-5,6	-203,5	-0,5	-155,8	54,4	-203,5	-
Міністерство освіти і науки України	20,0	-	37,0	0,2	-	-0,2	36,9	-0,2
Міністерство регіонального розвитку, будівництва та ЖКГ України	2231,3	198,1	1387,4	489,8	1848,4	1575,8	1954,7	893,2
Міністерство аграрної політики та продовольства України	-140,0	-33,6	-31,4	-118,3	-57,2	17,4	142,0	75,9
Міністерство інфраструктури України	179,0	-	37,0	-	390,6	-	477,2	-
Міністерство фінансів України	-2172,3	-4064,7	-522,3	-1971,5	-4175,1	-5528,1	-5538,2	-3326,5
Усього	10192,5	1 661,5	8 581,0	1870,9	6538,6	1514,3	5196,7	1678,0

Джерело: розроблено автором на основі [13]

За структурою надання внутрішніх кредитів розрізняють:

- кредити, надані органам державного управління інших рівнів;
- кредити, надані підприємствам, установам, організаціям;
- інші внутрішні кредити.

3. Динаміка державного кредитування за функціональною класифікацією витатків та кредитування державного бюджету в Україні у 2016-2019 рр., на кінець періоду

(млн. грн)

	2016		2017		2018		2019 (III кв.)	
	План	Факт	План	Факт	План	Факт	План	Факт
Економічна діяльність	7943,1	1460,3	7580,7	1 399,0	4601,5	25,8	3146,5	787,7
сільське господарство та лісове господарство	-180,0	-74,2	-71,4	-159,1	-94,7	-19,2	101,0	48,3
паливно-енергетичний комплекс	6371,4	4052,3	4915,6	2016,4	3756,2	1941,7	4180,5	1587,8
транспорт	4374,6	1874,9	3710,4	1 739,3	5201,0	3722,3	4464,4	2650,6
інші галузі економіки	-203,9	-370,0	-204,5	-13,0	-137,1	63,5	-231,0	-67,3
інша економічна діяльність	-2420,3	-4023,3	-769,9	-2 185,0	-4126,6	-5684,6	-5369,0	-3432,3
освіта	20,5	-0,2	38,2	0,5	1,1	0,1	37,9	0,3
Соціальний захист та соц. забезпечення	181,4	151,6	229,4	200,7	289,4	260,0	325,1	199,3
ЖКГ	2262,6	229,5	1442,8	522,0	2033,6	1606,9	2132,3	915,4
Всього державного кредитування	10407,5	1841,3	8841,1	122,1	6 925,8	1893,0	5646,2	1906,9

Джерело: розроблено автором на основі [13]

У 2020 році надання кредитів з державного бюджету буде здійснюватися за рахунок коштів, залучених державою від іноземних держав, банків і міжнародних фінансових організацій для реалізації інвестиційних проєктів.

Водночас перманентні недоліки в організації впровадження цих проєктів свідчать про посилення ризиків втрати наявних можливостей для оновлення інфраструктури держави за рахунок кредитних коштів.

Позовна давність на вимоги щодо погашення такої заборгованості не поширюється.

У разі надання кредитів з бюджету у позичальників виникає заборгованість перед бюджетом.

З моменту надання кредитів з бюджету на суму отриманих з бюджету коштів права кредитора та право вимагати від позичальників повернення таких кредитів до бюджету у повному обсязі переходять до держави (Автономної Республіки Крим, територіальної громади) (ст. 50 Бюджетного кодексу України).

Основні причини систематичного неповернення кредитів

• відсутність дієвого механізму забезпечення повернення/вилучення бюджетних коштів у безвідповідальних позичальників в умовах недосконалого державного контролю;

• здійснення відповідальними виконавцями бюджетних програм попередньої оплати при несвоєчасному виконанні суб'єктами господарювання оплачених робіт і послуг;

• при реорганізації підприємства-боржника не передбачається правонаступництво зобов'язань за державним кредитом;

• корупційна мотивація — державні кредити отримували компанії або проекти близьких до влади осіб. В результаті проекти не виконувались, а кошти зникали.

10.3. Держава як гарант. Державні гарантії

Гарант — це суб'єкт, що гарантує що-небудь; поручитель; авторитетна, фінансово спроможна юридична або фізична особа.

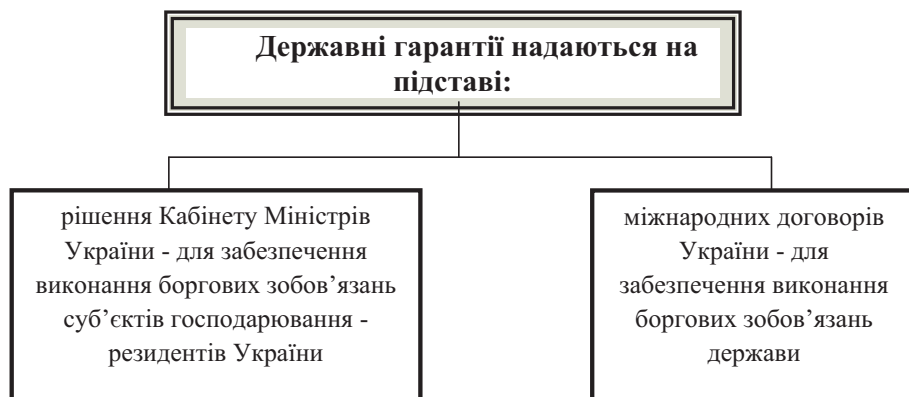
Держава є найбільш надійним та фінансово спроможним гарантом у кредитуванні, під поручительство якої можуть надаватися кредити

юридичним особам та органам державної влади різних рівнів як внутрішніми, так і зовнішніми кредиторами, у достатньо великих обсягах.

Держава виступає гарантом в межах коштів державного бюджету.

Гарантійне зобов'язання – зобов'язання гаранта повністю або частково виконати боргові зобов'язання суб'єкта господарювання - резидента України перед кредитором у разі невиконання таким суб'єктом його зобов'язань за кредитом (позикою), залученим під державну чи місцеву гарантію.

Державні (місцеві) гарантії надаються на умовах платності, строковості, а також забезпечення виконання зобов'язань у спосіб, передбачений законом.

Державні гарантії від імені держави надає голова Боргового агентства України.

Державні гарантії можуть надаватися згідно із законом про Державний бюджет України, на підставі:

- рішення Кабінету Міністрів України – для забезпечення виконання боргових зобов'язань суб'єктів господарювання – резидентів України;
- міжнародних договорів України – для забезпечення виконання боргових зобов'язань суб'єктів господарювання - резидентів України.

Місцеві гарантії можуть надаватися за рішенням:

- Верховної Ради Автономної Республіки Крим, відповідної міської ради для забезпечення повного або часткового виконання боргових зобов'язань суб'єктів господарювання - резидентів України;
- відповідної обласної ради для забезпечення повного або часткового виконання боргових зобов'язань суб'єктів господарювання - резидентів України, що належать до комунального сектору економіки, розташовані на відповідній території та здійснюють на цій території реалізацію інвестиційних проектів.

Державні гарантії поділяються на:

- **внутрішні гарантії** – це гарантії уряду перед резидентами країни;
- **зовнішні гарантії** – перед нерезидентами.

Інформація про надані державні гарантії

	2016 р.	2017 р.	2018 р.
Внутрішні зобов'язання, надані під державні гарантії	2927,7	1063,7	5034,8
Зовнішні зобов'язання, надані під державні гарантії	18 923,3	6965,2	3913,7
Разом	21851,0	8028,9	8948,5

Джерело: розроблено автором на основі [13]

Державне гарантування дає змогу кредиторам мінімізувати кредитний ризик по гарантованих державою кредитах та забезпечити кредитування пріоритетних напрямів економіки, а позичальникам – юридичним особам та комерційним банкам — залучати кредитні ресурси на пільгових умовах.

Суб'єкти господарювання, щодо яких приймається рішення про надання кредитів (позик), під державні (місцеві) гарантії, зобов'язані надати майнове або інше забезпечення виконання зобов'язань та сплатити до державного бюджету України (відповідного місцевого бюджету) плату за їх отримання.

**У 2020 році державні гарантії
в обсязі до 29.274,08 млн. грн можуть надаватися:**

1) за рішенням Кабінету Міністрів України:

для забезпечення часткового виконання боргових зобов'язань суб'єктів господарювання - резидентів України за кредитами (позиками), що залучаються для фінансування інвестиційних проєктів;

для забезпечення виконання боргових зобов'язань суб'єктів господарювання - резидентів України за кредитами, що залучаються для фінансування програм, пов'язаних із підвищенням обороноздатності і безпеки держави;

для забезпечення виконання боргових зобов'язань Державної іпотечної установи за внутрішніми кредитами, що залучаються з метою фінансування статутної діяльності, та за зовнішніми кредитами (позиками) з метою фінансування інвестиційного проєкту «Забезпечення житлом на умовах іпотечного кредитування або фінансового лізингу»;

для забезпечення виконання боргових зобов'язань за запозиченнями Державного агентства автомобільних доріг України з метою фінансового забезпечення розвитку мережі та утримання автомобільних доріг загального користування.

2) на підставі міжнародних договорів України за такими можливими напрямками: фінансування інвестиційних, інноваційних, інфраструктурних та інших проєктів розвитку тощо.

Невиконання боржником своїх кредитних зобов'язань, взятих під гарантії держави, перетворюється на дотацію боржника, а платежі з виконання державою гарантійних зобов'язань стають витратами для державного бюджету – гарантованим державним боргом.

Прострочена заборгованість суб'єкта господарювання перед державою за кредитом (позикою), залученим державою або під державну (місцеву) гарантію, а також за кредитом з бюджету стягується з такого суб'єкта господарювання виконавчими органами, включаючи погашення такої заборгованості за рахунок майна цього суб'єкта господарювання.

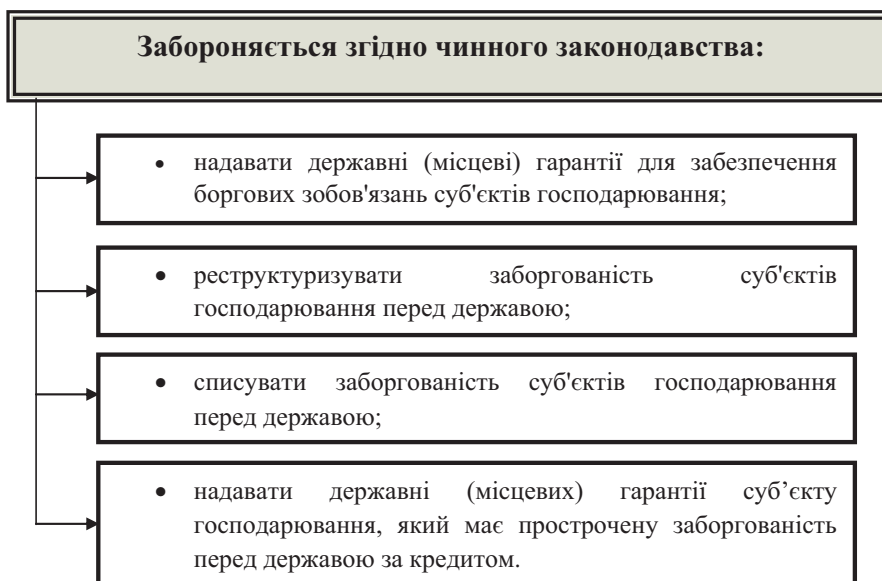
Прострочена заборгованість суб'єктів господарювання перед державою за кредитами (позиками), залученими під державні гарантії

(млн. грн)

Вид заборгованості	Сума простроченої заборгованості перед державою за кредитами							
	2016 р.		2017 р.		2018 р.		2019 р. (на 01.10.)	
	млн. дол.	млн. грн	млн. дол.	млн. грн	млн. дол.	млн. грн	млн. дол.	млн. грн
Перед державним бюджетом за кредитами, залученими під державні гарантії	1509,5	43117,6	1475,6	47504,6	1520,1	47135,9	1422,0	37722,1
Перед державним бюджетом за кредитами, залученими державою	-	-	20,4	572,4	23,1	47777,3	12,6	304,4
Разом	1509,5	43117,6	1496	48077	1543,2	94913,2	1434,6	38026,5

Позовна давність на вимоги щодо погашення такої заборгованості суб'єкта господарювання перед державою не поширюється.

У разі порушення справи про банкрутство суб'єкта господарювання простроченою заборгованістю вважаються всі планові платежі з повернення кредиту (позики) на момент порушення справи.

Питання для самоперевірки:

1. Визначити сутність поняття «кредитування бюджету».
2. Визначити сутність «гарантійного зобов'язання».
3. Визначити підстави, на яких можуть надаватися державні гарантії.
4. Які передумови призводять до простроченої заборгованості за державними гарантіями?
5. Охарактеризувати послідовність здійснення операцій з надання кредитів за рахунок коштів державного бюджету.
6. У чому полягає сутність та особливості державного кредитування бюджету?
7. Які види державного кредитування бюджету виділяють?
8. Проаналізувати види державних гарантій у державному бюджеті 2020 року.
9. У якому випадку можуть надаватися місцеві гарантії?
10. Охарактеризувати первинний та вторинний розподіл кредитних ресурсів державного кредитування.

Тестові завдання:

1. Державний кредит – це:

- а) сукупність грошових засобів, мобілізованих державою, що виступає в якості позичальника та гаранта;

- б) сукупність грошових засобів, які винні державі різні суб'єкти господарювання;
- в) сукупність грошових засобів, мобілізовані державою в окремий фонд фінансових ресурсів;
- г) кредитні відносини, коли однією із сторін кредитної угоди виступає держава

2. Суб'єктами державно-кредитних відносин з боку держави виступають:

- а) Кабінет Міністрів України;
- б) Міністерство фінансів;
- в) юридичні особи;
- г) Антимонопольний комітет.

3. Державний кредит може виступати в формах:

- а) комерційного кредиту;
- б) державних позик;
- в) ощадної справи;
- г) всі відповіді правильні.

4. За формою емісії виділяють такі види державних позик:

- а) внутрішні та зовнішні;
- б) коротко-, середньо- та довгострокові;
- в) відсоткові, вигрешні, дисконтні;
- г) казначейські зобов'язання, облігації.

5. Джерелами погашення державних позик є:

- а) додаткові надходження від податків;
- б) емісія грошей;
- в) кошти, залучені від нових позик;
- г) всі відповіді правильні.

6. Державний борг – це:

- а) загальна сума заборгованості держави, яка складається з усіх випущених і непогашених боргових зобов'язань держави;
- б) сукупність заходів держави з виплати відсотків кредиторам і погашення позик;
- в) перетворення частини вкладів населення в державну позику.

7. Граничний обсяг внутрішнього і зовнішнього державного боргу Бюджетним кодексом України встановлено в розмірі по відношенні до ВВП:

- а) 20%;
- б) 40%;
- в) 60%;
- г) 80%.

8. За типом кредитора виділяють такі види зовнішнього державного боргу:

- а) заборгованість перед банківськими установами країнами;
- б) заборгованість за позиками міжнародних організацій;
- в) заборгованість за позиками, наданими іноземними державами;
- г) всі відповіді правильні.

9. Які основні причини існування державного кредиту?

- а) потреба держави у нарощуванні прибутків;
- б) виплата додаткових пенсій;
- в) бюджетний дефіцит;
- г) бюджетний дефіцит, потреби держави, що постійно зростають.

10. Розрізняють такі форми державного кредиту:

- а) акції та облігації;
- б) товарна і грошова;
- в) готівкова і безготівкова;
- г) термінова і безтермінова.

11. Державний кредит включає такі елементи:

- а) державні позики, кошти населення в ощадних банках, грошово-речові лотереї;
- б) валюту певної країни та вільноконвертовану валюту;
- в) державні резерви;
- г) резерви НБУ та комерційних банків.

12. Внутрішні державні позики - це:

- а) розміщення цінних паперів серед вітчизняних юридичних і фізичних осіб;
- б) надходження від урядів інших держав;

- в) надходження від міжнародних фінансових організацій;
- г) емісія цінних паперів комерційними банками.

Практичні завдання:

1. Розрахувати частку внутрішніх та зовнішніх зобов'язання, наданих під державні гарантії, за даними таблиці «Інформація про надані державні гарантії».
2. Розрахувати структуру державного кредитування в розрізі 2016-2018 рр. за даними таблиці «Динаміка державного кредитування за класифікацією кредитування бюджету в Україні у 2016-2019 рр.».
3. Побудувати гістограму (стовпчикову діаграму) за даними таблиці «Динаміка державного кредитування за програмною класифікацією в Україні у 2016-2019 рр.».

Тема 11

ДЕРЖАВНИЙ БОРГ: СУТНІСТЬ, ВИДАТКИ НА ОБСЛУГОВУВАННЯ ТА МЕТОДИ УПРАВЛІННЯ

11.1. Сутність та види державного боргу

11.2. Склад та характеристика видатків на обслуговування та погашення державного боргу

11.3. Управління державним боргом

Основні поняття та терміни: державний борг, поточний борг, капітальний борг, гарантований державою борг, управління державним боргом, наслідки надмірної заборгованості

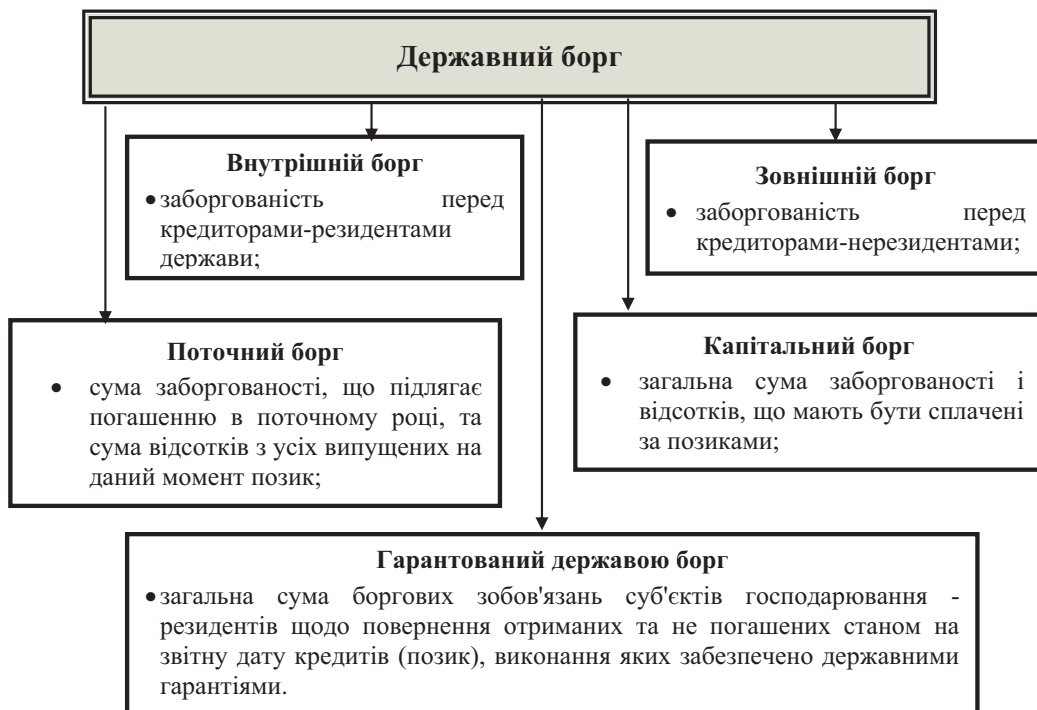
11.1. Сутність та види державного боргу

Державний борг – це загальна сума боргових зобов'язань держави з повернення отриманих та непогашених кредитів (позик) станом на звітну дату, що виникають внаслідок державного запозичення (ч.20 ст.2 Бюджетного кодексу України).

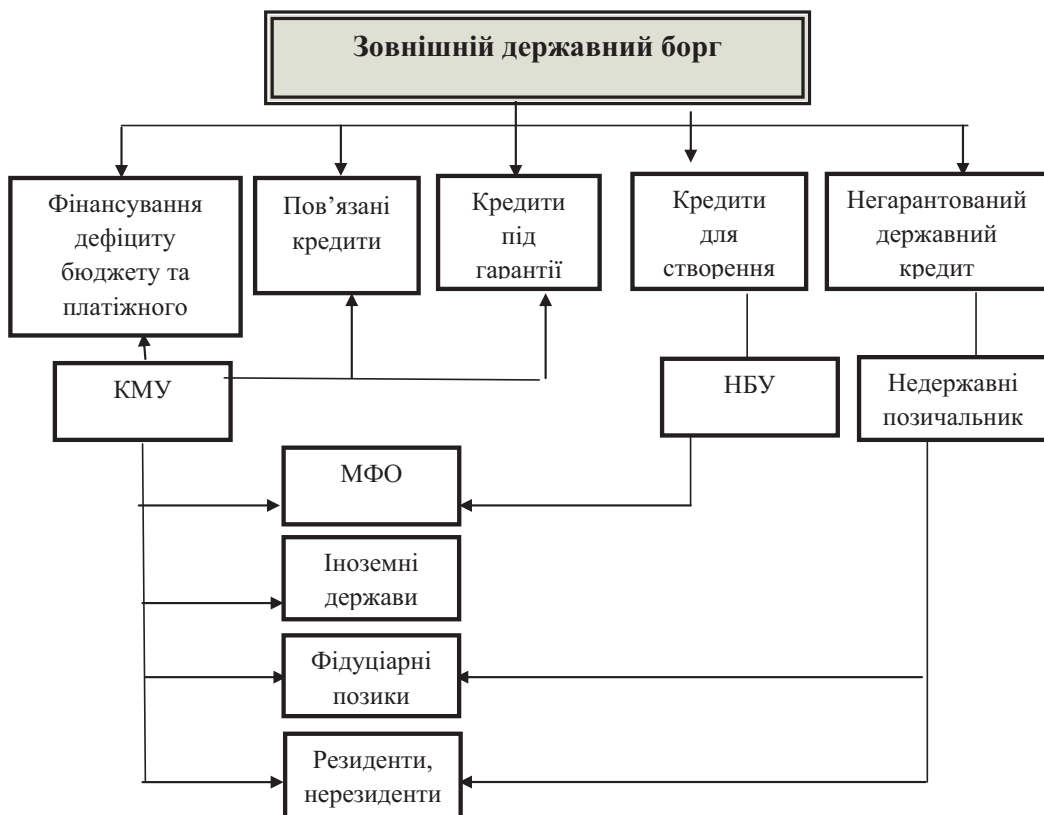
Державне запозичення – це операції, пов'язані з отриманням державою кредитів (позик) на умовах повернення, платності та строковості з метою фінансування державного бюджету.

Місцеве запозичення – операції з отримання до бюджету Автономної Республіки Крим, обласного чи міського бюджету кредитів (позик) на умовах повернення, платності та строковості з метою фінансування бюджету Автономної Республіки Крим, обласного чи міського бюджету Бюджетного кодексу України).

Державні запозичення здійснюються в межах, визначених законом про Державний бюджет України, з дотриманням граничного обсягу державного боргу на кінець бюджетного періоду.

1. Чинники систематичного впливу:
  - фіскальна політика;
  - обсяг боргу, що сформувався за попередній період;
  - компетентність фахівців держустанов;
  - інфляція.
2. Чинники випадкового впливу:
  - частота зміни політичного правління;
  - незбалансованість бюджету;
  - соціальна нестабільність;
  - демографічний спад.

Право на здійснення державних внутрішніх та зовнішніх запозичень належить державі в особі голови Боргового агентства України .

Кабінет Міністрів України визначає основні умови здійснення державних запозичень, у тому числі, основні умови кредитних договорів та основні умови випусків і порядок розміщення державних цінних

Голова Боргового агентства України за погодженням з міністром фінансів України від імені України має право здійснювати обмін, випуск, купівлю, викуп та продаж державних боргових зобов'язань, за умови дотримання граничного обсягу державного (місцевого) боргу на кінець бюджетного періоду.

Граничні розміри державного внутрішнього боргу України, його структуру, джерела і строки погашення встановлює Верховна Рада України одночасно із затвердженням державного бюджету України на наступний рік.

Загальний обсяг державного боргу та гарантованого державою боргу на кінець бюджетного періоду не може перевищувати 60 % річного номінального обсягу ВВП України.

У разі очікуваного перевищення граничної величини у 60% Кабінет Міністрів України невідкладно розробляє та подає для схвалення план заходів з приведення загального обсягу державного боргу та гарантованого державою боргу до встановлених вимог.

Основою формування державного боргу є державні позики.

Місцеві органи самоврядування мають право здійснювати місцеві внутрішні запозичення.

Місцеві зовнішні запозичення шляхом отримання кредитів (позик) від міжнародних фінансових організацій можуть здійснювати Верховна Рада Автономної Республіки Крим, обласні ради та всі міські ради.

Загальний обсяг місцевого боргу станом на кінець бюджетного періоду не може перевищувати 200 % (для міста Києва - 400 %) середньорічного прогнозного обсягу надходжень бюджету розвитку.

Державний борг України у 2009 - 2020 рр.

Роки	Загальний борг		Зовнішній борг		Внутрішній борг	
	(млн. грн)	приріст до попер. року, %	(млн. грн)	приріст до попер. року, %	(млн. грн)	приріст до попер. року, %
2009	316 884,6		211 751,7		105 132,9	
2010	432 235,4	36.4%	276 745,6	30.7%	155 489,8	47.9%
2011	473 121,6	9.5%	299 413,9	8.2%	173 707,7	11.7%
2012	515 510,6	9.0%	308 999,8	3.2%	206 510,7	18.9%
2013	584 114,1	13.3%	300 025,4	-2.9%	284 088,7	37.6%
2014	1 100 564,0	88.4%	611 697,1	103.9%	488 866,9	72.1%
2015	1 572 180,2	42.9%	1 042 719,6	70.5%	529 460,6	8.3%
2016	1 929 758,7	22.7%	1 240 028,7	18.9%	689 730,0	30.3%
2017	2 141 674,4	11.0%	1 374 995,5	10.9%	766 678,9	11.2%
2018	2 168 627,1	1.3%	1 397 217,8	1.6%	771 409,3	0.6%
2019	1 998 275,4	-7.9%	1 159 221,6	-17.0%	839 053,8	8.8%
2020	2 079 015,4	4.0%	1 248 429,5	7.7%	830 585,9	-1.0%

Джерело:[17]

Кредити (позики) від іноземних держав, іноземних фінансових установ і міжнародних фінансових організацій для реалізації інвестиційних проєктів залучаються державою на підставі міжнародних договорів України і відносяться до державних зовнішніх запозичень.

Кредити від іноземних держав, банків і міжнародних фінансових організацій, що залучалися державою до державного бюджету України у 2016-2020 рр.

(млн. грн)

Назва кредитора	2016	2017	2018	2019	2020
Міжнародний банк реконструкції та розвитку	5 110,85	5 354,77	6 851,51	6 945,89	7 353,31
Європейський банк реконструкції та розвитку	4 343,99	9 096,94	2 382,82	2 199,27	2 511,19
Європейський інвестиційний банк	4 296,55	7 226,37	6 407,08	6 224,97	6 084,06
Уряд Республіки Польща	10,00	1 231,92	77,87	179,04	305,41
Кредитна установа для відбудови	1 217,60	1 092,68	1 101,86	1 372,62	1 534,66
«Ексімбанк» Угорщини		100,00	120,00	26,72	27,00
Японське агентство міжнародного співробітництва	21,00	55,76	58,88	62,18	65,00
Північна екологічна фінансова корпорація				53,17	53,50
Уряд Французької Республіки				4 097,41	4 727,86
Разом	15 000,00	16 110,00	17 000,00	21 161,27	22 662,00

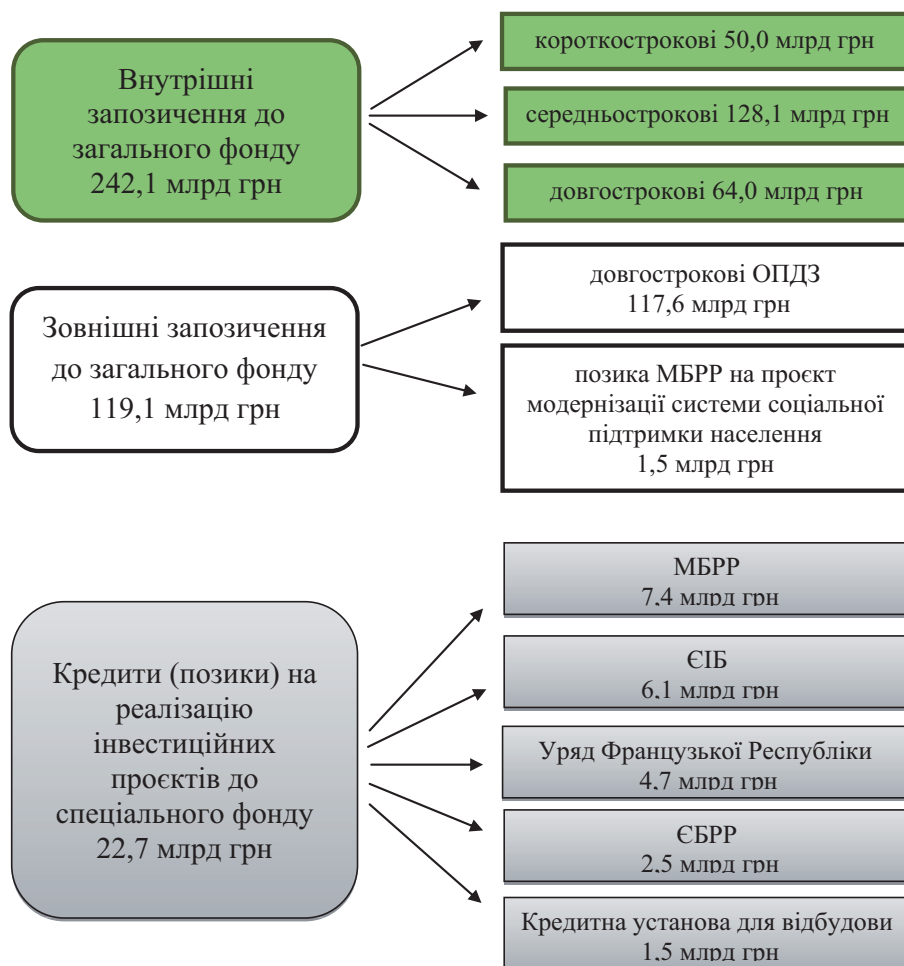
Джерело: розроблено автором на основі [51-55]

Гарантований державою борг України у 2016-2019 рр.

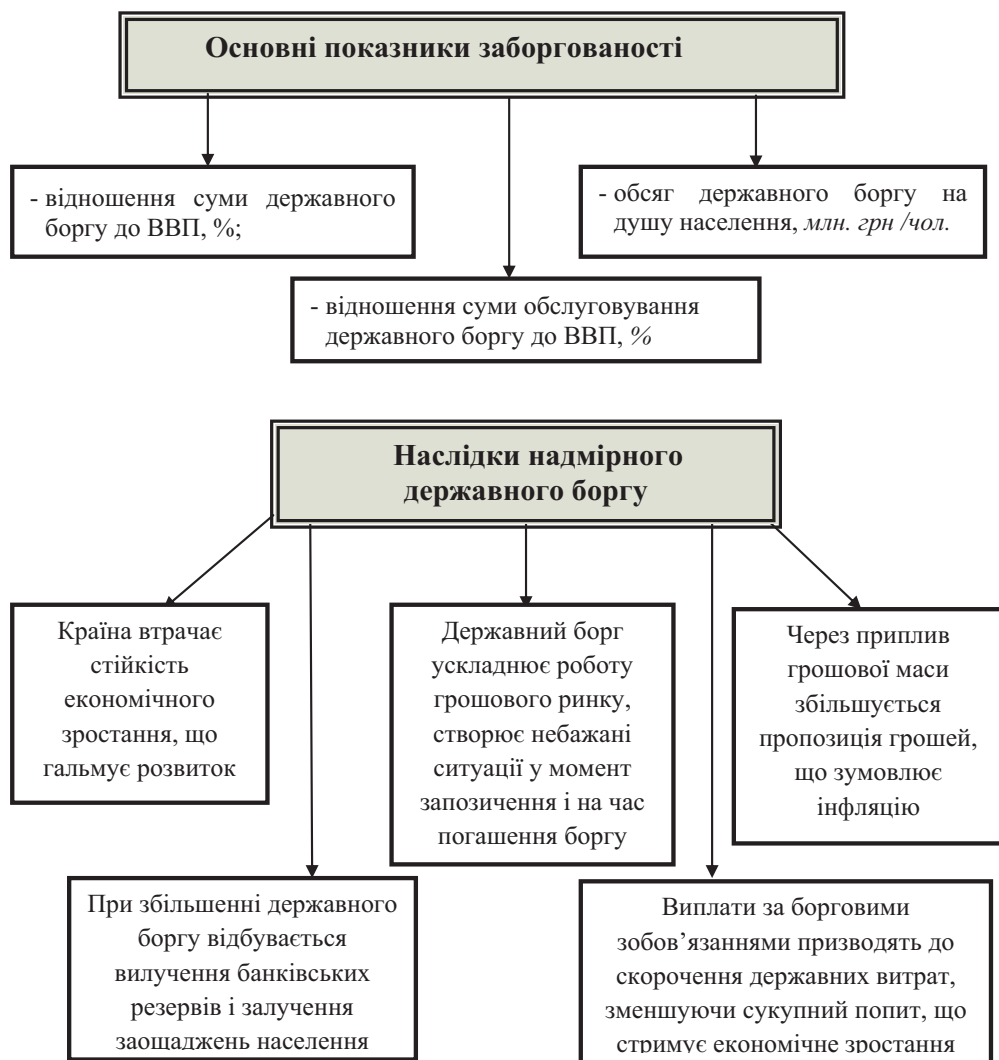
Класифікація боргу	2016 р.		2017 р.		2018 р.		2019 р.	
	млн. дол.	млн. грн	млн. дол.	млн. грн	млн. дол.	млн. грн	млн. дол.	млн. грн
I. Внутрішній борг	701,9	19084,5	473,1	13279,6	372,7	10320,4	460,8	11097,2
II. Зовнішній борг	9556,3	259843,4	10499,3	294685,0	10755,8	297810,1	9493,9	228640,5
Разом гарантований державою борг (I+II)	10258,1	278927,9	10972,4	307964,6	11128,65	308130,5	9954,7	239737,7

Джерело: [52-56]

Структура державних запозичень державного бюджету України у 2020 р. [2]

Сучасна проблема державного боргу полягає у тому, що країни одночасно здійснюють виплати за старими боргами і беруть нові запозичення. Здебільшого держава змушена вдаватися до нових позик лише для того, щоб погасити попередні позики.

11.2. Склад та характеристика видатків на обслуговування та погашення державного боргу

Обслуговування державного (місцевого) боргу – це операції щодо здійснення плати за користування кредитом (позикою), сплати комісій, штрафів та інших платежів, пов'язаних з управлінням державним (місцевим) боргом. До таких операцій не належить погашення державного (місцевого) боргу (ч. 37¹ ст.2 Бюджетного кодексу України).

*Витрати на обслуговування та погашення державного (місцевого) боргу здійснюються **Борговим агентством України (місцевим фінансовим органом)** відповідно до кредитних договорів та нормативно-правових актів, за якими виникають державні боргові зобов'язання.*

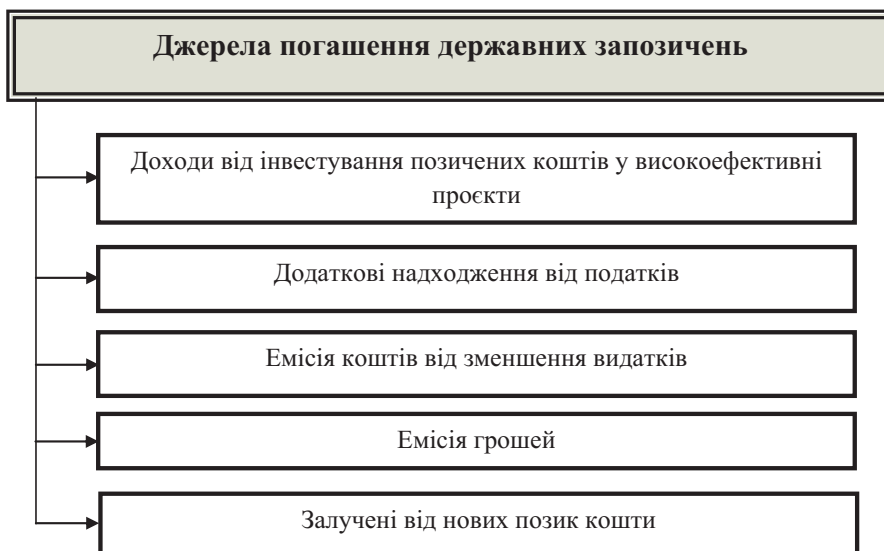

Якщо очікуваний обсяг витрат на обслуговування та погашення державного боргу перевищить обсяг коштів, визначений законом про Державний бюджет України на таку мету, Міністерство фінансів України подає у двотижневий термін пропозиції про внесення змін до закону про Державний бюджет України.

Сума коштів для погашення та обслуговування державного боргу на рік визначається і затверджується Законом України «Про Державний бюджет України».

Погашення державного боргу – це операції з повернення позичальником кредитів (позик) відповідно до умов кредитних договорів або випуску боргових цінних паперів.

При плануванні видатків на обслуговування державного боргу здійснюються прямі фінансові розрахунки відповідно до підписаних кредитних угод, наданих урядом гарантій та випущених боргових зобов'язань.

Видатки на обслуговування та погашення боргів здійснюються в терміни, в обсягах і валюті, визначених умовами випуску, обігу й погашення боргових паперів чи умов кредитування, що відображається у графіку платежів.

Графік платежів – це суми виплат з обслуговування та погашення державного боргу на кожну конкретну календарну дату з урахуванням умов кожної кредитної угоди та в розрізі кредиторів.

Графік платежів за державним боргом розробляє Міністерство фінансів України.

*Платежі з погашення й обслуговування державного боргу здійснюються **Державною казначейською службою України** в межах обсягів, передбачених розписом фінансування і розписом асигнувань державного бюджету, затвердженого на поточний рік.*

Головним розпорядником вказаних коштів є Міністерство фінансів України, якому надано право розпоряджатися бюджетними асигнуваннями, виділеними на погашення та обслуговування державного боргу.

***Розпис фінансування державного бюджету та розпис доходів та видатків державного бюджету** – є основними документами, які визначають загальний обсяг, цільовий напрям, поквартальний та помісячний обсяг асигнувань на погашення та обслуговування державного боргу.*

Підставою для проведення видатків з обслуговування державного боргу є розпорядження Міністерства фінансів України, яке надається Державному казначейству у паперовій та електронній формах. Термін дії розпорядження складає 10 календарних днів з дня його виписки.

11.3. Управління державним боргом

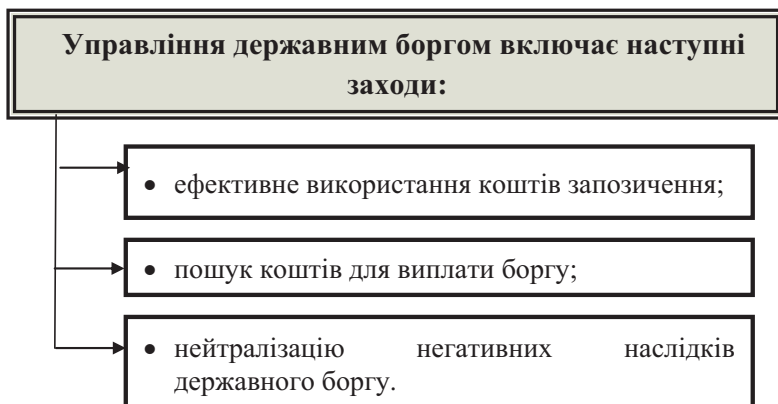
Управління державним (місцевим) боргом – це сукупність дій, пов'язаних із здійсненням запозичень, обслуговуванням і погашенням державного (місцевого) боргу, інших правочинів з державним (місцевим) боргом, що спрямовані на досягнення збалансованості бюджету та оптимізацію боргового навантаження (ч. 49¹, ст. 2 Бюджетного кодексу України).

Мета політики управління боргом

отримати найбільший ефекту від фінансування за рахунок запозичених коштів та уникнути макроекономічних труднощів і проблем платіжного балансу в майбутньому

Управління державним внутрішнім боргом України здійснює Міністерство фінансів України у порядку, погодженому з Національним банком України.

Процес управління державним боргом	
1 етап 	Залучення коштів
2 етап 	Розміщення запозичених коштів
3 етап 	Повернення боргу та виплата відсотків

Боргова політика – це діяльність уряду, що реалізується через визначений комплекс заходів та спрямований на раціональну й ефективну мобілізацію, розподіл, використання та повернення державою запозичених фінансових ресурсів.

Основні завдання боргової політики:

- оптимізація розміру боргу;
- не допущення переповнення ринку позиковими державними зобов'язаннями та значного коливання їх курсів;
- ефективне використання мобілізованих державою коштів;
- забезпечення своєчасності повернення кредитів;
- контроль за цільовим використанням коштів.

Ефективне використання позикових коштів повинне опиратися на чіткий критерій: приріст доходу від використання цих коштів, що дасть можливість повернути у визначений термін борг та виплатити відсотки за користування позиковими засобами. Відсотки стають мінімальним критерієм ефективності використання позикових коштів.

З метою ефективного управління державним боргом можуть здійснюватися державні запозичення понад обсяги, визначені на поточний бюджетний період, у обсязі, що не перевищує 25 % плану державних запозичень до загального фонду державного бюджету на поточний бюджетний період, із збереженням отриманих коштів на кінець поточного бюджетного періоду.

Такі кошти спрямовуються на фінансування державного бюджету.

Стратегія управління державним боргом на середньостроковий період формується з урахуванням показників, визначених Бюджетною декларацією та законом про Державний бюджет України.

Стратегія розробляється Міністерством фінансів України та затверджується Кабінетом Міністрів України щороку, не пізніше 1 червня року, що передує плановому.

Основною метою України в управлінні державним боргом у середньостроковій перспективі є залучення необхідного фінансування за найнижчої можливої вартості з урахуванням ризиків

Основні цілі України в управлінні державним боргом:

- збільшення частки державного боргу у національній валюті;
- продовження середнього строку до погашення і забезпечення рівномірного графіка погашення державного боргу;
- залучення довгострокового пільгового фінансування;
- продовження розвитку міцних взаємовідносин з інвесторами та подальше удосконалення політики управління державним боргом.

Ефективне управління борговими операціями уряду та дотримання економічно безпечних розмірів боргового навантаження створюватимуть підґрунтя для зміцнення фінансової системи України, забезпечення платоспроможності держави та посилення стимулюючого впливу держави на соціально-економічний розвиток.

Питання для самоперевірки:

1. Що таке державний борг?
2. Які фактори впливають на формування державного боргу?
3. Сформулювати визначення капітального і поточного державного боргу.
4. Які зобов'язання відносять до прямого і гарантованого боргу?
5. У яких випадках державний борг розцінюється як активний і пасивний?
6. Сформулювати визначення внутрішнього та зовнішнього боргу.
7. Які види заборгованості входять до складу внутрішнього державного боргу?

8. Перерахувати особливості заборгованості уряду перед центральним банком.
9. Яку заборгованість вважають зовнішнім державним боргом?
10. Класифікувати форми державного зовнішнього боргу.
11. Перелічити способи погашення та обслуговування державного боргу.
12. Що таке рефінансування позик?

Тестові завдання:

1. Що розуміють під державним боргом?

- а) фінансові ресурси держави;
- б) зобов'язання держави перед своїми кредиторами;
- в) резервні бюджетні фонди;
- г) розмір державного дефіциту.

2. Що означає обслуговування державного боргу?

- а) розробка кредитного механізму для державних позик;
- б) техніко-економічне обґрунтування доцільності випуску державних цінних паперів;
- в) комплекс заходів держави щодо погашення позик, виплати відсотків за ними, уточнення та зміни умов погашення позик;
- г) визначення умов додаткової емісії грошей.

3. Зовнішній державний борг - це:

- а) загальна сума заборгованості всім кредиторам держави;
- б) сума відсотків, що мають бути сплачені за позики;
- в) сума заборгованості кредиторам за межами країни;
- г) заборгованість кредиторам держави у певній країні.

4. Джерелом покриття державного боргу є:

- а) державний кредит;
- б) доходи бюджету;
- в) кошти міжнародних фінансових установ;
- г) резервні фонди уряду.

5. Основними джерелами погашення державних позик виступають:

- а) доходи від інвестування, емісія грошей, економія коштів від зменшення видатків;
- б) тільки емісія грошей;

- в) нові позики, що надаються державним підприємствам;
- г) зменшення надходжень податкових платежів.

6. Якими видами цінних паперів можуть оформлятися державні позики?

- а) векселями і ощадними сертифікатами;
- б) тільки казначейськими зобов'язаннями;
- в) тільки облігаціями;
- г) облігаціями, казначейськими зобов'язаннями.

7. Внутрішні державні позики – це:

- а) розміщення цінних паперів серед вітчизняних юридичних і фізичних осіб;
- б) надходження від урядів інших держав;
- в) надходження від міжнародних фінансових організацій;
- г) емісія цінних паперів комерційними банками.

8. Згідно бюджетного законодавства державний борг – це:

- а) загальна сума боргових зобов'язань держави з повернення отриманих та непогашених кредитів (позик) станом на звітну дату, що виникають внаслідок державного запозичення;
- б) загальна сума боргових зобов'язань Автономної Республіки Крим чи територіальної громади міста з повернення отриманих та непогашених кредитів (позик) станом на звітну дату, що виникають внаслідок місцевого запозичення;
- в) вірної відповіді немає;

9. Процес управління державним (місцевим) боргом – це:

- а) сукупність дій, пов'язаних із здійсненням запозичень, обслуговуванням і погашенням державного (місцевого) боргу, інших правочинів з державним (місцевим) боргом, що спрямовані на досягнення збалансованості бюджету та оптимізацію боргового навантаження;
- б) облік і контроль державного боргу;
- в) аналіз показників державного боргу.

10. Обслуговування боргу – це:

- а) комплекс заходів держави з погашення позик;
- б) виплата відсотків;

- в) уточнення і зміни умов погашення випущених раніше позик;
- г) вірної відповіді немає.

11. Джерелом погашення державної позики є:

- а) емісія грошей;
- б) додаткові надходження від податків;
- в) рефінансування;
- г) усі відповіді вірні.

12. Метод управління державним боргом, який передбачає збільшення терміну дії вже випущених державних позик – це:

- а) конверсія;
- б) уніфікація;
- в) консолідація;
- г) реструктуризація.

Практичні завдання:

1. Визначити частки зовнішнього та внутрішнього боргу у загальному державному боргу України за даними таблиці «Державний борг України у 2009 - 2020 рр.».
2. Проаналізувати структуру державних запозичень державного бюджету України у 2020 р. та зробити висновки за однойменним рисунком.
3. Розрахувати темп приросту структурних елементів гарантованого державою боргу України за даними таблиці «Гарантований державою борг України у 2016-2019 рр.».
4. Побудувати гістограму показників 2020 р. за даними таблиці «Кредити від іноземних держав, банків і міжнародних фінансових організацій, що залучалися державою до державного бюджету України у 2016-2020 рр.»

Тема 12

ВИДАТКИ БЮДЖЕТУ НА ЕКОНОМІЧНУ ДІЯЛЬНІСТЬ ТА НАУКУ

- 12.1. Характеристика видатків на економічну діяльність
- 12.2. Види та обсяги видатків на економічну діяльність у державному бюджеті України
- 12.3. Видатки державного бюджету на науку, їх класифікація та обсяги фінансування.

Основні поняття та терміни: економічна діяльність, напрями фінансування видатків, форми фінансування видатків, видатки на науку, інвестиції, дотації, бюджетні кредити, економічна класифікація видатків, бюджетні програми, наукові заклади, фундаментальні наукові розробки, прикладні наукові розробки.

12.1. Характеристика видатків на економічну діяльність

Економічна діяльність – це процес виробництва продукції (товарів, послуг), який здійснюється з використанням певних ресурсів: сировини, матеріалів, устаткування, робочої сили, технологічних процесів тощо.

Економічні функції держави – це сукупність заходів, що здійснюються державою та впливають на певні процеси економічної діяльності в межах національної економічної системи.

Реалізація економічної функції держави забезпечується через систему видатків на економічну діяльність.

Основні напрями розвитку економіки визначаються Кабінетом Міністрів України, установами Національної академії наук України, науково-дослідними установами.

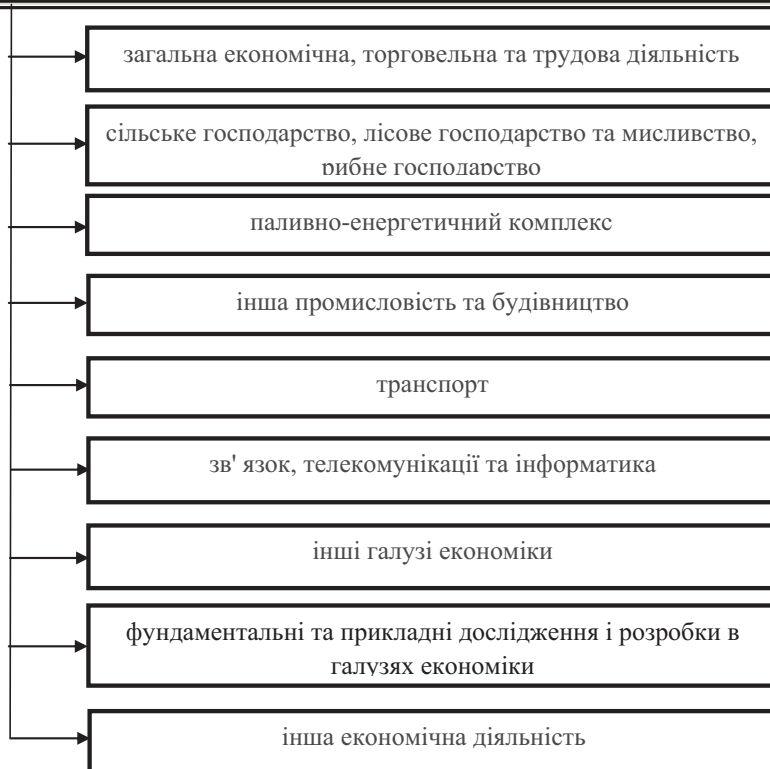
Видатки бюджету на економічну діяльність зумовлені необхідністю:

- стабілізувати національну економіку;
- створити необхідне ринкове середовище;
- підтримати пріоритетні і базові галузі економіки (зокрема енергетичної, вугільної, нафтогазової галузей, сільського господарства, житлово-комунального господарства, транспортного комплексу, оборонної промисловості);
- підтримати нерентабельні або малорентабельні галузі, які є стратегічно важливими для країни;
- сприяти розвитку наукомістких інноваційних технологій, модернізації інфраструктури тощо.

12.2. Види та обсяги видатків на економічну діяльність у державному бюджеті України

Видатки бюджету на економічну діяльність розрізняють за функціональною їх класифікацією, за цільовим призначенням та за галузевими особливостями.

Функціональна класифікація видатків на економічну діяльність

Напрями фінансування видатків на економічну діяльність

Найменування видатків	Напрями фінансування
<i>Загальна економічна, торговельна і трудова діяльність</i>	Спрямовуються на фінансування загальної економічної і торгівельної діяльності, а також на регулювання трудових відносин
<i>Сільське господарство, лісове господарство та мисливство, рибне господарство</i>	Спрямовуються на фінансування мисливства, сільського, лісового та рибного господарства
<i>Паливно-енергетичний комплекс</i>	Спрямовуються на фінансування нафтогазової, електроенергетичної, вугільної й інших галузей паливно-енергетичного комплексу
<i>Інша промисловість та будівництво</i>	Спрямовуються на фінансування промисловості з видобутку рудних та нерудних корисних копалин, обробної промисловості, будівництва і відтворення мінерально-сировинної бази
<i>Транспорт</i>	Спрямовуються на фінансування дорожнього господарства, автомобільного, водного, залізничного, повітряного й інших видів транспорту
<i>Зв'язок, телекомунікації та інформатика</i>	Спрямовуються на фінансування зв'язку, телекомунікацій та інформатики
<i>Інші галузі економіки</i>	Спрямовуються на фінансування торговельного господарства та закладів громадського харчування, туризму і готельного господарства, а також багатоцільових проєктів розвитку
<i>Дослідження і розробки в галузях економіки</i>	Спрямовуються на фінансування досліджень і розробок у сферах економічної, торговельної та трудової діяльності, мисливства, лісного та сільського господарств, паливно-енергетичного комплексу, промисловості та будівництві, транспорту, зв'язку, телекомунікації та інформатики, а також досліджень в інших галузях економіки
<i>Інша економічна діяльність</i>	Спрямовуються на фінансування інших видів економічної діяльності

Видатки державного бюджету України на економічну діяльність у 2016-2018 рр.

	2016 р.			2017 р.			2018 р.		
	План, млн. грн	Факт, млн. грн	Виконано, %	План, млн. грн	Факт, млн. грн	Виконано, %	План, млн. грн	Факт, млн. грн	Виконано, %
Економічна діяльність, всього	35933,0	31422,3	87%	51656,5	47000,1	91%	74434,5	63600,9	85%
Загальна економічна, торговельна та трудова діяльність	1667,1	1436,45	86%	2760,0	2524,6	91%	3787,4	3487,1	92%
Загальна економічна та торговельна діяльність	1338,5	1110,7	83%	2163,6	1953,3	90%	2936,0	2640,2	90%
Сільське господарство, лісове господарство та мисливство, рибне господарство	4628,6	4372,8	94%	11796,4	11072,4	94%	14300,5	13757,3	96%
Сільське господарство	4327,1	4075,4	94%	11169,3	10523,6	94%	13569,2	13054,4	96%
Лісове господарство та мисливство	140,4	137,3	98%	249,0	211,8	85%	320,4	296,6	93%
Рибне господарство	161,1	160,1	99%	378,1	336,9	89%	410,8	406,2	99%
Паливно-енергетичний комплекс	2226,3	2200,4	99%	2957,6	2765,2	93%	4763,9	3444,0	72%
Вугільна галузь та інші галузі з видобутку твердого палива	2044,5	2 029,5	99%	2555,6	2535,5	99%	3558,3	3059,2	86%
Електроенергетична галузь	47,6	38,4	81%	170,4	12,6	7%	876,5	69,6	8%
Інша промисловість та будівництво	2134,5	368,6	17%	2124,5	1641,9	77%	3745,0	3 634,2	97%
Промисловість з видобутку рудних та нерудних корисних копалин	53,2	44,8	84%	64,6	54,1	84%	117,4	100,1	85%
Обробна промисловість	1880,2	124,9	7%	1726,4	1266,1	73%	3148,1	3098,8	98%
Будівництво	132,4	130,0	98%	233,5	221,6	95%	379,5	335,4	88%
Транспорт	16398,2	15335,2	94%	21263,9	20575,1	97%	32148,0	27952,5	87%
Зв'язок, телекомунікації та інформатика	120,4	119,3	99%	203,4	196,8	97%	274,9	271,6	99%
Інші галузі економіки	5990,1	5598,3	93%	6615,0	5935,7	90%	10398,9	7 983,0	77%

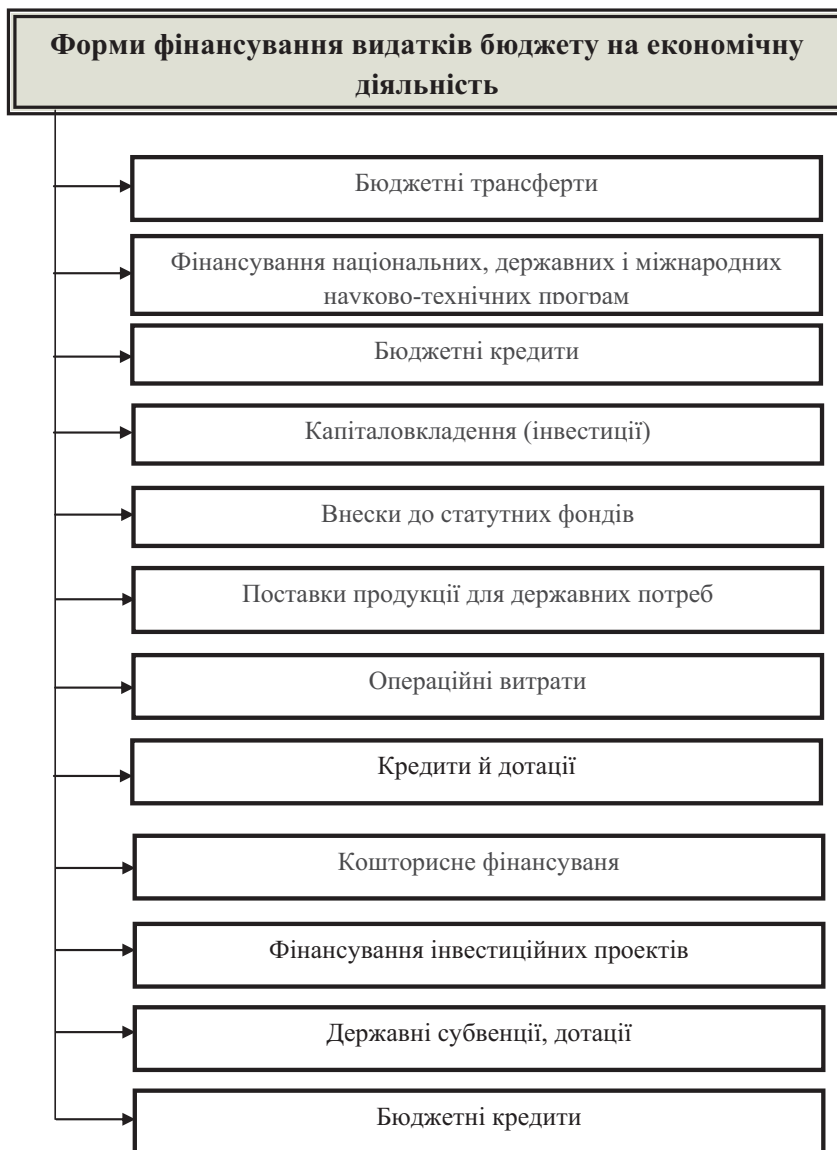
Джерело: розроблено автором на основі [12]

За цільовим призначенням видатки на економічний розвиток поділяються відповідно до економічної класифікації видатків

Видатки державного бюджету за економічною класифікацією видатків бюджету у 2016-2018 рр.

Показники	2016 рік		2017 рік		2018 рік	
	Факт, млн. грн	Викон., %	Факт, млн. грн	Викон., %	Факт, млн. грн	Викон., %
Поточні видатки	658248,6	98%	798597,7	98%	916046,3	97%
Оплата праці і нарахування на заробітну плату	105351,4	100%	134779,9	98%	171258,5	99%
Використання товарів і послуг	95827,7	89%	122111,9	92%	157552,4	95%
Обслуговування боргових зобов'язань	97374,5	99%	111480,2	100%	116297,3	91%
Поточні трансферти	199606,4	100%	274740,7	98%	297695,2	99%
Соціальне забезпечення	153282,5	100%	148982,1	100%	166624,8	100%
Інші поточні видатки	6806,1	96%	6503,1	94%	6 618,2	97%
Капітальні видатки	26635,1	74%	40855,3	77%	69805,5	77%
Придбання основного капіталу	15044,4	76%	18532,7	75%	32673,2	81%
Капітальні трансферти	11590,7	71%	22322,6	79%	37132,3	73%
Нерозподілені видатки	0,0	0%	0,0	0%	0,0	0%
Усього	684883,7	97%	839453,0	96%	985851,8	95%

Джерело: розроблено автором на основі [13]

Видатки бюджетів за галузевими особливостями поділяються відповідно до **відомчої класифікації та галузевої структури економіки**.

Галузевий (відомчий) підхід полягає в тому, що загальна сума виділених бюджетом капіталовкладень направляєтся міністерствам і відомствам, які, у свою чергу, розподіляють цю суму між підприємствами й організаціями.

Форми фінансової підтримки галузям економіки та підприємствам

- надання відстрочок і розстрочок зі сплати податків і обов'язкових платежів до бюджету;
- списання і реструктуризація податкової заборгованості;
- звільнення від податків галузей економіки або окремих підприємств, використання спеціальних режимів оподаткування.

Форми фінансування галузей економіки

Дотації з бюджету – це грошові кошти, що виділяються з державного та місцевих бюджетів для надання фінансової підтримки збитковим підприємствам, у яких грошова виручка від продажу виробленого продукту менше витрат на виробництво і продаж продукту, нижчим за рівнем бюджетам, для покриття розриву між їх доходами і витратами.

Надання дотацій підприємствам дозволяє запобігти їх банкрутству та не допустити перевищення роздрібних цін на окремі споживчі товари.

Бюджетні кредити – це форма тимчасової фінансової допомоги державним підприємствам на умовах платності та поворотності.

Бюджетні інвестиції – це бюджетні ресурси, що спрямовуються не на споживання, а на придбання та створення активів довгострокового користування з метою отримання економічного та соціального ефекту в майбутньому.

Через бюджетні інвестиції фінансуються інвестиційні програми (проекти).

Інвестиційна програма (проект) – це комплекс заходів, визначених на основі національної системи цінностей і завдань інноваційного розвитку економіки та спрямованих на розвиток окремих галузей, секторів економіки, виробництва, регіонів, виконання яких здійснюється з використанням коштів державного та/або місцевих бюджетів чи через надання державних та/або місцевих гарантій.

Вартість інвестиційних проектів визначається в кошторисах.

Бюджетне фінансування інвестиційних проектів характеризує виділення державних асигнувань на капітальні вкладення у виробничу сферу.

Обсяг видатків встановлюється на основі спеціальних кошторисів, в яких визначається вартість спорудження відповідних об'єктів.

Бюджетне фінансування інвестиційних проектів часто реалізовується через субвенції на виконання інвестиційних проектів.

В основі механізму виділення коштів на капіталовкладення лежать потреби в забезпеченні певних темпів економічного зростання (приріст ВВП), ураховуються законодавчо встановлені вимоги пріоритетності розвитку окремих сфер національної економіки - розвиток і модернізація паливно-енергетичного комплексу, створення власної бази енергоносіїв, упровадження енергоощадних технологій, розвиток галузей із використанням інноваційних проектів.

Субвенції на виконання інвестиційних проєктів надаються з державного бюджету місцевим бюджетам з урахуванням таких основних засад:

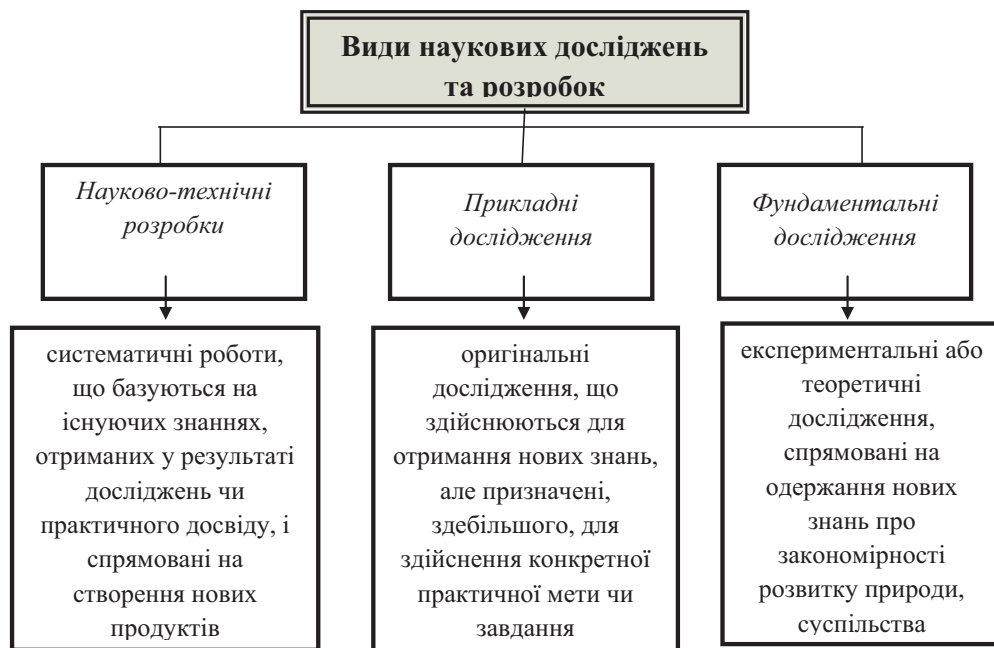
- спрямованості субвенції виключно на створення, приріст чи оновлення основних фондів комунальної форми власності освіти;
- рівня забезпеченості об'єктами виробничої, комунікаційної та соціальної інфраструктури, що підвищує інвестиційну привабливість території;
- участі бюджету - отримувача субвенції не менш як 1-3 % від обсягу
- фінансової забезпеченості інвестиційних проєктів необхідними фінансовими ресурсами місцевих бюджетів, кредитами;
- обґрунтування спроможності подальшого утримання за рахунок коштів місцевих бюджетів об'єктів комунальної власності;
- економічної ефективності досягнення цілей інвестиційного проєкту із залученням мінімального обсягу бюджетних коштів на виконання інвестиційних проєктів

Розподіл субвенцій на виконання інвестиційних проєктів здійснюється у порядку, визначеному Кабінетом Міністрів України, з урахуванням завдань і заходів державної стратегії регіонального розвитку, регіональних стратегій розвитку, що базуються на фактичних та прогнозних показниках економічного та соціального розвитку відповідної території.

12.3. Видатки державного бюджету на науку, їх класифікація та обсяги фінансування

Наукова або науково-технічна діяльність – це інтелектуальна творча діяльність, спрямована на одержання і використання нових знань у всіх галузях національної економіки.

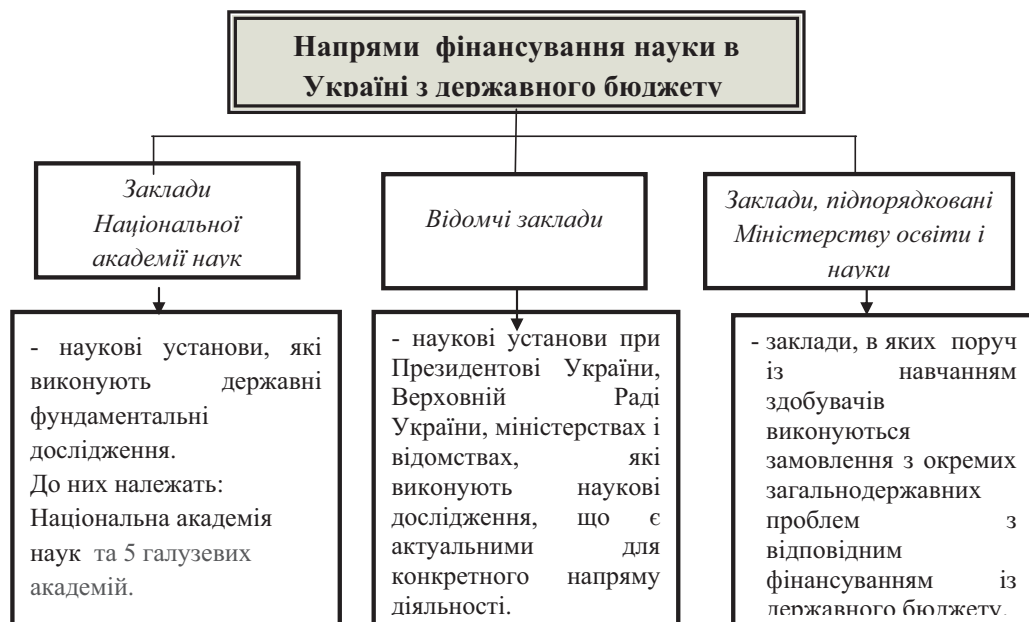

Види діяльності, що належать до науково-технічних розробок:

- розробка певної конструкції інженерного об'єкта чи технічної системи (конструкторські роботи);
- розробка ідей та варіантів нового об'єкта, у тому числі нетехнічного, на рівні креслення чи іншої системи знакових засобів (проектні роботи);
- розробка технологічних процесів, тобто способів об'єднання фізичних, хімічних, технологічних та інших процесів із трудовими у цілісну систему, що виробляє певний корисний результат (технологічні роботи);
- створення дослідних зразків (оригінальних моделей, яким притаманні принципові особливості створюваного нововведення);
- підготовка робочих інструкцій, рекомендацій та ін. щодо застосування нововведень;
- інженерна діяльність, необхідна для доведення продукту чи процесу в їх відповідності до функціональних та економічних вимог та готовності до передавання у виробництво.

Наукова діяльність в Україні насамперед здійснюється Національною академією наук України та галузевими академіями наук. Кошти на забезпечення діяльності академій щорічно визначаються в державному бюджеті України окремими рядками. Академії щорічно звітують перед Кабінетом Міністрів України про результати наукової і науково-технічної діяльності та використання коштів, виділених їм із державного бюджету України.

Фінансування наукових закладів ґрунтується на складанні кошторису. Обсяг фінансування визначається штатним розписом, який затверджує його керівник, та витратами на проведення наукових досліджень – придбання та обслуговування спеціальної техніки, обладнання, матеріалів для проведення досліджень, що визначається профілем наукового закладу.

Видатки державного бюджету України на фундаментальні та прикладні дослідження і розробки в галузях економіки у 2016-2018 рр.

Показники	2016 р.			2017 р.			2018 р.		
	План, млн. грн	Факт, млн. грн	Виконано, %	План, млн. грн	Факт, млн. грн	Виконано, %	План, млн. грн	Факт, млн. грн	Виконано, %
Фундаментальні та прикладні дослідження і розробки в галузях економіки	1073,0	1009,8	94%	1494,6	1410,7	94%	1635,2	1520,5	93%
Фундаментальні та прикладні дослідження і розробки у сфері економічної, торговельної та трудової діяльності	6,0	5,8	94%	10,21	9,7	95%	9,8	9,6	98%
Фундаментальні та прикладні дослідження і розробки у сфері сільського господарства, лісового господарства та мисливства, рибного господарства	863,5	816,9	96%	1388,5	1308,6	94%	1445,9	1367,0	95%
Фундаментальні та прикладні дослідження і розробки у сфері паливно-енергетичного комплексу	6,6	5,3	95%	8,4	6,1	72%	8,4	6,8	81%
Фундаментальні та прикладні дослідження і розробки в інших галузях промисловості та будівництві	5,4	5,0	81%	6,4	6,4	99%	6,7	6,5	97%
Фундаментальні та прикладні дослідження і розробки в інших галузях економіки	191,6	176,9	92%	81,1	80,1	99%	164,3	130,5	79%

Джерело: розроблено автором на основі [12]

Напрями бюджетного фінансування науково-технічних досліджень

- шляхом базового фінансування у формі підтримки фундаментальних досліджень, що виконують наукові установи і вищі навчальні заклади;
- цільове фінансування науково-технічних програм та наукових розробок і досліджень з пріоритетних напрямків науки і техніки;
- фінансування окремих наукових досліджень і розробок на основі контрактів, що пройшли конкурсний відбір.

Базові видатки надаються для забезпечення фінансування наукового закладу з метою:

- проведення фундаментальних наукових досліджень освіти;
- розвитку інфраструктури наукової і науково-технічної діяльності;
- збереження наукових об'єктів, що становлять національне надбання;
- розвитку найважливіших для держави напрямів досліджень, зокрема в інтересах національної безпеки та оборони;
- підготовки наукових кадрів.

Фінансування науково-дослідних установ з бюджету здійснюється через головних розпорядників бюджетних коштів.

Передбачено стимулювання установ, підприємств, які залучають для досліджень власні кошти. Однак, вплив цих важелів є недостатнім для виконання вагомих досліджень

Наукова й науково-технічна діяльність також передбачена в системі вищої освіти як невід'ємна складова навчального процесу вищих навчальних закладів III-IV рівнів акредитації.

Основні завдання Міністерства освіти і науки України

- нормативно-правове забезпечення функціонування системи;
- збір та обробка освітньої статистики, її аналіз та прогнози;
- міжнародне співробітництво у сфері освіти і науки;
- формування пропозицій про обсяг та подекуди розподіл освітніх субвенцій та державного фінансування різних видів освіти;
- визначення державних пріоритетів з підготовки освітян; їх сертифікація, підвищення кваліфікації;
- розробка та затвердження умов прийому до навчальних закладів, умов провадження освітньої діяльності, її ліцензування;
- затвердження порядку проведення інституційного аудиту закладів освіти, акредитації типових освітніх програм;
- забезпечення формування державної політики у сферах освіти і науки, наукової, науково-технічної та інноваційної діяльності.

Основні напрями діяльності НФДУ

- безпосередньо виконання наукових досліджень та розробок
- сприяння науковій співпраці, науковій мобільності
- розвиток матеріально-технічної бази наукових досліджень і розробок
- розвиток дослідницької інфраструктури
- підтримка проектів молодих вчених

Питання для самоперевірки:

1. Визначити сутність економічної діяльності та видатків на економічну діяльність з Державного бюджету.

2. Охарактеризувати основні засади виплати субвенцій на виконання інвестиційних проєктів, що надаються з державного бюджету місцевим бюджетам.
3. Перелічити форми фінансування галузей економіки.
4. Охарактеризувати видатки бюджетів відповідно до відомчої класифікації та галузевої структури економіки.
5. Охарактеризувати видатки державного бюджету за економічною класифікацією видатків бюджету у 2016-2018 рр.
6. Назвати пріоритетні напрями розвитку науки і техніки в Україні.
7. Яким законодавчим актом затверджується обсяг коштів на фінансування державних наукових і науково-технічних програм?
8. Визначити особливості фінансування видатків на науку порівняно з видатками за іншими напрямами.
9. Від чого залежить джерело фінансування наукових досліджень?
10. Яким чином організоване фінансування наукових закладів?

Тестові завдання:

1. Функціональна класифікація видатків бюджету з економічної діяльності держави передбачає поділ видатків на:

- а) загальну економічну, торговельну та трудову діяльність;
- б) регулювання фінансових відносин;
- в) сільське господарство, лісове господарство та мисливство, рибне господарство;
- г) паливно-енергетичний комплекс.

2. Економічна класифікація видатків бюджету передбачає:

- а) розподіл бюджетних асигнувань між безпосередніми отримувачами коштів із бюджету на заплановані заходи;
- б) групування видатків за їх економічним змістом та цільовим призначенням;
- в) напрями використання коштів залежно від функцій, які виконує держава;
- г) групування видатків за бюджетними програмами.

3. Видатки бюджету на зв'язок, телекомунікації та інформатику спрямовуються на:

- а) керівництво й управління у сфері зв'язку, регулювання зв'язку;

- б) розповсюдження зарубіжних друкованих видань державних органів влади;
- в) розповсюдження вітчизняних періодичних друкованих видань;
- г) доставки спеціальної службової кореспонденції органам державної влади.

4. Фінансування видатків бюджету на економічну діяльність здійснюється залежно від умов і фінансового стану суб'єктів господарювання здійснюється в таких формах:

- а) капіталовкладення (інвестиції);
- б) фінансування національних, державних і міжнародних науково-технічних програм;
- в) поставки продукції для державних потреб;
- г) операційні витрати, кредити й дотації.

5. Найбільший обсяг видатків в Україні спрямовується на фінансування розвитку:

- а) паливно-енергетичного комплексу;
- б) сільського господарства;
- в) транспорту та зв'язку;
- г) житлово-комунального господарства.

6. Видатки на наукову і науково-технічну діяльність згідно з Бюджетним кодексом України є:

- а) захищеними статтями видатків розвитку;
- б) незахищеними статтями;
- в) статтями видатків розвитку;
- г) незахищеними статтями видатків розвитку.

7. Бюджетне фінансування науки здійснюється шляхом фінансування:

- а) наукових закладів;
- б) наукової тематики;
- в) наукових проєктів;
- г) діяльності Національної Академії Наук України.

8. Видатки державного бюджету на засадах державного замовлення передбачають фінансування:

- а) фундаментальних і прикладних досліджень;
- б) проєктів Державного фонду прикладних розробок;
- в) державних науково-технічних програм і наукових частин державних цільових програм;
- г) програм і проєктів у сфері міжнародного наукового та науково-технічного співробітництва.

9. Видатки бюджету на економічну діяльність розрізняють за:

- а) функціональною класифікацією;
- б) галузевими особливостями;
- в) цільовим призначенням;

10. До основних напрямів діяльності НФДУ відносять:

- а) виконання наукових досліджень та розробок
- б) розвиток матеріально-технічної бази наукових досліджень і розробок
- в) розвиток дослідницької інфраструктури
- г) всі відповіді вірні.

Практичні завдання:

1. Розрахувати частку видатків державного бюджету України на економічну діяльність у 2016-2018 рр. у загальному обсягу видатків державного бюджету у цей же період за даними таблиці «Видатки державного бюджету України на економічну діяльність у 2016-2018 рр.» та даними додатку №3 до Закону України «Про Державний бюджет на 2016 рік (2017 рік, 2018 рік)».

2. Розрахувати частку видатків державного бюджету України на фундаментальні та прикладні дослідження і розробки в галузях у 2016-2018 рр. у загальному обсягу видатків державного бюджету у цей же період за даними таблиці «Видатки державного бюджету України на фундаментальні та прикладні дослідження і розробки в галузях у 2016-2018 рр.» та даними додатку №3 до Закону України «Про Державний бюджет на 2016 рік (2017 рік, 2018 рік)».

Тема 13

ВИДАТКИ БЮДЖЕТУ НА СОЦІАЛЬНУ СФЕРУ ТА СОЦІАЛЬНИЙ ЗАХИСТ

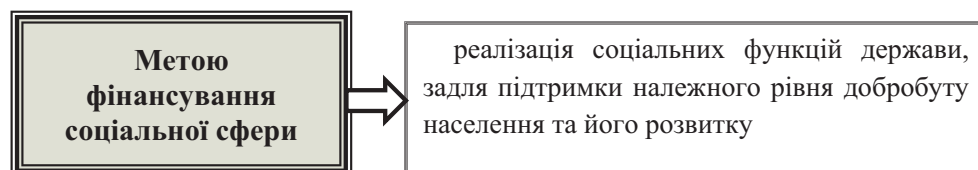
- 13.1. Сутність понять: «соціальна сфера», «соціальний захист», «соціальне забезпечення»
- 13.2. Характеристика видатків бюджетів на соціальну сферу
- 13.3. Державні соціальні стандарти та гарантії

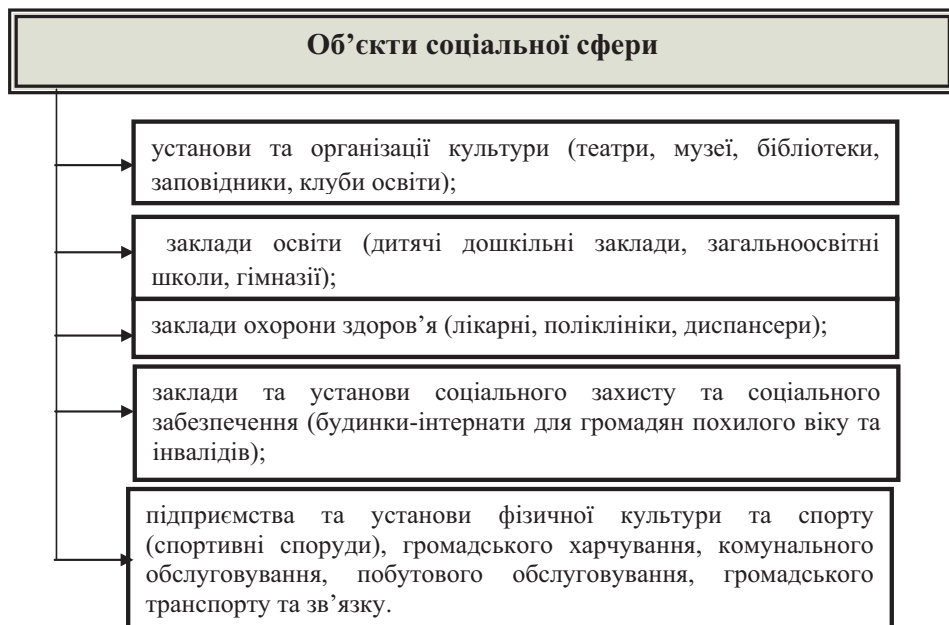
Основні поняття та терміни: соціальна сфера, соціальний захист, соціальне забезпечення, соціальна політика, соціальні стандарти, соціальні гарантії, прожитковий мінімум, мінімальна заробітна плата

13.1. Сутність понять: «соціальна сфера», «соціальний захист», «соціальне забезпечення»

Соціальна сфера – це сукупність галузей і видів діяльності, підприємств, фірм, закладів та установ, які мають забезпечити задоволення потреб людей у матеріальних благах, послугах, відтворенні роду, створити умови для співіснування і співпраці людей у суспільстві згідно із відпрацьованими законами і правилами з метою створення мегаполісів, розвитку масових комунікацій, зміцнення держави.

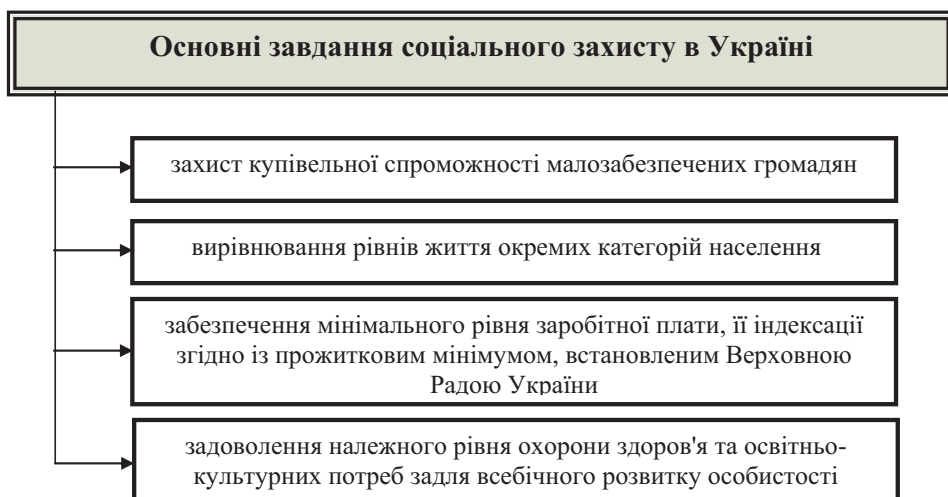
Соціальна сфера – це сукупність галузей, підприємств, організацій, що пов'язані між собою та визначають спосіб та рівень життя людей, їх добробут та споживання.

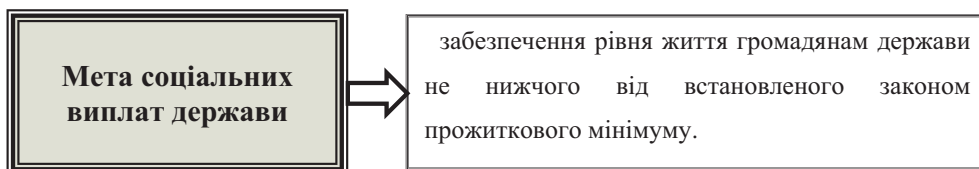
Соціальний захист – це система економічних, соціальних та організаційних заходів, які здійснюються державою для підтримки незахищених верств населення, які через незалежні від них причини не мають достатніх для самозабезпечення доходів.

Згідно зі статтею 46 Конституції України, держава зобов'язується вжити відповідних заходів, спрямованих на соціальний захист громадян, які б забезпечували належний рівень життя.

Соціальне забезпечення – це організаційно-правова діяльність держави щодо матеріального забезпечення, соціального обслуговування, надання медичної допомоги за рахунок спеціально створених фінансових джерел, для осіб, які зазнали повної, часткової або тимчасової втрати працездатності, втрати годувальника та в інших випадках передбачених законом.

Соціальне забезпечення є складовою системи соціального захисту населення.

Ефективність соціального захисту населення залежить від обраної державою соціальної політики та від обсягу її фінансування.

Соціальна політика – це система дій органів державного управління та місцевого самоврядування, які забезпечують вирішення ключового завдання держави – підвищення рівня і якості життя громадян, у тому числі за рахунок ефективного використання громадських (державних і муніципальних) фінансів.

Основні завдання соціальної політики держави

- управляти соціальними ризиками;
- перерозподіляти суспільний дохід на користь більш вразливих верств населення, зменшуючи суспільну нерівність;
- заохочувати населення заощаджувати для ефективного інвестування;
- орієнтується на сталий та ефективний розвиток у державі.

Держава забезпечує за рахунок бюджетних коштів лише мінімально гарантований рівень медичного, культурного, побутового та соціального обслуговування населення і, насамперед, найменш соціально захищених громадян.

13.2. Характеристика видатків бюджетів на соціальну сферу

Видатки на соціальний захист та соціальне забезпечення

(ст. 87 Бюджетного кодексу України)

виплату пенсій військовослужбовцям рядового, сержантського та старшинського складу строкової служби та членам їхніх сімей

державні програми соціальної допомоги (грошова допомога особам, яких визнано біженцями або особами, які потребують додаткового захисту)

державну підтримку громадських об'єднань осіб з інвалідністю і ветеранів на виконання загальнодержавних програм

державні програми і заходи стосовно дітей, молоді, жінок, сім'ї

державну підтримку молодіжних та дитячих громадських організацій на виконання загальнодержавних програм і заходів стосовно дітей, молоді, жінок

державні програми підтримки будівництва (реконструкції) житла для окремих категорій громадян

забезпечення функціонування всеукраїнських, державних, міжрегіональних центрів професійної реабілітації осіб з інвалідністю

інші програми в галузі соціального захисту та соціального забезпечення, що забезпечують виконання загальнодержавних функцій

компенсацію дефіциту коштів Пенсійного фонду України для фінансування виплати пенсій

державну підтримку громадських об'єднань на виконання заходів щодо національно-патріотичного виховання

житлові субсидії населенню та пільги на оплату житлово-комунальних послуг, придбання твердого та рідкого пічного побутового палива, скрапленого газу окремим категоріям громадян

Соціальної захист та соціальне забезпечення за рахунок коштів державного бюджету України у 2016-2018 рр.

Показники	2016 р.			2017 р.			2018 р.		
	План, млн. грн	Факт, млн. грн	Виконано, %	План, млн. грн	Факт, млн. грн	Виконано, %	План, млн. грн	Факт, млн. грн	Виконано, %
Соціальної захист та соціальне забезпечення	152513,7	151961,5	99%	145147,6	144478,9	99%	164172,1	163865,6	99%
Соціальної захист на випадок непрацездатності	1558,6	1472,6	94%	2106,6	2062,1	98%	1765,0	1731,1	98%
Соціальної захист пенсіонерів	142586,2	142586,2	100%	133458,6	133458,6	100%	150090,9	150090,9	100%
Соціальної захист ветеранів війни та праці	1320,8	1293,7	98%	1469,8	1452,2	99%	1425,0	1418,8	100%
Соціальної захист сім'ї, дітей та молоді	48,0	42,2	88%	75,1	72,9	97%	119,2	113,1	95%
Допомога у вирішенні житлового питання	1463,9	1351,3	92%	1785,2	1633,1	91%	3884,7	3830,5	99%
Соціальної захист інших категорій населення	5188,4	5107,2	98%	5725,2	5653,0	99%	6249,2	6233,3	100%
Фундаментальні та прикладні дослідження і розробки у сфері соціального захисту	16,4	16,3	99%	21,7	21,5	99%	32,1	31,6	98%
Інша діяльність у сфері соціального захисту	290,2	51,1	18%	505,4	125,5	25%	606,0	416,3	69%

Джерело: розроблено автором на основі [12.]

Видатки на соціальне забезпечення в розрізі виплат населенню із державного бюджету у 2016-2018 рр.

Показники	2016 р.		2017 р.		2018 р.	
	Факт, млн. грн	Виконано, %	Факт, млн. грн	Виконано, %	Факт, млн. грн	Викон., %
Соціальне забезпечення	153282,5	100%	148982,1	100%	166624,8	100%
Виплата пенсій і допомоги	143764,6	100%	134649,7	100%	151244,5	100%
Стипендії	44,0	91%	3932,2	91%	3791,0	97%
Інші виплати населенню	9473,8	98%	10400,2	98%	11589,3	99%

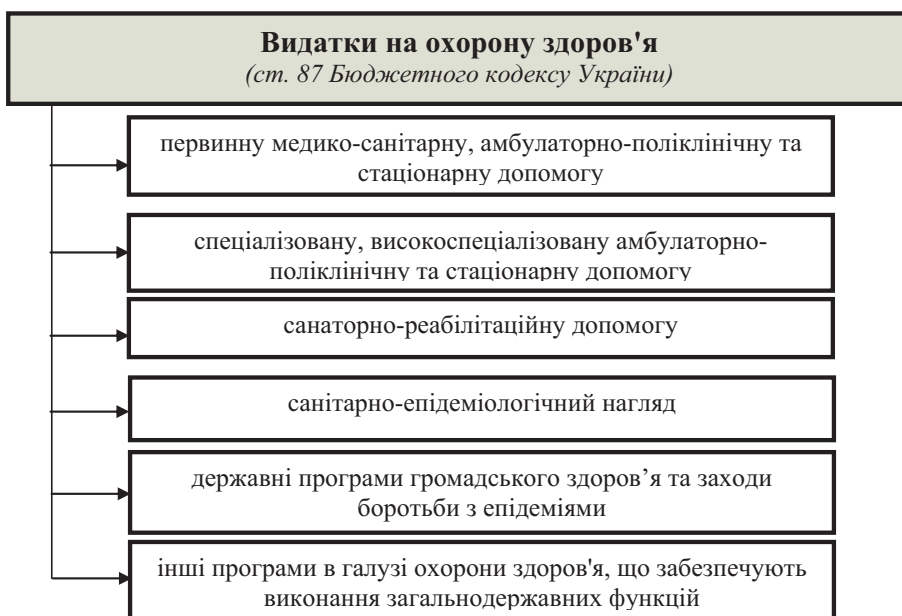
Джерело: розроблено автором на основі [12]

**Видатки на фізичну культуру і спорт із державного бюджету
у 2016-2018 рр.**

	2016 р.		2017 р.		2018 р.	
	Факт, млн. грн	Викон., %	Факт, млн. грн	Викон., %	Факт, млн. грн	Викон., %
Духовний та фізичний розвиток	4959,0	98%	7898,1	96%	10107,1	96%
Фізична культура і спорт	1410,7	97%	2385,0	98%	2869,1	95%
Культура та мистецтво	2012,0	98%	3952,1	94%	5257,0	96%
<i>Театри</i>	547,8	100%	906,9	100%	1058,7	100%
<i>Художні колективи, концертні і церковні організації</i>	329,6	99%	533,3	99%	590,9	100%
<i>Кінематографія</i>	257,1	99%	505,1	97%	1018,4	99%
<i>Бібліотеки, музеї і виставки</i>	378,8	97%	584,6	96%	715,3	94%
<i>Заповідники</i>	231,3	94%	351,7	94%	444,8	94%
<i>Інші заходи і заклади в галузі культури та мистецтва</i>	267,4	96%	1070,4	86%	1428,9	92%
<i>Засоби масової інформації</i>	1483,7	99%	1440,6	98%	1496,8	100%
Фундаментальні та прикладні дослідження і розробки у сфері духовного та фізичного розвитку	27,4	91%	27,7	83%	32,4	97%
Інша діяльність у сфері духовного та фізичного розвитку та інформації	25,1	97%	92,6	99%	451,8	96%

Джерело: розроблено автором на основі [12]

Видатки на охорону здоров'я у 2016-2018 рр.

Статті витрат	2016 р.			2017 р.			2018 р.		
	План, млн. грн	Факт, млн. грн	Викон. %	План, млн. грн	Факт, млн. грн	Викон. %	План, млн. грн	Факт, млн. грн	Викон., %
Охорона здоров'я	12816,2	12464,6	97%	17328,3	16729,4	97%	23338,4	22618,0	97%
Поліклініки і амбулаторії, швидка та невідкладна допомога	1184,4	1167,1	99%	1335,4	1323,5	99%	151,1	149,6	99%
Спеціалізовані та стоматологічні поліклініки	1069,2	1053,0	98%	1199,4	1188,6	99%	151,1	149,6	99%
Лікарні та санаторно-курортні заклади	115,2	114,0	99%	136,0	134,9	99%	7424,3	7296,7	98%
Лікарні загального профілю	4957,7	4757,4	96%	6368,2	6102,4	96%	1208,0	1196,9	99%
Спеціалізовані лікарні та інші спеціалізовані заклади	651,8	524,4	80%	849,4	797,0	94%	5522,2	5412,4	98%
Санаторно-курортні заклади	3803,2	3735,3	98%	4903,9	4695,2	96%	694,1	687,5	99%
Санітарно-профілактичні та протиепідемічні заходи і заклади	502,7	497,8	99%	614,9	610,3	99%	1614,9	1583,4	98%

Джерело: розроблено автором на основі [12]

Видатки на освіту з державного бюджету України у 2016-2018 рр.

	2016 р.			2017 р.			2018 р.		
	План, млн. грн	Факт, млн. грн	Виконано %	План, млн. грн	Факт, млн. грн	Виконано, %	План, млн. грн	Факт, млн. грн	Виконано, %
Освіта, видатки всього	38946,8	34826,5	89%	46695,7	41297,3	88%	50224,3	44324,3	88%
Загальна середня освіта	111,5	107,5	96%	288,6	284,0	98%	409,1	402,0	98%
Загальноосвітні навчальні заклади	200,4	196,9	98%	142,1	140,1	99%	220,1	217,2	99%
Загальноосвітні спеціалізовані та спеціальні школи-інтернати	88,0	87,0	99%	146,5	143,9	98%	189,0	184,7	98%
Професійно-технічна освіта	112,4	109,9	98%	303,8	192,5	63%	289,3	283,6	98%
Вища освіта	133,1	130,4	98%	39257,9	34616,7	88%	42045,5	36689,6	87%
Вищі навчальні заклади III і IV рівнів акредитації	35828,0	31876,8	89%	5388,7	5164,1	96%	42045,5	36689,6	87%
Післядипломна освіта	5150,8	4965,4	96%	33869,2	29452,6	87%	1104,5	999,5	90%
Позашкільна освіта та заходи із позашкільної роботи з дітьми	30677,2	26911,4	88%	947,7	884,8	93%	333,0	326,1	98%
Програми матеріального забезпечення навчальних закладів	739,9	677,0	92%	299,4	283,3	95%	905,2	803,1	89%
Фундаментальні та прикладні дослідження і розробки у сфері освіти	143,6	141,8	99%	482,5	405,5	84%	1291,7	1231,6	95%
Інші заклади та заходи у сфері освіти	382,6	352,8	92%	1137,1	1070,3	94%	3 846,0	3588,9	93%

Джерело: розроблено автором на основі [12]

13.3. Державні соціальні стандарти та гарантії

Державні соціальні стандарти – це встановлені законами, іншими нормативно-правовими актами соціальні норми і нормативи або їх комплекс, на базі яких визначаються рівні основних державних соціальних гарантії.

Державні соціальні гарантії – це встановлені законами мінімальні розміри оплати праці, доходів громадян, пенсійного забезпечення, соціальної допомоги, розміри інших видів соціальних виплат, встановлені законами та іншими нормативно-правовими актами, які забезпечують рівень життя не нижчий від прожиткового мінімуму.

Соціальні норми і нормативи - показники необхідного споживання продуктів харчування, непродовольчих товарів і послуг та забезпечення освітніми, медичними, житлово-комунальними, соціально-культурними послугами.

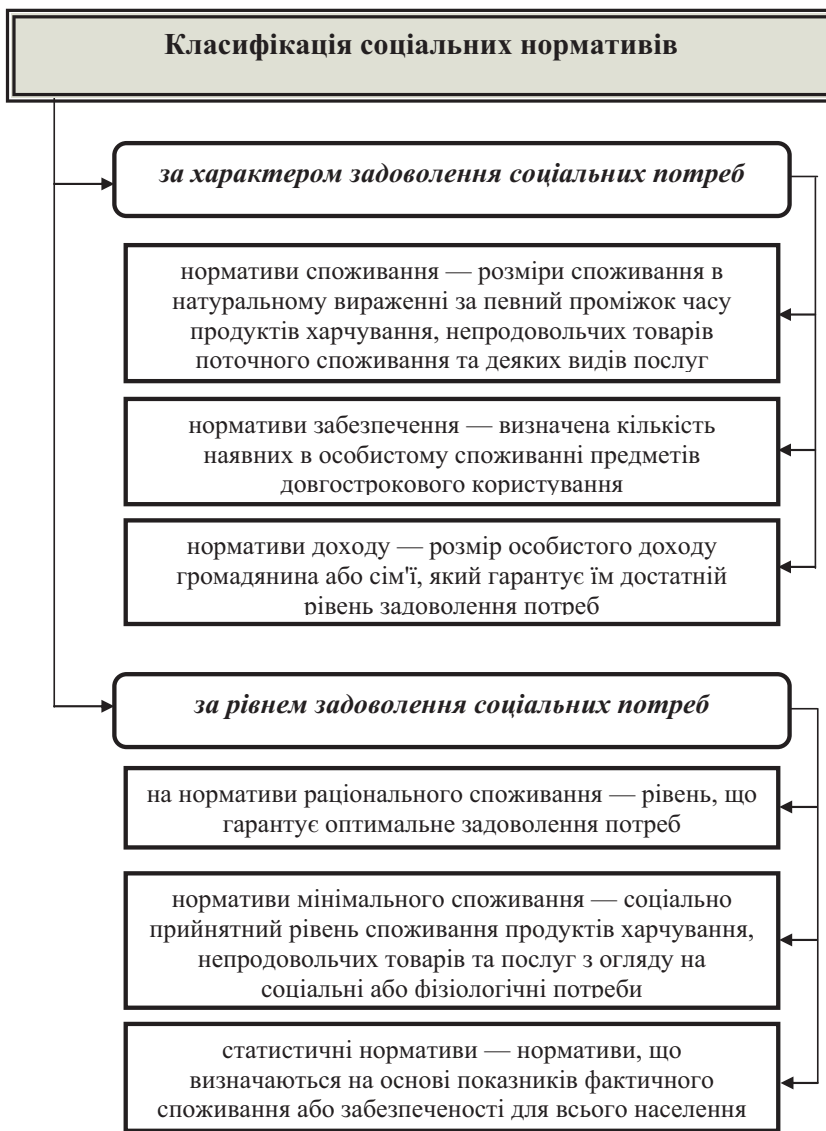
Державний класифікатор соціальних стандартів і нормативів затверджений наказом Міністерства праці та соціальної політики від 17.06.2002 № 293.

**Мета встановлення
державних
соціальних
стандартів і
нормативів**

• визначення механізму реалізації соціальних прав та державних соціальних гарантії громадян, передбачених Конституцією України;

• визначення пріоритетів державної соціальної політики щодо забезпечення потреб людини в матеріальних благах і послугах та фінансових ресурсів для їх реалізації;

• визначення та обґрунтування розмірів видатків бюджетних коштів і коштів соціальних фондів на соціальний захист і забезпечення населення та утримання соціальної сфери.

Державні соціальні стандарти і нормативи, як правило, формуються, встановлюються і затверджуються в порядку, визначеному Кабінетом Міністрів України за участю та погодженням з іншими сторонами соціального партнерства.

За сферою застосування розрізняються такі види державних соціальних стандартів та нормативів

Показник	Пояснення
<i>Державні соціальні стандарти у сфері доходів населення</i>	для визначення розмірів державних соціальних гарантій у сфері оплати праці, виплат за обов'язковим державним соціальним страхуванням тощо;
<i>Державні соціальні нормативи у сфері надання соціальних послуг</i>	для визначення розмірів державних гарантій соціальної підтримки осіб, які перебувають у складних життєвих обставинах;
<i>Державні соціальні нормативи у сфері житлово-комунального обслуговування</i>	для визначення державних гарантій щодо надання житлово-комунальних послуг та розмірів плати за житло і житлово-комунальні послуги;
<i>Державні соціальні нормативи у сфері транспортного обслуговування та зв'язку</i>	норми забезпечення транспортом загального користування, показники якості транспортного обслуговування;
<i>Державні соціальні стандарти у сфері охорони здоров'я</i>	перелік та обсяг гарантованого рівня медичної допомоги громадянам у державних та комунальних закладах охорони здоров'я;
<i>Державні соціальні нормативи у сфері забезпечення навчальними закладами</i>	перелік та обсяг послуг, що надаються державними і комунальними закладами дошкільної, загальної середньої, професійно-технічної та вищої освіти;
<i>Державні соціальні нормативи у сфері обслуговування закладами культури</i>	перелік та обсяг безоплатних послуг, які надаються населенню закладами, підприємствами, організаціями та установами культури;
<i>Державні соціальні нормативи у сфері обслуговування закладами фізичної культури та спорту</i>	перелік та обсяг безоплатних послуг, які надаються населенню закладами фізичної культури, спорту, а також дитячо-юнацькими спортивними школами;
<i>Державні соціальні нормативи у сфері побутового обслуговування, торгівлі та громадського харчування</i>	нормативи забезпечення населення побутовими послугами, показники якості надання побутових послуг.

Державні соціальні стандарти і гарантії в Україні у 2014-2020 рр.

Показники	Роки						
	2014	2015	2016	2017	2018	2019	2020
Прожитковий мінімум на одну особу	1176	1176	1330	1544	1700	1853	2027
на дітей віком до 6 років	1032	1032	1167	1355	1492	1626	1779
дітей віком від 6 до 18 років	1286	1286	1455	1689	1860	2027	2218
працевдатних осіб	1218	1218	1378	1600	1762	1921	2102
осіб, які втратили працевдатність	949	949	1074	1247	1373	1497	1638
Мінімальна заробітна плата	1218	1218	1378	3200	3723	4173	4723
Мінімальна пенсія за віком	949	949	1074	1247	1373	1497	1638

Джерело: розроблено автором на основі статистичних даних [52-56].

Прожитковий мінімум – це вартісна величина достатнього для забезпечення нормального функціонування організму людини, збереження його здоров'я набору продуктів харчування, а також мінімального набору непродовольчих товарів та мінімального набору послуг, необхідних для задоволення основних соціальних і культурних потреб особистості

Прожитковий мінімум щороку затверджується Верховною Радою України в законі про Державний бюджет України на відповідний рік. Уперше його було визначено на 2000 р.

Мінімальна заробітна плата – це встановлений законом мінімальний розмір оплати праці за виконану працівником місячну (годинну) норму праці.

Розмір мінімальної заробітної плати встановлюється Законом України «Про Державний бюджет» на відповідний рік та не може бути нижчим від розміру прожиткового мінімуму для працевдатних осіб.

Питання для самоперевірки:

1. Розкрити сутність понять «соціальний захист» та «соціальне забезпечення» та пояснити різницю між ними.
2. Охарактеризувати основні напрями видатків на соціальний захист населення за кошти державного бюджету.
3. Розкрити роль бюджету у реалізації соціального забезпечення як елементу системи соціального захисту населення.
4. Охарактеризувати основні напрями соціальної політики держави
5. Вказати напрями фінансування видатків на охорону здоров'я з Державного бюджету України.
6. Перерахувати напрями фінансування видатків на охорону здоров'я з місцевих бюджетів України.
7. Визначити основні види видатків на культуру і мистецтво
8. Визначити основні види видатків на освіту
9. Які показники відносяться до Державних соціальних стандартів?
10. Що таке «прожитковий мінімум» та «мінімальна заробітна плата»?

Тестові завдання:

- 1. До складу захищених видатків бюджету серед інших входять видатки на:**
  - а) оплату праці працівників бюджетних установ; нарахування на заробітну плату; придбання медикаментів та перев'язувальних матеріалів; забезпечення продуктами харчування; оплату комунальних послуг та енергоносіїв;
  - б) поточні трансферти населенню; забезпечення інвалідів технічними та іншими засобами реабілітації, виробами медичного призначення для індивідуального користування;
  - в) підготовку кадрів вищими навчальними закладами I-IV рівнів акредитації; фундаментальні дослідження, прикладні наукові та науково-технічні розробки.
- 2. Система соціального забезпечення – це:**
  - а) система суспільно-економічних заходів, спрямованих на матеріальне забезпечення населення від соціальних ризиків;
  - б) пенсійне забезпечення;
  - в) страхування.

3. Видатки на охорону здоров'я за бюджетною класифікацією передбачають такі спрямування:

- а) медична продукція та обладнання; поліклініки і амбулаторії, швидка та невідкладна допомога; лікарні та санаторно-курортні заклади; лікарні загального профілю; спеціалізовані лікарні та інші спеціалізовані заклади; перинатальні центри, пологові будинки;
- б) санаторно-курортні заклади; санітарно-профілактичні та протиепідемічні заходи і заклади;
- в) фундаментальні та прикладні дослідження і розробки у сфері охорони здоров'я; інша діяльність у сфері охорони здоров'я.

4. Видатки на освіту за бюджетною класифікацією передбачають такі групування:

- а) дошкільна освіта; загальна середня освіта; професійно-технічна освіта; вища освіта;
- б) післядипломна освіта; позашкільна освіта та заходи із позашкільної роботи з дітьми;
- в) програми матеріального забезпечення навчальних закладів; фундаментальні та прикладні дослідження і розробки у сфері освіти; інші заклади та заходи у сфері освіти.

5. Державні програми соціального захисту населення в Україні здійснюються за рахунок:

- а) бюджетних асигнувань;
- б) коштів місцевих бюджетів;
- в) субвенцій з державного бюджету;
- г) благодійні фонди.

6. Провідними джерелами фінансування закладів охорони здоров'я вважають:

- а) кошти фондів медичного страхування;
- б) кошти юридичних осіб;
- в) бюджетні асигнування з державного та місцевого бюджету;
- г) кошти благодійних фондів.

7. Джерелами фінансового забезпечення видатків на освіту є:

- а) бюджетні асигнування, власні надходження бюджетних установ;
- б) кошти колективних і кооперативних підприємств та громадських організацій;

- в) кошти заохочувальних фондів підприємств та організацій;
- г) власні надходження бюджетних установ.

Практичні завдання :

1. Розрахувати абсолютне і відносне відхилення показників 2018 р. відносно показників 2016 р. , представлених у таблиці «Соціальний захист та соціальне забезпечення за рахунок коштів державного бюджету України у 2016-2018 рр.».

2. Розрахувати структуру соціального захисту та соціального забезпечення у 2017-2018 р. на основі даних таблиці «Соціальний захист та соціальне забезпечення за рахунок коштів державного бюджету України у 2016-2018 рр.».

3. Побудувати кругові діаграми для показників 2017 р. та 2018 р., які були розраховані у попередньому завданні. Проаналізувати отримані результати.

Тема 14

ВИДАТКИ БЮДЖЕТУ НА ОБОРОНУ ТА УПРАВЛІННЯ

- 14.1. Сутність видатків на національну оборону та їх види
- 14.2. Особливості здійснення видатків бюджету на національну оборону
- 14.3. Видатки на управління

Основні поняття та терміни: видатки на національну оборону, порядок фінансування видатків на національну оборону, оборона, громадський порядок, безпека та судова влада.

14.1. Сутність видатків на національну оборону та їх види

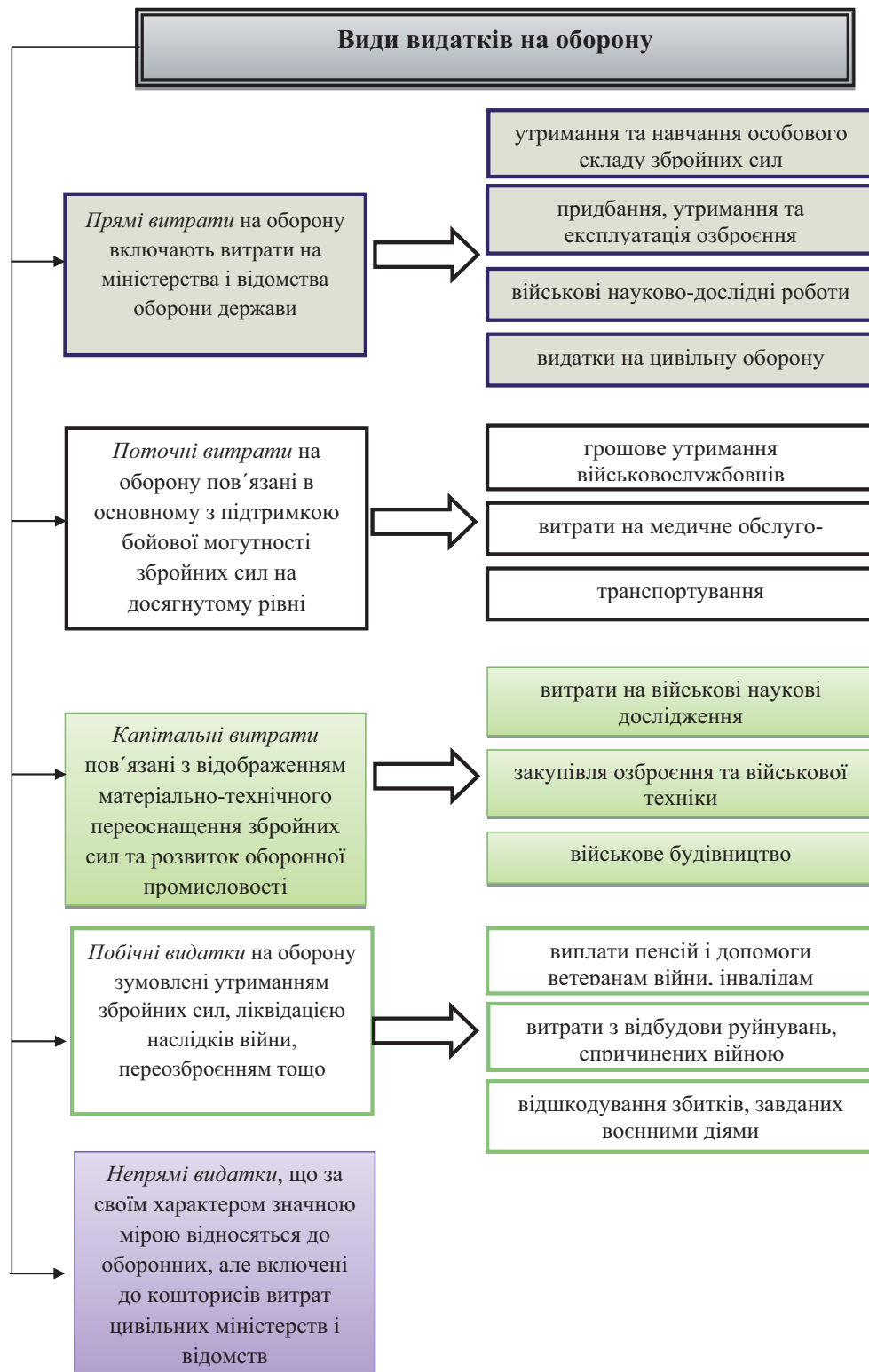
Видатки на національну оборону – це заходи, пов’язані з обороноздатністю держави, що здійснюються за рахунок коштів резервного фонду державного бюджету.

Видатки на оборону – це сукупність витрат державного бюджету України, призначених для утримання та забезпечення збройних сил України;

це спрямування фінансових ресурсів на оборону держави для утримання збройних сил, розвитку оборонної промисловості, проведення військових досліджень та ліквідації їх наслідків.

Порядок фінансування видатків на національну оборону Конституція України закріплює як одну з найважливіших функцій держави, що є справою всього українського народу, захист суверенітету і територіальної цілісності України, забезпечення її економічної та інформаційної безпеки (ст. 17).

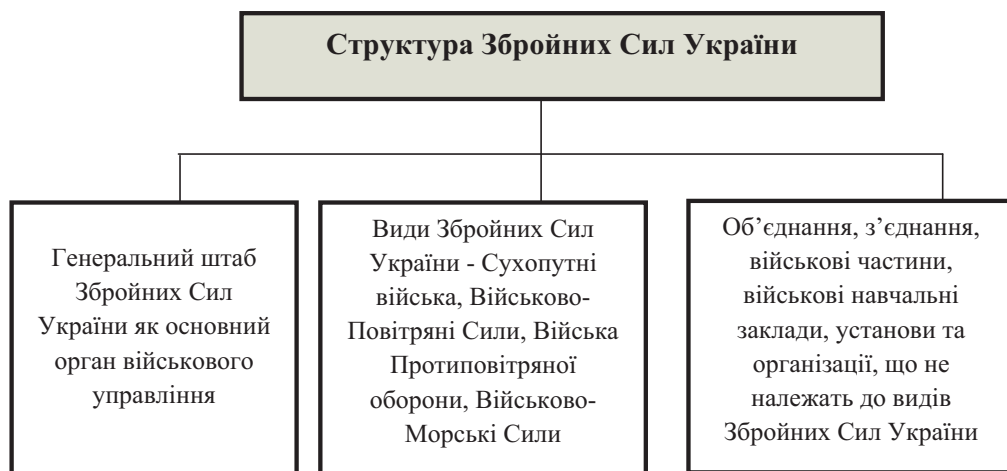
*Видатки на оборону поділяються на **прямі, побічні і непрямі витрати.***

Функціональна класифікація видатків на оборону, громадський порядок, безпеку та судову владу згідно з бюджетною класифікацією

0200	Оборона
0210	Військова оборона
0220	Цивільна оборона
0230	Військова допомога зарубіжним країнам
0240	Військова освіта
0250	Фундаментальні та прикладні дослідження і розробки у сфері оборони
0260	Інша діяльність у сфері оборони
0300	Громадський порядок, безпека та судова влада
0310	Діяльність із забезпечення громадського порядку, боротьба зі злочинністю та охорона державного кордону
0320	Протипожежний захист та рятування
0330	Судова влада
0340	Кримінально-виконавча система та виправні заходи
0350	Діяльність у сфері безпеки держави
0360	Нагляд за додержанням законів та представницькі функції в законі
0370	Фундаментальні та прикладні дослідження і розробки у сфері громадського порядку, безпеки та судової влади
0380	Інша діяльність у сфері громадського порядку, безпеки та судової влади

Джерело: [70]

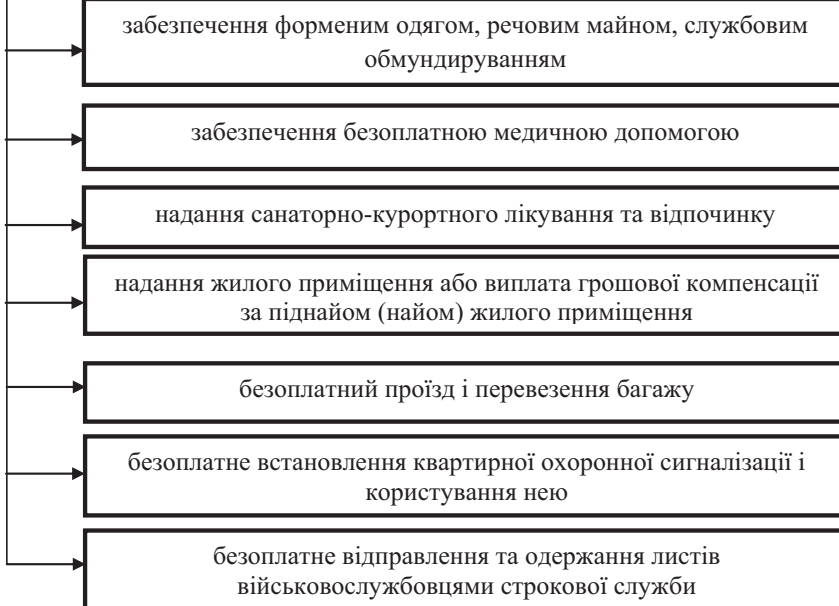

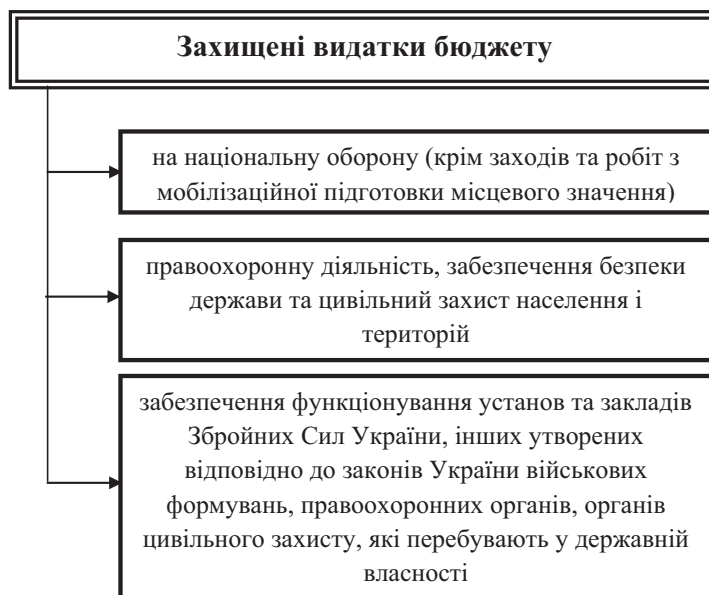
14.2. Особливості здійснення видатків бюджету на національну оборону

Керівники бюджетних установ утримують чисельність працівників, військовослужбовців, осіб рядового і начальницького складу, поліцейських, співробітників Служби судової охорони та здійснюють фактичні видатки:

- на заробітну плату (грошове забезпечення), включаючи видатки на премії та інші види заохочень чи винагород, матеріальну допомогу, лише в межах бюджетних асигнувань на заробітну плату (грошове забезпечення), затверджених для бюджетних установ у кошторисах.

Види витрат на оборону за рахунок бюджетних асигнувань

Джерело : розроблено автором на основі [52-56]

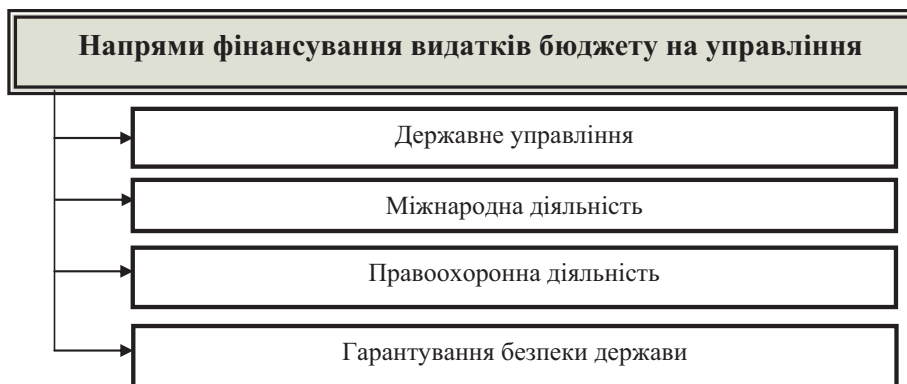
Видатки державного бюджету на оборону, громадський порядок, безпеку та судову владу за функціональною класифікацією видатків бюджету у 2016-2018 рр. (млн. грн)

	2016 рік		2017 рік		2018 рік	
	План	Факт	План	Факт	План	Факт
	Оборона	6696,4	59350,8	77832,8	74346,2	97794,0
Військова оборона	59658,9	53403,1	70431,5	67106,9	88248,2	87542,8
Цивільна оборона	1660,3	604,3	1424,2	1292,8	1597,0	1570,0
Військова освіта	2013,5	1987,8	2423,4	2402,7	2953,1	2935,0
Інша діяльність у сфері оборони	3363,7	3355,6	3553,8	3543,8	4995,7	4976,3
Оборона, громадський порядок, безпека та судова влада	72525,7	71670,4	92082,7	87850,5	123477,2	116875,9
Діяльність із забезпечення громадського порядку, боротьба із злочинністю та охорона державного кордону	39454,1	39277,2	41386,0	40972,0	57062,1	53672,8
Протипожежний захист та рятування	6099,1	6044,2	8966,1	8699,5	11271,8	11048,5
Судова влада	7227,2	7098,7	11609,7	9660,9	16842,2	15088,6
Кримінально-виконавча система та виправні заходи	3639,2	3620,8	4700,1	4640,9	6625,0	6 600,0
Діяльність у сфері безпеки держави	7748,3	7668,9	10953,2	10101,9	13205,3	12520,4
Нагляд за додержанням законів та представницькі функції в суді	3340,2	3124,6	5862,8	5656,9	7262,2	7175,5
Фундаментальні та прикладні дослідження і розробки у сфері громадського порядку, безпеки та судової влади	168,4	162,1	73,0	72,1	90,1	87,7
Інша діяльність у сфері громадського порядку, безпеки та судової влади	4849,1	4 673,8	8531,8	8046,2	11118,6	10682,5

Джерело: [12]

14.3. Видатки на управління

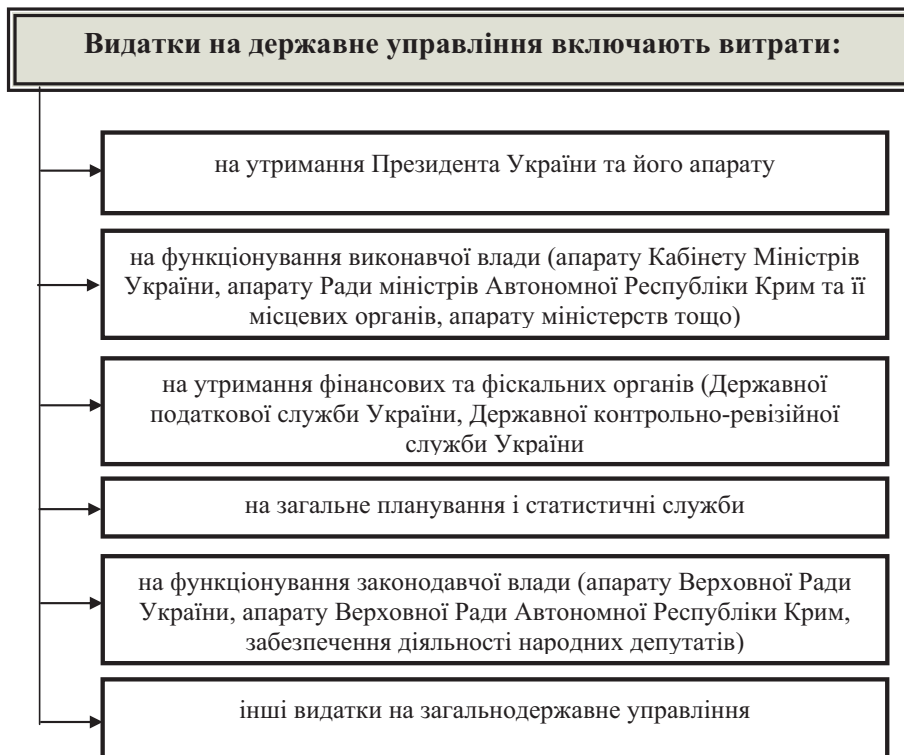
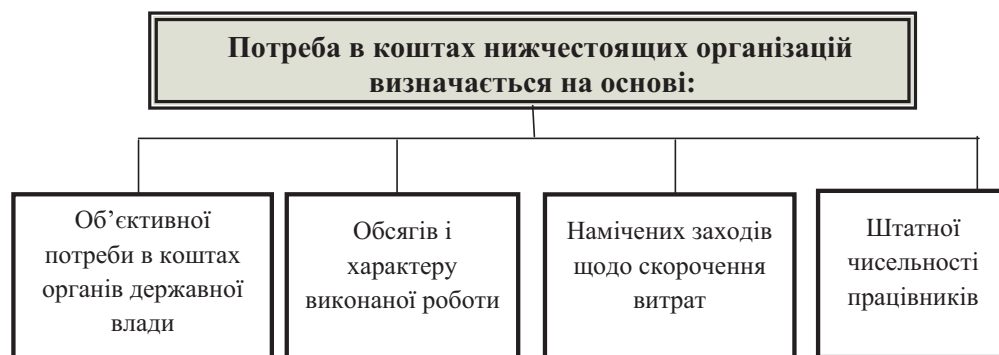
Управління є однією із функцій держави та потребує належного фінансування.

Фінансування управлінських видатків здійснюється з бюджетів відповідно до рівня підпорядкованості. Планування проводиться на основі індивідуальних кошторисів, що складаються на рівні окремих органів управління та установ. Зведені – на рівні міністерств, які включають доходи та видатки окремих підпорядкованих установ.

Формування єдиного кошторису доходів та видатків проводиться на підставі лімітної довідки.

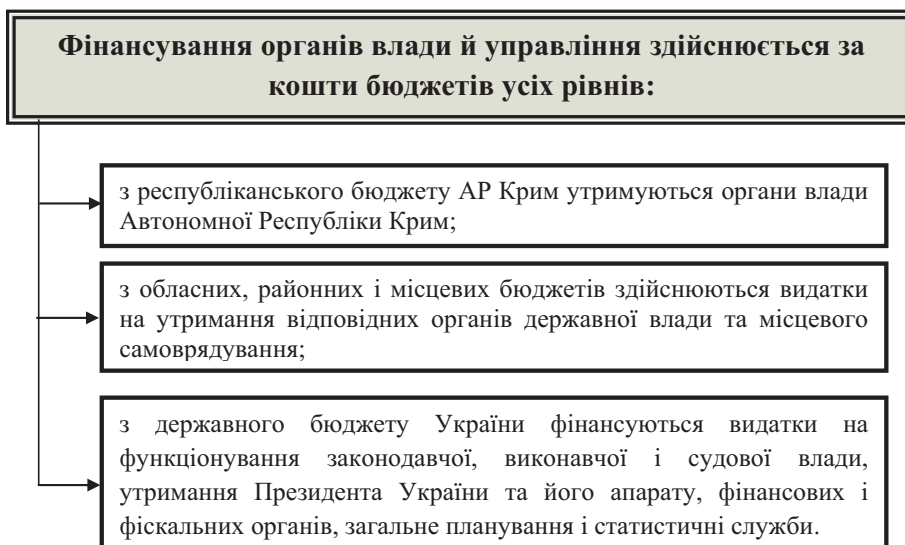

Видатки на управління за функціональною класифікацією видатків державного бюджету у 2015-2018 рр.

(млн. грн)

	2015 рік		2016 рік		2017 рік		2018 рік	
	План	Факт	План	Факт	План	Факт	План	Факт
Загальнодержавні функції	106047,0	103116,7	121952,7	118049,3	147019,0	142492,7	179283,7	162958,1
Вищі органи державного управління, органи місцевої влади та місцевого самоврядування, фінансова та зовнішньополітична діяльність	14604,5	13689,5	20185,1	17213,0	29350,8	25533,8	41406,3	38622,5
<i>Вищі органи державного управління, органи місцевої влади та місцевого самоврядування</i>	4732,8	4482,9	8665,8	6398,6	11696,0	10260,0	19293,8	18539,0
<i>Фінансова та фіскальна діяльність</i>	6839,2	6480,0	8139,1	7697,0	12925,3	11040,0	16995,3	15376,4
<i>Зовнішньополітична діяльність</i>	3032,5	2726,7	3380,2	3117,7	4729,5	4233,8	5117,1	4707,1
Економічна допомога зарубіжним країнам					10,0	10,0	10,0	10,0
Інші загальні функції державного управління	2362,0	1691,0	2186,7	2026,6	2894,7	2558,4	4350,8	3551,6
<i>Управління системою державної служби</i>	23,4	21,4	27,1	25,9	47,0	45,2	116,1	107,2
<i>Загальнодержавне планування та статистика</i>	657,0	644,5	818,5	767,5	1234,5	1215,0	1957,8	1939,9
<i>Інша діяльність у сфері державного управління</i>	1681,7	1025,0	1341,2	1233,3	1613,2	1298,3	2276,9	1504,5
Фундаментальні та прикладні дослідження і розробки у сфері державного управління	3290,7	3115,0	3140,6	2888,7	4073,5	3827,6	5584,3	5162,3
Проведення виборів та референдумів	120,5	116,0	129,6	126,8	127,5	106,8	231,6	180,6
Обслуговування боргу	85669,3	84505,4	96310,7	95794,2	110562,5	110456,1	127700,8	115431,2

Джерело: [12]

Питання для самоперевірки:

1. Сутність та зміст видатків на оборону.
2. За якими ознаками групуються видатки бюджету на оборону відповідно до функціональної класифікації?
3. Розкрити зміст поняття: «прямі оборонні видатки», «непрямі оборонні видатки», «приховані оборонні видатки».
4. Яка структура Збройних сил України?
5. За якими принципами здійснюється планування видатків на оборону?
6. Визначити особливості організації планування видатків бюджету на оборону залежно від термінів розробки планів.
7. Яке призначення і роль видатків на державне управління?
8. Розкрити особливість напрямів фінансування видатків бюджету на управління.
9. На основі чого визначається потреба в коштах нижчестоящих організацій визначається?
10. Які загальнодержавні функції фінансуються за рахунок коштів державного бюджету?

Тестові завдання:

1. Фінансове забезпечення оборони згідно функціональної класифікації видатків бюджету здійснюється за такими спрямуваннями:

- а) військова та цивільна оборона;
- б) військова допомога зарубіжним країнам;
- в) військова освіта, фундаментальні та прикладні дослідження і розробки в сфері оборони.

2. Функціональна структура видатків на національну оборону включає видатки на:

- а) військову і цивільну оборону;
- б) військову освіту;
- в) дослідження і розробки у сфері оборони;
- г) усі зазначені вище напрямки.

2. Фінансування Збройних Сил України здійснюється з:

- а) державного бюджету;
- б) місцевих бюджетів;
- в) державного та місцевих бюджетів залежно від адміністративного статусу військової частини;
- г) державного бюджету та позабюджетних фондів.

4. Видатки на забезпечення громадського порядку, безпеки та судової влади мають такі спрямування:

- а) діяльність із забезпечення громадського порядку, боротьба із злочинністю та охорона державного кордону; протипожежний захист та рятування;
- б) судова влада; кримінально-виконавча система та виправні заходи; діяльність у сфері безпеки держави; нагляд за додержанням законів та представницькі функції в суді;
- в) фундаментальні та прикладні дослідження і розробки у сфері громадського порядку, безпеки та судової влади; інша діяльність у сфері громадського порядку, безпеки та судової влади;

5. Видатки щодо загальнодержавних функцій передбачають такий розподіл за функціями на видатки:

- а) вищих органів державного управління, органів місцевої влади та місцевого самоврядування, фінансову та зовнішньополітичну діяльність;

- економічну допомогу зарубіжним країнам; інші загальні функції державного управління; для проведення виборів та референдумів;
- б) на фундаментальні та прикладні дослідження і розробки у сфері державного управління;
- в) на обслуговування боргу; міжбюджетні трансферти

6. До прямих оборонних видатків включають видатки на:

- а) заробітну плату цивільного вільнонайманого персоналу;
- б) грошове утримання військовослужбовців;
- в) воєнну допомогу іноземним державам;
- г) всі зазначені вище напрями.

7. Непрямі оборонні видатки пов'язані з:

- а) виплатою пенсій і допомог ветеранам війни;
- б) виплатою заробітної плати цивільному вільнонайманому персоналу;
- в) використанням фонду таємних видатків;
- г) формуванням прихованих оборонних видатків.

8. Фінансування органів державного управління здійснюється:

- а) виключно з державного бюджету;
- б) за рахунок державного бюджету та коштів, що надходять в якості фінансової допомоги від міжнародних організацій;
- в) з державного бюджету та цільових державних фондів;
- г) за рахунок державного та місцевих бюджетів.

9. Оборонний бюджет складається з:

- а) планових та позапланових видатків;
- б) прямих і непрямих видатків;
- в) таємних і явних видатків;
- г) прихованих і неприхованих видатків.

10. За рахунок видатків на загальнодержавне управління здійснюється фінансування:

- а) щодо утримання органів державного управління;
- б) фінансової та фіскальної діяльності;
- в) зовнішньоекономічної діяльності;
- г) зазначене у пунктах а); б); в).

Практичні завдання:

1. Розрахувати темп приросту видатків на оборону, громадський порядок, безпеку та судову владу 2018р. до 2016 р. за даними таблиці «Видатки державного бюджету на оборону, громадський порядок, безпеку та судову владу за функціональною класифікацією видатків бюджету у 2016-2018 рр.».
2. Розрахувати темп приросту видатків на загальнодержавні функції 2018 р. до 2015 р. за даними таблиці «Видатки на управління за функціональною класифікацією видатків державного бюджету у 2015-2018 рр.».
3. Розрахувати відсоток виконання видатків на управління порівняно із плановими показниками за даними таблиці «Видатки на управління за функціональною класифікацією видатків державного бюджету у 2015-2018 рр.».
4. Дослідити видатки на загальнодержавні функції на поточний рік за даними Державної казначейської служби України.

Тема 15

БЮДЖЕТНА БЕЗПЕКА ДЕРЖАВИ

- 15.1. Сутність бюджетної безпеки держави як складової фінансової безпеки
- 15.2. Механізм забезпечення бюджетної безпеки держави
- 15.3. Індикатори бюджетної безпеки та їх розрахунок

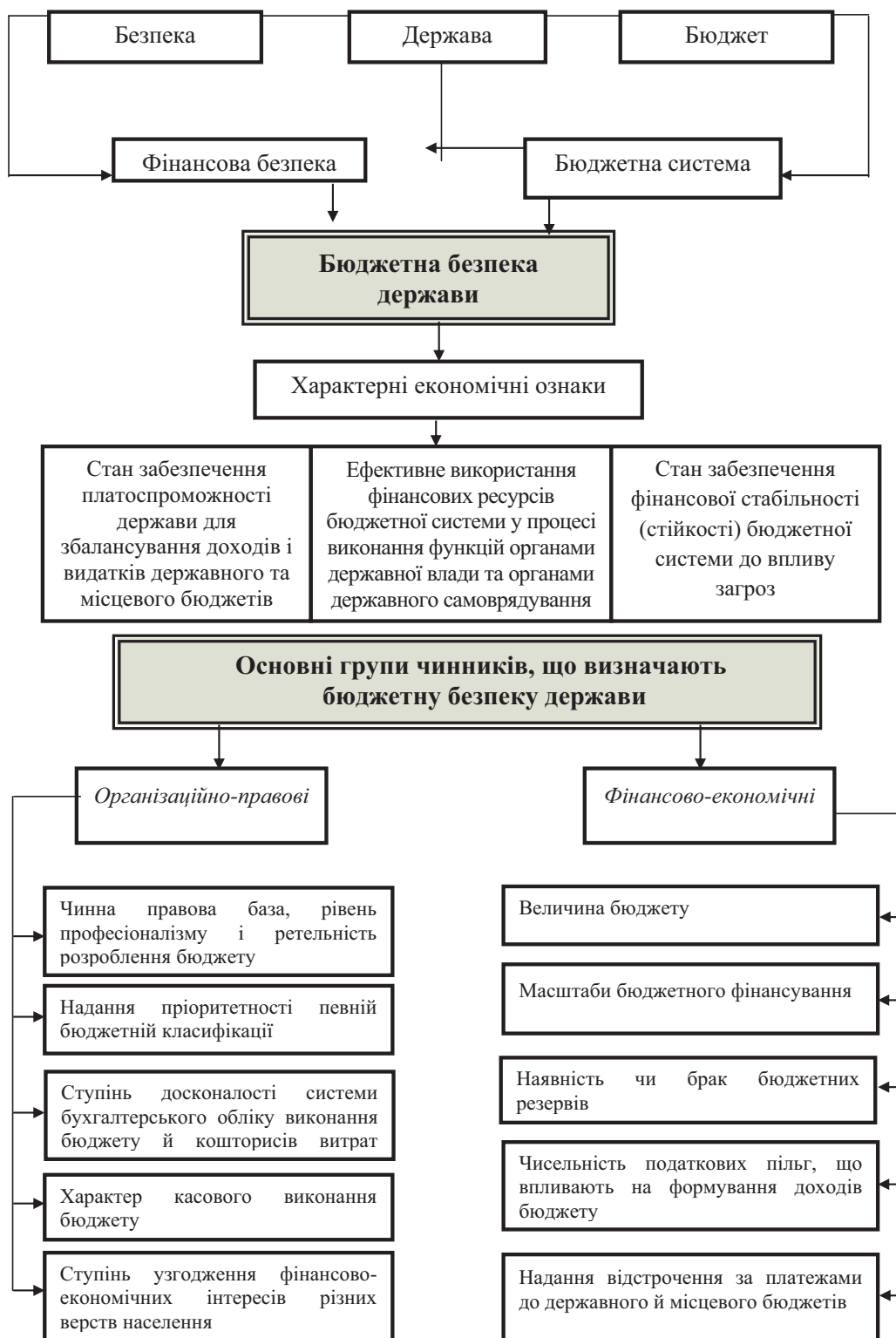
Основні поняття та терміни: бюджетна безпека, загрози безпеці, рівні безпеки, механізм забезпечення безпеки держави, індикатори рівня безпеки, показники рівня безпеки.

15.1. Сутність бюджетної безпеки держави як складової фінансової безпеки

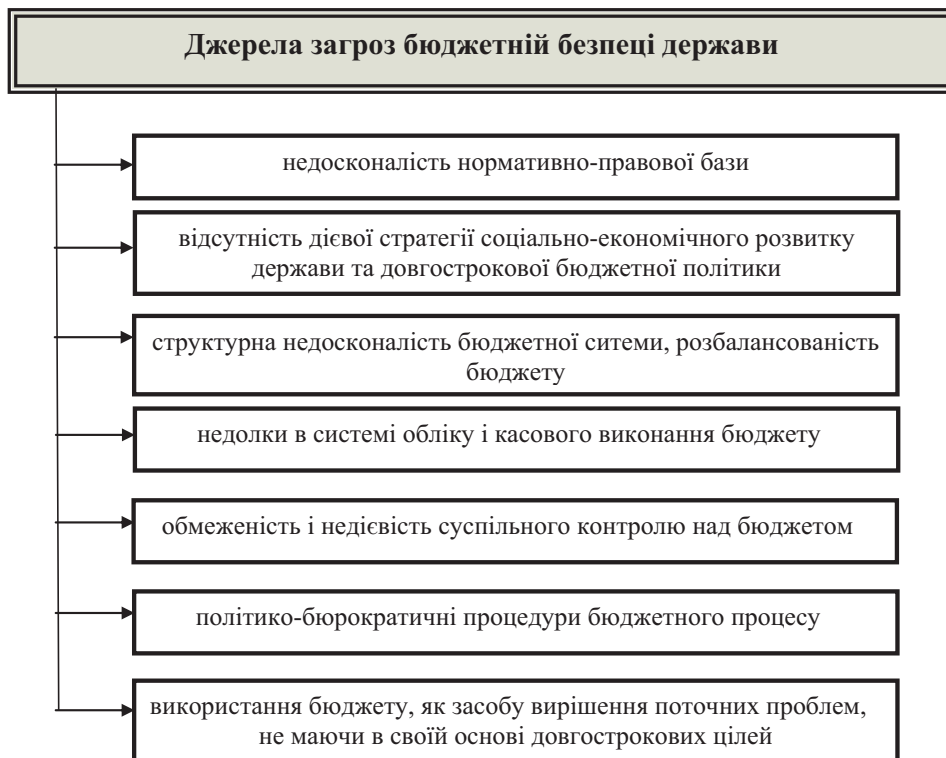
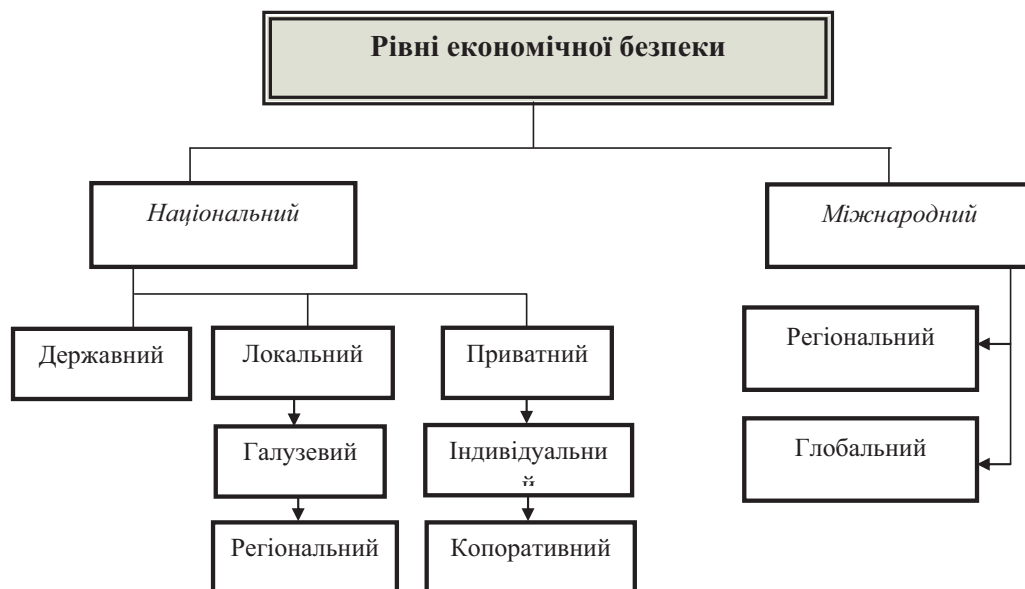
Бюджетна безпека як визначальний чинник соціально-економічного розвитку держави виступає особливим показником і критерієм ефективності реалізації бюджетної політики та організації бюджетного процесу.

Бюджетна безпека держави як складова фінансової безпеки – це особливий стан платоспроможності держави, що забезпечує збалансування доходів і видатків державного та місцевих бюджетів і ефективне використання фінансових ресурсів бюджетної системи у процесі виконання державною та місцевою владою своїх функцій за рахунок збереження фінансової стабільності (стійкості) бюджетної системи до впливу загроз.

Роль бюджетної безпеки визначається об'єктивною необхідністю існування бюджету, його призначенням фінансово забезпечувати виконання державою власних функцій та реалізацію її економічної стратегії, перерозподіляти частину валового внутрішнього продукту, регулювати економічні і соціальні процеси в державі із збереженням її економічного суверенітету і макроекономічної стабільності.

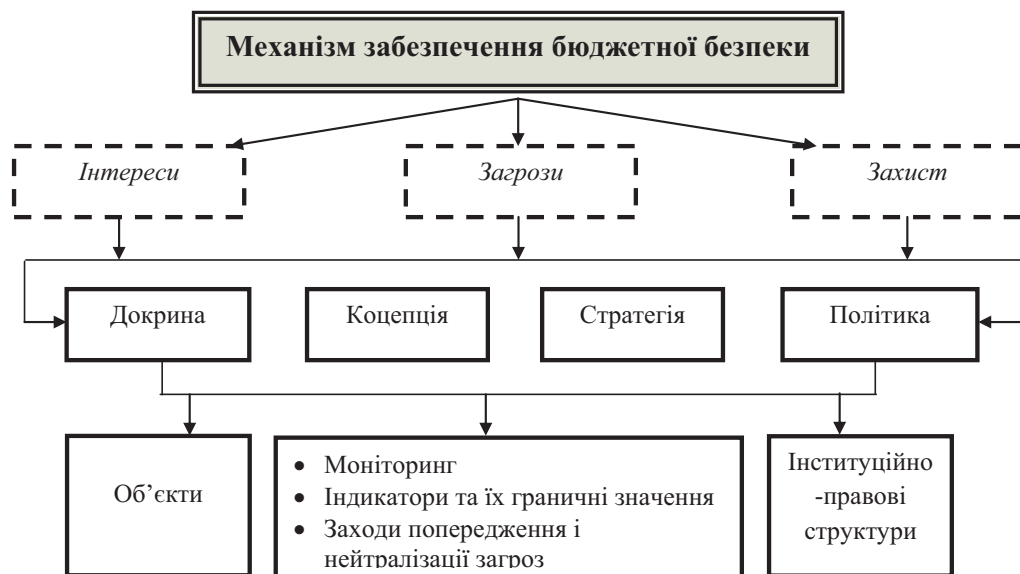

15.2. Механізм забезпечення бюджетної безпеки держави

Механізм забезпечення бюджетної безпеки – це організаційна система, фінансові, інституційні та правові заходи впливу, орієнтовані на захист національної економіки інтереси, своєчасне виявлення, запобігання та знешкодження, а також усунення небезпек у бюджеті безпека.

15.3. Індикатори бюджетної безпеки та їх розрахунок

Індикатори бюджетної безпеки – це сукупність показників, з допомогою яких визначають рівень безпеки (небезпеки) національній бюджетній сфері.

Кожен індикатор має свої граничні значення, які характеризують рівень бюджетної безпеки.

Індикатори бюджетної безпеки та їх розрахунок

№ з/п	Найменування індикатора, одиниця виміру	Порядок розрахунку індикатора	Граничні значення індикатора
1.	Відношення дефіциту / профіциту державного бюджету до ВВП, %	- дефіцит державного бюджету, млн. грн / ВВП, млн. грн x 100%	-4 -6
2.	Частка дефіциту/профіциту бюджетних коштів у ВВП, %	- дефіцит державного бюджету, млн. грн (дефіцит зведеного бюджету, млн. грн) / ВВП, млн. грн x 100%	-1 -2
3.	Рівень перерозподілу ВВП через зведений бюджет, %	- доходи зведеного бюджету, млн. грн / ВВП, млн. грн x 100 %	20 – 33
4.	Відношення обсягу сукупних платежів з обслуговування та погашення державного боргу до доходів державного бюджету, %	- (обслуговування державного боргу, млн. грн + погашення державного боргу, млн. грн) / доходи державного бюджету, млн. грн x 100 %	10

Методичний інструментарій, який визначає бюджетну безпеку, недостатньо враховує фіскальне навантаження, розмір мінізації економіки, інфляційні процеси та інші показники, що є ключовими для формування надходжень до бюджету.

Оскільки бюджетна безпека є гарантом державної незалежності України, умовою її прогресивного економічного розвитку та зростання добробуту громадян.

Питання для самоперевірки:

1. Що визначає сутність поняття «бюджетна безпека»?
2. Які чинники впливають на бюджетну безпеку?
3. Які зовнішні та внутрішні загрози виокремлюють для бюджетної безпеки?
4. Розкрити сутність механізму формування бюджетної безпеки.
5. Яким чином бюджетна безпека впливає на соціально-економічний розвиток держави?
6. Що таке «індикатор бюджетної безпеки»?
7. Визначити перелік та охарактеризувати індикатори бюджетної безпеки
8. Які нормативні значення індикаторів бюджетної безпеки ?
9. Які недоліки існують на сьогодні у методиці визначення бюджетної безпеки держави?

Тестові завдання:

1. Бюджетна безпека – це:

- а) здатність бюджетної системи забезпечити: платоспроможність держави під час збалансування доходів та видатків, ефективне використання бюджетних коштів в процесі виконання функцій державного регулювання економічного розвитку, реалізації соціальної політики, утримання органів державного управління, виконання функцій національної безпеки та оборони;
- б) безпека Державного бюджету;
- в) економічна безпека;

2. Кількісним індикатором оцінки бюджетної безпеки країни є:

- а) відношення дефіциту/профіциту державного бюджету до ВВП;
- б) відношення обсягу валового зовнішнього боргу до ВВП;
- в) активність використання податкових пільг;
- г) рівень доларизації грошової маси.

3. Які з перелічених показників не відносяться до індикаторів бюджетної безпеки:

- а) граничний обсяг державного боргу та гарантованого державою боргу
- б) активність використання податкових пільг;
- в) розмір мінімальної заробітної плати та прожиткового мінімуму;
- г) відношення дефіциту/профіциту державного бюджету до ВВП.

Практичні завдання:

1. Розрахувати індикатори рівня бюджетної безпеки на період від 2018 р. і до поточного року за формулами, приведеними у таблиці «Індикатори бюджетної безпеки та їх розрахунок».
2. Порівняти отримані результати із попереднього завдання із граничними значеннями, згідно з таблицею «Індикатори бюджетної безпеки та їх розрахунок». Проаналізувати отримані результати. Дійти висновку про рівень бюджетної безпеки.
3. Побудувати графік рівня бюджетної безпеки за даними, отриманими із попередніх розрахунків.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Бутенко В. В. Роль бюджетної політики в системі забезпечення фінансової безпеки України. *Вісник соціально-економічних досліджень*. 2017. № 1 (62). С. 170–179. URL: <http://oaji.net/articles/2019/2849-1576588882.pdf>
2. Бюджетна декларація на 2020-2022 роки. URL: <http://nizhyn-budget.org/static/file/budzetna-deklaracia-na-2020-2022-roki.pdf>
3. Бюджетна система : підручник / за ред. В. М. Федосова, С. І. Юрія. Київ : Центр учбової літератури, Тернопіль : Екон. думка, 2012. 871 с.
4. Бюджетна система : підруч. / за ред. С. І. Юрія, В. Г. Дем'янишина, О. П. Кириленко. Тернопіль : ТНЕУ, 2013. 624 с.
5. Бюджетна система : навчальний посібник / Баранова В. Г., Дубовик О. Ю., Хомутенко В. П. та ін.; за заг. ред. В. П. Хомутенко. Одеса : Видавництво Бартенєва, 2014. 392 с.
6. Бюджетна система : навчальний посібник / укладачі : Р. С. Сорока, І. Г. Благун. Львів : Львівський державний університет внутрішніх справ, 2011. 236 с.
7. Бюджетна система: тенденції розвитку / В. М. Мазярчук та ін.; під ред. В. М. Мазярчука. Київ : «ФОП Лопатіна О. О.», 2019. 384 с.
8. Бюджетна система : навчальний посібник / О. М. Піхоцька, Л. Є. Фурдичко, Н. Г. Синютка; Міністерство освіти і науки України, Національний університет «Львівська політехніка». Тернопіль : ТНЕУ, 2019. 327с.
9. Бюджетний кодекс України : від 08.07.2010 р. № 2456-VI; поточна редакція від від 27.02.2020 на підставі - v003p710-20 / (Офіційний веб-сайт Верховної Ради України). URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2456-17>
10. Бюджетний процес 2019 : експерти показали зміни у формуванні та виконанні місцевих бюджетів. URL: <https://decentralization.gov.ua/news/11121>
11. Видатки держави. Ціна держави. URL: <http://old.cost.ua/budget/expenditure/agencies/>
12. Видатки за функціональною класифікацією видатків та кредитування бюджету (2016-2019 рр.). Державна казначейська служба України. URL: [https://www.treasury.gov.ua/ua/file storage/vikonannya derzhavnogo byudzhetu](https://www.treasury.gov.ua/ua/file_storage/vikonannya_derzhavnogo_byudzhetu)

13. Виконання Державного бюджету (2016-2019). Державна казначейська служба України. URL: <http://www.treasury.gov.ua/main/uk/doccatalog/list?currDir=146477>.
14. Висновки за результатами експертизи проєкту Закону України «Про Державний бюджет України на 2020 рік. Рішення Рахункової палати від 30.09.2019 № 26 1. URL: https://rp.gov.ua/upload/files/Activity/Collegium/2019/26_1_2019/Vysn_26_1_2019.pdf
15. Вони не повертають борги. Хто заборгував Україні 56 мільярдів гривень. Економічна правда. URL: <https://www.epravda.com.ua/publications/2018/05/18/636927/>
16. Давидова І. І. Бюджетна політика економічного зростання. *Економіка та держава*. № 8/2018. С. 113–118.
17. Державний борг України. Міністерство фінансів України. URL: <https://index.minfin.com.ua/ua/finance/debtgov/>
18. Державний бюджет України. Міністерство фінансів України. URL: <https://index.minfin.com.ua/ua/finance/budget/gov/>
19. Держбюджет 2020 прийнято : основні показники. Ліга Закон. URL: https://biz.ligazakon.net/ua/news/190937_derzhbyudzheth_2020_priynyato_osnovn_pokazniki
20. Доходи і видатки місцевих бюджетів. Ціна держави. URL: <http://cost.ua/news/687-revenues-and-expenditures-of-local-budgets/>
21. Доходи і видатки місцевих бюджетів: коротко про головне URL: http://cost.ua/news/687_revenues_and_expenditures_of_local_budgets/
22. Економічна енциклопедія: у 3 т. / ред. рада : Б. Д. Гаврилишин (голова) та ін. Київ : Академія; Тернопіль : Акад. нар. господарства, 2000 2002. Т. 1: А (Абандон) К (Концентрація виробництва) / [редкол. : С. В. Мочерний (відп. ред.) та ін.], 2002.
23. Зведений бюджет України Міністерство фінансів України. URL: <https://index.minfin.com.ua/ua/finance/budget/cons/>
24. Звіт Рахункової палати України за 2017 рік. Офіційний сайт Рахункової палати України. URL: <https://rp.gov.ua/Activity/Reports/?id=9>
25. Звіт Рахункової палати України за 2018 рік. Офіційний сайт Рахункової палати України. URL: https://rp.gov.ua/upload/files/Activity/Reports/2018/ZVIT_RP_2018.pdf
26. Звіти Рахункової палати України за 2019 рік. Офіційний сайт Рахункової палати України. URL: http://www.acrada.gov.ua/doccatalog/document/16740480/Zvit_2011.pdf
27. Планування та управління фінансовими ресурсами територіальної громади : навч. посіб. для посадових осіб місцевого самоврядування /

- Кириленко О., Малиняк Б., Письменний В., Русін В. Київ : ТОВ «ПІДПРИЄМСТВО «ВІ ЕН ЕЙ», 2015. 396 с.
28. Климаш Н. І. Бюджетна система : навч. посіб. / Н. І. Юшмаш, К. В. Багацька, Н. І. Демьяненко та ін.; за заг. ред. Т. А. Говорушко. Львів : «Магнолія 2006», 2014. 296 с.
29. Колісник О. Я. Бюджетний дефіцит: причини, економічні ефекти та особливості управління. *Економіка та держава*. 2014. № 6. С. 26–32.
30. Коломієць Є. С. Бюджетна резолюція підґрунтя бюджетної політики України. *«Young Scientist»*. December, 2018. № 12 (64). С. 619–622. URL: <http://molodyvcheny.in.ua/files/journal/2018/12/141.pdf>
31. Коментар до проекту Закону України від 07.06.2011 № 8637 «Про державний борг та гарантований державою борг», Кабінет Міністрів України. URL: <https://ips.ligazakon.net/document/LF6NX00A?an=7&scor=335&fcor=571>
32. Концепція соціального забезпечення населення України : постанова Верховної Ради України від 21.12.1993 р. № 3758 XI. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/3758_12
33. Кравець В. І. Бюджетна політика соціально-економічного розвитку країни. *Інвестиції : практика та досвід*. 2018. № 16. С. 40–45. URL: http://www.investplan.com.ua/pdf/16_2018/10.pdf
34. Кредитування за функціональною класифікацією видатків та кредитування бюджету (2016-2019 рр.). Державна казначейська служба України. URL: [https://www.treasury.gov.ua/ua/file storage/vikonannya_derzhavnogo_byudzhetu](https://www.treasury.gov.ua/ua/file_storage/vikonannya_derzhavnogo_byudzhetu)
35. Лондар С. Л., Тимошенко О. В. Фінанси : навчальний посібник. Вінниця : Нова Книга, 2009. 384 с.
36. Методичні рекомендації щодо розрахунку рівня економічної безпеки України (наказ Мінекономрозвитку і торгівлі від 29.10.2013 р. №1277). Офіційний веб-сайт Міністерства економічного розвитку і торгівлі України. URL: <http://me.kmu.gov.ua/>.
37. Методологічні пояснення. Ukrstat.org публікація документів Державної Служби Статистики України URL: https://ukrstat.org/uk/operativ/operativ2005/ni/ind_rik/ind_u/ind_met.html
38. Миськів Г. В. Особливості сучасного державного кредитування в Україні. *Науковий вісник Буковинського державного фінансово економічного університету. Економічні науки : збірник наукових праць*. Чернівці : БДФЕУ, 2015. Вип. 28. Ч. 3. С. 152–155.
39. Офіційний сайт Міністерства фінансів України. URL: <http://www.minfin.gov.ua/>

40. Міщенко Д. А., Міщенко Л. О. Удосконалення механізму управління бюджетними видатками в Україні. *Державне управління: удосконалення та розвиток*, 2017. № 3. URL: <http://www.dy.nayka.com.ua/?op=1&z=1043>
41. На оборону з держбюджету 2020 планують виділити майже 246 мільярдів *Укрінформ*. URL: <https://www.ukrinform.ua/amp/rubric/economy/2812140-na-oboronu-z-derzbudzetu2020-planuut-vidiliti-majze-246-milardiv.html>
42. Онищенко С. В. Аналіз існуючої в Україні системи індикаторів бюджетної безпеки *WSPÓŁPRACA EUROPEJSKA*, 2016. NR 2(9) С. 48–59.
43. Основні напрями бюджетної політики на 2019-2021 роки : аналітична довідка. URL: <https://feao.org.ua/news/budgetresolution2019/>
44. Офіційний сайт Державної служби статистики України. URL: <http://www.ukrstat.gov.ua>
45. Пасічник Ю. В. Бюджетна система України : навч. посіб. Київ : Знання Прес, 2006. 607 с.
46. Положення про державне кредитування будов і об'єктів виробничого призначення: наказ Міністерства Фінансів України від 26.06.96 р. № 128/79 (з0348 96) URL: http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/z0424_95
47. Положення про порядок надання пільгових довготермінових кредитів молодим сім'ям та одиноким молодим громадянам на будівництво (реконструкцію) і придбання житла : постанова КМУ від 29 травня 2001 р. № 584. URL: <http://zakon1.rada.gov.ua/laws/show/5842001%D0%BF?nreg=5842001%EF&find=1&text=%EA%F0%E5%E4%E8%F2%E8&x=0&y=0>
48. Положення про управління ризиками, пов'язаними з наданням державних гарантій, та розподіл таких ризиків між державою, кредиторами і позичальниками (Положення, п.3) : постанова Кабінету Міністрів України від 23 лютого 2011 р. № 131 URL: http://zakon.nau.ua/doc/?code=131_2011%EF
49. Порядку відображення операцій, пов'язаних з державним боргом, при плануванні та виконанні державного бюджету : наказ Міністерства фінансів України від 28.01.2004 р. № 42 URL: http://zakon.nau.ua/doc/?code=z0228_04
50. Порядок казначейського обслуговування державного бюджету за витратами: наказ Міністерства фінансів України. URL: http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/z0130_13

51. Про Державний бюджет на 2016 рік : Закон України від 25.12.2015 № 928-VIII; поточна редакція від 01.02.2020, підстава - 157-IX (Офіційний веб-сайт Верховної Ради України). URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/928-19>
52. Про Державний бюджет на 2017 рік : Закон України від 21.12.2016 № 1801-VIII; поточна редакція від 02.12.2017, підстава 2191-VIII (Офіційний веб-сайт Верховної Ради України). URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1801-19>
53. Про Державний бюджет на 2018 рік : Закон України від 07.12.2017 № 2246-VIII; поточна редакція від 13.12.2018, підстава 2648-VIII (Офіційний веб-сайт Верховної ради України). URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2246-19>
54. Про Державний бюджет на 2019 рік : Закон України від 23.11.2018 № 2629-VIII; поточна редакція від 13.12.2019, підстава 360-IX (Офіційний веб-сайт Верховної Ради України). URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2629-19>
55. Про Державний бюджет на 2020 рік : Закон України від 14.11.2019 № 294-IX; поточна редакція від 06.02.2020, підстава 468-IX (Офіційний веб-сайт Верховної Ради України). URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/294-20>
56. Про державні соціальні стандарти та державні соціальні гарантії : Закон України від 05.10.2000 № 2017-III; поточна редакція від 10.06.2018, підстава 2189-VIII (Офіційний веб-сайт Верховної Ради України). URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2017-14>
57. Про затвердження Методики визначення прожиткового мінімуму : наказ Міністерства соціальної політики України. Міністерство економічного розвитку і торгівлі України, Державна служба статистики України 03.02.2017 № 178/147/31. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z028117>
58. Про затвердження Методичних рекомендацій щодо порядку погашення у 2010 році заборгованості суб'єктів господарювання перед державою за кредитами, залученими державою або під державні гарантії, бюджетними позичками та фінансовою допомогою, наданою на поворотній основі : наказ ДПА України № 701 від 14.09.2010 р. URL: <http://www.profiwins.com.ua/uk/letters and orders/gna/ 1122 701.html>
59. Про затвердження наборів продуктів харчування, наборів непродовольчих товарів та наборів послуг для основних соціальних і демографічних груп населення : постанова Кабінету Міністрів України

- від 11 жовтня 2016 р. № 780. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/780_2016%D0%BF
60. Про затвердження Порядку казначейського обслуговування державного бюджету за витратами : наказ Міністерства фінансів України 24.12.2012 № 1407 URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0130_13#Text
61. Про організацію роботи зі складання Державною казначейською службою України звітності про виконання Зведеного бюджету України, Державного бюджету України і бюджетів Автономної Республіки Крим, областей, міст Києва та Севастополя : наказ Міністерства фінансів України № 1774 від 28 грудня 2011 р. URL: <http://document.ua/pro-organizaciyu-roboti-zi-skladannja-derzhavnoyu-kaznacheis-doc90344.html>
62. Про прожитковий мінімум : Закон України. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/966_14
63. Про Рахункову палату : Закон України. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/576_19
64. Соціальний захист населення як система : поняття та види. Правознавство. URL: <https://osvita.ua/vnz/reports/law/9897/>
65. Стоян В. І., Даневич О. С., Мац М. І. Казначейська система : підручник. Київ : Центр учбової літератури, 2014. 868 с.
66. Стратегія та програма управління державним боргом. Міністерство фінансів України. URL: <https://mof.gov.ua/uk/osnovna-informacija>
67. Уряд розподілив 5,2 млрд гривень на програми і проекти, що реалізуються за кошти ДФРР. Децентралізація. URL: <https://decentralization.gov.ua/news/12203>
68. Функціональна класифікація видатків та кредитування бюджету : наказ Міністерства фінансів України від 14.01.2011 р. URL: <https://buhgalter911.com/spravochniki/byudzhethnayaklassifikaciya/funkcionalna-klasifikaciya-vidatkiv-950628.html>

ДЖЕРЕЛА ДОХОДІВ ЗАГАЛЬНОГО ФОНДУ ДЕРЖАВНОГО БЮДЖЕТУ УКРАЇНИ

(станом на початок 2020 року)

1) податок на доходи фізичних осіб, що сплачується у розмірі 25 % на відповідній території України (крім території міст Києва та Севастополя) та у розмірі 60 % - на території міста Києва;

1⁻¹) податок на доходи фізичних осіб від оподаткування пасивних доходів у вигляді процентів на поточний або депозитний (вкладний) банківський рахунок, процентів на вклад (депозит) члена кредитної спілки у кредитній спілці, що сплачується (перераховується) згідно із [Податковим кодексом України](#);

1⁻²) військовий збір, що сплачується (перераховується) згідно із пунктом 16 підрозділу 10 розділу XX Податкового кодексу України;

2) 90 % податку на прибуток підприємств (крім податку на прибуток підприємств державної власності);

3) 37 % рентної плати за спеціальне використання лісових ресурсів у частині деревини, заготовленої в порядку рубок головного користування;

4) 45 % рентної плати за спеціальне використання води (крім рентної плати за спеціальне використання води водних об'єктів місцевого значення);

5) 70 % рентної плати за користування надрами для видобування корисних копалин загальнодержавного значення;

5⁻¹) 95 % рентної плати за користування надрами для видобування нафти, природного газу та газового конденсату;

6) податок на додану вартість;

7) акцизний податок з вироблених в Україні підакцизних товарів (продукції);

8) акцизний податок з ввезених на митну територію України підакцизних товарів (продукції);

9) ввізне мито (крім ввізного мита, визначеного [пунктом 3](#) частини третьої цієї статті);

10) вивізне мито;

12) рентна плата за транспортування нафти та нафтопродуктів магістральними нафтопроводами та нафтопродуктопроводами територією України;

13) рентна плата за транзитне транспортування трубопроводами аміаку територією України;

16) рентна плата за користування радіочастотним ресурсом України;

16¹) 45 % екологічного податку (крім екологічного податку, що справляється за викиди в атмосферне повітря двоокису вуглецю стаціонарними джерелами забруднення, який зараховується до загального фонду державного бюджету у повному обсязі; екологічного податку, що справляється за утворення радіоактивних відходів (включаючи вже накопичені) та/або тимчасове зберігання радіоактивних відходів їх виробниками понад встановлений особливими умовами ліцензії строк, який зараховується до спеціального фонду державного бюджету у повному обсязі);

16³) збір на соціально-економічну компенсацію ризику населення, яке проживає на території зони спостереження;

17) частина чистого прибутку (доходу) державних унітарних підприємств та їх об'єднань, що вилучається до державного бюджету відповідно до закону, та дивіденди (дохід), нараховані на акції (частки) господарських товариств, у статутних капіталах яких є державна власність;

18) кошти, що перераховуються Національним банком;

19) плата за розміщення тимчасово вільних коштів державного бюджету (крім коштів, отриманих закладами професійної (професійно-технічної), фахової передвищої та вищої освіти від розміщення на депозитах тимчасово вільних бюджетних коштів, отриманих за надання платних послуг, якщо таким закладам законом надано відповідне право);

20) кошти, отримані закордонними дипломатичними установами України як плата за розміщення належних їм бюджетних коштів на поточних рахунках іноземних банків;

21) платежі, пов'язані з перебуванням Чорноморського флоту Російської Федерації на території України, відповідно до укладеної 28 травня 1997 року ;

22) платежі, пов'язані з виконанням Угоди між Кабінетом Міністрів України та Урядом Російської Федерації про участь Російської Федерації в розвитку соціально-економічної сфери м. Севастополя та інших населених пунктів, в яких дислокуються військові формування Чорноморського флоту Російської Федерації на території України;

23) кошти від санкцій (штрафи, пеня тощо), що застосовуються відповідно до закону (крім штрафів, визначених пунктами 6⁻³, 6⁻⁴ і 13⁻⁵ частини третьої цієї статті, пунктами 37-39 частини першої статті 64, пунктами 26 і 27 частини першої статті 66 та пунктами 11, 12, 13 і 13⁻¹ частини першої статті 69 цього Кодексу);

24) плата за надання адміністративних послуг (крім плати, визначеної [пунктом 36](#) частини першої статті 64 та [пунктом 20¹](#) частини першої статті 69 цього Кодексу);

24¹) адміністративний збір за державну реєстрацію речових прав на нерухоме майно та їх обтяжень (крім адміністративного збору, визначеного [пунктом 36¹](#) частини першої статті 64 та [пунктом 20⁵](#) частини першої статті 69 цього Кодексу);

24²) 85 % плати за надання відомостей з Єдиного державного реєстру юридичних осіб, фізичних осіб - підприємців та громадських формувань, а також 85 % плати за одержання інформації з інших державних реєстрів, держателем яких є центральний орган виконавчої влади з формування та забезпечення реалізації державної правової політики та центральний орган виконавчої влади, що забезпечує реалізацію державної політики у сферах державної реєстрації актів цивільного стану, державної реєстрації речових прав на нерухоме майно, державної реєстрації юридичних осіб, фізичних осіб - підприємців та громадських формувань;

24⁴) плата за скорочення термінів надання послуг у сфері державної реєстрації речових прав на нерухоме майно та їх обтяжень і державної реєстрації юридичних осіб, фізичних осіб - підприємців та громадських формувань, а також плата за надання інших платних послуг, пов'язаних з такою державною реєстрацією (крім плати, визначеної [пунктом 36³](#) частини першої статті 64 та [пунктом 20⁶](#) частини першої статті 69 цього Кодексу);

25) плата за ліцензії на певні види господарської діяльності (крім плати, визначеної [пунктами 21-24, 27, 28, 28¹ і 43¹](#) частини першої статті 64, [пунктами 18-21, 24, 25 і 25¹](#) частини першої статті 66, [пунктами 8¹ і 10¹](#) частини першої статті 69 цього Кодексу);

25¹) адміністративний збір за проведення державної реєстрації юридичних осіб, фізичних осіб - підприємців та громадських формувань (крім адміністративного збору, визначеного [пунктом 36²](#) частини першої статті 64 цього Кодексу та [пунктом 20⁷](#) частини першої статті 69);

25²) плата за сертифікацію оператора системи передачі електричної енергії, оператора газотранспортної системи;

26) збори за підготовку до державної реєстрації авторського права і договорів, які стосуються прав автора на твір, та плата за одержання контрольних марок;

27) плата за видачу дозволів на право ввезення на територію України, вивезення з території України або транзиту через територію України наркотичних засобів, психотропних речовин і прекурсорів;

- 28) збір за видачу спеціальних дозволів на користування надрами та кошти від продажу таких дозволів;
- 29) плата за виділення номерного ресурсу;
- 30) плата за державну реєстрацію джерел іонізуючого випромінювання (реєстраційний збір);
- 31) плата за оформлення посвідчення закордонного українця;
- 32) кошти, отримані за вчинення консульських дій на території України, а також кошти, отримані за вчинення консульських дій за межами України;
- 33) 50 % виконавчого збору, стягнутого органами державної виконавчої служби;
- 34) надходження від орендної плати за користування цілісним майновим комплексом та іншим державним майном (крім орендної плати, визначеної [пунктом 10 частини третьої](#) цієї статті та абзацом третім частини п'ятої статті 19 [Закону України "Про оренду державного та комунального майна"](#));
- 36) єдиний збір, який справляється у пунктах пропуску (пунктах контролю) через державний кордон України;
- 37) портовий (адміністративний) збір;
- 38) плата за виконання митних формальностей органами доходів і зборів поза місцем розташування цих органів або поза робочим часом, установленим для них;
- 39) кошти від реалізації майна, конфіскованого за рішенням суду, скарбів, які є пам'ятками історії та культури, майна, одержаного державою в порядку спадкування чи дарування;
- 40) кошти від реалізації надлишкової космічної техніки військового та подвійного призначення;
- 41) кошти від реалізації надлишкового озброєння, військової та спеціальної техніки, нерухомого військового майна Збройних Сил України та інших утворених відповідно до законів України військових формувань, правоохоронних органів та інших державних органів;
- 42) відрахування від суми коштів, витрачених на рекламу тютюнових виробів та/або алкогольних напоїв у межах України;
- 43) 20 % надходжень до Державного спеціалізованого фонду фінансування загальнодержавних витрат на авіаційну діяльність та участь України у міжнародних авіаційних організаціях;
- 44) плата за подання скарги щодо процедур закупівлі до органу оскарження;
- 45) кошти, отримані від надання учасниками процедури закупівель як забезпечення їх тендерної пропозиції (пропозиції конкурсних торгів), які не

підлягають поверненню цим учасникам в частині здійснення закупівель за рахунок коштів державного бюджету;

46) кошти, отримані від учасника - переможця процедури закупівлі під час укладення договору про закупівлю як забезпечення виконання цього договору, які не підлягають поверненню учаснику-переможцю, в частині здійснення закупівель за рахунок коштів державного бюджету;

47) кошти від реалізації продуктів утилізації твердого ракетного палива;

48) плата за надання державних гарантій та кредитів (позик), залучених державою, і плата за користування кредитами (позиками), залученими державою;

49) плата за користування кредитом з державного бюджету;

50) відсотки за користування пільговим довгостроковим державним кредитом, наданим молодим сім'ям та одиноким молодим громадянам на будівництво (реконструкцію) та придбання житла;

51) збори на обов'язкове державне пенсійне страхування, що відповідно до закону сплачуються при поданні ювелірних та побутових виробів з дорогоцінних металів на клеймування державним пробірним клеймом до казенних підприємств пробірного контролю та під час набуття права власності на легкові автомобілі, з операцій придбання (купівлі-продажу) нерухомого майна, з користування та надання послуг стільникового рухомого зв'язку;

52) концесійні платежі щодо об'єктів державної власності;

53) кошти від реалізації дорогоцінних металів та дорогоцінного каміння, отримані державною установою, уповноваженою на здійснення операцій з дорогоцінними металами і дорогоцінним камінням;

54) 80 % коштів, отриманих підприємствами, установами та організаціями, що утримуються за рахунок державного бюджету, за здані у вигляді брухту і відходів золото, платину, метали платинової групи, дорогоцінне каміння, і 50 % коштів, отриманих цими підприємствами, установами та організаціями за здане у вигляді брухту і відходів срібло;

55) 90 % коштів від використання (реалізації) частини виробленої продукції, що залишається у власності держави відповідно до угод про розподіл продукції, та/або коштів у вигляді грошового еквівалента такої державної частини продукції (крім коштів від державної частини продукції, виробленої на ділянці надр у межах континентального шельфу і виключної (морської) економічної зони України, що зараховуються до загального фонду державного бюджету в повному обсязі);

56) 10 % коштів від продажу земельних ділянок несільськогосподарського призначення або прав на них, що перебувають у

державній власності до розмежування земель державної та комунальної власності (крім земельних ділянок несільськогосподарського призначення, що перебувають у державній власності, на яких розташовані об'єкти, що підлягають приватизації); кошти від продажу земельних ділянок несільськогосподарського призначення або прав на них, що перебувають у державній власності, на яких розташовані об'єкти, що підлягають приватизації; кошти від продажу земельних ділянок несільськогосподарського призначення або прав на них, що перебувають у державній власності після розмежування земель державної та комунальної власності;

57) кошти, отримані від секретаріату ООН, НАТО, ЄС, ОБСЄ або іншої міжнародної організації за участь України в міжнародних операціях з підтримання миру і безпеки;

58) кошти, що передаються до державного бюджету з місцевих бюджетів;

59) інші доходи, які у встановленому порядку зараховуються до загального фонду державного бюджету.

ДЖЕРЕЛАМИ ФОРМУВАННЯ СПЕЦІАЛЬНОГО ФОНДУ ДЕРЖАВНОГО БЮДЖЕТУ

(станом на початок 2020 року)

1) акцизний податок з вироблених в Україні пального і транспортних засобів (крім акцизного податку, визначеного пунктом 6 частини першої статті 66 цього Кодексу);

2) акцизний податок з ввезених на митну територію України пального і транспортних засобів;

3) ввізне мито на нафтопродукти і транспортні засоби та шини до них;

5) судовий збір та надходження від звернення застави у дохід держави;

6) плата за проїзд автомобільними дорогами транспортних засобів та інших самохідних машин і механізмів, вагові або габаритні параметри яких перевищують нормативні;

6¹) 80 % надходжень до Державного спеціалізованого фонду фінансування загальнодержавних витрат на авіаційну діяльність та участь України у міжнародних авіаційних організаціях;

6²) плата за проїзд платними автомобільними дорогами загального користування державного значення;

6³) 50 % надходжень від адміністративно-господарських штрафів за порушення законодавства про автомобільний транспорт, передбачені абзацами чотирнадцятим - шістнадцятим частини першої статті 60 Закону України "Про автомобільний транспорт" (крім штрафів, визначених пунктом 13⁵ цієї частини статті);

6⁴) 50 % надходжень від адміністративних штрафів за правопорушення, передбачені частиною другою статті 122² та частиною другою статті 132¹ Кодексу України про адміністративні правопорушення (крім штрафів, визначених пунктом 13⁵ цієї частини статті);

7) 30 % грошових стягнень за шкоду, заподіяну порушенням законодавства про охорону навколишнього природного середовища внаслідок господарської та іншої діяльності;

7¹) 15 % плати за надання відомостей з Єдиного державного реєстру юридичних осіб, фізичних осіб - підприємців та громадських формувань, а також 15 % плати за одержання інформації з інших державних реєстрів, держателем яких є центральний орган виконавчої влади з формування та забезпечення реалізації державної правової політики та центральний орган виконавчої влади, що забезпечує реалізацію державної політики у сферах державної реєстрації актів цивільного стану, державної реєстрації речових

прав на нерухоме майно, державної реєстрації юридичних осіб, фізичних осіб - підприємців та громадських формувань;

7⁴) екологічний податок, що справляється за утворення радіоактивних відходів (включаючи вже накопичені) та/або за тимчасове зберігання радіоактивних відходів їх виробниками понад установлений особливими умовами ліцензії строк;

8) кошти, отримані відповідно до статті 8 Закону України "Про впорядкування питань, пов'язаних із забезпеченням ядерної безпеки" (включаючи надходження заборгованості минулих років за цими коштами), та дохід від розміщення цих коштів у цінні папери відповідно до [статті 9](#) цього ж Закону України;

10) власні надходження бюджетних установ (у тому числі наукових установ Національної академії наук України і галузевих академій наук), що утримуються за рахунок державного бюджету, у тому числі орендна плата за користування військовим майном, майном Національної академії наук України і галузевих академій наук, 50 % орендної плати за користування іншим майном, що належить бюджетним установам, які утримуються за рахунок державного бюджету;

11) надходження від реалізації матеріальних цінностей державного резерву;

12) надходження від реалізації розброньованих матеріальних цінностей мобілізаційного резерву;

13) надходження в рамках програм допомоги і грантів Європейського Союзу, урядів іноземних держав, міжнародних організацій, донорських установ;

13⁻¹) 50 % виконавчого збору, стягнутого органами державної виконавчої служби;

13⁻²) надходження до Фонду соціального захисту інвалідів;

13⁻³) 10 % рентної плати за спеціальне використання води (крім рентної плати за спеціальне використання води водних об'єктів місцевого значення);

13⁻⁴) 26 % рентної плати за спеціальне використання лісових ресурсів у частині деревини, заготовленої в порядку рубок головного користування;

13⁻⁵) 50 % надходжень від адміністративних штрафів за адміністративні правопорушення у сфері забезпечення безпеки дорожнього руху, зафіксовані в автоматичному режимі;

13⁻⁶) надходження від реалізації майнових прав на використання фільмів, вихідних матеріалів фільмів та фільмокопій, створених за кошти Державного бюджету України; від реалізації суб'єктами кінематографії, які отримали від держави субсидії на створення (виробництво) фільмів, телевізійних фільмів,

телевізійних серіалів, майнових прав на використання таких фільмів, телевізійних фільмів, телевізійних серіалів, вихідних матеріалів фільмів, телевізійних фільмів, телевізійних серіалів та фільмокопій, а також від реалізації майнових прав на використання фільмів та фільмових матеріалів, які відповідно до планів виробництва Держкіно УРСР, Міністерства культури УРСР та їхніх правонаступників у 1953-1991 роках створені (вироблені) за рахунок державних (бюджетних) коштів на державних кіностудіях та належать державі;

13⁸) 50 % прибутків, отриманих від прокату та/або передачі прав на використання фільму (але не більше 50 % отриманої суми державної підтримки), що сплачуються до державного бюджету протягом усього строку дії авторського права на фільм суб'єктом кінематографії, який отримав державну субсидію на створення фільму у формах, передбачених [пунктами 2 і 3](#) частини першої статті 7 Закону України "Про державну підтримку кінематографії в Україні", і на користь якого передано (відчужено) майнові права інтелектуальної власності, або особою, якій передано (відчужено) суб'єктом кінематографії, який створив фільм за такої державної підтримки, майнові права інтелектуальної власності на такий фільм у повному обсязі або частково і яка набула майнових прав на такий фільм;

14) інші доходи, визначені законом про Державний бюджет України.

СКЛАД ДОХОДІВ ЗАГАЛЬНОГО ФОНДУ МІСЦЕВИХ БЮДЖЕТІВ

(згідно із змінами до Бюджетного кодексу України станом на 1.02.2020 р.)

1) 60 % податку на доходи фізичних осіб (крім податку на доходи фізичних осіб, визначеного пунктом 1 частини другої статті 29 цього Кодексу), що сплачується (перераховується) згідно із Податковим кодексом України на відповідній території (крім території міст Києва та Севастополя);

1⁻¹) 40 % податку на доходи фізичних осіб (крім податку на доходи фізичних осіб, визначеного пунктом 1⁻¹ частини другої статті 29 цього Кодексу), що сплачується (перераховується) згідно із Податковим кодексом України на території міста Києва та зараховується до бюджету міста Києва; 100 % податку на доходи фізичних осіб (крім податку на доходи фізичних осіб, визначеного пунктом 1 частини другої статті 29 цього Кодексу), що сплачується (перераховується) згідно із Податковим кодексом України на території міста Севастополя та зараховується до бюджету міста Севастополя;

2) 37 % рентної плати за спеціальне використання лісових ресурсів у частині деревини, заготовленої в порядку рубок головного користування;

3) 45 % рентної плати за спеціальне використання води (крім рентної плати за спеціальне використання води водних об'єктів місцевого значення), що зараховується до міських бюджетів міст Києва та Севастополя користувачами води за місцем її забору;

4) 25 % рентної плати за користування надрами для видобування корисних копалин загальнодержавного значення (крім рентної плати за користування надрами для видобування нафти, природного газу, газового конденсату та бурштину), що зараховується до міських бюджетів міст Києва та Севастополя;

4⁻¹) 2 відсотки рентної плати за користування надрами для видобування нафти, природного газу та газового конденсату (крім рентної плати за користування надрами в межах континентального шельфу та/або виключної (морської) економічної зони України), що зараховується до районних бюджетів за місцезнаходженням (місцем видобутку) відповідних природних ресурсів;

4⁻²) 3 відсотки рентної плати за користування надрами для видобування нафти, природного газу та газового конденсату (крім рентної плати за користування надрами в межах континентального шельфу та/або виключної (морської) економічної зони України), що зараховується до бюджетів міст республіканського Автономної Республіки Крим та обласного значення,

бюджетів об'єднаних територіальних громад за місцезнаходженням (місцем видобутку) відповідних природних ресурсів;

4³) 5 % рентної плати за користування надрами для видобування корисних копалин загальнодержавного значення (крім рентної плати за користування надрами для видобування нафти, природного газу, газового конденсату та бурштину), що зараховується до бюджетів міст республіканського Автономної Республіки Крим та обласного значення, бюджетів об'єднаних територіальних громад за місцезнаходженням (місцем видобутку) відповідних природних ресурсів;

4⁴) 30 % рентної плати за користування надрами для видобування бурштину, що зараховується до місцевих бюджетів за місцезнаходженням (місцем видобутку) бурштину;

5) плата за використання інших природних ресурсів, що зараховується до міських бюджетів міст Києва та Севастополя;

15) державне мито, що зараховується до бюджетів місцевого самоврядування за місцем вчинення дій та видачі документів;

16) акцизний податок з реалізації суб'єктами господарювання роздрібною торгівлю підакцизних товарів, що зараховується до бюджетів об'єднаних територіальних громад, міських бюджетів;

17) 10 % податку на прибуток підприємств (крім податку на прибуток підприємств державної власності та податку, визначеного пунктом 18 цієї частини статті, пунктом 1² частини першої статті 66 та пунктом 2 частини першої статті 69 цього Кодексу), який зараховується до бюджету міста Києва;

18) податок на прибуток підприємств та фінансових установ комунальної власності.

Податок на прибуток підприємств та фінансових установ комунальної власності, засновником яких є районні, міські ради, об'єднані територіальні громади, зараховується відповідно до районних, міських бюджетів, бюджетів об'єднаних територіальних громад;

19) податок на майно, що зараховується до бюджетів місцевого самоврядування;

20) єдиний податок, що зараховується до бюджетів місцевого самоврядування;

20¹) збір за місця для паркування транспортних засобів, що зараховується до бюджетів місцевого самоврядування;

20²) туристичний збір, що зараховується до бюджетів місцевого самоврядування;

21) плата за ліцензії на певні види господарської діяльності та сертифікати, що видаються районними державними адміністраціями, виконавчими органами відповідних місцевих рад, яка зараховується відповідно до районних бюджетів та бюджетів місцевого самоврядування;

22) плата за ліцензії та сертифікати (крім плати за сертифікацію, визначеної пунктом 25² частини другої статті 29 цього Кодексу), що зараховується до міських бюджетів міст Києва та Севастополя ліцензіатами за місцем здійснення діяльності;

23) плата за ліцензії на виробництво спирту етилового, коньячного і плодового та зернового дистиляту, спирту етилового ректифікованого виноградного, спирту етилового ректифікованого плодового, дистиляту виноградного спиртового, спирту-сирцю плодового, біоетанолу, алкогольних напоїв та тютюнових виробів, що зараховується до міських бюджетів міст Києва та Севастополя ліцензіатами за місцем здійснення діяльності;

24) плата за ліцензії на право оптової торгівлі спиртом етиловим, коньячним і плодовим та зерновим дистилятом, спиртом етиловим ректифікованим виноградним, спиртом етиловим ректифікованим плодовим, дистилятом виноградним спиртовим, спиртом-сирцем плодовим та біоетанолом, що зараховується до міських бюджетів міст Києва та Севастополя ліцензіатами за місцем здійснення діяльності;

26) плата за державну реєстрацію (крім адміністративного збору за проведення державної реєстрації юридичних осіб, фізичних осіб - підприємців та громадських формувань), що зараховується до міських бюджетів міст Києва та Севастополя;

27) плата за ліцензії на право оптової торгівлі алкогольними напоями та тютюновими виробами, що зараховується до міських бюджетів міст Києва та Севастополя ліцензіатами за місцем здійснення діяльності;

28) плата за ліцензії на право роздрібною торгівлі алкогольними напоями та тютюновими виробами, що зараховується до міських бюджетів міст Києва та Севастополя ліцензіатами за місцем здійснення діяльності;

28¹) плата за ліцензії на виробництво пального, на право оптової торгівлі паливом, на право роздрібною торгівлі паливом, на право зберігання пального, що зараховується до міських бюджетів міст Києва та Севастополя ліцензіатами за місцем здійснення діяльності;

29) надходження від орендної плати за користування майновим комплексом та іншим майном, що перебуває в комунальній власності, засновником яких є районні, міські ради, об'єднані територіальні громади;

30) рентна плата за користування надрами для видобування корисних копалин місцевого значення; рентна плата за користування надрами в цілях,

не пов'язаних з видобуванням корисних копалин; рентна плата за спеціальне використання води водних об'єктів місцевого значення; рентна плата за спеціальне використання лісових ресурсів (крім рентної плати за спеціальне використання лісових ресурсів у частині деревини, заготовленої в порядку рубок головного користування). Такі платежі зараховуються до бюджетів місцевого самоврядування за місцезнаходженням (місцем розташування) відповідних природних ресурсів, а щодо водних об'єктів - за місцем податкової реєстрації платника рентної плати;

31) плата за розміщення тимчасово вільних коштів відповідних місцевих бюджетів (крім коштів, отриманих закладами професійної (професійно-технічної), фахової передвищої та вищої освіти від розміщення на депозитах тимчасово вільних бюджетних коштів, отриманих за надання платних послуг, якщо таким закладам законом надано відповідне право);

32) орендна плата за водні об'єкти (їх частини), що надаються в користування на умовах оренди районними, Київською та Севастопольською міськими державними адміністраціями, місцевими радами, яка зараховується відповідно до районних бюджетів, бюджетів місцевого самоврядування;

33) кошти від реалізації безхазяйного майна (у тому числі такого, від якого відмовився власник або отримувач), знахідок, спадкового майна (у разі відсутності спадкоємців за заповітом і за законом, усунення їх від права на спадкування, неприйняття ними спадщини, а також відмови від її прийняття), майна, одержаного територіальною громадою в порядку спадкування чи дарування, а також валютних цінностей і грошових коштів, власники яких невідомі;

34) концесійні платежі щодо об'єктів комунальної власності, засновником яких є районні, міські ради, об'єднані територіальні громади (крім концесійних платежів, визначених [пунктом 3](#) частини першої статті 69¹ цього Кодексу);

35) частина чистого прибутку (доходу) комунальних унітарних підприємств та їх об'єднань, що вилучається до бюджету, в порядку, визначеному відповідними місцевими радами;

36) плата за надання інших адміністративних послуг, що справляється за місцем надання послуг;

36¹) адміністративний збір за державну реєстрацію речових прав на нерухоме майно та їх обтяжень, що здійснюється виконавчими органами міських рад міст республіканського Автономної Республіки Крим та обласного значення, районними, районними у містах Києві та Севастополі державними адміністраціями, виконавчими органами рад об'єднаних

територіальних громад, який зараховується до місцевих бюджетів за місцем надання послуг;

36²⁾ адміністративний збір за проведення державної реєстрації юридичних осіб, фізичних осіб - підприємців та громадських формувань, що здійснюється виконавчими органами міських рад міст республіканського Автономної Республіки Крим та обласного значення, районними, районними у містах Києві та Севастополі державними адміністраціями, виконавчими органами рад об'єднаних територіальних громад, який зараховується до місцевих бюджетів за місцем надання послуг;

36³⁾ плата за скорочення термінів надання послуг у сфері державної реєстрації речових прав на нерухоме майно та їх обтяжень і державної реєстрації юридичних осіб, фізичних осіб - підприємців та громадських формувань, а також плата за надання інших платних послуг, пов'язаних з такою державною реєстрацією, що здійснюється виконавчими органами міських рад міст республіканського Автономної Республіки Крим та обласного значення, районними, районними у містах Києві та Севастополі державними адміністраціями, виконавчими органами рад об'єднаних територіальних громад, яка зараховується до місцевих бюджетів за місцем надання послуг;

37) штрафні санкції за порушення законодавства про патентування;

37¹⁾ адміністративні штрафи та штрафні санкції за порушення законодавства у сфері виробництва та обігу алкогольних напоїв та тютюнових виробів, що зараховуються за місцем вчинення порушення;

38) адміністративні штрафи та інші штрафні санкції, що накладаються місцевими органами виконавчої влади та виконавчими органами місцевих рад або утвореними ними в установленому порядку адміністративними комісіями;

39) штрафні санкції внаслідок невиконання укладених розпорядником бюджетних коштів договорів з суб'єктами господарювання на придбання товарів, робіт і послуг за рахунок коштів відповідних місцевих бюджетів;

40) кошти, отримані від надання учасниками процедури закупівель як забезпечення їх тендерної пропозиції (пропозиції конкурсних торгів), які не підлягають поверненню цим учасникам в частині здійснення закупівель за рахунок коштів бюджетів об'єднаних територіальних громад, районних, міських бюджетів;

41) кошти, отримані від учасника - переможця процедури закупівлі під час укладання договору про закупівлю як забезпечення виконання цього договору, які не підлягають поверненню учаснику-переможцю, в частині

здійснення закупівель за рахунок коштів бюджетів об'єднаних територіальних громад, районних, міських бюджетів;

42) 80 % коштів, отриманих підприємствами, установами та організаціями, що утримуються за рахунок бюджетів об'єднаних територіальних громад, районних, міських бюджетів, за здані у вигляді брухту і відходів золото, платину, метали платинової групи, дорогоцінне каміння, і 50 % коштів, отриманих цими підприємствами, установами та організаціями за здане у вигляді брухту і відходів срібло;

43¹) частина розміру плати за видачу ліцензії на провадження господарської діяльності з випуску та проведення лотерей, яку встановлює Кабінет Міністрів України, яка сплачується ліцензіатами до бюджетів місцевого самоврядування за місцем розташування відповідного пункту розповсюдження державної лотереї;

44) інші доходи, що підлягають зарахуванню до бюджетів об'єднаних територіальних громад, районних, міських бюджетів відповідно до законодавства.

податок на прибуток підприємств та фінансових установ комунальної власності.

Податок на прибуток підприємств та фінансових установ комунальної власності, засновником яких є міські (міст районного значення), селищні та сільські ради, зараховується відповідно до міських (міст районного значення), селищних та сільських бюджетів;

3) рентна плата за користування надрами для видобування корисних копалин місцевого значення; рентна плата за користування надрами в цілях, не пов'язаних з видобуванням корисних копалин; рентна плата за спеціальне використання води водних об'єктів місцевого значення; рентна плата за спеціальне використання лісових ресурсів (крім рентної плати за спеціальне використання лісових ресурсів у частині деревини, заготовленої в порядку рубок головного користування). Такі платежі зараховуються до бюджетів місцевого самоврядування за місцезнаходженням (місцем розташування) відповідних природних ресурсів, а щодо водних об'єктів - за місцем податкової реєстрації платника рентної плати;

3¹) 1 відсоток рентної плати за користування надрами для видобування нафти, природного газу та газового конденсату (крім рентної плати за користування надрами в межах континентального шельфу та/або виключної (морської) економічної зони України), що зараховується до бюджетів місцевого самоврядування за місцезнаходженням (місцем видобутку) відповідних природних ресурсів;

3⁻²) 5 % рентної плати за користування надрами для видобування корисних копалин загальнодержавного значення (крім рентної плати за користування надрами для видобування нафти, природного газу, газового конденсату та бурштину), що зараховується до бюджетів місцевого самоврядування за місцезнаходженням (місцем видобутку) відповідних природних ресурсів;

4) податок на майно, що зараховується до бюджетів місцевого самоврядування;

7) єдиний податок, що зараховується до бюджетів місцевого самоврядування;

7⁻¹) збір за місця для паркування транспортних засобів;

7⁻²) туристичний збір;

8⁻¹) частина розміру плати за видачу ліцензії на провадження господарської діяльності з випуску та проведення лотерей, яку встановлює Кабінет Міністрів України, яка сплачується ліцензіатами до бюджетів місцевого самоврядування за місцем розташування відповідного пункту розповсюдження державної лотереї;

9) частина чистого прибутку (доходу) комунальних унітарних підприємств та їх об'єднань, що вилучається до бюджету, у порядку, визначеному відповідними місцевими радами;

10) плата за розміщення тимчасово вільних коштів бюджетів міст районного значення, сільських, селищних бюджетів;

10⁻¹) плата за ліцензії на певні види господарської діяльності та сертифікати, що видаються виконавчими органами відповідних місцевих рад, яка зараховується до відповідного бюджету;

11) штрафні санкції за порушення законодавства про патентування;

12) адміністративні штрафи, що накладаються місцевими органами виконавчої влади та виконавчими органами місцевих рад або утвореними ними в установленому порядку адміністративними комісіями;

13) штрафні санкції внаслідок невиконання укладених розпорядником бюджетних коштів договорів з суб'єктами господарювання на придбання товарів, робіт і послуг за рахунок коштів бюджетів міст районного значення, сільських, селищних бюджетів;

13⁻¹) адміністративні штрафи та штрафні санкції за порушення законодавства у сфері виробництва та обігу алкогольних напоїв та тютюнових виробів, що зараховуються за місцем вчинення порушення;

14) надходження від орендної плати за користування майновим комплексом та іншим майном, що перебуває в комунальній власності,

засновником яких є міські (міст районного значення), селищні та сільські ради;

15) орендна плата за водні об'єкти (їх частини), що надаються в користування на умовах оренди місцевими радами, яка зараховується відповідно до бюджетів місцевого самоврядування;

16) концесійні платежі щодо об'єктів комунальної власності, засновником яких є міські (міст районного значення), селищні та сільські ради (крім концесійних платежів, визначених пунктом 3 частини першої статті 69¹ цього Кодексу);

17) кошти, отримані від надання учасниками процедури закупівель як забезпечення їх тендерної пропозиції (пропозиції конкурсних торгів), які не підлягають поверненню цим учасникам в частині здійснення закупівель за рахунок коштів бюджетів міст районного значення, сільських, селищних бюджетів;

18) кошти, отримані від учасника - переможця процедури закупівлі під час укладання договору про закупівлю як забезпечення виконання цього договору, які не підлягають поверненню учаснику-переможцю, в частині здійснення закупівель за рахунок коштів бюджетів міст районного значення, сільських, селищних бюджетів;

19) 80 % коштів, отриманих підприємствами, установами та організаціями, що утримуються за рахунок бюджетів міст районного значення, сільських, селищних бюджетів, за здані у вигляді брухту і відходів золото, платину, метали платинової групи, дорогоцінне каміння, і 50 % коштів, отриманих цими підприємствами, установами та організаціями за здане у вигляді брухту і відходів срібло;

20) кошти від реалізації безхазяйного майна (у тому числі такого, від якого відмовився власник або отримувач), знахідок, спадкового майна (у разі відсутності спадкоємців за заповітом і за законом, усунення їх від права на спадкування, неприйняття ними спадщини, а також відмови від її прийняття), майна, одержаного територіальною громадою в порядку спадкування чи дарування, а також валютних цінностей і грошових коштів, власники яких невідомі;

20¹) плата за надання інших адміністративних послуг, що справляється за місцем надання послуг;

20²) державне мито, що зараховується до бюджетів місцевого самоврядування за місцем вчинення дій та видачі документів;

20³) акцизний податок з реалізації суб'єктами господарювання роздрібною торгівлю підакцизних товарів, що зараховується до бюджетів міст районного значення, сільських, селищних бюджетів;

20⁵) адміністративний збір за державну реєстрацію речових прав на нерухоме майно та їх обтяжень, що здійснюється виконавчими органами сільських, селищних, міських (міст районного значення) рад, який зараховується до місцевих бюджетів за місцем надання послуг;

20⁶) плата за скорочення термінів надання послуг у сфері державної реєстрації речових прав на нерухоме майно та їх обтяжень, а також плата за надання інших платних послуг, пов'язаних з такою державною реєстрацією, що здійснюється виконавчими органами сільських, селищних, міських (міст районного значення) рад, яка зараховується до місцевих бюджетів за місцем надання послуг;

20⁷) адміністративний збір за проведення державної реєстрації юридичних осіб, фізичних осіб - підприємців та громадських формувань, що здійснюється виконавчими органами сільських, селищних, міських (міст районного значення) рад, який зараховується до місцевих бюджетів за місцем надання послуг;

21) інші доходи, що підлягають зарахуванню до бюджетів міст районного значення, сільських, селищних бюджетів відповідно до законодавства.

Динаміка та структура податкових надходжень до державного бюджету України у 2017-2019 рр. (млн. грн)

Показники	2017		2018		2019		2020	
	млн.грн	%	млн.грн	%				
Усього	793265,0	100.00	928108,3	100.00	998278,9	100.00%	50968,5	100.00%
<i>Податкові надходження</i>	627153,7	79.06	753815,6	81.22	799776,0	80.12%	44231,0	86.78%
Податки на доходи, прибуток та збільшення ринкової вартості	141945,3	17.89	188624,1	20.32	217040,4	21.74%	10672,8	20.94%
Податок на доходи фізичних осіб	75033,4	9.46	91741,8	9.88	109954,0	11.01%	8343,6	16.37%
Податок на прибуток підприємств	66911,9	8.44	96882,3	10.44	107086,3	10.73%	2329,2	4.57%
Рентна плата та плата за використання інших природних ресурсів	48661,1	6.13	45265,7	4.88	46746,9	4.68%	1208,8	2.37%
Внутрішні податки на товари та послуги	422274,1	53.23	493360,6	53.16	502048,1	50.29%	30275,6	59.40%
Акцизний податок з вироблених в Україні підакцизних товарів	66303,7	8.36	71143,8	7.67	69897,1	7.00%	3475,1	6.82%
Акцизний податок з ввезених в Україну підакцизних товарів	41989,7	5.29	47708,6	5.14	53460,8	5.36%	3257,1	6.39%
Податок на додану вартість з вітчизняних товарів (з урахуванням бюджетного відшкодування)	63450,4	8.00	79130,9	8.53	88929,8	8.91%	6923,9	13.58%
Податок на додану вартість з імпортованих товарів	250530,2	31.58	295377,3	31.83	289760,4	29.03%	16619,5	32.61%
Податки на міжнародну торгівлю та зовнішні операції	24541,8	3.09	27076,6	2.92	30086,0	3.01%	2038,0	4.00%
Збори на паливно-енергетичні ресурси	-12,1	0.00	-6,2	0.00	29855,4	2.99%	2026,2	3.98%
Інші податки та збори	-10951,6	-1.38	-505,1	-0.05	230,6	0.02%	11,8	0.02%

Навчальний посібник

Миськів Галина Василівна

доктор економічних наук, доцент, завідувач кафедри фінансів та обліку
факультету управління та економічної безпеки Львівського державного
університету внутрішніх справ

**БЮДЖЕТНА СИСТЕМА:
теоретичні та практичні аспекти
(у схемах і таблицях)**

Систематизовано викладено теми навчального матеріалу з дисципліни «Бюджетна система»,
подано Питання для самоперевірки, тестові та практичні завдання, методичні
рекомендації й довідково-інформаційні дані для їх розв'язання.
Для здобувачів вищої освіти економічних спеціальностей, аспірантів, викладачів вищих
навчальних закладів, працівників фінансових органів та установ.

Підписано до друку 30.03.2020 р.
Формат 70x100/16. Папір офсетний. Друк цифровий.
Умовн. друк. арк. 22,1. Обл.-вид. арк. 5,6.
Наклад 50 прим.

Видавець і виготовлювач: ТзОВ «Растр-7»
79005, м. Львів, вул. Кн. Романа, 9/1
тел./факс. 032 235 52 05, 235 72 13
e-mail: rastr.sim@gmail.com www.rastr-7.com.ua

Свідоцтво суб'єкта видавничої справи
ЛВ № 22 від 19.11.2002 р.